

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO, WARMII I MAZUR

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO, WARMII I MAZUR

POD KIERUNKIEM

ANNY TYRPA

OPRACOWAŁY

EWELINA GRZEŚKIEWICZ (EG), KATARZYNA KONCZEWSKA (KK),
KATARZYNA SOBOLEWSKA (KS), ANNA TYRPA (AT),
AGNIESZKA WĘŁPA-SIUDEK (AW)

WARSZAWA • KRAKÓW

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK
GWAR OSTRÓDZKIEGO,
WARMII I MAZUR

OPRACOWANY PRZEZ
PRACOWNIĘ DIALEKTOLOGII POLSKIEJ

REDAKTORKA
KATARZYNA SOBOLEWSKA

TOM IX • R

WARSZAWA • KRAKÓW

2023

Recenzenci:
Jerzy Reichan i Felicja Księżyk

Opracowanie map:
Paweł Swoboda

Redakcja techniczna:
Magdalena Świerzowska

Skład i łamanie:
Adam Bania

Okładkę wykonano
wg projektu Edwarda Kostki

Dodatkowe kroje czcionek użyte w publikacji wykorzystano za zgodą ich twórcy –
Tomasza Zacharskiego

© *Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2023*

ISBN 83-04-02141-2 całość
ISBN 978-83-64007-90-3 tom IX

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
31-120 Kraków, al. Mickiewicza 31

Druk:
EXDRUK Spółka Cywilna
ul. Rysia 6
87-800 Włocławek

Spis treści

WSTĘP	VII
I. Jak czytać <i>Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur</i> . Przewodnik dla użytkownika	VII
1. Postać hasła i podhasła	VII
2. Źródła	VIII
3. Lokalizacja	X
4. Formy fonetyczne i fleksyjne	XI
5. Kolejność i struktura definicji	XII
6. Przykłady użycia i zasady cytowania	XIV
7. Frazeologia i terminologia	XIV
8. Podhasło i jego budowa	XV
9. Hasła odesłane	XVI
II. Materiały źródłowe i tzw. zeszyty	XVII
1. Zbiorcze oznaczenia źródeł podawane w główkach artykułów hasłowych i podhasel ..	XVII
2. Spis źródeł według skrótów podawanych przy cytatach	XVIII
III. Spis miejscowości	XXVIII
1. Spis miejscowości według numerów podanych na mapie	XXVIII
2. Alfabetyczny spis miejscowości podanych na mapie	XXXII
3. Spis miejscowości, w których nagrano teksty gwarowe (w spisie źródeł UAM)	XXXVI
IV. Spis skrótów i symboli	XXXVII
1. Skróty geograficzne	XXXVII
2. Skróty gramatyczne, stylistyczne i inne	XXXVII
3. Znaki stosowane w artykułach hasłowych	XL
V. Mapy	XLII
1. Historyczny zasięg języka polskiego w Ostródzkiem, na Warmii i na Mazurach	XLII
Objaśnienia do mapy Historyczny zasięg języka polskiego w Ostródzkiem, na Warmii i na Mazurach	XLIII
2. Wybrane miejscowości, w których był zbierany materiał w latach 1950–1953	XLIV
SŁOWNIK	1
ERRATY I UZUPEŁNIENIA	163

WSTĘP

Jak czytać *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur.* Przewodnik dla użytkownika

1. Postać hasła i podhasła

Hasła słownikowe mają postać literacką, pozbawioną cech gwarowych, np. mazurzenia. Literackie postaci hasel czerpiemy zarówno ze Słownika warszawskiego¹, jak i ze „Słownika języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego²:

rozczyn (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz; Dsg *-owiu* Nidz; «zakwaszony zaczyn chlebowy, też o roztworze drożdżowym»: *na noc śe robi roscyn* Mąciace Szcz, *zrobić zakfas – roscyn z munki razowej* Pogubie Średnie Pisz, *roscyn to kfas jest abo drozże* Dąbrówka Pisz.

Gdy wyraz w języku ogólnopolskim nie istnieje, to postać fonetyczną hasła staramy się ustalić tak, jakby ona wyglądała w języku ogólnopolskim, np. gwarowe formy *rajbaza*, *rejbasa* oddajemy w hasle jako *rajbasa*:

rajbasa; *rej-*; *-baza*; **1.** «tarka»: *naprzód jech [migdały] łoparzywa ji ściągãwa łupsinę a potem rajbujewa na taki mały rajbazie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «tara do prania»: *rejbasa* Prejłowo Olsz. (Nm *Reibeisen*).

Niekiedy rekonstrukcja postaci hasłowej nie jest oczywista. Zaznaczamy tę trudność w postaci gwiazdki (*) lub znaku zapytania. Gwiazdka sugeruje, że spośród kilku możliwości wybraliśmy postać najbardziej prawdopodobną, choć materiał nie wyklucza innej formy hasła, o budowie także właściwej dla tej gwary. W przykładzie podanym poniżej musieliśmy rozstrzygnąć między dwiema postaciami bezokolicznika: *rankłować się* i *rankluwać się*, bo jedyna zaświadczona forma *się rankluje* może pochodzić od każdej z nich:

***rankłować się** (Z) Mrąg Giż Elk; «o roślinie: wić się, płożyć się»: *taka je druga co tes śe rancluje – asparagus* Rybno Mrąg. (Nm *ranken*).

¹ „Słownik języka polskiego” ułożony pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.

² „Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.

Znak zapytania oznacza istnienie kilku możliwych postaci hasłowych wyrazu i zasadniczą trudność w ustaleniu jego podstawowej formy gramatycznej:

rozda? róзда? «cienka gałązka, różga»: *zakwitnie na rozdzie kwiat, to wyjdzie w tem roku zamąz* Klon Szcz, P 5, 68.

Łączymy hasła tam, gdzie część zanotowanych form jest dla nich wspólna (jak cytowana poniżej forma *reje*):

I. rej, reja (Z + P + lit + SDO) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl; [...] ●● *rej? reja* «dwuskibowa grzędą na ziemniaki, buraki lub kapustę, radlina» Olsz Szcz Mrąg Pisz i bl: *my sadziwa kartofle w reje* Tuławki Olsz, KF [...].

Czasem też łączymy hasła potencjalnie samodzielne o podobnej budowie i podobnym zakresie znaczeniowym, różniące się jakimś elementem fonetycznym lub morfologicznym. Występowanie konkretnej formy w danym znaczeniu dokumentujemy w cytatach lub podajemy przy numerach znaczeń:

rozpionki (Z + SWM IV) OM, Kult MW HMK, **rozponki** (Z + SWM IV) Pisz; tylko pl «dwie spięte ze sobą klepki zakończone gwoździami, zapobiegające ściąganiu się tkaniny podczas tkania»: *rośponki żeby się puutno nie skurćaąo* Grajewo Giż, *rospunki żeby puutno się nie ścungąo* Biała Piska, SWM IV s. 140.

Podobne zasady ustalania i dokumentowania postaci hasłowych dotyczą podhasel. Hasła i podhasła parowyrasowe tworzą ciągi alfabetyczne.

2. Źródła

Źródła, z jakich czerpiemy informacje o znaczeniu i użyciu danego wyrazu, dzielimy na dwie grupy. Symbole źródeł, w których materiał do danego hasła otrzymał konkretną lokalizację (wieś, powiat lub grupę powiatów) – podajemy w nawiasie po formie hasłowej. Najczęściej występujące typy źródeł zlokalizowanych to:

Z – rękopiśmienne zapiski dialektologów, tzw. zeszyty, podstawowy i najobszerniejszy zasób naszego słownika;

P – rękopiśmienne pamiętniki autochtonów;

lit – źródła drukowane, np. *Bajki Warmii i Mazur*, *Słownik warmiński*. Artykuły lub monografie, w których wyraz hasłowy został dokładnie omówiony, podajemy osobno w postaci skrótu (por. niżej SWMc):

rebelak (Z + SWMc) Mrąg; «o człowieku bardzo otyłym»: *na grubego to mu'ó rebeläk* Kosewo Mrąg.

Materiał niezlokalizowany, tzn. pochodzący z terenu Ostródzkiego, Warmii i Mazur, ale pozbawiony konkretnych danych geograficznych – podajemy na końcu nagłówka artykułu hasłowego, po zbiorczym zestawieniu geografii tych źródeł, które ujęto w nawias.

Zawsze jako niezlokalizowane traktujemy pieśni i oracje (psn), uznając je za teksty „wędrujące”, nieprzypisane do konkretnego powiatu. To samo odnosi się do tych źródeł drukowanych, które dostarczają zbyt ogólnikowych informacji geograficznych na temat występowania danego słowa (zaznaczane jako lit bl, i bl). Umieszczamy też w tym miejscu skróty konkretnych monografii, które zawierają omówienie wyrazu hasłowego, ale nie podają jego dokładnej lokalizacji (por. poniżej SWMa):

rozczesać (Z + lit) W, **psn**; «czesząc, rozprostować, wygładzić»: *a s ti smoŭi to kouŭn ŝe zrobziŭ ji* „una ne dostaua tĕgo roscĕsać; to bodoj” *ot tĕgo mĕntopĕř* za D Wólka Resz.

remplak **lit bl**; formę hasła i definicję powtórzone za Mał III 184; «rodzaj krzewu rosnącego na podmokłym gruncie»: *na reszcie gruntu jest bór, opróc remplaków, koźlina w nim juz niespogorsa* bl, Mał III 91.

republika (lit) Olsz Pisz **i bl**; ogp: *choć to bodaj niedobrze, kiedy się białka pokryjamu przed swym chłopem z drugieni zadawa, ale wej toć my dzisiaj w republice zyjem, to i nama białkam frej psisać* bl, KN IV 295.

ryży (Z + SWMc) Nidz, **SWMa**; «o człowieku o rudych włosach (odp. na pyt. kwest.), też pejor?»: *cerwõni, rĕži, zu* Napiwoda Nidz.

Na poziomie znaczeń materiał niezlokalizowany (tu z pieśni) jest oznaczany już tylko jako bl:

robaczy (Z + lit) OW Nidz Mrąg, **psn**; **1**. «nadjedzony przez robaki, robaczywy» lok jw. **i bl**: *te robace, co porobacauy, to riže* Wygryny Mrąg, *jepka robace, bo za suço* Bartki Nidz [...].

Te same zasady podawania i dzielenia źródeł na zlokalizowane i niezlokalizowane obowiązują dla podhaseł.

W tych hasłach (i podhasłach), w których cytujemy cały zebrany materiał, informacji o źródłach nie podajemy tuż po formie hasłowej, lecz na końcu cytatów:

rataj 1. «najemny robotnik rolny, parobek» **Brąswald Olsz, Zient Wieś 217**; **2**. «człowiek ciężko pracujący, uwijający się w robocie»: *z ěnego to prāvživi ratāi, ŭākuje bes ŭustānku* *uot rana do źečora* W, **SWarm 133**.

Gdy po cytacie nie ma skrótu źródła, a tylko informacja o jego lokalizacji, oznacza to, że materiał pochodzi z naszych zapisów, tzw. zeszytów:

rybić «łowić ryby»: *nas król ŝe uzal’iu, dau im volność, mogli rybzić ryby, i dževo ěel’i, a potem jak kšepse byli, to muŝel’i fšystko kupŝeć* **Ukta Mrąg**.

Rozwiązanie wszystkich skrótów oraz historia powstania zeszytów znajdują się w rozdziale II niniejszego Wstępu.

3. Lokalizacja

Po nawiasie zawierającym typy źródeł dokładnie zlokalizowanych umieszczamy informację geograficzną o potwierdzonym w materiale zasięgu występowania danego wyrazu. Podajemy ją z dokładnością do powiatu i zapisujemy skrótowo: O – powiat ostródzki, Olsz – olsztyński, Resz – reszelski, Nidz – nidzicki, Szcz – szczycieński, Mrąg – mrągowski, Węg – węgorzewski, Giż – giżycki, Pisz – piski, Ełk – ełcki, Olc – olecki, Gołd – gołdapski. Nazwy i granice powiatów odnoszą się do podziału administracyjnego Polski z 1952 r. i są ukazane na mapie w rozdziale V.

radyska (Z) O Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk; *re-* Szcz Mrąg; «rzodkiewka»: *rediski to śe na żosne śeje, to takę maęe cęrwöne cębulki* Szczytno, *radiska* «okruņęa cęrwóna do obuņęęa Skop Giż, *radiski* *ńentke*, to *sparćauę* Dębówko Szcz. (Nm *Radieschen*).

Zbiornicze lokalizacje oznaczają: W – Warmię (tzn. powiaty olsztyński i reszelski), Mzach – zachodnią część Mazur (powiaty nidzicki i szczycieński), Mwsch – wschodnią część Mazur (powiaty podstawowe: mrągowski, giżycki, piski, ełcki, olecki). M obejmuje cały obszar Mazur. OWM – cały badany teren. Kolejność powiatów tworzących lokalizację jest stała.

rydelek (Z + lit + SWM XII, KMW 81) OWM; *liderek* Olsz Mrąg Giż Pisz; «szytywny daszek u czapki»: *z rydelkańi ćopka byąa i żimovo i letńa* Wymój Olsz, *rydelek to ot capki, a ot kapelusa skęele* Wały Nidz, *na guowe tako bez ridelka to kapa* Mycyny O, *capka co mo liderek* Konopki Wk Giż.

Lokalizacje występują też na poziomie znaczeń, podznaczeń i podhaseł, a także przy osobno opisywanych złożonych jednostkach semantycznych: frazeologizmach (oznaczanych ● fraz) i zestawieniach terminologicznych (oznaczanych symboliem ▲). Towarzyszą również wybranym formom fonetycznym, fleksyjnym i składniowym.

Przy cytowaniu całego materiału informacji o lokalizacji nie podajemy w nagłówku hasła ani na żadnym innym piętrze artykułu hasłowego; jest ona zawarta w podpisach pod cytatami obejmującymi ponadto nazwę konkretnej miejscowości:

rozgonić się «podążyć w różne strony, też: rozejść się»: *zgun to jek śe te riby rozgóno i vleco f ten zgun* Purda Olsz, *drunżek co sośe utśimuje, taki coby śe nie rozgóniu* Mrągowo.

Kiedy informacja geograficzna podana w źródle nie zawiera nazwy wsi, poprzestajemy na określeniu powiatu:

rzepniak «rzepak w zn 1» pow. Olsztyn, PorJ 61, 393.

Spis miejscowości powiatów Ostródzkiego, Warmii i Mazur znajduje się w rozdziale III.

4. Formy fonetyczne i fleksyjne

W części formalnej artykułu znajdują się informacje dotyczące pozasystemowych, nietypowych zjawisk fonetycznych. Obejmują one cały zgromadzony materiał, również niecytowany, i podają konkretne warianty fonetyczne wraz z ich lokalizacją:

rektorka (Z) Nidz Mrąg Giż Pisz; *lektorka Pisz, rector-* Nidz, *rektórka Mrąg (rektor- Giż, rektorka Pisz)*; «nauczycielka»: *posyłam do soułtysa po karty, to šeżająa rektorka, a po wajemu naučićelka* Rostki Pisz, *jes tako rekturka, to iż ucy po polsku* Dobry Lasek Mrąg, *ona študeruje za rextorke* Natać Wk Nidz.

Niekiedy informacjom fonetycznym towarzyszy komentarz odnoszący się do sposobu interpretacji zapisów w konkretnym źródle, z którego korzystamy:

rajbaska (Z + lit + SWMp) OWMzach Mrąg Giż Pisz; *rajbaska W, rajbyska Mrąg, rejbaska* OWMzach Mrąg Pisz, *rejbuska* Resz Mrąg Giż, *rejbyska* Szcz i uogólnione w SWM [...].

W następnej kolejności podajemy wybrane formy fleksyjne odmienne od literackich albo takie, które współwystępują ze sobą, wraz z lokalizacją:

ryczek (lit) W, psn; *Gsg -u bl, -a W*; **1.** «płaczliwe dziecko» W: *z ni to taki ryczek; za byle co płacze* Tuławki Olsz, KF; **2.** iron. «**I. ryk** w zn 1»: *Bodajże cię wilcy zjadły, ty frentalski byczku! Oj, com ja się nie wyspała dla twojego ryczku* psn, Kolb 558.

Informacje dotyczące specyficznej odmiany i składni imiesłowów przymiotnikowych biernych umieszczamy jednak osobno w podhasłach czasownikowych. Dokumentujemy tu zjawiska związane z repartycją końcówek w mianowniku liczby pojedynczej rodzaju nijakiego (*robiono//robione*) oraz typy zdań bezpodmiotowych w czasie przeszłym (praet z podm. uogóln.) – ze słowem posiłkowym (*nic nie było robiono//robione*) lub bez słowa posiłkowego (*nic nie robiono*):

robić (Z + P + lit + SWM III, IV, Fal PST) OWM i bl, psn; [...] **robiony** (Z + P + lit) OWM i bl, psn; *Nsg n -o M, -e OW Nidz Mwsch, Npl nm-pers -y Resz, praet z podm. uogóln. ze słp. O Nidz Węg, bez słp. Ełk; im. bier. [...].*

Jeśli w danym artykule cytujemy cały materiał, to informację fonetyczną lub fleksyjną tylko sygnalizujemy, nie podając już jej lokalizacji:

rdzeć; *tylko drdzeć*; «pokrywać się rdzą, rdzewieć»: *na dešču żelazo χipko držeje* W, SWarm 26.

rechotać; *praes 3pl rechocą*; «o żabie: skrzeczeć»: *żaby rechocą, pewnie na deszcz* Tuławki Olsz, KF.

Spis skrótów gramatycznych znajduje się w rozdziale IV.

Każdy wariant fonetyczny wyrazu hasłowego pojawia się jako hasło odesłane w ciągu alfabetycznym słownika:

radny (lit) W; tylko **re-**; «członek rady, rajca»: *redni fši zebrali še, žebi uurežić, jekbi to něšešće uodvroćić i žes uuretovać* Różnowo Olsz, Stef JPW 52.

[...]

redny zob. **radny**.

5. Kolejność i struktura definicji

Pierwsze miejsce w hierarchii znaczeń otrzymuje to, które ma największą liczbę poświadczeń. Nasze definicje mogą mieć charakter realnoznaczeniowy, synonimiczny, strukturalny, zakresowy – jak w innych słownikach tego typu. Dość często przyjmują postać mieszaną, w której objaśnieniu znaczenia za pomocą wyrazów prostszych semantycznie towarzyszy synonim dodany po przecinku:

remiza «budynek do przechowywania maszyn i pojazdów, wozownia»: *remiza do mašin, do vozóf* Jabłonka Nidz.

Jeżeli w definicji musimy użyć słowa występującego w danym znaczeniu tylko w gwarze OWM, to poprzedzamy je skrótem *tw.*:

rozpieradło (Z + SWM IV) W Szcz Mrąg; «dwie spięte ze sobą klepki zakończone gwoździemi, zapobiegające ściąganiu się tkaniny podczas tkania, **tw. rozpionki**» [...].

Osobny odcień znaczeniowy wprowadza w definicji partykuła *też*. Kolejność cytatów dokumentujących występowanie tak uporządkowanych elementów semantycznych jest zgodna z szykiem członów definicji:

rolada (Z) Ełk, **rulada** (Z + lit) Olsz Pisz Olc; «potrawa z gotowanego mięsa, zwykle mielonego i zwiniętego w rulon, **też o zrazach lub kotletach**»: *to še robiyo klopse z hnsa, rolâdi* Orzechowo Ełk, *rulady woꞩano byyo* [odp. na pyt. o potrawy z bitego mięsa] Niedźwiedzi Róg Pisz.

Kolejne znaczenia numerujemy cyframi arabskimi lub – gdy dzieli je stosunkowo niewielka różnica semantyczna – literami **a**), **b**)...:

regencja (Z + P) Olsz Nidz Mrąg; *-yja* Nidz Mrąg; **a**) «jednostka administracyjna w państwie pruskim, pośrednia pomiędzy powiatem a prowincją»: *sądzilem, że Rząd Polski zajmie na pewno całe południowe Prusy Wschodnie, t.j. cała Regencja Olsztyńska z Powiślem* Dywity Olsz, P 4, 56; **b**) «urząd administrujący tą jednostką» Nidz Mrąg: *ten zapisis pšisuali z regencyji do soułsa* Babięta Mrąg; por. **regierunek**.

Czasem wspólny element kilku definicji tworzy „kopułę”, która obejmuje kolejne podznaczenia wprowadzane za pomocą liter:

rozgarnąć (Z + lit + SDGW) W Nidz Giż; «garnąć»: **a** «przewrócić na drugą stronę, roztrzaskać» Nidz: *na pole rozgarnońć i susi še* [siano] Napiwoda Nidz; **b** «rozsunąć na boki» W Giż: *rozgarnij logień w psiecu, coby się lepszy palulo* Tuławki Olsz, KF.

Jeśli podznaczenie jest tylko jedno, to nie numerujemy go, ale oznaczamy symbolem ●●:

razowy (Z + P + lit + SWMp) OWM; Gsg f-é Resz Pisz; «powstały po jednokrotnym zmieleniu ziarna żyta» O Resz Szcz Pisz: *zamóntka – še kóńoŷu da zamóntke – woda, grube, razowe take, razowe otrembi albo mójka – kón razem zže i pije* Szczytno, *ros-cyn z muŷki razowej* Pogubie Średnie Pisz; ●● «o chlebie upieczonym z raz zmielonej mąki żytniej» OWM [...].

Opracowując definicje słów niegwarowych, korzystamy czasem ze skrótu *ogp*, który odwołuje się do ogólnopolskiego, podstawowego znaczenia danego wyrazu:

rozlać *ogp*: *już znowu wodę rozlałeś* Tuławki Olsz, KF.

Naszym definicjom towarzyszą też niekiedy informacje gramatyczne, stylistyczne lub pragmatyczne:

roztopnieć (lit) Elk Olc, psn; pqp 3sg *było roztopniało* bl; «ulec roztopieniu, rozpuścić się, też ndk.?»: *śnieg téj nocy u nas leżał, ale dziś rano roztopniał* Kukówko Olc, Wenk 86, ● *przen Słonko sfęci a nie grzeje Moje serce rostopńeje* psn.

rebeka *pejor* «tęga, opasła kobieta»: *to takã grubã rebeka, sama s kšesya śa podhyść ni może* W, SWarm 133.

rupić *impers* «nie dawać spokoju, dręczyć, trapić»: *jedan logrodnik krád ksiandzu kokoszy. Ksióndz ziedził, że kokoszy ginó, ale nic nie móziul, bo myślał, że to głodny zrobiul. Dopsiėru kiedy mu zginól nálepszy kur, zaczęło go trocha rupsić* W, Stef OK 6.

Niekiedy definicja kończy się znakiem zapytania – dzieje się tak wtedy, gdy skąpy materiał nie pozwala na jednoznaczną interpretację:

rozrachuba «rozliczenie?»: *ścana to ośem lask – pucparta metra rozrachuba* Mrągowo.

Czasem musimy skorzystać z cudzej definicji. Gdy nie dysponujemy własnym materiałem z zeszytów albo nie możemy potwierdzić znaczenia w innych źródłach niż przytoczone, a definicja wydaje się nam trafna, choć wykraczająca nieco poza cytaty stanowiący jej ilustrację, dodajemy uwagę w nawiasie:

rychuchno «prawie (obj. KN I)»: *riχuχno* Brąswałd Olsz, KN I 316.

rurać się *pejor* «robić coś powoli, grzebać się (wg obj. KF)»: *rurãsz ji rurãsz się ji ni możesz się wyrurać* Tuławki Olsz, KF.

6. Przykłady użycia i zasady cytowania

Staramy się, żeby cytaty były zrozumiałe, samodzielnie treściowo i występowały w porządku ilustrującym kolejne człony definicji. Materiały z naszych zeszytów podajemy w uproszczonym zapisie fonetycznym. W pieśniach przez nas zgromadzonych wielkimi literami zaznaczamy granice wersów. Cytaty ze źródeł drukowanych oraz pamiętników przytaczamy w oryginalnej postaci.

Zupełnie wyjątkowo zdarzają się artykuły hasłowe pozbawione ilustracji cytatowej, gdy omawiany wyraz jest podany w izolacji, bez kontekstu, albo kiedy zapisane fragmenty wypowiedzi autochtonów ze względu na swoją eliptyczność nie nadają się do zacytowania:

roztoperczyć «szeroko otworzyć» bl, Wisła III 89.

rabuch «bandyta, złodziej, zbój» Zwierzewo O.

7. Frazeologia i terminologia

Zleksykalizowane związki wyrazowe omawiamy, poprzedzając je znakiem ● fraz (frazeologizmy) lub ▲ (zestawienia terminologiczne). Definicję podajemy tylko w jednym miejscu słownika, odsyłając do niej w hasłach obejmujących pozostałe samodzielne semantycznie człony związku lub zestawienia:

recht (Z + lit) W Szcz; «racja, słuszność»: *mąsz recht, nie pódę tam* Tuławki Olsz, KF, ● fraz *przyjść do rechtu* Resz Szcz zob. **przyjść** w zn 12. (Nm *Recht*).

różańcowy (P + lit) Olsz; przym. od **różaniec** w zn a: *w maju mąwa różańcowe nabożenstwa* Tuławki Olsz, KF, ▲ *róża różańcowa* Olsz zob. **róża** w zn 4.

Użycia świadczące o częściowej leksykalizacji lub metaforyzacji albo zawierające wyraz hasłowy jako człon porównania podajemy po symbolu ●:

rydzeczek dem lub hip «**rydz** w zn 1» bl, SWM XI s. 129, ● **przen** *Oj matko daj powojnika Bendziem rydzecka powijać* psn IS LXX 255.

rybeczka psn; dem i hip «**ryba** w zn 1»: *Ji maųe ribeckı ućeųe majo Co pod wo-dańi nurkēm latajo* psn, ● *Powziedajō ludzie, co jo chodze w brudzie A jo tako cysto jek rybecka w strudze* psn IS LXXI 249.

Kropką sygnalizujemy też zamykającą ciąg cytatów listę określeń gatunkujących lub listę charakterystycznych połączeń wyrazowych, podzieloną na fasety:

renta (Z + P + lit) OWM, psn; ogp, też «o emeryturze»: *jeść mam co – rentem dostau* Hejdyk Pisz, *wojskowo rente dostaje* Skajboty Olsz, *dostana renta za mojego mejża, *on dekovau daxy; čteržeści *ošem latem vdovu jes* Ługwałd Olsz, *pukim*

méméckóm renta dostavaŭ, zijuem dobže, maŭem sposup N Kaletka Olsz, *jesce jeden brat jest tam v Něnceŭ, zyje, dostaje tam rente, bo ón pracovaŭ fƙopalni i tedis zlecaŭ mu kańeń na noge, pouŭamaŭ* Szczytno; ● *renta inwalidyczna, wojenna, wojskowa, ~ niemiecka, ~ miesięczna, ~ dobra*, ● *rentę można: dostać, dostawać, mieć, otrzymywać, pobierać, ~ dać, odrzucić, płacić.*

8. Podhasło i jego budowa

Podhasła to zleksykalizowane formy fleksyjne wyrazu hasłowego pełniące inną niż on funkcję gramatyczną i mające wyspecjalizowane znaczenie lub szczególnie zakres użycia. Tworzą je np. formy *plurale tantum* niektórych rzeczowników lub wyrażenia przyimkowe:

rachunek (Z + lit) OW Pisz; «obliczenie należności, rozliczenie»: *i w jeżeńi to buŭ rachunek i kazdy dostau co byŭo wykópitowano* Zdory Pisz; **rachunki** pl (lit) W; «arytmetyka jako przedmiot nauczania»: *škouowo robotem zrobiŭa, rachunki, čitańe, a potēm kouko wžeŭa i pšendŭa* Kajkowo O.

rybacki (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż; «dotyczący rybaka lub rybactwa» Olsz Nidz Mrąg: *χuopsec ņe żežau, co uón jest ribackam sinam, tilo mišláu, že jest królefskam sinam* Butryny Olsz, Stef JPW 31, *suzeń, še ņeza tak rencańi – rybacka ņara* Jabłonka Nidz, *jek moja matkã do tēgo χandlu še wžeŭa ribackēgo i jek ja ućekem s tyj sŭzbi pastuχowyj, to matkã mńe daŭa do uŭzbi kupŭeckēj* Ryn Giż; **po rybacku** «w gwarze rybaków»: *ńeχ; jakel to us tak po ribacku* Rybical Giż.

Szczególony rodzaj podhasel w hasłach czasownikowych stanowią imiesłowy, zwłaszcza imiesłowy bierne, używane w zdaniach bezpodmiotowych, występujące często ze słowem posiłkowym, przyjmujące w mianowniku liczby pojedynczej rodzaju nijakiego końcówkę *-e* lub *-o*. Z tych właściwości gramatycznych i ich lokalizacji zdajemy sprawę w części formalnej podhasła, które ma własny nagłówek:

rozorać (Z + lit + SWM IX) OWM; imp 2sg *rozórz* Olsz, *rozorz* Mrąg; **1.** «wykonać tzw. orkę w rozwał» OWM: *roz^oorać jak še rozžuca* Klebark Wk Olsz, *co še zuoži to še naziva f skŭat, a to drugē roz^oorać* Giławy Olsz; **2.** «przeryc pługiem, przeorać»: *rozłórz nãma jeszcze pãrę rzędów; može zdużywa z niech jeszcze kartofle do zieczora zebrać* Tuławki Olsz, KF; **rozorany** (Z) Mzach; Nsg n *-e* Szcz, praet z podm. uogóln. bez słp. Szcz; im. bier. w zn 1: *na bruzde to rozorany* Frąkowo Nidz.

Ciekawym zjawiskiem związanym z wpływami niemieckiej składni jest też używanie konstrukcji biernych czasu przyszłego w funkcji czasu teraźniejszego trwałego. Te użycia sygnalizujemy symbolem ◇:

rudować (Z + lit + SDO) W Szcz Mrąg Giż Pisz i bl; praet 1pl *my rudowali* Mrąg, *rudowalim* Pisz; «zmieniać las w pole uprawne, karczować» W Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *mu rodowal'i take Karpi ot χoiny* Mikołajki Mrąg, *tak ten χuop začon pracować i pńe rudować* Bredynki Resz; **rudowany** (Z + SDO) Olsz Mrąg i bl; im. bier.: *ródowane pole* Nida Mrąg, ◇ *nożina to beńže rudovane i uorane potem* Olsz, SDO 78. (Nm roden).

Jeśli jedyny nasz materiał poświadczający użycie imiesłowu biernego dotyczy form zakończonych na *-no*, *-to*, *-ne*, *-te* występujących w zdaniach z podmiotem uogólnionym, to formy te stają się podhasłem, któremu może towarzyszyć słowo posiłkowe:

roztluc «tlukąc, rozbić»: *już znowu nâma roztluk dwa talerze* Tuławki Olsz, KF, *gru-ton jak pobronuje a tšeba je rostłuc, bryi to jak ože* Wygoda Olsz; **będzie roztluczono** «rozbija się»: [mięso] *beŋże øest rostłuccono ćenka* Mikołajki Mrąg.

9. Hasła odesłane

W słowniku obowiązuje układ alfabetyczny wyrazów będących hasłami i podhasłami, wyróżnionych czcionką półgrubą (boldem). Kiedy w hasłach podwójnych lub potrójnych ta kolejność jest zaburzona, każde takie hasło lub podhasło otrzymuje swoje miejsce w ciągu alfabetycznym słownika jako hasło odesłane.

rozczynać (SWMp) Szcz, **rozczynić** (Z + P + lit + SWMp) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk; [...].

rozczyniać (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż, psn; fut 3sg f *będzie rozczyniać* Olsz, 1pl *będziawa rozczyniać* Olsz; «w odniesieniu do ciasta na chleb lub placki: wyrabiać po dodaniu mąki do rozczyinu – zakwasu lub mieszaniny drożdży, mąki i wody» OW Szcz Mrąg Giż i bl: *rosćniâ xlep a puźnej bez noc stoi i xøži* Ryn Giż, *kuży rosćniac beŋże* Purda Olsz; **rozczyniać** w uż. rzeczownikowym: *zurtix do xleba rosćniac* Gawliki Wk Giż.

rozczynianie forma rzeczownikowa czas. **rozczyniać**: *žeza, zurtig do rosćniâno* Karwik Pisz.

rozczynić zob. **rozczynać**.

Ponadto na liście hasel odesłanych znajdują się wszystkie warianty fonetyczne podane w części formalnej artykułów hasłowych. Ma to ułatwić czytelnikowi wyszukanie i zidentyfikowanie każdej nietypowej postaci wyrazu, z którą się zetknie podczas lektury.

rozlaszować się zob. **rozlasować się**.

Literackie odpowiedniki wyrazów gwarowych, niepoświadczone w materiale i dlatego oznaczone gwiazdką, także znajdują się na liście odesłań.

***rajtar** zob. **rajter**.

opr. Katarzyna Sobolewska

II. Materiały źródłowe i tzw. zeszyty

I. Zbiorcze oznaczenia źródeł podawane w główkach artykułów hasłowych i podhaseł

Z = materiały własne pracowni SGOWM.

Jest to ponad 1000 zeszytów zapisanych przez uczestników badań terenowych na Warmii i Mazurach, prowadzonych przez prof. Witolda Doroszewskiego w okresie 1950–1953, czasem kontynuowanych samodzielnie przez poszczególnych badaczy w kolejnych latach. Cały ten materiał jest zdigitalizowany i dostępny w formie skanów na platformie RCIN jako „Zeszyty z badań gwarowych (SGOWM)”³, a rozpisany na fiszkach jako „Kartoteka Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur”⁴. W skład tej grupy materiałów wchodzi też przetranskrybowane przez Helenę Zduńską i Annę Basarę nagrania magnetofonowe z około 20 wsi z terenu Ostródzkiego, Warmii i Mazur, wypożyczone około 1960 r. z ówczesnej Pracowni Archiwizacji Gwar UAM, oznaczane przy cytatach skrótem „UAM”.

P = rękopiśmienne pamiętniki autochtonów.

lit = wszystkie publikacje z wyjątkiem pozycji wymienionych indywidualnie (zob. niżej uwagę 2.) i zbiorów pieśni, a spoza publikacji: KF, Kolb rp i ewentualne kontekstowe materiały z niedrukowanych tomów SWM.

psn = pieśni i inne teksty rymowane, pochodzące zarówno ze zbiorów pieśni, jak i z innych publikacji czy (wyjątkowo) z pamiętników autochtonów, a także z materiałów własnych Pracowni. Tu też wliczamy wszelkie teksty obrzędowe, przede wszystkim wesele, m.in. tzw. zaproszki, które to teksty przy cytatach oznaczamy wyrazem „oracja”.

U w a g i:

1. Jak wynika z objaśnienia skrótu „psn”, do kategorii tej zalicza się każdy rymowany utwór, niezależnie od tego, z jakiego pochodzi źródła. A więc jeśli materiał do artykułu bierzemy właśnie z rymowanego odcinka jakiegoś źródłowego tekstu, to w główce tego artykułu tekst ten zalicza się do „psn”, nie zaś do „Z”, „lit” czy „P”. I tylko do „psn”, choćby w danej publikacji dany wyraz występował też w słowniczku lub indeksie.

2. Jeżeli w główce jakiegoś artykułu hasłowego pojawi się konkretnie wskazana monografia czy artykuł monograficzny, np. SWM IV, Szyf ZOW czy PorJ 62, to pozycji tej nie zaliczamy już do „lit”, choć kiedy indziej i w innym hasle, dla którego nie będzie szczególnie ważna, wejdzie ona do „lit” na równi z innymi publikacjami.

³ <http://rcin.org.pl/dlibra/publication?id=56947&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=ECE7-D61074A35F3D6DA616392579EAA0-1>

⁴ <http://rcin.org.pl/dlibra/publication?id=18953&from=&dirids=1&tab=1&lp=6&QI=>

2. Spis źródeł według skrótów podawanych przy cytatach

Bar = X. Walenty Barczewski, *Kiermasy na Warmji*, wyd. IV, znacznie rozszerzone, Olsztyn 1923.

Autor, rodem spod Olsztyna, przez 10 lat pracował w Reszelskiem i Szczycieńskim, od 1894 proboszcz w Brąswałdzie Olsz. Kazimierz Nitsch („Wybór pism polonistycznych” III 255) ocenia go jako „dobrego znawcę tamtejszych dialektów”. „Kiermasy” przynoszą przede wszystkim gwarę olsztyńską i reszelską, a na s. 50–53 też szczycieńską.

BWM = *Bajki Warmii i Mazur*, pod redakcją Haliny Konecznej i Wandy Pomianowskiej, Warszawa 1956.

Zbiór obejmuje też kilka bajek z Ostródzkiego i ze Sztumskiego. Zapisy, ściśle zlokalizowane, pochodzą przede wszystkim z badań językoznawczych grupy prof. W. Doroszewskiego z lat 1950–1952, ale też z badań socjologicznych grupy prof. S. Ossowskiego z 1948 r., ściśle – z zapisów W. Pomianowskiej, która uczestniczyła w tych badaniach. Drugie wyeksцерpowano w komplecie, z pierwszych – tylko te, których nie ma w zeszytach terenowych, stanowiących główne źródło naszego Słownika. Ogólnie pominięto tylko zapisy ze Sztumskiego oraz niemający lokalizacji słowniczek.

Choj = Władysław Chojnacki, *Mazury i Warmia 1800–1870. Wybór źródeł*, Wrocław 1959.

85% materiałów stanowią teksty tłumaczone z niemieckiego. Oryginalne teksty polskie są w zasadzie zmodernizowane, ale w przypisach są uwagi wyjaśniające. Wypisano 20–25 wyrazów.

Fal PST = Barbara Falińska, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, Wrocław, t. I: *Słownik polskich gwarowych nazw tkackich*, 1974; t. II: *Zróżnicowanie geograficzne. Obróbka włókna* (cz. 1 Tekst, cz. 2 Mapy), 1977; t. III: *Zróżnicowanie geograficzne. Tkactwo* (cz. 1 Tekst, cz. 2 Mapy), 1980; t. IV: *Zróżnicowanie geograficzne. Tkaniny. Powroźnictwo* (cz. 1 Tekst, cz. 2 Mapy), 1984.

Tomy II, III i IV wyeksцерpowala dla nas autorka, w pewnych wypadkach wprowadzając uściślenia na podstawie swoich materiałów rękopiśmiennych.

GazOlsz = *Gazeta Olsztyńska*. Olsztyn, R. XV [1923].

JP = *Język Polski*. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Kraków, od 1913.

JP XVII 120–122 = Augustyn Steffen [i Kazimierz Nitsch], *Jak lud odczuwa różnice dialektyczne*, 1932.

Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.

JP XXXIII 47–49 = Grażyna Spsychalska, *Teksty gwarowe*, nr 7: *Tekst wschodniowarmiński ze wsi Węgój pod Biskupcem w pow. reszelskim*, 1953 [przedruk KN IV 325–326].

K. Nitsch w komentarzu pisze: „Tekst ten został dostarczony Redakcji przez prof. Z. Stiebera i jest bez wątplenia pierwszym tekstem wschodniowarmińskim dającym dobre odbicie tamtego dialektu”.

JP XXXIV 276–285 = Irena Harasimowicz, *O niektórych elementach niemieckich w dialekcie ostródzkim*, 1954.

JP XXXIV 286–304 = Przemysław Zwoliński, *Nazwy toni rybackich jeziora Śniardwy*, 1954.

JP XL 237–240 = Janusz Siatkowski, *W sprawie nazw pomieszczeń dla zwierząt domowych na Warmii i Mazurach*, 1960.

JP XLVIII 53–58 = Augustyn Steffen, *Rozważania etymologiczne*. I. *Wurczek, wuczek, wartolka*. 2. *Kaczka*. 3. *Koza*, 1968.

Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.

- JP XLVIII 134–138 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. 7. *Żurawina* «*Vaccinium oxycoccus*». 9. Pol. *włochynia lochynia* «*Vaccinium uliginosum*», 1968.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP XLVIII 297–298 = Augustyn Steffen, Hasła (*Kręgiel*) *Kregel* i *Kręt* czy *Skręt* w Słowniku staropolskim, 1968.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz. Artykuł zawiera też uwagi o występowaniu tytułowych wyrazów na Warmii.
- JP XLIX 122–131 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. 13. *Skowronek*. 14. *Nie-toperz* || *mełtoperz* || *s[z]ętoperz* || *latoperz* || *kacoperz*. 15. *Kret*. 16. *Siermięga*, 1969.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LI 47–50 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. 18. *Cesarka* «perliczka». 20. Stpol. i gw. *kiera*. 21. Stpol. *buks* «skrzynka wiejska», 1971.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LII 51–52 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. *Korman*, 1972.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LIII 50–53 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. Warm. *denica*, kasz. *d'ėlnica*. Warm. *pylać* || *pyłkać* || *pyłtać* «mingere». Lub. *zdelka* || *zdelowa* «żona cieśli». Warm. *pastórz*, *koniarz*, *wolarz*, *krowiarz*, *czaśnik*, 1973.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LIII 219–220 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. Warm. *pacie*, *pycie* «pończochy, skarpetki». O warm.-maz. nazwach człowieka, który wyrabia przetaki, 1973.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LIV 125–130 = Augustyn Steffen, Uwagi o słownictwie warmińskim. Warm. *order*, *miara*, *wybiełka*. Warm. *grózek* i *grózka*. Warm. *żlak* «bogaty gospodarz». Warm. *gbur dołožny* «bogaty gospodarz». Warm. *plewniak* «bogaty gospodarz», 1974.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LXII 24–26 = Wiktor Steffen, Rozwój *p*, *b* i *v*, *f* w dialekcie warmińskim, 1982.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- JP LXIII 91–96 = Wiktor Steffen, Uwagi o metatezie i haplogologii w dialekcie warmińskim, 1983.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- JP LXIV 120–122 = Wiktor Steffen, Zagadnienie dysymilacji w dialekcie warmińskim, 1984.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- JP LXVI 92–98 = Wiktor Steffen, Terminologia obróbki drewna w dialekcie warmińskim, 1986.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”. JP LXVI uwzględniamy dopiero od II tomu Słownika.
- Kal = Marcin Gerst, Kalendarz Królewsko-Pruski Ewangelicki, Królewiec 1890, 1892, 1894, 1896.
- KF = Klemens Frenszkowski, słownik jego rodzinnej wsi Tuławki Olsz.
Wykorzystano całość (10 000 kart hasłowych). Przykłady zdaniowe brzmiały często sztucznie. Również niektóre wyrazy wydają się już niegwarowe, a niektóre inne – sztucznie gwarowe. Jednakże kontrola kilku przykładowych wyrazów, przeprowadzona u prof. Wiktora Steffena (por. wyżej JP LXII) oraz w Ługwałdzie Olsz, wszystkie je potwierdziła. Sprawdzono wyrazy: *drożyzna*, *glupkowaty*, *kolejny*, *kolektować*, *kwaśno*, *na mark*, *pokraczny*, *posiniaczony*, *wykosztować się*.

KMW = Komunikaty Mazursko-Warmińskie, Olsztyn, od 1957.

KMW 79, 331–338 = Wiktor Steffen, Nazwiska Warmiaków w użyciu potocznym w okresie międzywojennym.

Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.

KMW 81, 363–373 = Wiktor Steffen, Odzież warmińska i jej nomenklatura.

Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”. KMW 81 jest recenzją SWM XII.

KMW 83, 279–284 = Wiktor Steffen, Kategorie chłopstwa w przedwojennej terminologii warmińskiej.

Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.

KN I = Kazimierz Nitsch, Dialekty polskie Prus Wschodnich, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. III, Wrocław 1954, s. 252–321 [pierwodruk 1907].

Część gramatyczną wyekscerpowano tylko wrywkowo.

KN II = Kazimierz Nitsch, Północnopolskie teksty gwarowe od Kaszub po Mazury, Kraków 1955.

KN III = Kazimierz Nitsch, Wybór polskich tekstów gwarowych, [wyd. I] Lwów 1929.

KN IV = Kazimierz Nitsch, Wybór polskich tekstów gwarowych, wyd. II, zmienione przez autora, Warszawa 1960.

KN V = Kazimierz Nitsch, Dialekty polskie Prus Zachodnich, cz. II, rozdz. VI i Słownik, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. III, Wrocław 1954, s. 239–250 [pierwodruk 1907].

KN VI = Kazimierz Nitsch, Język polski w Prusiech Wschodnich, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. III, Wrocław 1954, s. 362–369 [pierwodruk 1932].

W rozdziale „Słownik” są rzeczy nowe w stosunku do KN I. Wszystkie je wyekscerpowano.

KN VII = Kazimierz Nitsch, Z geografii wyrazów polskich, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. II, Wrocław 1955, s. 20–85 [pierwodruk 1918].

Kolb = Oskar Kolberg, Dzieła wszystkie, t. XL: Mazury Pruskie. Z rękopisów oprac. Władysław Ogrodziński i Danuta Pawlak, Wrocław 1966.

Dzieło przygotowane przez autora (nie do końca) ok. 1880 r., oparte w dużej mierze na materiałach bądź opracowaniach G. Gizewiusza, W. Kętrzyńskiego i J. J. Ossowskiego, a także na pracy M. Toeppena; słownik opracowała A. Szyfer. Zawiera obszerny tekst odautorski, blisko 600 pieśni, słownik i indeks incipitów pieśni.

Tekst odautorski czerpie przede wszystkim z prac W. Kętrzyńskiego: „O Mazurach” (Poznań 1872) i „Szkice Prus Wschodnich” (I–IV, Przewodnik Naukowy i Literacki [dodatek do „Gazety Lwowskiej”] 1876), oraz z serii artykułów J. J. Ossowskiego „O Mazurach”, ogłoszonych w 1881 r. w „Wędrowcu”, i w mniejszym stopniu – z pracy M. Toeppena „Aberglauben aus Masuren” (wyd. II, Gdańsk 1867).

Pieśni wzięte są z zapisów G. Gizewiusza (304 pieśni), W. Kętrzyńskiego (268) i własnych Kolberga (5). Całość ekscerpowano wybiórczo. Nawiasy okrągłe w tekście pochodzą od Kolberga lub z jego źródeł. Inne nawiasy oznaczają: <...> – fragmenty, w których Kolberg wprowadził zmiany w stosunku do swojego źródła, [...] – uzupełnienia bądź objaśnienia wydawcy. Skrót w słowniku: „G. G.” i „W. K.” sygnalizują, że dane objaśnienie pochodzi od Gizewiusza lub Kętrzyńskiego, „SGWM” – że ma ono za podstawę materiały do naszego Słownika.

Kolb rp = Oskar Kolberg, Mazury Pruskie [rękopis].

W zasobach Pracowni znalazło się kilkadziesiąt wypisów zrobionych przez A. Szyfer.

- Konf = Halina Turska, Dialekt ziemi chełmińskiej i jego ekspansja na dialekty sąsiednie. Konferencja pomorska (1954). Prace Językoznawcze PAN, Warszawa 1956, s. 87–112.
Wyekscerpowano zlokalizowane przykłady wyrazowe ze s. 106–110.
- Kult MW = Kultura ludowa Mazurów i Warmiaków, red. nauk. J. Burszta, [w:] Monografie Dziejów Społecznych i Politycznych Warmii i Mazur, t. III, Wrocław 1976.
- Kult MW AP = Aleksander Pawlak, Folklor muzyczny, s. 485–501.
- Kult MW AS = Anna Szyfer, Ludowe zwyczaje, obrzędy, wierzenia i wiedza, s. 407–439.
- Kult MW BB = Bożena Beba, Tradycyjne wyposażenie wnętrz mieszkalnych, s. 249–293.
- Kult MW HK = Henryk Koprowski, Tradycyjne przetwórstwo żywności, s. 365–403.
- Kult MW HMK = Halina Murawska-Koprowska, Obróbka surowców włóknistych, s. 315–339. Tkactwo i strój, s. 341–362.
- Kult MW JW = Józef Wieczerzak, Tradycyjna uprawa roli, s. 185–216.
- Kult MW MD = Maria Drabecka, Taniec ludowy, s. 503–510.
- Kult MW MP = Marian Pokropek, Osadnictwo i budownictwo, s. 111–181.
- Kult MW RD = Regina Drewek, Transport i komunikacja, s. 295–313.
- Kult MW TO = Tadeusz Oracki, Folklor ustny, s. 441–483.
- Kult MW WL = Witold Lempka, Tradycyjna gospodarka hodowlana, s. 219–247.
- Leng = Michał Lengowski, Na Warmii i w Westfalii. Wspomnienia. Wstęp i oprac. Janusz Jasiński, Warszawa 1972.
Autor rodem ze Starej Kaletki Olsz. Materiał wyrazowy dość obfity i dobry. Z reguły potwierdza nasze wiadomości, a czasem wnosi nowe hasło lub podhasło.
- LitLud = Literatura Ludowa, R. III, nr 3–4: Warmia i Mazury, 1959.
Wyekscerpowano tylko teksty (pieśni, trochę opowiadań i zagadek, razem s. 55–91). Korzystamy z tego materiału ostrożnie, bo często, zwłaszcza w zagadkach, cechy gwarowe są zatarte.
- LitLud XVII = Literatura Ludowa, R. XVII, nr 4–5: Tadeusz Oracki, Zbiory przysłów mazurskich Hermanna Frischbiera, 1973, s. 100–121.
Zbiór H. Frischbiera pochodzi z 1876 r. Niegdyś stanowił on własność ks. A. Mańkowskiego, długoletniego proboszcza w Lemborku pod Brodnicą. Ks. Mańkowski poczynił w niektórych miejscach poprawki i uzupełnienia, zaznaczając, że opiera je na gwarze Złotowa Lubawskiego, której poświęcił kilkanaście artykułów i rozprawek. Tadeusz Oracki zmodernizował i ujednotocił pisownię, zachowując osobliwości gwarowe.
- MAGP = Mały atlas gwar polskich, t. I–XIII, Wrocław 1957–1970.
- Mał I zob. psn Mał I.
- Mał III zob. psn Mał III.
- Maz = Mazur (gazeta). Szczytno, R. 1938.
- NKult = Seweryna Szmaglewska, Warmińskie rozmowy. Nowa Kultura, R. V [1954], nr 19, s. 3, 7.
Tylko kilka wyrazów gwarowych, pochodzących wbrew tytułowi od Mazura, nie od Warmiaków. Podajemy je jako niezlokalizowane.
- oracja zob. uwagę na końcu rozdziału.
- P = rękopiśmienne pamiętniki Warmiaków i Mazurów. W kolejnych pozycjach przy nazwisku autora podaje się jego wieś rodzinną.
Zapisy nieporadne (autorzy nigdy nie uczyli się języka polskiego), ale słownikowo dosyć dobre. Wyjątek stanowi P 4, ze swobodnym, jakby dziennikarskim językiem i z bardzo zatartą gwarą, toteż korzystamy z niego rzadko.

- P 1 = August Cymermann, Stryjewe Resz.
P 2 = August Hohman, Szczęsne Olsz (dawna nazwa: Szawałd).
P 3 = Franciszek Dąbrowski, Gryżliny Olsz.
P 4 = Franciszek Kwas, Dywity Olsz.
P 5 = Karol Pentowski, Klon Szcz.
P 6 = Ludwik Kwiatkowski, Gąski Olc.
P 7 = Michał Lengowski, St Kaletka Olsz.
P 8 = Otylia Dulisz, Siedliska (dawna nazwa: Frejty) i Leleszki Szcz.
P 9 = Wilim Taday, Burdąg i Wały Nidz.
PAE = Polski atlas etnograficzny. Opracowany w Zakładzie Polskiego Atlasu Etnograficznego Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN we Wrocławiu pod red. Józefa Gajka, z. I, II, III, IV, Warszawa 1964, 1965, 1968, 1971.
PF = Prace Filologiczne, Warszawa, od 1885.
PF II 564–577 = Jan Karłowicz, Dziesięć pieśni mazurskich, 1888.
Do pieśni dołączone jest (s. 576–577) omówienie niektórych wyrazów. Wykscerpowano jedno i drugie.
PF XVIII 3, 133–142 = Jadwiga Chludzińska, Uwagi o przysłówkach w gwarach Warmii i Mazur, 1964.
PF XVIII 3, 295–302 = Nina Iwanowa-Perczyńska, O funkcjach składniowych nieodmiennego wyrazu *to* w języku polskim (na materiale gwarowym), 1964.
Artykuł ma przede wszystkim wartość teoretyczną, ale przynosi też dużo materiału gwarowego, m.in. z naszego terenu.
PF XVIII 4, 29–34 = Witold Cienkowski, O niektórych nazwach dachu w gwarach polskich. Etymologia i geografia lingwistyczna, 1965.
PF XVIII 4, 145–153 = Józef Smyl, Nazwy ptaków w dialektach Warmii i Mazur, 1965.
Z artykułu tego korzystamy ostrożnie, gdyż nasuwa on pewne zastrzeżenia.
PF XXII 159–289 = Jadwiga Chludzińska-Świątecka, Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach Warmii i Mazur, 1972.
Wykscerpowano tylko mapki.
PF XXIV 211–216 = Grzegorz Walczak, Funkcje przyimka *po* w gwarach Warmii i Mazur, 1974.
PF XXIV 239–245 = Józef Smyl, Z leksykalnych badań gwarowych nazwy kromki chleba, 1974.
Z artykułu tego mamy tylko cztery wypisy: jeden z ogólnikową lokalizacją „na Warmii i Mazurach”, dwa z Kanigowa Nidz i jeden zbiorczy z Gryżlin, Tuławek i Wipsowa Olsz, Zerbunia Resz i Wielbarka Szcz. Materiał z innych wsi z naszego terenu pochodzi od repatriantów.
PJPAN = Prace Językoznawcze Polskiej Akademii Nauk, Wrocław, od 1954.
PJPAN XLII = Barbara Bartnicka-Dąbkowska, Polskie ludowe nazwy grzybów, 1964.
Dużo nazw podanych w wariantach, ale omawianych łącznie, np. *muchar* (: *muchor*), *muchomór* (: *muchomor*). Warianty te wprowadzamy do naszych artykułów ze znakami zapytania, zob. np. hasło **brzezowiak? brzozowiak?** oraz główkę i rozliczenie artykułu **brzezak? brzozak**, albo też zamieszczamy w artykule odpowiednią uwagę, zob. hasła: **II. muchar, muchor i muchomor, muchomór**.
PJPAN XLIII = Jan Basara, Terminologia budownictwa wiejskiego w dialektach polskich, cz. I: Dom mieszkalny, 1964; cz. II: Pomieszczenia gospodarskie, ogrodzenia, zamknięcia, 1965.
PJPAN XLVIII = Halina Horodyska-Gadkowska, Polskie słownictwo gwarowe z zakresu hodowli zwierząt domowych, 1967.

- PJPAN LVII = Władysław Kupiszewski, Słownictwo meteorologiczne w gwarach i historii języka polskiego, 1969.
- PKFP XVIII = Zenon Sobierajski, Polskie teksty gwarowe z ilustracją dźwiękową, t. IV, tekst 16: Dłużki pow. Ostróda. Prace Komisji Filologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk XVIII [1964], s. 32–53.
Tekst podany jest w dwóch wariantach: w transkrypcji ściśle fonetycznej i uproszczonej. Korzystamy z wersji uproszczonej i ponadto w niektórych wypadkach stosowany przez autora sposób oznaczania miękkości, który by wymagał specjalnych czcionek, zastępujemy swoim. Przy tekście jest dokładny komentarz słownikowo-gramatyczny.
- PME XIX = Henryka Klechówna, Gwara mazurska w utworach Michała Kajki. Prace i Materiały Etnograficzne XIX. Olsztyńskie, Wrocław 1960 i Olsztyn 1961, s. 89–138. Przytaczane przykłady pochodzą z poezji, ale ponieważ są to krótkie wrywki, dobrane przy tym w celu scharakteryzowania gwary autora, lokalizujemy je w miejscu urodzenia Kajki (Skomack Wk Elk) i w główkach artykułów zaliczamy do „lit”, nie do „psn”.
- Pol II = Jan Basara, Z polskiej terminologii gwarowej. Nazwy desek oberżniętych z boków kłoca. Polonica II [1976], s. 233–237.
- PorJ = Poradnik Językowy. [Obecnie] Organ Towarzystwa Kultury Języka, od 1901 Kraków, od 1932 Warszawa.
- PorJ 50, 3 s. 14–18 = Wanda Pomianowska, Uwagi o *gadce* warmińskiej.
Jest to artykuł z dołączonym tekstem bajki, zapisanym ortografią literacką przez Warmiaczkę, uczennicę VII klasy w Purdzie.
- PorJ 51, 2 s. 26 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Gietrzwałd Olsz zapisała H. Chocianowiczówna.
- PorJ 51, 5 s. 28 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczonych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Barczewko Olsz zapisała C. Białukówna.
- PorJ 51, 10 s. 27–31 = Emilia Sukertowa-Biedrawina, Napisy polskie na kaflach mazurskich.
- PorJ 52, 1 s. 24–25 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM). Zob. przypis 6 w rozdziale III. Spis miejscowości.
Teksty ze wsi Kazanice O zapisał W. Cienkowski.
- PorJ 52, 2 s. 28 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Kukowo Olc zapisała A. Ścieborzanka.
- PorJ 52, 3 s. 34–35 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM). Zob. przypis 6 w rozdziale III. Spis miejscowości.
Tekst ze wsi Rożental O zapisał J. Trzcianka.

- PorJ 52, 9 s. 23–30 = Jadwiga Chłudzińska, Zróżnicowanie fonetyczne a zróżnicowanie leksykalne i słowotwórcze Warmii.
- PorJ 53, 2 s. 33 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Pustniki Mrąg zapisała A. Ścieborzanka.
- PorJ 53, 4 s. 32–33 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Szyldak O zapisała A. Szyfer.
- PorJ 53, 5 s. 32–33 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Ulnowo O zapisała A. Szyfer.
- PorJ 54, 1 s. 38–39 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Ulnowo O i z Ostródy zapisała A. Szyfer.
- PorJ 54, 3 s. 35 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Ulnowo O zapisała A. Szyfer.
- PorJ 54, 8 s. 1–12 = Irmina Judycka, Typy zapożyczeń niemieckich w gwarach Warmii i Mazur.
- PorJ 55, 116–117 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Grabowo Mrąg zapisał M. Łesiów.
- PorJ 56, 21–27 = Jadwiga Chłudzińska, Przymiotniki w gwarach Warmii i Mazur. (Uwagi słowotwórczo-semantyczne).
- PorJ 58, 175–182 = Józef Smył, Nazwy nietoperza w gwarach polskich.
- PorJ 61, 353–364, 392–400 = Irmina Judycka, Nazwy roślin uprawnych w gwarach Pomorza Mazowieckiego.
- PorJ 62, 244–251 = Irmina Judycka, Wykopywanie ziemniaków i pomieszczenia do ich przechowywania.
- PorJ 62, 408–416 = Irmina Judycka, Badania słownictwa gwar Pomorza Mazowieckiego. (Sieczkarnia, kierat i ich czynności).
- PorJ 62, 436–447 = Witold Cienkowski, Studia wyrazowe. Warmińsko-mazurska nazwa wężycierza *kosiór*, *kaszyrek*.
- PorJ 63, 78–84 = Halina Horodyska, Ze słownictwa gwar Warmii i Mazur.
Tekst o hodowli pszczół.
- psn zob. uwagę na końcu rozdziału.
- psn Gęb I = Władysław Gębik, Piosenki mazurskie, Kraków 1955.

- psn Gęb II = Władysław Gębik, Pieśni ludowe Warmii i Mazur, Olsztyn 1953.
- psn IS = pieśni z terenu Warmii i Mazur ze zbiorów Instytutu Sztuki PAN w Warszawie [maszynopis].
- psn Kętrz = Wojciech Kętrzyński, O Mazurach, oprac. i wyd. Janusz Jasiński, Olsztyn 1968.
- Wykscerpowano dział „Pieśni gminne ludu mazurskiego w Prusach Wschodnich” (s. 53–101).
- psn Koł = Jerzy Kołaczkowski, Repertuar chóru i kapeli ludowej z Mazur i Warmii.
- psn Mał I = Karol Małłek, Plon, czyli dożynki na Mazurach. Materiały do widowiska ludowego, Olsztyn 1946 [jest to wyd. II, wyd. I 1937].
- Trafiające się w tekście wstawki prozą podajemy z oznaczeniem „Mał I” (bez „psn”).
- psn Mał II = Karol Małłek i Arno Kant, Mazurski śpiewnik regionalny, wyd. II, Olsztyn 1947 [wyd. I 1936].
- Jest to zbiorek 24 pieśni, z których większość weszła do opracowanych przez K. Małłkę „Plonu” oraz „Jutrzni” i „Wesela” (psn Mał I i psn Mał III).
- psn Mał III = Karol Małłek, Jutrznia mazurska na Gody i inne widowiska, opracował, wybrał i wstępem poprzedził Andrzej Wakar, Olsztyn 1980.
- Poza „Wstępem” i „Jutrznia” książka obejmuje „Plon, czyli dożynki na Mazurach”, „Wesele mazurskie”, zbiorek korespondencji K. Małłki do „Gazety Mazurskiej”, „Aneksy” i „Słowniczek”. Wykscerpowano „Jutrznie” i „Wesele” oraz niektóre informacje ze „Wstępu”.
- „Jutrznia” jest tu w wyd. IV, które oparto na wyd. II z 1939 r., „uzupełnionym i poprawionym”, pisanym gwarą i drukowanym czcionką łacińską (wyd. I i III, z 1931 i 1946 r., miały język literacki i czcionkę gotycką). „Wesele” miało I wyd. w 1934 r., obecne jest II.
- Utworki te, podobnie jak „Plon”, są rekonstrukcją dawnych obrzędów czy widowisk mazurskich, dokonaną przez K. Małłkę przede wszystkim na podstawie tekstów i melodii, które spisywał od starców i częściowo weryfikował w „Kancjonale pruskim”, wydanym w 1901 r. w Królewcu, ale też za pomocą dziewiętnastowiecznych opisów.
- Wypisy z autorskich wstawek prozą, z oracji i ze wstępu oznaczamy jako „Mał III” (bez „psn”), z tym że cytaty pochodzące z oracji i ze wstępu otrzymują ponadto informujący dopisek.
- psn Sob = Marian Sobieski, Pieśni ludowe Warmii i Mazur, Kraków 1955.
- Tekst odautorski (s. 7–21 i 197–229) podajemy z oznaczeniem „Sob” (bez „psn”).
- psn Stef = Augustyn Steffen, Zbiór polskich pieśni ludowych z Warmii, t. I, Poznań 1931; t. II, Leszno 1934; t. III, Kraków 1937.
- Opinia K. Nitscha o I tomie („Wybór pism polonistycznych” III 369): „[zbiór] nie ściśle językoznawczy, ale dobrze zapisany”.
- psn Stef RD = Augustyn Steffen, Rymy dziecięce, zagadki i przysłowia rymowane z Warmii, Kraków 1937.
- psn Zient = Maria Zientara-Malewska, Michał Lengowski, Teofil Ruczyński, Alojzy Śliwa, Poezje Warmii i Mazur, Warszawa 1953.
- RO = Anna Szyfer, Słownictwo zwierząt w gwarach Warmii i Mazur. Rocznik Olsztyński V [1963], s. 271–294.
- RUW = Mieczysław Szymczak, Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego. Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1966.
- SDGW = Irmina Judycka, Badania słownictwa gwar Pomorza Mazowieckiego. Sprzęt zboża i siana, młocka, czyszczenie ziarna. Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego, t. V, z. 3 [1963].
- SDO = Irmina Judycka, Nazwy pól, łąk i pastwisk oraz gleb i mokradeł w gwarach Pomorza Mazowieckiego. Studia z Dziejów Osadnictwa, t. I [1963], s. 73–107.

- SGP = Jan Karłowicz, Słownik gwar polskich, t. I–VI, Kraków 1900–1911.
- Sien = [Karol] Sieniawski, Biskupstwo warmińskie, t. I, Poznań 1878.
Wyekscerpowano s. 252–270 („Obyczaje weselne”) i 276–279 (nazwy fizjograficzne).
- Sob zob. psn Sob.
- Stef JPW = Augustyn Steffen, Język polskiej Warmii, cz. I: Teksty, Kraków 1938.
- Stef OK = Augustyn Steffen, Opowiadania komiczne i podania z Warmii, Kraków 1937.
W ekscerpcji pominięto 16 podań zapisanych w języku literackim.
- Strut = Janusz Strutyński, Polskie nazwy ptaków krajowych. PAN – Oddział w Krakowie, Prace Komisji Językoznawstwa nr 33, Wrocław 1972.
Materiał użyteczny dla nas znajduje się tu tylko zupełnie wyjątkowo.
- SWarm = Wiktor Steffen, Słownik warmiński, Wrocław 1985.
Materiał lokalizujemy jako pochodzący z Warmii.
- SWM = Studia Warmińsko-Mazurskie, pod redakcją Witolda Doroszewskiego (t. I–X) i Mieczysława Szymczaka (t. XI–XII), Wrocław.
- SWM I = Janusz Siatkowski, Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna, 1958.
- SWM II = Jadwiga Symoni-Sułkowska, Słownictwo Warmii i Mazur. Transport i komunikacja, 1958.
- SWM III = Halina Horodyska, Słownictwo Warmii i Mazur. Hodowla, 1958.
- SWM IV = Barbara Mocarska-Falińska, Słownictwo Warmii i Mazur. Uprawa i obróbka lnu, 1959.
- SWM V = Eugeniusz Jurkowski, Ireneusz Łapiński, Mieczysław Szymczak, Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa. Życie społeczne i zawody, 1959.
- SWM VI = Władysław Kupiszewski, Zdzisława Węgiełek-Januszewska, Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia, 1959.
- SWM VII = Anna Basara, Jan Basara, Janina Wójtowicz, Helena Zduńska, Studia fonetyczne z Warmii i Mazur, cz. I: Konsonantyzm, 1959.
Materiał leksykalny bierzemy stąd bardzo rzadko. Wszedł jednak np. do hasła **niemiecki**.
- SWM VIII = Hanna Bień-Bielska, Słownictwo Warmii i Mazur. Wierzenia i obrzędy, 1959.
- SWM IX = Irmína Judycka, Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach Pomorza Mazowieckiego. Stan obecny, historia i związki z terenami przyległymi, 1961.
- SWM X = Anna Mocarska-Kowalska, Słownictwo Warmii i Mazur. Rybołówstwo, 1963.
- SWM XI = Stanisław Dubisz, Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warmińsko-mazurskich, 1977.
- SWM XII = Danuta Barska-Antos, Słownictwo Warmii i Mazur. Odzież, 1980.
Ustalenia autorki po konfrontacji z szerszym materiałem i z artykułem w KMW 81 wymagają czasem poprawek.
- SWM XIII m rp = zespół map (na razie nienumerowanych), przewidzianych do zamieszczenia w powyższej pracy.
- SWMa = Barbara Mocarska-Falińska, Anatomia [maszynopis].
- SWMc = Alfreda Ciecwińska, Cechy osobowe i przezwiska [maszynopis].
- SWMo = Danuta Barska-Antos, Odzież [maszynopis].
Bierzemy stąd tylko informacje, które nie weszły do SWM XII.
- SWMp = Halina Satkiewicz, Pokarmy [maszynopis].
- SWMsd = Teresa Tomczyszyn, Sprzęty domowe [maszynopis].

- Szyf AM = Anna Szyfer, Tradycyjna astronomia i meteorologia ludowa na Mazurach, Warmii i Kurpiach, Olsztyn 1969.
- Szyf ZOW = Anna Szyfer, Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków, Olsztyn 1967.
- Szyf ZOW II = Anna Szyfer, Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków, wyd. II poszerzone, Olsztyn 1975.
- Szyf zwł = Anna Szyfer – zapisy własne.
Właściwie są to nie same zapisy, lecz skrótowe informacje o posiadanych przez autorkę zapisach, podające tylko wyraz z definicją, liczbę poświadczeń i ogólną lokalizację.
- UAM = nagrania magnetofonowe z około 20 wsi z terenu Ostródzkiego, Warmii i Mazur, wypożyczone około 1960 r. z ówczesnej Pracowni Archiwizacji Gwar UAM, prze-transkrybowane przez Annę Basarę i Helenę Zduńską.
- Wańk = Melchior Wańkiewicz, Na tropach Smętka, Warszawa 1980 [pierwodruk 1934].
Wypisano tylko kilka wyrazów do ewentualnego wyzyskania po konfrontacji z naszym materiałem.
- Wenk – Dorota Krystyna Rembiszewska, Gwary Mazur Wschodnich w XIX wieku (na podstawie ankiet Georga Wenkera do Niemieckiego atlasu językowego), Warszawa 2020.
Są to tłumaczenia na „język miejscowy” 40 zdań niemieckich. Materiał wykorzystany od IX tomu SGOWM.
- Wisła = Wisła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny, t. I–XX, Warszawa 1887–1917.
- Wisła III 72–91 = Jan Sembrzycki, O gwarze Mazurów Pruskich, 1889.
Autor – syn polskiego nauczyciela z Olecka. Wyeksцерpowano część słownikową (s. 85–90). Na s. 72–85 próba charakterystyki gwary mazurskiej. Kazimierz Nitsch („Wybór pism polonistycznych” III 256) ocenia całość jako zupełnie nienaukową i nieścisłą, ale świadcząca o niezłej znajomości przedmiotu.
- Wisła III 551–591, IV 799–812 = Jan Sembrzycki, Przyczynki do charakterystyki Mazurów Pruskich, 1889, 1890.
Przede wszystkim są tu pieśni, o których K. Nitsch („Wybór pism polonistycznych” III 256) pisze: „zapisane są niektóre językiem literackim, inne niby fonetycznie, ale z widocznymi błędami, np. 22, 23”, poza tym zaproszenie na wesele, maleńki słowniczek i nazwy fizjograficzne.
- Wisła V 156–157 = Jan Sembrzycki, Zagadki mazurskie, 1891.
- Wisła VI 145–184, 391–420, 641–662, 758–797, VII 1–52 = Max Toeppen, Wierzenia mazurskie. Przekład Eugenii Piltzówny, 1892, 1893.
- Wisła VII 87–97 = Jan Sembrzycki, Wesele na Mazurach. Mowy placmistrzowskie z powiatu szczycieńskiego, 1893.
- Zient Wieś = Maria Zientara-Malewska, Wieś nad łąkami. Wybór, opracowanie, przypisy Hanna Sawicka, Olsztyn 1988.
Autorka rodem z Brąswałdu Olsz. Eksцерpcją objęliśmy też zamieszczony w książce słowniczek, opracowany przez autorkę, a uzupełniony przez redaktorkę, przy czym pierwsza z nich nie ogranicza się do wyrazów występujących w książce.
- Zient Wieś sł rp = Maszynopis słowniczka, który został zamieszczony w powyższej pracy.

U w a g a: Brak źródła przy cytacie (lub samo „psn” czy „oracja”) oznacza, że dany cytat pochodzi z materiałów własnych Pracowni Dialektologii Polskiej PAN, tzw. zeszytów.

III. Spis miejscowości

1. Spis miejscowości według numerów podanych na mapie⁵

1. Ząbie Olsz	34. Olsztyn
2. Pluski Olsz	35. Łupstych Olsz
3. N Kaletka Olsz	36. Stękiń Olsz
4. St Kaletka Olsz	37. Wrzesina Olsz
5. Butryny Olsz	38. Warkały Olsz
6. Butryny N Olsz	39. Gutkowo Olsz
7. Gryźliny Olsz	40. Likusy Olsz
8. Wymój Olsz	41. Ramsowo Olsz
9. Stawiguda Olsz	41a. Ramsówko Olsz
10. Pokrzywy Olsz	42. Barczewko Olsz
11. Przykop Olsz	43. Dywity Olsz
12. Kopanki Olsz	44. Redykajny Olsz
13. Przykop N Olsz	45. Jonkowo Olsz
14. Purdka Olsz	46. Mątki Olsz
15. Marcinkowo Olsz	47. Kajny Olsz
16. Ruś Olsz	48. Brąswałd Olsz
17. Dorotowo Olsz	49. Różnowo Olsz
18. Unieszewo Olsz	50. Ługwałd Olsz
19. Sząbruk Olsz	51. Bukwałd Olsz
19a. Kręsk Olsz	52. Spręcowo Olsz
20. Tomaszkowo Olsz	53. Gady Olsz
21. Purda Olsz	54. Wipsowo Olsz
22. Giławy Olsz	55. Próle Olsz
23. Prejłowo Olsz	56. Lamkowo Olsz
24. Patryki Olsz	57. Radosty Olsz
25. Nagłady Olsz	58. Tuławki Olsz
26. Gietrzwałd Olsz	59. Sętał Olsz
27. Woryty Olsz	60. Rasząg Resz
28. Dajtki Olsz	61. Zabrodzie Resz
29. Skajboty Olsz	62. Nojdymowo Resz
30. Klucznik Olsz	63. Stanclewo Resz
31. Leszno Olsz	64. Bredynki Resz
32. Jedzbark Olsz	65. Stryjewo Resz
33. Mokiny Olsz	66. Węgój Resz

⁵ Przebieg granic powiatów na naszej mapie, identycznej pod tym względem z mapkami serii SWM, jest oparty na „Mapie dialektów polskich w Prusiech Wschodnich”, zamieszczonej w KN I (z drobną różnicą na granicy powiatów mrągowskiego i giżyckiego). Można sądzić, że odpowiada on stanowi z lat naszych badań (1950–1953) lub przynajmniej z początku tego okresu, gdyż wynikająca z niego przynależność administracyjna poszczególnych zbadanych przez nas wsi zgadza się z „Wykazem gromad PRL według stanu na dzień 1 VII 1952”, wydanym przez Główny Urząd Statystyczny (wydawnictwo nie zawiera mapy).

-
67.	Łabuchy Resz	125.	Ukta Mrąg
68.	Wilimy Resz	125a.	N Ukta Mrąg
69.	Zerbuń Resz	126.	Gałkowo Mrąg
70.	Biesowo Resz	127.	Bobrowko Mrąg
71.	Jeziorany Resz	128.	Mikołajki Mrąg
72.	Dębowo Resz	129.	Uźranki Giż
73.	D Wólka Resz	130.	Zalec Giż
73a.	Biskupiec Resz	131.	Sądry Giż
74.	Rzeck Resz	132.	Skorupki Giż
75.	Lęgajny Olsz	133.	Rybical Giż
76.	Klebark Wk Olsz	134.	Krzyżany Giż
77.	Wygoda Olsz	135.	Ryn Giż
78.	Godki Olsz	136.	Orło Giż
79.	Szałstry Olsz	137.	Sterławki Wk Giż
80.	Warpuny Mrąg	138.	Bogacko Giż
81.	Zyndaki Mrąg	139.	Skop Giż
82.	Pustniki Mrąg	140.	Korzeniewo Giż
82a.	Sorkwity Mrąg	141.	Szymonki Giż
83.	Maradki Mrąg	142.	Karolewo Giż
84.	Rybno Mrąg	143.	Paprotki Giż
85.	Kozłowo Mrąg	144.	Bogaczewo Giż
86.	Dłużec Mrąg	145.	Giżycko
87.	Grabowo Mrąg	146.	Spytkowo Giż
88.	Karwie Mrąg	146a.	Pieczarki Węg
89.	Gązwa Mrąg	147.	Grajewo Giż
90.	Polska Wieś Mrąg	148.	Upałty Giż
99.	Szestno Mrąg	149.	Miechy Giż
100.	Wyszembork Mrąg	150.	Konopki Wk Giż
100a.	Koczary Mrąg	150a.	Konopki Mł Giż
101.	Popowo Saleckie Mrąg	151.	Pańska Wola Giż
102.	Mrągowo	152.	Cybulki Giż
103.	Probark Mrąg	153.	Wydminy Giż
104.	Kosewo Mrąg	154.	Siedliska Giż
105.	Jakubowo Mrąg	155.	Sucholaski Giż
106.	Baranowo Mrąg	156.	Krukłanki Węg
107.	Lipowo Mrąg	157.	Sołtmany Węg
108.	Piecki Mrąg	158.	Mazuchówka Giż
109.	Nawiady Mrąg	159.	Gawliki Wk Giż
110.	Babięta Mrąg	160.	Szczybały Orłowskie Giż
111.	St Kielbonki Mrąg	161.	Orłowo Giż
112.	Mojtyny Mrąg	162.	Gajrowskie Olc
113.	Dobry Lasek Mrąg	163.	Bolki Olc
114.	Krutyń Mrąg	164.	Borki Olc
115.	Krutyński Piecek Mrąg	165.	Rogojny Olc
116.	Zgon Mrąg	166.	Gryzy Olc
117.	Zameczek Mrąg	167.	Jurki Olc
118.	Wojnowo Mrąg	168.	Sokółki Olc
119.	Osiniak-Piotrowo Mrąg	169.	Kowale Oleckie
120.	Nida Mrąg	170.	Kamienna Olc
121.	Dybowko Mrąg	171.	Lenarty Olc
122.	Ruciane Mrąg	172.	Biała Olecka
123.	Wygryny Mrąg	173.	Budki Olc
124.	Śwignajno Wk Mrąg	174.	Garbas Olc

175.	Bitkowo Olc	225.	Góra Pisz
177.	Mieruniszki Olc	226.	Orzysz Pisz
178.	Borawskie Olc	227.	Wesołowo Pisz
179.	Możne Olc	228.	Dąbrówka Pisz
180.	Olecko	229.	Tuchlin Pisz
181.	Wieliczki Olc	230.	N Guty Pisz
181a.	Imionki Olc	231.	Kwik Pisz
182.	Kukowo Olc	232.	Zdory Pisz
183.	Giże Olc	232a.	Szczechy Wk Pisz
184.	Świątajno Olc	233.	Karwik Pisz
185.	Orzechowo Elk	234.	Łupki Pisz
185a.	Szczecinowo Elk	235.	Pisz
186.	Sajzy Elk	236.	Maldanin Pisz
187.	Zabielne Olc	237.	Snopki Pisz
188.	Gąski Olc	238.	Głodowo Pisz
189.	Kleszczewo Olc	238a.	Niedźwiedzi Róg Pisz
190.	Cimochy Olc	239.	Kończewo Pisz
191.	Kalinowo Elk	240.	Wejsuny Pisz
191a.	Krzyżewo Elk	241.	Jagodne Pisz
192.	Laski Wk Elk	242.	Pogubie Średnie Pisz
193.	Szeligi Elk	243.	Pogubie Tyłne Pisz
194.	Elk	244.	Zdunowo Pisz
195.	Grabnik Elk	245.	Wiertel Pisz
196.	Skomack Wk Elk	246.	Jaškowo Pisz
197.	Ruska Wieś Elk	247.	Zamordeje Pisz
198.	Szyba Elk	248.	Karwica Pisz
199.	Wiśniowo Elckie	249.	Hejdyk Pisz
200.	Barany Elk	250.	Kowalik Szcz
201.	N Wieś Elcka	251.	Występ Szcz
202.	Mostoły Elk	252.	Klon Szcz
202a.	Pistki Elk	253.	Lesiny Mł Szcz
203.	Ogródek Elk	253a.	Lesiny D Szcz
204.	Gorzekały Elk	254.	Łatana Mł Szcz
206.	Guty Różyńskie Pisz	255.	Kipary Szcz
207.	Różyńsk Wk Pisz	256.	Mącice Szcz
208.	Jebamki Pisz	257.	Zaręby Szcz
208a.	Bzury Pisz	258.	Ścięciel Szcz
209.	Skarzyn Pisz	259.	Opaleniec Szcz
210.	Kożuchy Pisz	260.	Piwnice Wk Szcz
211.	Lisy Pisz	261.	Wielbark Szcz
212.	Myszki Pisz	262.	Borki Wielbarskie Szcz
213.	Pogorzal Wk Pisz	263.	Głuch Szcz
214.	Drygały Pisz	264.	Róklas Szcz
215.	Kruszewo Pisz	265.	Lipowiec Szcz
216.	Biała Piska	266.	Wały Szcz
217.	Lisaki Pisz	267.	Leleszki Szcz
218.	Cwaliny Pisz	268.	Świątajno Szcz
219.	Strzelniki Pisz	269.	Piasutno Szcz
220.	Giętkie Pisz	270.	Jeleniewo Szcz
221.	Rostki Pisz	271.	Rańsk Szcz
222.	Wierzbiny Pisz	272.	Miętkie Szcz
223.	Odoje Pisz	273.	Orzyny Szcz
224.	Pianki Pisz	274.	Zalesie Szcz

275.	Grądy Szcz	320.	Frącnowo Nidz
276.	Targowo Szcz	321.	Turówko O
277.	Dźwierzuty Szcz	322.	Witramowo O
278.	Rudziska Szcz	323.	Malinowo O
279.	Botowo Szcz	324.	Lipowo O gm. Waplewo
279a.	Kobułty Szcz	325.	Maruzek O
280.	Rumy Szcz	326.	Kurki O
281.	Krzywonoga Szcz	327.	Swaderki O
281a.	Miłuki Szcz	328.	Waplewo O
282.	Pasym Szcz	329.	N Wieś Ostródzka
283.	N Kiejkuty Szcz	330.	Frygnowo O
284.	Trelkowo Szcz	331.	Grunwald O
285.	Romany Szcz	332.	Łutykowo O
287.	Szymany Szcz	332a.	Nadrowo O
288.	Zielonka Szcz	333.	Mierki O
289.	Szczytno	334.	Olsztynek O
290.	Dębówko Szcz	335.	Świątajny O
291.	Sędańsk Szcz	336.	Zezuty O
292.	Grom Szcz	337.	Witułty O
293.	Witówko Nidz	338.	Mycyny O
294.	Narty Nidz	339.	Lipówka O
295.	Zimna Woda Nidz	340.	Elgnówko O
297.	Burdąg Nidz	341.	Smolonek O
298.	Jedwabno Nidz	342.	Rapaty O
299.	Kot Nidz	343.	Dłużki O
300.	Wały Nidz	344.	St Jabłonki O
301.	Róg Nidz	345.	Helenowo O
302.	Więckowo Nidz	346.	Szyldak O
303.	Napiwoda Nidz	347.	Grabin O
304.	Wykno Nidz	348.	Idzbark O
305.	Jabłonka Nidz	349.	Zwierzewo O
306.	Natać Wk Nidz	350.	Lubajny O
307.	Łąjs Nidz	351.	Ruś Mł O
308.	Bałdy Nidz	352.	Emilianowo O
309.	Zgniłocha Nidz	353.	Miłomłyn O
310.	Łyna Nidz	354.	Liwa O
311.	Nidzica	355.	Ostróda
312.	Napierki Nidz	356.	Grabin Mł O
312a.	Bartki Nidz	357.	Lichtajny O
313.	Łysakowo Nidz	358.	Kraplewo O
314.	Rogóż Nidz	359.	Ornowo O
315.	Wierzbowo Nidz	360.	Tyrowo O
315a.	Sarnowo Nidz	361.	Szmygwałd D O
316.	Dziurdziewo Nidz	362.	Szmygwałd Mł O
317.	Kamionka Nidz	363.	Pietrzwałd O
318.	Gardyny Nidz	364.	Lipowo O gm. Pietrzwałd
319.	Rączki Nidz	366.	Rożental O ⁶
319a.	Kownatki Nidz	379.	Ulnowo O

⁶ Wieś Rożental leży w powiecie Nowe Miasto Lubawskie, ale ma gwarę ostródzką (zob. KN V 239). Dlatego wprowadzając ją do Słownika, zastępujemy skrót powiatu literą O, która w tym wypadku oznacza nie powiat ostródzki, tylko Ostródzkie jako obszar gwarowy. To samo dotyczy wsi Kazanice, w której zapisano opowiadanie ogłoszone w „Poradniku Językowym” ze stycznia 1952 r.

380. Glaznoty O	385. Biesal O
381. Samborowo O	386. Dąg O
382. Kajkowo O	387. Wierzbica O
383. Łukta O	388. Kalwa O
384. Molza O	390. Pawłowo O

2. Alfabetyczny spis miejscowości podanych na mapie

Babięta Mrąg 110	Dźwierzuty Szcz 277
Bałdy Nidz 308	Elgnówko O 340
Baranowo Mrąg 106	Elk 194
Barany Elk 200	Emilianowo O 352
Barczewko Olsz 42	Frąkno Nidz 320
Bartki Nidz 312a	Frynowo O 330
Biała Olecka 172	Gady Olsz 53
Biała Piska 216	Gajrowskie Olc 162
Biesal O 385	Gałkowo Mrąg 126
Biesowo Resz 70	Garbas Olc 174
Biskupiec Resz 73a	Gardyny Nidz 318
Bitkowo Olc 175	Gawliki Wk Giż 159
Bobrówko Mrąg 127	Gąski Olc 188
Bogacko Giż 138	Gązwa Mrąg 89
Bogaczewo Giż 144	Gietrzwałd Olsz 26
Bolki Olc 163	Giętkie Pisz 220
Borawskie Olc 178	Giławy Olsz 22
Borki Olc 164	Giże Olc 183
Borki Wielbarskie Szcz 262	Giżycko 145
Botowo Szcz 279	Glaznoty O 380
Brąswałd Olsz 48	Głodowo Pisz 238
Bredynki Resz 64	Głuch Szcz 263
Budki Olc 173	Godki Olsz 78
Bukwałd Olsz 51	Gorzekały Elk 204
Burdąg Nidz 297	Góra Pisz 225
Butryny Olsz 5	Grabin O 347
Butryny N Olsz 6	Grabin Mł O 356
Bzury Pisz 208a	Grabnik Elk 195
Cimochy Olc 190	Grabowo Mrąg 87
Cwaliny Pisz 218	Grajewo Giż 147
Cybulki Giż 152	Grądy Szcz 275
Dajtki Olsz 28	Grom Szcz 292
Dąbrówka Pisz 228	Grunwald O 331
Dąg O 386	Gryzy Olc 166
Dębowo Resz 72	Gryżliny Olsz 7
Dębówko Szcz 290	Gutkowo Olsz 39
Dłużec Mrąg 86	Guty Różyńskie Pisz 206
Dłużki O 343	Hejdyk Pisz 249
Dobry Lasek Mrąg 113	Helenowo O 345
Dorotowo Olsz 17	Idzbark O 348
Drygały Pisz 214	Imionki Olc 181a
D Wólka Resz 73	Jablonka Nidz 305
Dybówko Mrąg 121	Jagodne Pisz 241
Dywity Olsz 43	Jakubowo Mrąg 105
Dziurdziewo Nidz 316	Jaśkowo Pisz 246

Jebramki Pisz 208	Lesiny Mł Szcz 253
Jedwabno Nidz 298	Leszno Olsz 31
Jedzbark Olsz 32	Lichtajny O 357
Jeleniewo Szcz 270	Likusy Olsz 40
Jeżiorany Resz 71	Lipowiec Szcz 265
Jonkowo Olsz 45	Lipowo Mrąg 107
Jurki Olc 167	Lipowo O gm. Pietrzwałd 364
Kajkowo O 382	Lipowo O gm. Waplewo 324
Kajny Olsz 47	Lipówka O 339
Kalinowo Ełk 191	Lisaki Pisz 217
Kalwa O 388	Lisy Pisz 211
Kamienna Olc 170	Liwa O 354
Kamionka Nidz 317	Lubajny O 350
Karolewo Giż 142	Łabuchy Resz 67
Karwica Pisz 248	Łąjs Nidz 307
Karwie Mrąg 88	Łatana Mł Szcz 254
Karwik Pisz 233	Łęgajny Olsz 75
Kipary Szcz 255	Ługwałd Olsz 50
Klebark Wk Olsz 76	Łukta O 383
Kleszczewo Olc 189	Łupki Pisz 234
Klon Szcz 252	Łupstych Olsz 35
Klucznik Olsz 30	Łutynowo O 332
Kobuły Szcz 279a	Łyna Nidz 310
Koczary Mrąg 100a	Łysakowo Nidz 313
Konopki Mł Giż 150a	Maldanin Pisz 236
Konopki Wk Giż 150	Malinowo O 323
Kończewo Pisz 239	Maradki Mrąg 83
Kopanki Olsz 12	Marcinkowo Olsz 15
Korzeniewo Giż 140	Maruzek O 325
Kosewo Mrąg 104	Mazuchówka Giż 158
Kot Nidz 299	Mącice Szcz 256
Kowale Oleckie 169	Mątki Olsz 46
Kowalik Szcz 250	Miechy Giż 149
Kownatki Nidz 319a	Mierki O 333
Kozłowo Mrąg 85	Mieruniszki Olc 177
Kożuchy Pisz 210	Miętkie Szcz 272
Kraplewo O 358	Mikołajki Mrąg 128
Kręsk Olsz 19a	Miłomłyn O 353
Kruklanki Węg 156	Miłuki Szcz 281a
Kruszewo Pisz 215	Mojtyny Mrąg 112
Krutyń Mrąg 114	Mokiny Olsz 33
Krutyński Piecek Mrąg 115	Molza O 384
Krzywonoga Szcz 281	Mostoły Ełk 202
Krzyżany Giż 134	Możne Olc 179
Krzyżewo Ełk 191a	Mrągowo 102
Kukowo Olc 182	Mycyny O 338
Kurki O 326	Myszki Pisz 212
Kwik Pisz 231	Nadrowo O 332a
Lamkowo Olsz 56	Nagłady Olsz 25
Laski Wk Ełk 192	Napierki Nidz 312
Leleszki Szcz 267	Napiwoda Nidz 303
Lenarty Olc 171	Narty Nidz 294
Lesiny D Szcz 253a	Natać Wk Nidz 306

Nawiady Mrąg 109	Radosty Olsz 57
N Guty Pisz 230	Ramsowo Olsz 41
Nida Mrąg 120	Ramsówko Olsz 41a
Nidzica 311	Rańsk Szcz 271
Niedźwiedzi Róg Pisz 238a	Rapaty O 342
N Kaletka Olsz 3	Rasząg Resz 60
N Kiejkuty Szcz 383	Rączki Nidz 319
Nojdymowo Resz 62	Redykajny Olsz 44
N Ukta Mrąg 125a	Rogojny Olc 165
N Wieś Elcka 201	Rogóż Nidz 314
N Wieś Ostródzka 329	Romany Szcz 285
Odoje Pisz 223	Rostki Pisz 221
Ogródek Elk 203	Rożental O ⁷ 366
Olecko 180	Róg Nidz 301
Olsztyn 34	Róklas Szcz 264
Olsztynek O 334	Różnowo Olsz 49
Opaleniec Szcz 259	Różyńsk Wk Pisz 207
Orło Giż 136	Ruciane Mrąg 122
Orłowo Giż 161	Rudziska Szcz 278
Ornowo O 359	Rumy Szcz 280
Orzechowo Elk 185	Ruska Wieś Elk 197
Orzyny Szcz 273	Ruś Mł O 351
Orzysz Pisz 226	Ruś Olsz 16
Osiniak-Piotrowo Mrąg 119	Rybical Giż 133
Ostróda 355	Rybno Mrąg 84
Pańska Wola Giż 151	Ryn Giż 135
Paprotki Giż 143	Rzeck Resz 74
Pasym Szcz 282	Sajzy Elk 186
Patryki Olsz 24	Samborowo O 381
Pawłowo O 390	Sarnowo Nidz 315a
Pianki Pisz 224	Sądry Giż 131
Piasutno Szcz 269	Sędańsk Szcz 291
Piecki Mrąg 108	Sętał Olsz 59
Pieczarki Węg 146a	Siedliska Giż 154
Pietrzwałd O 363	Skajboty Olsz 29
Pistki Elk 202a	Skarzyn Pisz 209
Pisz 235	Skomack Wk Elk 196
Piwnice Wk Szcz 260	Skop Giż 139
Pluski Olsz 2	Skorupki Giż 132
Pogorzal Wk Pisz 213	Smolonek O 341
Pogubie Średnie Pisz 242	Snopki Pisz 237
Pogubie Tylne Pisz 243	Sokółki Olc 168
Pokrzywy Olsz 10	Sołtmany Węg 157
Polska Wieś Mrąg 90	Sorkwity Mrąg 82a
Popowo Sałęckie Mrąg 101	Spręcowo Olsz 52
Prejłowo Olsz 23	Spytkowo Giż 146
Probark Mrąg 103	Stanclewo Resz 63
Próle Olsz 55	Stawiguda Olsz 9
Przykop N Olsz 13	Sterławki Wk Giż 137
Przykop Olsz 11	Stętkiny Olsz 36
Purda Olsz 21	St Jabłonki O 344
Purdka Olsz 14	
Pustniki Mrąg 82	

⁷ Zob. poprzedni przypis.

St Kaletka Olsz 4	Wesołowo Pisz 227
St Kielbonki Mrąg 111	Węgój Resz 66
Stryjewo Resz 65	Wiartel Pisz 245
Strzelniki Pisz 219	Wielbark Szcz 261
Sucholaski Giż 155	Wieliczki Olc 181
Swaderki O 327	Wierzbica O 387
Szałstry Olsz 79	Wierzbiny Pisz 222
Sząbruk Olsz 19	Wierzbowo Nidz 315
Szczeczy Wk Pisz 232a	Więckowo Nidz 302
Szczecinowo Elk 185a	Wilimy Resz 68
Szczybały Orłowskie Giż 160	Wipsowo Olsz 54
Szczytno 289	Wiśniowo Ełckie 199
Szeligi Elk 193	Witówko Nidz 293
Szestno Mrąg 99	Witramowo O 322
Szmygwałd D O 361	Wituły O 337
Szmygwałd Mł O 362	Wojnowo Mrąg 118
Szyba Elk 198	Woryty Olsz 27
Szyldek O 346	Wrzesina Olsz 37
Szymany Szcz 287	Wydminy Giż 153
Szymonki Giż 141	Wygodą Olsz 77
Ścięciel Szcz 258	Wygryny Mrąg 123
Świątajno Olc 184	Wykno Nidz 304
Świątajno Szcz 268	Wymój Olsz 8
Świątajny O 335	Występ Szcz 251
Śwignajno Wk Mrąg 124	Wyszembork Mrąg 100
Targowo Szcz 276	Zabielne Olc 187
Tomaszkowo Olsz 20	Zabrodzie Resz 61
Trelkowo Szcz 284	Zalec Giż 130
Tuchlin Pisz 229	Zalesie Szcz 274
Tuławki Olsz 58	Zameczek Mrąg 117
Turówko O 321	Zamordeje Pisz 247
Tyrowo O 360	Zaręby Szcz 257
Ukta Mrąg 125	Ząbie Olsz 1
Ulnowo O 379	Zdory Pisz 232
Unieszewo Olsz 18	Zdunowo Pisz 244
Upałty Giż 148	Zerbuń Resz 69
Uźranki Giż 129	Zezuty O 336
Wały Nidz 300	Zgniłocha Nidz 309
Wały Szcz 266	Zgon Mrąg 116
Waplewo O 328	Zielonka Szcz 288
Warkały Olsz 38	Zimna Woda Nidz 295
Warpuny Mrąg 80	Zwierzewo O 349
Wejsuny Pisz 240	Zyndaki Mrąg 81

3. Spis miejscowości, w których nagrano teksty gwarowe (w spisie źródeł UAM)

Biała Piska 216	Klon Szcz 252
Bzury Pisz 208a	Mikołajki Mrąg 128
Dębowiec Nidz	Nowe Borowe Nidz
Dłużki O 343	Ogonki Węg
Ełk 194	Orło Giż 136
Gady Olsz 53	Orzechowo Ełk 185
Gołdap	Pasym Szcz 282
Jedwabno Nidz 298	Radosty Olsz 57
Kajkowo O 382	Skajboty Olsz 29
Kałęczyn Szcz	Warchały Nidz

U w a g a: Znak na mapie, objaśniony w legendzie jako wieś, w sporadycznych wypadkach może się odnosić do miejscowości o randze administracyjnej większej niż wieś (osada, miasteczko, jak np. Biskupiec).

IV. Spis skrótów i symboli

1. Skrótów geograficzne

D	– Duży (-a, -e)
Ełk	– pow. ełcki
Giż	– pow. giżycki
Gołd	– pow. gołdapski
M	– Mazury (= Mzach + przynajmniej cztery powiaty z pięciu obowiązujących dla Mwsch)
Mł	– Mały (-a, -e)
Mrąg	– pow. mrągowski
Mwsch	– Mazury wschodnie (= powiaty: Mrąg Giż Pisz Ełk Olc oraz ewentualnie Węg i Gołd)
Mzach	– Mazury zachodnie (= powiaty: Nidz i Szcz)
N	– Nowy (-a, -e)
Nidz	– pow. nidzicki
O	– przy cytacie = pow. ostródzki w ujęciach uogólnionych = Ostródzkie (co obejmuje pow. ostródzki oraz ewentualnie wsie Rożental i Kazanice w pow. Nowe Miasto Lubawskie)
Olc	– pow. olecki
Olsz	– pow. olsztyński
Pisz	– pow. piski
Resz	– pow. reszelski
St	– Stary (-a, -e)
Szcz	– pow. szczycieński
W	– Warmia (= powiaty: Olsz i Resz)
Węg	– pow. węgorzewski
Wk	– Wielki (-a, -e)

2. Skrótów gramatyczne, stylistyczne i inne

A	– accusativus
anat.	– termin anatomiczny
ang	– angielskie
aug	– augmentativum
b.	– bardzo
bezpodm.	– bezpodmiotowe
bier.	– bierny
bl	– bez lokalizacji (ewentualnie: z lokalizacją, na której nie można polegać, lub z lokalizacją – dla nas – zbyt ogólnikową)
bot.	– termin botaniczny
coll	– collectivum
comp	– comparativus
cond	– conditionalis

czas.	–	czasownik
czyn.	–	czynny
D	–	dativus
dem	–	deminutivum
dk.	–	dokonane
dnm	–	dolnoniemieckie
dual	–	dualis
dzierż.	–	dzierżawczy (o zaimku)
ekspr	–	ekspresywne
euf.	–	eufemistyczne
ew.	–	ewentualnie
f	–	femininum
fl.	–	fleksja
fon.	–	fonetyka, fonetycznie, fonetyczny
franc	–	francuskie
fraz	–	związek frazeologiczny (lub: związki frazeologiczne)
fut	–	futurum
G	–	genetivus
gł.	–	główny
gm.	–	gmina
gnm	–	góroniemieckie
gram.	–	gramatyczny
gw.	–	gwarowe
h	–	hasło
hip	–	hipokorystyczne
I	–	instrumentalis
ib	–	ibidem (o lokalizacji lub źródle cytatu czy formy, ewentualnie o jednym i drugim)
im.	–	imiesłów
imp	–	imperativus
impers	–	impersonale (o formie osobowej czasownika występującej w zdaniach bezpodmiotowych)
inf	–	infinitivus
iron.	–	ironiczne
itd.	–	i tak dalej
iter	–	iterativum
itp.	–	i tym podobne
j. liter.	–	język literacki
jsn.	–	jak się u was nazywa
jw.	–	jak wyżej
kom.	–	komentarz
kwest.	–	kwestionariusz
L	–	locativus
licz.	–	liczebnik
lit	–	z literatury
liter.	–	literacki
lok.	–	lokalizacja
lud.	–	ludowy
m	–	masculinum
m.	–	mapa
m-an	–	męskożywotne
m-inan	–	męskonieżywotne
m-pers	–	męskoosobowe

med.	–	termin medyczny
m.in.	–	między innymi
mł.	–	młodzi
muz.	–	termin muzyczny
N	–	nominativus
n	–	neutrum
ndk.	–	niedokonane
ndm.	–	nieodmienne
niefon.	–	niefonetyczny
nieokr.	–	nieokreślony
nm	–	niemieckie
nm-an	–	niemęskożywotne
nm-pers	–	niemęskoosobowe
obj.	–	objaśnienie
obsc.	–	obsceniczne
odm.	–	odmienny
odp.	–	odpowiedź
ogp	–	znaczenie ogólnopolskie
ok.	–	około
om.	–	omyłkowo
oracja	–	z tekstów obrzędowych
orz.	–	w funkcji orzecznika w zdaniu bezpodmiotowym
os.	–	osoba, osobowy
P	–	z pamiętników autochtonów
part.	–	partykuła
pass	–	passivum
pejor	–	pejoratywne
perf	–	perfectivum
pl	–	pluralis
plt	–	plurale tantum
podh.	–	podhasło
podm.	–	1) w funkcji podmiotu, 2) zob. z <i>podm. uogóln.</i>
podst.	–	podstawowe (o znaczeniu)
pol	–	polskie
por.	–	porównaj
porz.	–	porządkowy
posit	–	positivus
poss	–	possessivum (o przymiotniku)
pośw.	–	poświadczone
pow.	–	powiat
powsz	–	powszechne
ppp	–	plusquamperfectum
pr	–	pruskie
praes	–	praesens
praet	–	praeteritum
przen	–	w użyciu przenośnym
przk	–	przyimek
przs.	–	przysłowie
przym.	–	przymiotnik
przysł.	–	przysłówek
psn	–	pieśni, z pieśni
pyt.	–	pytanie
reg.	–	regionalne

rel.	– termin religijny
retor.	– retoryczne
rzad	– rzadkie
rzecz.	– rzeczownik
s.	– strona
sg	– singularis
SGOWM	– „Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur”
sgt	– singulare tantum
słp.	– słowo posiłkowe
sp	– sporadyczne
spk	– spójnik
stp.	– staropolskie
sup	– superlativus
śdnm	– średnio-dolno-niemieckie
śnm	– średnioniemieckie
śnm	– środkowoniemieckie
śwnm	– średnio-wysoko-niemieckie
ts.	– znaczenie to samo co poprzednio
tzw.	– tak zwane
uprz.	– uprzedni
uzn.	– uznaniowe (zapis dopuszcza możliwość innej interpretacji danego wyrazu lub wyrażenia niż przyjęta w artykule)
V	– vocativus
wg	– według
wnm	– wysokoniemieckie
wsch.	– wschodnie (w odniesieniu do dialektów niemieckich)
wskaz.	– wskazujący
wsp.	– współczesny
w stos.	– w stosunku
wulg.	– wulgarne
w uż.	– w użyciu
w. wym.	– wyżej wymienione
wykrz.	– wykrzyknik
w zd. bezpodm.	– w zdaniu bezpodmiotowym
wzgl.	– względny
Z	– z zapisów własnych, tzw. zeszytów
z podm. uogóln.	– w zdaniach z podmiotem uogólnionym
zag.	– zagadka
zbior.	– zbiorowy (o liczebniku)
zd.	– zdanie
zest.	– zestawienie lub zestawienia
zk	– zaimek
zn	– znaczenie
zob.	– zobacz
zool.	– termin zoologiczny
żart.	– żartobliwe

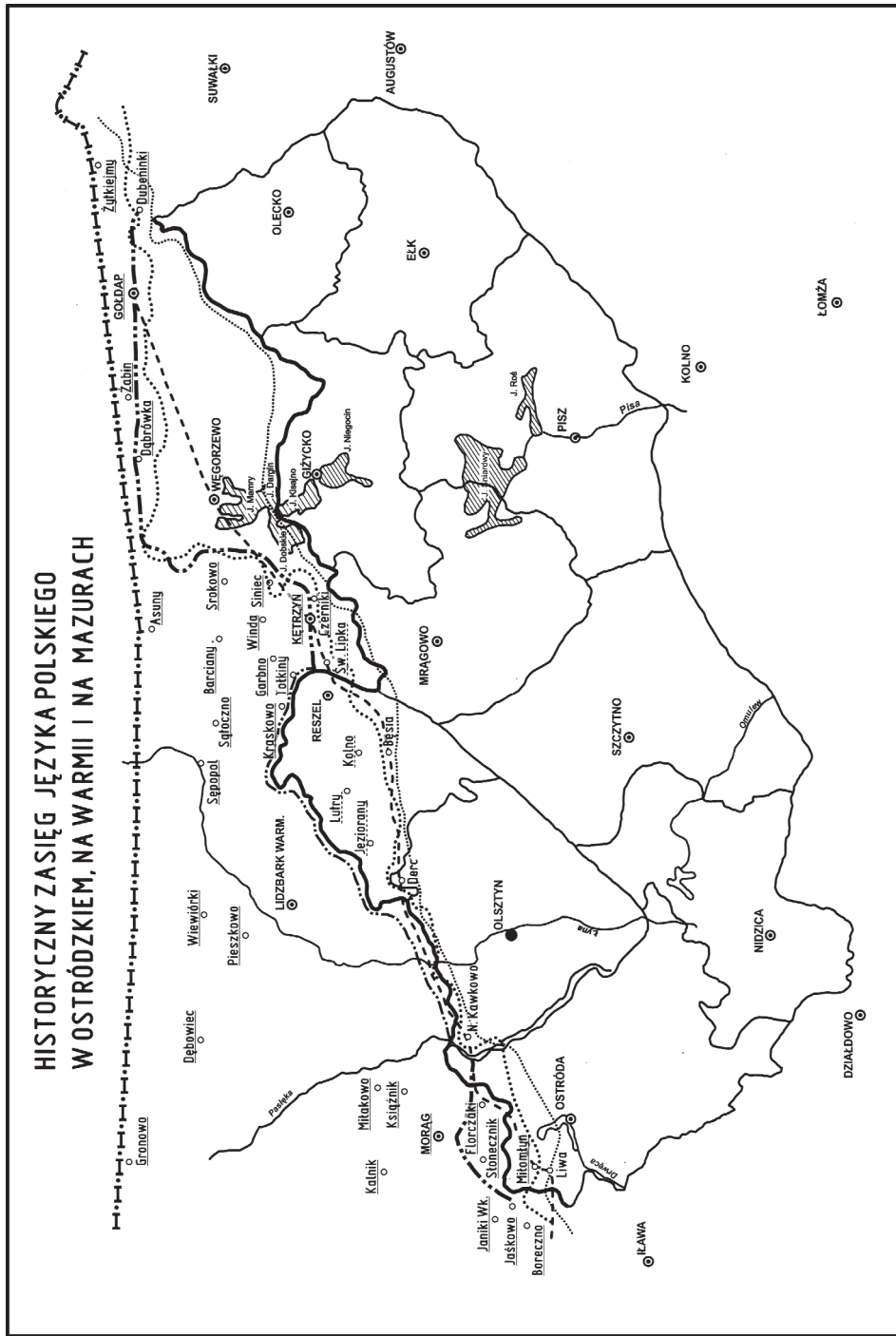
3. Znaki stosowane w artykułach hasłowych

- * – z lewej strony wyrazu hasłowego lub formy: forma lub postać hipotetyczna, zrekonstruowana albo wzięta z języka ogólnego, a w naszym materiale – niepoświadczona;

-
- ? – po wyrazie hasłowym, kwalifikatorze formalnym lub objaśnieniu znaczenia: forma wyrazu lub interpretacja niepewna;
 - [sic!] – po wyrazie cytatowym: forma może budzić wątpliwości, ale jest zgodna z materiałem;
 - ▲ – wprowadza zestawienia;
 - – wprowadza: ze skrótem „fraz” – związki frazeologiczne, ze skrótem „przen” – użycia przerośne, z innymi kwalifikatorami lub z opisem – wyodrębnioną część cytatów, bez dodatkowego oznaczenia:
 - a) cytaty, w których wyraz hasłowy wystąpił w charakterystycznych, ale raczej jeszcze niezleksykalizowanych połączeniach wyrazowych lub użyciach,
 - b) wyraz hasłowy z określeniami gatunkującymi, zob. np. **renta**;
 - – wprowadzają – w obrębie akapitu znaczeniowego – dodatkowo występujące podznaczenie lub parę podznaczeń;
 - ~ (tylda) – a) rozdziela następujące po sobie: związki frazeologiczne, użycia przerośne, przysłowia i zestawienia,
b) w artykułach liczebnikowych poprzedza cytaty z zanikiem fleksji,
c) służy do pogrupowania określeń gatunkujących;
 - ◇ (romb) – a) w obrębie podhasła imiesłowowego – poprzedza cytaty, w których czas przyszły strony biernej występuje w funkcji czasu teraźniejszego trwałego,
b) w części podstawowej artykułu i w obrębie innych podhasła – poprzedza cytaty, w których chcemy zwrócić uwagę na jakieś ciekawe zjawisko formalne,
c) w obrębie części formalnej artykułu – bywa stosowany do rozdzielenia informacji dotyczących różnych zagadnień, np. informacji z zakresu fonetyki od fleksyjnych.

V. Mapy

HISTORYCZNY ZASIĘG JĘZYKA POLSKIEGO W OSTRÓDZKIM, NA WARMII I NA MAZURACH

OBJAŚNIENIA DO MAPY HISTORYCZNY ZASIĘG JĘZYKA POLSKIEGO W OSTRÓDZKIEM, NA WARMII I NA MAZURACH

Północny zasięg kolonizacji polskiej w XVII w.:

w Ostródzkiem i na Mazurach – wg W. Chojnackiego, *Osadnictwo polskie na Mazurach w XIII–XVII w.*, s. 32–33; por. też T. Wittschel, *Zur Kulturgeographie des südlichen Ostpreussens, Der Nordosten*, s. 49, [w:] *Warmia i Mazury*, cz. II, s. 167, i odsyłacz na s. 358–359, na Warmii – wg K. Górskiego, [w:] *Dzieje Warmii i Mazur w zarysie*, t. I, s. 192.

Północny zasięg języka polskiego:

w połowie XIX w. (zwarty zasięg) – wg publikacji *Warmia i Mazury*, cz. II, s. 200–201; por. też odsyłacz tamże na s. 366; na początku XX w. – wg K. Nitscha, *Północna granica języka polskiego*, JP X, 1925, s. 131; w 1944 r. – zarys schematyczny zasięgu języka polskiego na podstawie pracy L. Zabrockiego, *Mowa ludu polskiego*, [w:] *Warmia i Mazury*, cz. I, s. 252–253.

Północna granica obszaru objętego plebiscytem w 1920 r.

Miejscowości, w których w ubiegłych wiekach odbywały się polskie nabożeństwa ewangelickie, i miejscowości, w których w XIX w. wygłaszano polskie kazania katolickie; podane są miejscowości spoza zwanego obszaru języka polskiego znajdujące się w granicach współczesnego państwa polskiego – wg publikacji *Warmia i Mazury*, cz. II, s. 200–201.

Szczegółowe dane bibliograficzne zob. Literatura przedmiotu w tomie I Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur pod red. Z. Stamirowskiej, Wrocław 1987, s. 92.

Cyfrowe wersje map w opracowaniu Pawła Swobody znajdują się na stronie ijp.pan.pl

1. Północny zasięg kolonizacji polskiej w XVII w.:

- a. —•—•—•—•—•—•— w Ostródzkiem i na Mazurach
b. —•—•—•—•—•—•— na Warmii

2. Północny zasięg języka polskiego:

- a. w połowie XIX w.
b. na początku XX w.
c. - - - - - w 1944 r.

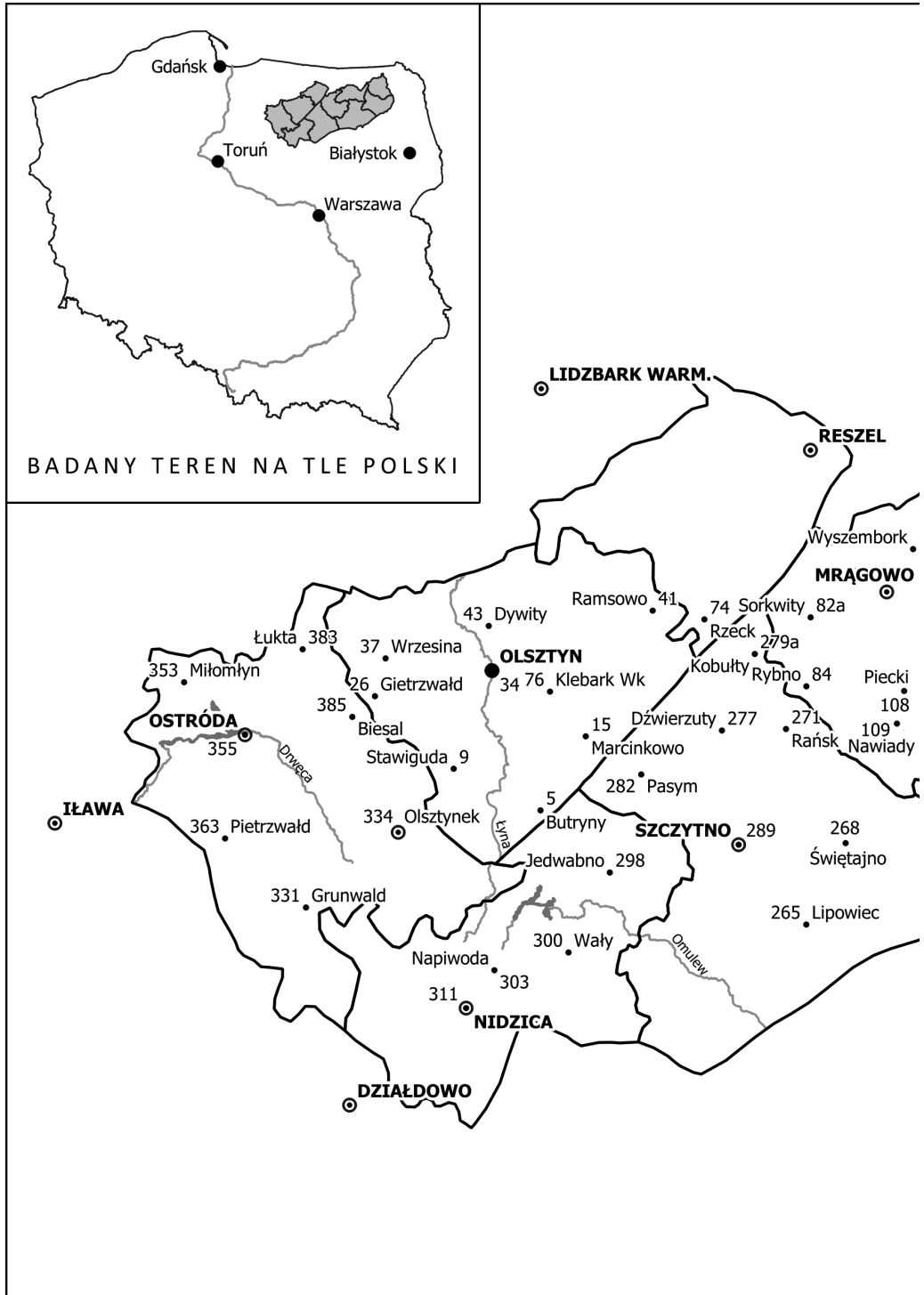
3. ————— Północna granica obszaru plebiscytowego z 1920 r. (pokrywająca się z granicą powiatów)

4a KETRZYŃ
Dąbrówka **Miejscowości, w których w ubiegłych wiekach odbywały się polskie nabożeństwa ewangelickie**

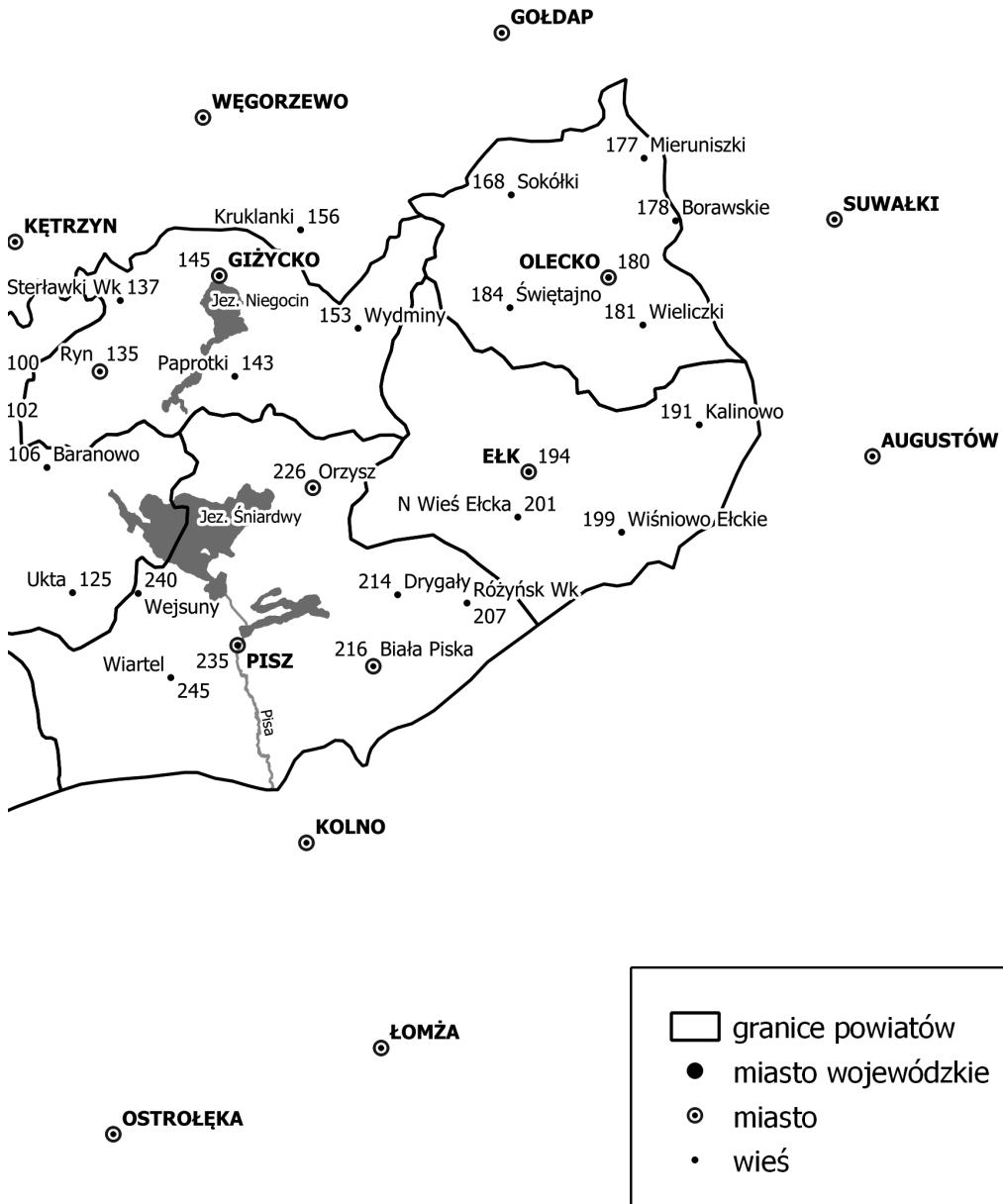
4b Św. Lipka **Miejscowości, w których wygłaszano w XIX w. polskie kazania katolickie**

————— granice powiatów

—•—•—•—•—•—•— granica państwa

WYBRANE MIEJSCOWOŚCI, W KTÓRYCH BYŁ ZBIERANY MATERIAŁ
W LATACH 1950–1953
(SPORADYCZNIE TEŻ W LATACH PÓŹNIEJSZYCH)

R

I. raba «tara do prania»: *raba do puukańo* Gutkowo Olsz; por. **II. rajba**. KK

II. raba, roba (Z + lit + SDGW) W Nidz; **1.** zwykle pl «łukowato wygięte kości klatki piersiowej, żebra»: *spât z restunku i zuâmau sobže râbi* W, SWarm 132, *ložaniula sia drugérz. Ale nowy chłop to kawâl nâramnika. Roby ji ciałsto lámâl* W, Stef OK 38; **2.** *raba, roba* «pałak u kosy» Olsz Nidz: *fχrapou ša tam na drôngi, abi pošukać dva košiska i dva robi. Kedi jêχ nalos, sšet na dôu, uušot ša na klocek uot ćańco dževa i patšuu, či fšistke prõntki tχšaui mocno v robaχ* Sząbruk Olsz, KN III 214; **3.** *raba* «o wychudzonej maciorze» W, SWarm 132; por. **rabuda?**, **reby**. KK, AW, KS

rabarbar (Z) Olsz Węg Giż Pisz Ełk Olc; *-ber* Węg Giż Pisz Ełk; Gsg *-bru* Węg Giż Ełk; «roślina o dużych liściach na długich, mięsistych, jasnoczerwonych jadalnych łodygach»: *bêdu kuši z jepkâni, z ñodem – ñe? – z marmuladu, rabarber z višñani* Szczybały Orłowskie Giż, *to jegodõf še uvaži i rabarbru, jenci ñe* [odp. na pyt. o rodzaje zup] Laski Wk Ełk. KK

rabarbara; tylko *-bera*; Gsg *-bry*; «rabarbar»: *marχef, saũata, rabarbera, pšetruška, cfikua tako ćervõna, cybula* Próle Olsz, *z rabarbrn, z jagoduf* «ovocove zupi Bukwałd Olsz. KK

rabarber, rabarbera zob. **rabarbar(-)**.

rabasy plt? «kara fizyczna, lanie, cięgi»: *casem dostâl'i rabasy ot šandara* [«żandarma»] – *ale to ñic – ućekli* Świątajno Szcz. (Nm gw. *rabbas*). KK

rabat «obniżka ceny towaru»: *kupsiulem zarâ cały worek soli, to dali mi trochê rabatu* Tuławki Olsz, KF. KK

rabe zob. **rebe**.

rabować (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg Pisz Olc, psn; fut 2pl *będzecie rabować* Olsz; «zabierać bezprawnie, grabić, łupić»: *i we dñe i w noci pšixõžil'i i rabowałi, mašiny zabral'i* Nida Mrąg, *jedna kobeta puakaua, bo oni pšyšli rabować ib, õn buu rajbrêm, on χõžiu po borax i zaχõžiu lužam na droge i rabovau, taki zu duχ* Warchały Nidz, UAM. KK

rabownik (SWM V) Olsz Olc; «bandyta, złodziej, zbój». KK

rabuch «bandyta, złodziej, zbój» Zwierzewo O. KK

rabuda? (SDGW) O Olsz; «pałak u kosy». KK, KS

rabunek (Z + P + lit) Olsz Nidz; «bezpprawne zabieranie siłą cudzej własności»: *potym cõgnel'i rozmajte wojska, com iχ ñe znal'i, rabunkõp – rozmajće biuo, od jednego wzel'i, do drugõgo pšyñel'i* Jabłonka Nidz, ● *obmišliwalem sposob jak by przeskodzić tworzeniu tej „wielkiej” Litwy na niedola tylu polaków i rabunku prawie niemal trzeciej cięści Polski* Dywity Olsz, P 4, 51. KK

rabusiować «rabować»: *gže kto nėskaŭ to brali rabuśoŭali fšo* Orzysz Pisz. KK

rabuś (Z + P + lit + SWM V) OWMzach; **1.** «bandyta, złodziej, zbój» WMzach: *dobry ŋe rabowau, tylko taki rabuś* Mącice Szcz, *na ten píršy počontek buźneli tutej te nagorše rabuše* Różnowo Olsz, *chto by pomysłł, co z tego chłopãka taki rabuś wyrośnie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «urwis, nicpoń, łobuziak»: *ńeńene šurki to sũ rabuše; jek jidũ ze škoŭi, to kradnũ jępka i kruški* W, SWarm 132; **3.** «samiec pszczoły, truteń» Roźental O, MAGP IX s. 55. KK

rabuśnik (Z + lit + SWM V) O Olsz Mzach Pisz Ełk Olc; Npl -ki Olsz Szcz Olc; «bandyta, złodziej, zbój»: *na woże rabuśniki s takimi štengarńi zelaznyrńi* Szczytno, *te rabuśniki znowu jech łobrabowali* Tuławki Olsz, KF, *ve vojna nãzanci bojelim ša rabuśnikũf* Olsz, SWarm 132. KK

rac (Z + lit + RO) OWM; «szczur»: *v domu rńisy to maŭe a race duze* Krutyń Mrąg, *żeńkse to race, jak źimno, to do gumna ućekajo durxëm* Skop Giź, *race – kurcaki ŋi popozerali* Kowalik Szcz, *race to uno kartofle mu poviberauy s caŭego zaguna i pozaberauy pot źenie* Hejdyk Pisz, *klepsisko muzna zrobjic z gliny i s cymentu, kedy s cymentu, to i rac ŋe włeże* Olecko, *puŭapka na misi, źelazo na race, zwojek na tχõza* Ogródek Ełk. (Nm gw. ratze). KK

rachować (Z + P + lit) OWM i bl, psn; praes 1pl *rachujem* Nidz, 2pl *rachujeta* Olsz, imp 1pl *rachujwa* Olsz, praet 1sg *ja rachowala* Pisz, 1pl *my rachowali* Mrąg Pisz, *rachowalim* OW Mrąg Giź, fut 1pl *będziem rachować* Szcz; **1.** «przeliczać, zliczać, obliczać» OWM i bl: *raχovalim – šešžešont ŋitkuf byũo, tedy byũo pasmo* Mrągowo, *motoźidũo ryncne i motowidũo samolicne, samo raχuje ty pasma* Sucholaski Giź, *u nas každy mušau χoźic, ucyli psisać, čytać, raχovać i ģeograf'i* Rostki Pisz; ●● «stosować w obliczeniach określonã jednostkẽ» OW Szcz Pisz: *raχowalim na kopi, to byũo šešžešont štuk; tši ũaki to je kopa* Godki Olsz, *wi na metri raχujeta, a mi na centneri* Butryny Olsz, *f kedãjšyx časaχ raχovalim fšistko na tãleri, a terã to kaźdi raχuje tilo na marki* W, SWarm 166, *jek buła inflacyjã, to rachowalim juź na miliãrdy* Tuławki Olsz, KF; **2.** «przypuszczać, sądzić» W Mrąg Giź Pisz: *zrazu jak tu polski narut pšyset, muvžu ze my Sfaby, raχoval'i na sfuj rozum* N Guty Pisz, *my raχowal'im, co gdy Polaci pšijdo, to my beńzem žyli jak pod Ńemcem, že my te końe i krowy beńzem rńeli* Nida Mrąg, ● fraz *rachować na kogoś* «polegać na kimś, wiãzać z kimś nadzieje»: *nie rachujwa na niego* Tuławki Olsz, KF; **3.** «wymieniać liczby w kolejnošci» Olsz Szcz: *raχovać lży je po mńernecku jek po polsku* Purda Olsz; **4.** «zaliczać, wliczać» Szcz Mrąg Pisz Ełk: *końa ŋe do čuõžeka raχovać* Sajzy Ełk, *potraf to ŋi mozna do šana raχovać, bo to je potraf* Popowo Sałeckie Mrąg; **5.** «obejmować jakiś zakres liczbowy» Olsz: *kizlãk še raχuje do dwõχ lãt, aš še zapšõnga* Gietrzwałd Olsz; **6.** «oceniać, okrešlać, szacować» O Pisz: *to mi na klasi raχowali, maũo byũo drugęj klasy* [o rodzajach gleb] Zdory Pisz; **rachowany** (Z) Giź Pisz Ełk; Nsg n -o Giź Ełk, -e Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Giź Ełk; im. bier.: **1.** w zn 1 Pisz: *potym motoźisko beńže motane i pasma raχovane* Lisy Pisz; **2.** w zn 4 Pisz Ełk: ◊ *fšistke žõua to do pošladu beńže raχovane, to pšet kokoše pšyje* Hejdyk Pisz; **3.** w zn 1 ●●: *na šćani byũo raχowano* Konopki Wk Giź; **rachowawszy** im. uprz. w zn 5: *rachowawszy teź ciebie do liczby – wtedy by nas sto bylo* bl, LitLud 86; **rachujãc** im. czyn. w zn 5: *za mojego musiãlam juź na mniźszych klasach placić rocznie sto trzydziešci talerõw nie rachujãc łobleki* W, Bar 47. KK

rachować się «uważać się za kogoś»: *ona raχovaua še pobozna, ale djabeu jo tam vži Natać Wk Nidz.* KK

rachowanie forma rzeczownikowa czas. **rachować** w zn 1: *u nas každy mušau χožiť, ucyli psisać, čytać, raχovać i ģeograf'i; te raχovañe to ñe lubiua* Rostki Pisz, *do rachowanã musiwa mnieć w szkole taki heft w krãtkę Tuławki Olsz, KF.* KK

rachuba 1. «rachowanie, liczenie, obliczanie»: *nãzincěj dwažešća* [snopków liczy hak], *a tak to pod raχubo ñe byu* Dąbrówka Pisz, ● *fraz wpisać w rachubę* «zaliczyć, wliczyć, uwzględnić?»: *bo cus na ñiχ vize: na χustkaχ źelka piža i v raχube ñe fpiše* Hejdyk Pisz; **2.** «przewidywanie, prognoza»: *na moja raχuba fšistko sa dobže skũncĩ* W, SWarm 132; **rachuby** plt «plany, nadzieje, widoki»: *lobãczysz, twoje rachuby sa fãlszywe* Tuławki Olsz, KF. KK

rachubnica «o kobiecie dobrze liczącej» Bredynki Resz. KK

rachuby plt zob. **rachuba**.

rachunek (Z + lit) OW Pisz; «obliczenie należności, rozliczenie»: *i w ješeñi to buu raχunek i kazdy dostau co byu wykõitowano* Zdory Pisz; **rachunki** plt (lit) W; «arytmetyka jako przedmiot nauczania»: *škoũowo robotem zrobiua, raχunki, čitañe, a potem kouko wžeua i pšendua* Kajkowo O. KK

I. racja; ● *fraz przyznać komuś rację* Nidz zob. **przyznać** w zn 1. KK

II. racja zob. **oracja**.

racuchy (SWMp) Pisz; «placki z ciasta drożdżowego smażone na patelni». KK

raczej (Z) Szcz, lit bl, psn; **1.** «właściwie, ściślej mówiąc» Szcz i bl: *klepki to raćěj deski* Piwnice Wk Szcz; **2.** «lepiej, słusniej»: *Idźciez raczej do domeczku, A przešpijciez się w lóžeczku!* Maz 1938, 76. KK

raczek psn; dem lub hip «**rak** w zn 1»: *Łod ryb zupka hop, hop, hop. A łod raczków toć, toć, toć* psn Stef RD 44. KK

raczenie forma rzeczownikowa czas. **raczyć** w zn 2: *o tem šwiadczyło dalej wywietrzale piwo w szklankach i nic tam ñe pomogło raczenie gospodarza* W, Bar 62. KS

racznik (Z + SWM X) W; «o specjalnym koszu do połowu raków»: *raćnik to teras mu'õ, fferf to koše rekove, stava še v vode* Dorotowo Olsz, SWM X s. 45. KK

raczyć (Z + P + lit) W Pisz i bl, psn; imp 2pl *raczta* bl, fut 2sg *będziesz raczył* bl; **1.** w połączeniu z bezokolicznikiem dk. «okazać łaskę, spełniając czyjąś prośbę» W Pisz i bl: *po poł roku poszedłem do onych rodziców gdzie odpoczywał w rajby i poprosił ich ażeby mi ta średna w latach za żona dać raczyli* Dywity Olsz, P 4, 17, *A wy, niła matko, proście Boga w niebie, Aby mnie racyl tēz przyjąc do siebie* psn, Mał III 55; **2.** ndk. «zachęcać, zapraszać, zwłaszcza do jedzenia lub picia, też: przynaglać» W i bl: *raćuam go do jezañã, ale uññ ñic ñe χcau, bo mu sa mocno spšešũu* W, SWarm 132, *kiedy sia najedli, gospodarz zaczyno parobka raczyć na pole. Ale parobek łodpozieduje: – Po ziczery kãdzy leży* W, Stef OK 29, *cias moje dzieci – raczy na to dziadek – nagãdãwa sia po łobiedzie* W, Bar 27; **3.** ndk. «chcieć, woleć» bl: *Przy dolinie wodka plynie, Seroki lišć na kalinie, Jesce sery na jeworze, Mój najmũlly drugã biorze. Niechaj biorze, ktorã racy, Mię sam Pan Bóg ñe zabacy!* psn, Wisła III 572. KK

raczyć się «częstować się»: *raćuu sa plincami, χtũre akurat mñauam na stole* W, SWarm 132. KK

rad, rady (Z + P + lit) OWM i bl, psn; *re-* W Mrąg Pisz i bl (tylko w pl); **1.** w funkcji przysłówka «chętnie, z ochotą, też: bardzo» OWM i bl: *jo rot pšeke, jo*

rot jem Sołtmany Węg, ten gospodaš muwi: rady waju pšyjme do roboty Pogubie Średnie Pisz, Nie bziez ty s karcmy zony, ona rada tańcować Wprowadzis jó w gospodarstwo, ona nie chce pracować psn IS LVII 211, teras ni mas staryχ luži cobi reži bojki powzedali Lipowo Mrąg, stou do uokna pšistażić i cukru nakupašć, ptaki na cukier rade ijdò Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 18, on tak rat χce wyjeżdžać, on tak stary cyówek Szyldak O, bi rada χcaua do košćoua Węgój Resz, loczki by rade chciały, ale gardelko juž ni može W, Bar 46, ● olšina kele vody rošće rada Elgnówko O, ● Wiatrny lub też wodny „młyn” Wykonywa dobry czyn, Rad pracuje choćby stary, Dając usługi bez miary Maz 1938, 4, zag, Kiedy leci, nikt nie słyszy, W nocy rada chwyta myszy, We dniu się nie ukazywa, Bo przed ptactwem się ukrywa [sowa] bl, LitLud 85; 2. «zadowolony, ucieszony, uradowany» WMzach Mrąg Pisz i bl: dostaū ršista grošy to buū rat co tak drogo pšedau Jagodne Pisz, jestem radi teras f praci političnej, χtura še ni tes barzo dobrze podobā Biała Piska, UAM, tera ne moge ni[c] bajkof, rada co żyje ek še narobže Róklas Szcz, Piekło rade usłyszalo, Swoje wrota otwieralo psn IS LI 191, žeći to rade byli, kedy latali po wykupšu v druhé sfěnto Zdory Pisz, jek my redzi ciotuchno, żeście przyjechali, mocnom sia wāju spodziejali i nie darmo W, Bar 25, ne nažekawa, my su reži, com do Polski pšišli Stawiguda Olsz, ● fraz być rad(a) komuš «cieszyć się z czyjegós przybycia, też: sprzyjać komuš» W Pisz i bl: Marychna wstala, ronczki podala, Ach, mój Józefku, jakam ci rada psn Sob 115, Moja mości damo, A czyš gošciom rado? psn IS XII 421, Zawdy w loknie stojić, Radaby každému, Tylo ne ménzozì, Ménzozì swojemu psn Stef I 162. KS

rada (Z + P + lit) OWM, psn; re- OW Mrąg i bl; 1. «sposób na rozwiązanie problemu, też o środku zaradczym, porada» OWM: więc przed wsią zostawiłem wóz i poszedłem po radę do brata mojej żony St Kaletka Olsz, Leng 194, iā iyo redi ne brukuiā, sām žam, co mām robzić W, SWarm 133, Ne suužauēm ojca, Ani radi brata Zmarnowauēm sobže Moje mūode lata psn, ● O serce serce, co mi zā rede das, Kogo ja kochāilām, tego teraz nimas psn Kętrz 65, ● za uūnški rok to tyχ myšuf ne do redy byuo, ne do žodnego sposobu Lipowo O gm. Pietrzwałd, ● jek ni mūou rady to «upušćiu te pšańice Butryny Olsz, ● fraz nie rada, trudna rada Olsz i bl, nie ma (było) rady «nie ma (było) innego wyjścia»: Matka widząc, że nie rada, posła po raz drugi do amtmana z prošbo o ukaranie sina, bo juž dalej wytrzymać nie može Pisz, BWM 152, Ogrodniczek powiada, że to trudna rada Kazał ci ją wygnać, jeszcze psami wyszczwać psn IS LX 220, chłop widzi, że nie ma żadnej radi, powiada: „Tak jest, panie amtmanie, to jest moja matka” Pisz, BWM 154, nie buło janszy rady, tylo pomózić ze sobó W, Stef OK 7, ~ dać radę, (nie) dać rady OWM zob. dać w zn 19; 2. «zbiorowe omawianie czegoś, naradzanie się» Nidz Ełk i bl: po tej raže buūa žečeřza zrobžunā, ta še počóŋgneua az do jakěj žešuntì žecor Jabłonka Nidz, A ja bylam w ogrodzie, w ogrodzie U mamusi na radzie, na radzie psn IS I 490; 3. «grono osób powoływanych do podejmowania jakichś decyzji, też o siedzibie, miejscu obrad?» O Olsz Szcz Giž Pisz: praže ftedi rada caūā królefskā pospoūu ze fšistkami ministrami na naraže buūa Butryny Olsz, Stef JPW 36, Rada otworzyła Kurs przygotowawczy na nauczycieli Dywity Olsz, P 4, 26, naznacili mne psistke pracowniiki w Rtiē i jej «okolnicności do cyonka radi narodowej nasta Run Ryn Giž, w wojewóckej raže ja jem dońós Drygały Pisz, pójdę do Grumacki Rady Narodowy, može mi podlužq Tuławki Olsz, KF, ▲ Prezes Rady Ministrów Szcz zob. prezes; ● rada gminna, gromadzka, miejska, powiatowa, wojewódzka, ~ królewska, ludowa, narodowa, ~ kościelna, podatkowa. KS

radelko (Z + lit + SWM IX) OWM; *re-* OMzach Olc (SWM podaje wspólną lokalizację *radelko*, *redelko* OWM); «**radło**, też dem»: *co tak kartofle* ^uob^uoruje *to soska, to my mōvēm radeuko* Orzysz Pisz, *redeuko to take maue, co moze rencōma* *čq*gnōńc Kobyły Szcz. KK

raderguma (lit + SWM V) WMwsch; formę hasła powtórzono za SWarm; «gumka do wycierania ołówka, atramentu itp.». (Nm *Radiergummi*). KK

radergumka «**raderguma**» Purda Olsz, SWM V s. 55. KK

raderować (lit) W; formę hasła powtórzono za SWarm; «wycierać gumką»: *radyrovaū i radyrovaū i ni mūk viradyrovać, bo napsisane buuo tintenštyftam* [tyntensztyft, «oówek kopiowy»] W, SWarm 132. KK

raderowanie (Z + SWM V) O Olsz Ełk; forma rzeczownikowa czas. **raderować**: *guma do radirovaņa* Mostoły Ełk. KK

radia m ndm. (Z) Olsz, **radio** (Z) M; 1. «odbiornik radiowy» Olsz M: *starši čitali kšojški, suyšeli radja, pšyželony zostau ten radja pšes Towažistfo Školne, pšewažne suuخالi tylko stacji Warszawa-Rašin* Purda Olsz, *to jes stolik, jakbi stolik do radjo postavić* Babięta Mrąg; 2. «o informacjach, przekazach radiowych»: *ja ne žeže ni w radjo ni w niic* Maćice Szcz. KK

radioodbiornik «odbiornik radiowy»: *kto z Polaków poszadał radio odbiornik tam były wyslancy od S.A. wieczor pod chaty słuchacz czy nie jest włączenie na polskie stacje nadawcze* Stryjewe Resz, P 1, 6. KK

radlenie (Z) O Pisz; tylko *re-*; forma rzeczownikowa czas. **radlić**: *rodlo* [-l-, sic!] *do redleņa kartofli* N Guty Pisz. KK

radlić (Z + SWM IX) OMzach Mrąg Węg Olc; inf -*éć* Szcz; *re-* Mzach Mrąg (SWM nie podaje lokalizacji wariantów *radlić*, *redlić*); «obsypywać ziemią rzędy ziemniaków lub buraków za pomocą radła» OMzach Mrąg Węg Olc: *kartofle to še redli reduem fkoņa* Piwnice Wk Szcz, *jédèn muwi obožo a drugi muwji redlić* Głaznoty O; **radlony**; tylko *re-*; im. bier.: *◇ jek vžėjkse su, bėndu redlune, a jek za duzo žėlska bes caue lato, to tšeba je plć* Jedwabno Nidz, UAM. KK

radlik; tylko *re-*; «o radle» bl, Kult MW 193. KS

radlina (Z + lit + SWM IX, SDO) O Olsz Mzach Mrąg; *re-* O Olsz Mzach Mrąg (*ra-* Olsz, *ro-* Olsz); 1. «dwuskibowa grzęda na ziemniaki, buraki lub kapustę, obsypana z dwóch stron ziemią za pomocą radła» O Olsz Mzach Mrąg: *jek kartofle sò poreduovane, to te žėndy nazvò radliny* pow. Olsztyn, SDO 76, *redliny – roduem obrodujewa, na dwa struny rozgarńa še žėmńe* Różnowo Olsz, *redliny – to taki skuat zrobò, tak do góry i tedy sažo i kapuste i brukef* Kobyły Szcz, *flancovać i pšesazać i v zagòn i v redlin i jek xce* Lesiny Mł Szcz, *redliny štyry to byua lixa* Mikołajki Mrąg; 2. «pas roli oddzielony bruzdami, lecha»: *co žešeńc bruzduf to lixa, co žešeńc bruzduf to redlina* Bartki Nidz, ● *ugžeša to tak jak redlina, tylo ne uorana* Wipsowo Olsz, SWM IX s. 72. KK

radlinka; tylko *re-*; Gpl -*ów*; «**radlina** w zn 1 (dem lub hip)»: *pare redlinkuf* Natać Wk Nidz. KK

radło (Z + lit + SWM IX) OWM, Kult MW JW, psn; *re-* (w tym *ré-*) OWM i bl, *ro-* W Szcz Pisz; Npl -*ły* bl, Gpl -*ów* Olsz; «dawne narzędzie orne używane następnie do obsypywania ziemią rzędów ziemniaków lub buraków, spulchniania ziemi, robienia bruzd, niszczenia chwastów» OWM i bl: *roduo to ma take dwa želaza do*

guri co do tšmać, dwa otkuadnicěčki na stróni i lamš Godki Olsz, potem pšizje reduo to žen obgarne takeñi skšiduoma Pustniki Mraǵ, do žamniokuf reduo na oba boki sipže St Kaletka Olsz, mozno za reduem sažić jek ñi mo mašiny do vondoukóf robýić Kiliany Olc, KN IV 306, roduem še brustki porobi, za tyžen ješče ros co še lepi obgarne Gady Olsz, jek so [kartofle] wenykše juš, to še obroduuje roduem, to še stano žendy, a pšez roduowañe to še trawe, želisko usuñe Wygoda Olsz, ● pod mašine to doui bëndò robýune i kartofle fpuscane i reduem pšikrivane Jedwabno Nidz, UAM; ● radlo drewniane, fabryczne, orne, żelazne, ~ z drewna, ~ do kartofli, do ziemniaków. KK, KS

radlować (Z + lit + SWM IX) OW Szcz Mraǵ Ełk Olc; re- lok. jw.; «radlić»: *brónować, potem reduować Maruzek O, pod Scitnem muwili reduować, a no sože to muwiiu amerikan Grabowo Mraǵ, bes caui žań ñic ñe robžuu, tlo rãduowãu kartofle W, SWarm 132; będzie radlowano «obsypuje się ziemiã za pomocã radła»: kedi [kartofle] pofšxožiu, to potem byže reduovano; Kei ýenkse, cwoýek ceko na kopañe Kiliany Olc, KN IV 306. KK*

radlowanie (Z) Olsz Giž; re- lok. jw., ro- Olsz; forma rzeczownikowa czas. **radlować**: *reduo to soskã reduofkã do reduowaña kartofel Upały Giž, to še stano žendy [kartofli], a pšez roduowañe to še trawe, želisko usuñe Wygoda Olsz. KK*

radlowy; tylko re-; przym. od **radło**: *reduo ma tys reduovy lams, ale vygenty Mãcice Szcz. KK*

radłówka (Z + lit) Giž; tylko re-; «o radle?»: *reduo to soskã reduofkã do reduowaña kartofel Upały Giž. KK*

radny (lit) W; tylko re-; «członek rady, rajca»: *redñi fši zebrali še, žebi uurežić, jekbi to ñeščešće uodwrócić i žeš uuretovać Różnowo Olsz, Stef JPW 52. KK*

rado (Z + lit) Olsz Węǵ Giž Pisz Ełk Olc i bl; comp *radniej* bl; «chętnie, z ochotã, też: bardzo»: *rodo bym pšišuu, ale ważyva tšeba plić N Wieś Ełcka, bi χcau rado rower ñeć – ñe ma cale Borawskie Olc, rado χcaua do žeći troski otopconć Tuławki Olsz, ● on ma mñe teǵgo rado Ełk. KS*

radosny (Z + P + lit) W, psn, **radošny** «wywołujący radość»: *radosny mnãlem dzien, bo syn mój wróciul z wojny Tuławki Olsz, KF, Gości lożyzio radošny duch, Tlo nima lónego, coby nom groł psn Stef II 3. KK*

radość (Z + P + lit) OWMzach Mraǵ Giž Pisz i bl, psn; «stan wielkiego zadowolenia, szczęścia, wesołości; satysfakcja, pociecha, zachwyty, też: silne wzruszenie, ożywienie, podniecenie» OWMzach Mraǵ Giž Pisz i bl: *ribaki go uuožili, od radości żele pšešnoj špjiwal Mikołajki Mraǵ, UAM, Gosposia pełnò radości, Bañdzie czam lu-roczycz gości psn Zient 179, Psiandziesiónt lot z sobó żyli, Jedna córeczka pozili Sobzie na radość psn Stef III 3, dzieci trzeba lostro przytrzymać, kiedy z nich chcesz mieć radość W, Bar 73, to jest pχęǵkno radość, Kedi tak patši, a jak ñni nošu to – ojej! Bo pšçoua to iže pore kilometruf Kajkowo O, UAM, nagarnou sobže dužo tyx pšinenzy i s ty radości zabociu to nažisko, co ona še mã oťožiť Zezuty O, Tym mateczki nasze tak się zachwycały Z radości perelki z oczu im tryskały psn IS DCV–II, przs. Starość nie radość bl, LitLud XVII 108, ● Gdzieś jest Jezus radość moja Najlepszy przyjaciel mój psn IS LXXV 260, ● wielku radość wam przynose, posłuchajcie pilnie prose ib XIX 482, ● rznã, że aż radość, pãłã z góry prawda w loczy, że sia dź serce śnieje, kiedy sia cytã w „Przyjacielu” abo w „Psielgrzymie”. Kiedy to my takich śniatych łobronców mieli! W, Bar 43, ● przen «o zbawieniu» bl: *W trosce nas wzbudzi trãby glos Gdy na sąd przyj-**

dzie Pan z niebios I tych, którzy tu trudności mieli Weźmie do radości psn IS CLXIX 43, *Śmierć mi go odebrała tutaj z tej niskości I powołała do niebieskich radości* psn IS XX 482; **z radością** (Z) OW Nidz Mrąg Pisz, psn; «chętnie, ochoczo, skwapliwie»: *i poset z radośćo do tęgō paŭacu do Berłina* Mrągowo, *wziéli sia z radościō do roboty* W, Stef OK 45, *Bo tojczysta mowa Mniło jest dło lucha, Wjénc młody i stary Z radościō jó słucha* psn Stef III 126. KS

radośnie (Z + lit) Olsz Nidz, psn; przysł. od **radosny**: *radośnie się przyzitali* Tuławki Olsz, KF. KK

radośny zob. **radosny**.

radować się (Z + P + lit) OWM i bl, psn; praes 1pl *radujewa się* Olsz, 2pl *raduje-ta się* Olsz, imp 1pl *radujwa się* Olsz, 2pl *radujta się* Olsz i bl, praet 1pl *my się radowali* Olsz, *radowalim się* Olsz; «być bardzo zadowolonym, cieszyć się» OWM i bl: *tatuś še radowou i mama še radowali, co to jo juś sobe zarobiua* Kajkowo O, *oni še radujo kedz z lużōma so pospoŭu* Łabuchy Resz, *gbury še radujo kedz pada* Pasym Szcz, zag. *Lud z odchodu mego się raduje, Ale gdy powracam, się frasuje* [mróz] bl, LitLud 86, ● *a uōn z radości, co mu žernā buua i ne zaižaua i jebuška ne umazaua, mocno sa ii radovau* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 21, ● *iron radujo sie woły – idonc do stodoły* psn IS DXCVIII–III 70; **radując się** im. wsp. ndm.: *radujonc sie w sercu swem* psn IS LXXXVIII 308. KS

radzток Kult MW RD; «imadło drewniane unieruchamiające koło w czasie łączenia jego elementów w pozycji pionowej». (Nm *Radstock*). KK

rady zob. **rad**.

radykał (Z) Nidz, **radykał** (lit) W; *re-* W; Npl *-ły* W; «człowiek bezkompromisowy, mający skrajne poglądy»: *nāzanci nepokoju robzŭ redikāui* W, SWarm 133. KK

radyska (Z) O Szcz Mrąg Giż Pisz Elk; *re-* Szcz Mrąg; «rzodkiewka»: *rediski to še na žosne šeje, to take maŭe cėrwōne cėbulki* Szczytno, *radiska *okruŭgŭa cėrwōna do obŭuŭpeņa* Skop Giż, *radiski hentke, to sparcaŭe* Dębówko Szcz. (Nm *Radieschen*). KK

radzenie; tylko *re-*; forma rzeczownikowa czas. **radzić** w zn 2: *rada; te ŭuopi do rezaņa sōutysa to šepi* [odp. na pyt. kwest.] Wygoda Olsz. KS

radzić (Z + P + lit) OWM i bl, psn; *re-* OWM i bl; praes 1pl *my radzim* Szcz Giż; część zapisów bez informacji znaczeniowych; **1**. «być w stanie coś zrobić, dawać radę» OWMzach Mrąg Pisz Elk i bl: *tera še uōŭki cale popsuiy, nawozōf ni ma, kup-siē niŭt ne reži* Mącice Szcz, *bogaty pan to reziŭ sobe kupiē fejnōm capke, a bidny – byle taŭa byua, byle mŭau* Krutyń Mrąg, *to, co Niemczyska zapłaciē redzq, to i my zaplacimy za naszq gazetę* GazOlsz XV 164, *ja tylo obrobe co ja reze* Mącice Szcz, *mocy ni ma do ŭožeņa, a žiē tšeba, pracowaē tšeba, juś ne reze* Lisaki Pisz, ● *fraz radzić sobie* «pokonywać przeszkody» Olsz: *na raže reziŭ sobe* Purda Olsz; ●● **a** «móc coś podnieść, pociągnąć, utrzymać» OWMzach Mrąg Pisz i bl: *Janie, weż ty ten mniech na plecy, bo jã go nie redzē* Tuławki Olsz, KF, [pługi] *na koukaŭ to sō: jedensķibovy i dvensķibovy – cfejšar, ale je i drejšar, ale te to traktorami, to koŭe iŭ ne rezo* Wipsowo Olsz, *i mŭeli rožaŭcy i tedy jak ta kobzeta ne reziłi jo stšymać, to rožaŭcem jo žneli* [o osobie opiekanej] Purda Olsz; **b** «pokonywać podczas siłowania się»: *Ĭānek Antuša ne reži* W, SWarm 133; **2**. «udzielać rad, doradzać, też: mówić?» W i bl: *suuŭai go, bo uŭn ci dobže reži* W, SWarm 133, *jãbym ci redziul, cobyś jeszcze zaczekal z bronowaniem, bo je za mokro* Tuławki Olsz, KF, *Co ci mama radzila, radzila, Óna ciebie ganila, ganila*

psn IS I 490, ● *w budynku dawniejszym škouy polskej jest pšetškole i ražiũoby se spojžec na te mury, kturę negdyš biuy radosne dla tutejšiř rožicuř, a ř šišžestym žewjontym tak opuakane* Purda Olsz; **3.** «omawiać z kimś jakąś sprawę, naradzać się» W Szcz i bl: *jednęgo dña zesli řa luže pši košćele i rezõ s soutisam, ĩekbi tan koščõũ pšenišc na lepše mhejšce* Gryźliny Olsz, Stef JPW 13, *zapoznali się i podobali się, wtenczas się rodziece zesli i radzieli co dac na nowe gospodarstwo* Klon Szcz, P 5, 63; **4.** «otaczać opieką, zajmować się»: *Rac nas, Jezu, prowadzić, Do końca o nas radzić, Bym imie Twe chwaili, A w Chryste Amen mõiili* oracja, Mał III 115, *Jesce w lozu lezy, Juz by kafej piła; Tylko przed źwierciadłem siedzi, O gospodzie nic nie redzi* psn, Kolb 172. KS

radzić się (Z + P + lit) O Olsz Szcz Mrąg; re- Olsz Mrąg; **1.** «zwracać się do kogoś o radę» O Olsz: *a to jek jakem ře rāžiũam [sic!], to mi tak lękař požedāũ; muři: tak zrupće* Dłuźki O, UAM; **2.** «omawiać z kimś jakąś sprawę, naradzać się»: *ja sam raz poszedłem do pana Beckera Michała aptekarza o godzienie 8 rano, tak mielismy sie radziec o pracy na terenie plebieszczycowem* Klon Szcz, P 5, 36; **3.** «podnosić się na nogi, stawać?»: *uř ře nie mogua režić [nie mogła się dźwigać, obj. eksploratora]* Szestno Mrąg. KS

radziecki «odnoszący się do ZSRR»: *žižauem řrupę ražeckęgo wojska stojć* Ryn Giź. KS

rafa (Z + lit + SWM IV, Fal PST) O Olsz Mzach Mrąg Pisz Olc i bl, Kult MW HMK; często pl «narzędzie do obrywania główek lnu w postaci zgrzebła osadzonego na trzonku, grzebienia albo ławki z przymocowanymi drewnianymi bądź żelaznymi szczotkami»: *rafy to te co v reņku, tak to uafka do rafowańia* Rummy Szcz, SWM IV s. 24, *raft to ftedi musu bić na třunku take moticki, take palce majõ cęnke* Róklas Szcz, uafka i taki drožek, *co pšyćisnou, rařa* [odp. na pyt. o specjalne narzędzie do obrywania główek lnu] Łęgajny Olsz. (Nm *Raufe*). KK

rafka (Z + SWM IV) O Olsz Mzach Giź; «narzędzie do obrywania główek lnu w kształcie motyczki»: *na cęrlicy ře tře na 2 rafki* Mazuchówka Giź. KK

rafla (Z + lit + SWM IV) W Szcz Mrąg Giź Pisz, Kult MW HMK; Ipl -oma Resz Mrąg; «narzędzie do obrywania główek lnu w postaci zgrzebła osadzonego na trzonku lub grzebienia»: *raflā ře nazywa, to jest taka pšeckca, co ma pšęc zęmbõř jāk palce* Bogacko Giź, *mu rařlowali takimi żelaznymi rařloma* Polska Wieř Mrąg, *tedaj go [len] tak pouozyli i zřerali rařlo te uępuski, tedy ofto vřozyli v vode* Dybówko Mrąg. KK

raflować (Z + lit + SWM IV, Fal PST) W Mrąg Giź Pisz, Kult MW HMK; re- Mrąg; praet 1sg *ja rařlowala* Mrąg, 1pl *my rařlowali* Mrąg, *rařlowalim* Giź, fut 1pl *będziemy rařlować* Resz; «w odniesieniu do lnu: pozbawiać główek podczas obróbki za pomocą specjalnego narzędzia» W Mrąg Giź Pisz i bl: *ja to rařloma, řęc cy řeř pazurõř i to rařlowali* Pustniki Mrąg, *uafka taka biua, řtry kneple i droņk pouozõny, jeden třšmaũ, a dwa rařlowali* Grabowo Mrąg, *takę bil'i moticki, nel'i pare zęmbuř, pšišli ř tako uawe, tedi takęm droņgęm tam pšetkńento, jeden droņk třšmaũ, a kobýiti go tedi rařlowali – to ře naziwa zřerali te uępki z řęgo* Zgon Mrąg; **rařlowany** (Z) Resz Mrąg Giź; Nsg n -o Mrąg, praet z podm. uogóln. ze słp. Mrąg; im. bier.: **a)** w zn podstawowym Resz Mrąg; ◊ *lyn to beņže vyderty i rařlowany i te uępki beņže obžiřou* N Ukta Mrąg; **b)** w zn «w odniesieniu do główek lnu: usuwać podczas obróbki za pomocą specjalnego narzędzia» Mrąg Giź: ◊ *len byņže vyrwany i tedi te uępki będo rařlowane* Rybno Mrąg. (Nm *raffeln*). KK

raflowanie (Z) Mrąg; forma rzeczownikowa czas. **raflować**: *уафка до раflowанá* Grabowo Mrąg. KS

rafować (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM, Kult MW HMK, SDGW; *re-* Olsz; praet 1pl *my rafowali* Mzach, *rafowalim* Olsz Szcz; **1.** «podczas obróbki za pomocą specjalnego narzędzia»: **a)** «w odniesieniu do Inu: pozbawiać główek» OWM i bl: *a tedi buу pšyżezumi na stodoуe i rafovalum go* Kałęczyn Szcz, UAM, *fpšut to mi rafovali* [len] *na šyńe, tera mуucó* Jedwabno Nidz; **b)** «w odniesieniu do główek Inu: usuwać»: *rafoval'im te uepki* Rummy Szcz; **2.** «w odniesieniu do ziarna: czyścić» bl, SDGW 86; **rafowany** (Z) Olsz Nidz Elk; im. bier. w zn 1a: \diamond [len] *virvany, f snopki postavany, jak uszńe, beńże drašovany albo rafovany* Marcinkowo Olsz, ~ *jak ten len urošńe, to beńże derty rejnkuma, a tedy beńże rafovany, to te uepki bendom z niego śćente* Purda Olsz. (Nm *raffen, räffen*). KK

rafowanie (Z + SWM IV) Olsz Mzach; forma rzeczownikowa czas. **rafować**: **a)** w zn 1a Olsz Szcz: *уofka do rafovańo – tedi* [len] *ćenutko rosposterty* Próle Olsz; **b)** w zn 1b: *i do rafovańa guufkuf tēs coš nel'i* Burda Nidz. KK

ragacz «niezmordowany, zawsze chętny do pracy robotnik»: *takyo rāgāča jek uūn to žātko ša spotikā* W, SWarm 132. (Od nm *rege?*). KK

ragować (lit) W; «ciężko pracować, harować»: *mularze przysli, pracowali, rāgowali, luzjali sia, coby to czam prandzy skōnczyć* W, Stef OK 5. (Nm gw. *raggen*). KK

raić (Z + P + lit) W Mrąg Pisz Olc i bl, psn; «polecać kogoś jako kandydata lub kandydatkę do małżeństwa, pośredniczyć w zawieraniu małżeństwa, swatać, też: ubiegać się o rękę, posyłać swatów» W Mrąg Pisz Olc i bl: *rajek rai kawaleroju panne Zdory Pisz, rajek – spāt s χuopokam pšišet i zara rail'i* St Kaletka Olsz, *Vy, rožice, źle čyńice Za starego mńe raice* psn, *Kaczmorka my rajó, Ale jo ji ne chce, Przydzie jeki chłystek, Do lucha ji szepce* psn Stef III 84, *ziesz, siujsiedzie, mogbyš Lucę rajić Grabowskiemu Tuławki Olsz, KF, Nie byli to ptaskowzie, éno byli rajkowzie. Co to rajili do jedny dziewczyny, Co jo z sobo wzióšć nieli* psn Mał II 25; **rajono** psn; z podm. uogóln.: *Rajonoć mi młodego, Co mam wolą do niego; Bo ten młody to ślicznej urody; Mam ci wolą do niego* psn, Kolb 339. KK, KS

raić się (Z + lit) W Mrąg Giż, psn; **1.** «planować małżeństwo, też: zaręczać się» W Giż i bl: *a rając sia, jek sluchać, i dziś po łodpuście mieli jechać w rajby, može wnet glandy zrobią* W, Bar 83, *Pływały tam w wodzie Dwa łabędzie, Raili się tam dwa ptaskowie, Tam wesele będzie* psn, Kolb 457; **2.** «zabiegać o względy kobiety w celu poślubienia jej»: *rai še do panni* [odp. na pyt. kwest.] Mrągowo. KK

raj (Z + P + lit) W Giż Elk Olc i bl, psn; **1.** «siedziba Boga, aniołów, świętych i zbawionych, niebo» Resz Pisz i bl: *Wszystkie dzwony zadzwoniły, Jej duszę do raju prowadziły* psn IS LVI 209; **2.** «ogród biblijny, eden» W Giż Elk Olc i bl: z *Evi to še fšo vžeuo; Kebi ta vasa potomka ne zgžesūa, buąabi f tem raju* Konopki Wk Giż, *czamu Pán Bóg wygnął z Raju Adama i Ewy? – Bo myta nie zapłacili – łodpozieduje chłopsiec bez namysłu* W, Stef OK 30, ● *toć wy tu żyjeta jek w raju* Tuławki Olsz, KF, ~ *Kto chce wzniecić radość w duszy Ten niech latem w pole ruszy Tam poczuje się jak w raj* Gdy skowronki zaśpiewają psn IS XXVI 99; **3.** przen **a)** «miejsce piękne, urocze, wymarzone» bl: *Jek nastanie maj, To tu cisty raj: Sady cale, śliczne bziolē, Podziaić tan kraj* psn Stef I 231, ● *Cygańskie życie to raj, Cyganie buziaka daj* psn IS LXXX 275; **b)** «miejsce szczególnie sprzyjające czemuś» Resz i bl: *Myśliwy sie skrada przez łąki*

i gaj, Bo nase Mazury dla strzelca raj psn Mał II 44, Bo to Ameryka, ten śliczny wolny kraj, Wszystkiego dosyć ma, bo to ziemski raj psn IS CXVIII 346, nam Polakom obecau raj na zemni [o Hitlerze] Stanclewo Resz. KK, KS

I. rajba (Z + P + lit + SWM VIII) OWM i bl, psn; *rej-* Olsz; zwykle pl; **1.** «pierwsza wizyta kawalera lub swata, niekiedy też obu, u rodziców wybranki, mająca na celu uzyskanie zgody na zawarcie małżeństwa, swaty» OWM i bl: *po pol roku poszedłem do onych rodziców, gdzie odpoczywał, w rajby i poprosił ich ażeby mi ta średna w latach za żona dać raczyli* Dywity Olsz, P 4, 17, *w rajbi pośl – musi rajka wżónć s sobo* Rummy Szcz, *potem zajechali obaj rajek i młody pan w rajby* Stryjewo Resz, P 1, 2, *napšut ido w rajby, potam glandy i wesele* Gietrzwałd Olsz, ● *fraz chodźć w rajby* OW Nidz Pisz, *po rajbie* Giż Pisz Elk zob. **chodźć** w zn 1b; **2.** «o wizycie u rodziców przyszedłego małżonka» W: *vijexali s cirkũ do Nãglãt v rajbi* W, SWarm 132. KK

II. rajba (Z + SWMp) Giż Elk Olc; tylko *rej-*; **1.** «tara do prania» Giż: *rubelbrat, rejbã do puukãna* Giżycko; **2.** «tarka» Elk Olc. (Nm *Reibe*). KK

rajbach lit bl; «nieoczekiwany zysk osiągnięty bez wkładu pracy»: *możeta zrobić rajbach, jeżeli umieta wãchać. Są ludzie bardzo mądre, które już dzień przedtem wiedzą siła marka złota jutro gelować będzie* GazOlsz XV 261. (Nm gw. *reibach*). KK

***rajbachować** «przysparzać komuś rozgłosu»: *nalepsi jednak rajbachujã o mnie te nase mazurskie dziewczynki i babska* bl, KN IV 295. (Nm gw. *reibachen*). KK

rajbać; tylko *rej-*; pośw. tylko im. bier.; «trzeć na tarce»: *rejbane* [kartofle] O, SWMp 196. (Nm *reiben*). KS

rajbaki plt (SWMp) Szcz Pisz; tylko *rej-*; «tarte ziemniaki». KS

rajbanie; tylko *rej-*; «o tartych ziemniakach» Łajs Nidz, SWMp 195. KS

rajbanki zob. **rajbonki**.

rajbasa; *rej-*; *-baza*; **1.** «tarka»: *naprzód jech [migdały] łoparzywa ji ściągãwa lup-sinkã a potem rajbujewa na taki mały rajbazie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «tara do prania»: *rejbasa* Prejłowo Olsz. (Nm *Reibeisen*). KS

rajbaska (Z + lit + SWMp) OWMzach Mrąg Giż Pisz; *rajbaska* W, *rajbyska* Mrąg, *rejbaszka* OWMzach Mrąg Pisz, *rejbuska* Resz Mrąg Giż, *rejbyaska* Szcz i uogólnione w SWM; **1.** «tarka do ziemniaków» OWMzach Mrąg Pisz: *plince; na rajbasce še pora[j]buje i še plince upšekõ* Kajny Olsz, *rejbuje še kartofe na rejbasce* Szyldak O; **2.** «tara do prania» OWMzach Mrąg Giż: *taka blaxowa rajbaska majo* Purda Olsz, *rejbaszka do puukaño* Napiwoda Nidz. (Nm *Reibeisen*). KK, KS

rajber zob. **rejber**.

rajberka; tylko *rej-*; «tarka do ziemniaków» Bogacko Giż, SWMp 194. (Nm *Reiber?*). KK

rajbiczka; tylko *rej-*; «tarka do ziemniaków»: *rejbiczka – terka muvjõ* Kończewo Pisz. KK

rajbonki plt (Z) Resz Szcz Mrąg, SWMp; *rajbonki* Resz, *rejbanki* Szcz Mrąg, *rejbonki* bl; «tarte ziemniaki, też hip?»: *vežne še tako šmate i še f tym pšetuõci* [kartofle], *to so tedy take ženste rajbonki, tedy še vežne na mniške, še monki fsypše i troxe soli i še v rencax kluski zrobzi i še kuaže v važono vode* Stanclewo Resz. KK, KS

rajbony plt (Z) Olsz, SWMp; *rej-* Olsz; «tarte ziemniaki»: *plince mu robživa s kartofluf, kartofle še urejbuje na rejbasce, do tyx rejbonuf še doda jajko i trošecke pšeny moški i soli* Skajboty Olsz. KK, KS

rajbować (Z + lit + SWMp) OWM i bl, psn; *rej-* OWM i bl; praes 1pl *rajbu-jewa* Olsz; **1.** «trąć, rozdrabniać» OWMzach Węg Pisz i bl: *rajbuia kartofle, bo na uobžat žca uupšec plince* W, SWarm 132, *naprzd jech [migdały] loparzywa ji Źciagawa łupsinkę a potem rajbujewa na taki mały rajbazie* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Kiedy żołnierz z koniä spädnie Albo konik pod nim pädnie, Kämratcy się nie litują, Koniami po nim rejbuja, Marsz woläjä* psn, Kolb 413; **2.** «w odniesieniu do włókna: pocierać»: *beñže wiuzozuny i zaš rosposterty as usχne na smugu abo na rzysku; jek un usχne, to tak rejbować, to še uanie* Lisy Pisz, *vžuü 20 sũumkuf v rence i zacou rejbovac; jek dobže usχno, buü povujzany i do domu vženty, cepami bžity* Próle Olsz; **3.** «wcierać, nacierać, też: polerować» Mrąg Olc: *gutałinën; wiks to kediš nelim, to tak duugo mušau rejbować, co še špēcũio* [odp. na pyt. o tłuszcz do czyszczenia butów] Kosewo Mrąg; **4.** «prac na tarze» Sucholaski Giž, SWM XIII m rp; **5.** «uderzając, krzesać ogień»: *kamňan ognowy, to ja juš ne zaznam, co tēmi kamňaniami rajbowali* Gryźliny Olsz; **rajbowany** (Z + SWMp) WMzach Mrąg Pisz; Nsg n -e Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 WMzach Mrąg: *s kartoffli možna robić plince, kluski rajbovane* Purda Olsz, *kluski rejbovane i z muŹki kulane* Szczytno; **2.** w zn 2: *na Źolaku – dwa droŹgi, buü klepki popšbýijane, gorunca woda lana, sukno [połozone] i buüo rejbowane* Zdory Pisz, ◇ *beñže folovany, važonco vodo polevany i beñže rejbovany, tak še ne šcõgnē* Babięta Mrąg. (Nm *reiben*). KK, KS

rajbować się; tylko *rej-*; «o rybach w okresie godowym: trzeć się» Szczecinowo Elk, SWM X s. 23. KS

I. rajbowanie Kult MW AS, Szyf ZOW II; «okres rozmów toczących się między rodzicami przyszłych małżonków, korzystających też z pośrednictwa swata». KK, KS

II. rajbowanie (Z) OMzach Olc; tylko *rej-*; forma rzeczownikowa czas. **rajbować:** **1.** w zn 1 O Nidz: *rejbaska do rejbovańa kartofluŹ, gafla to do šturańa neša* Łajs Nidz; **2.** w zn 4 Szcz Olc: *blažowa deska i drewnana do rejbovańa* Szczytno. KS

rajbowiny plt «tarte ziemniaki» Gady Olsz, SWMp 195. KK

rajbret? (Z) W Mrąg; tylko *rej-*; «tara do prania». (Nm *Reibebrett*). KK, KS

rajbunek (Z) Pisz; *rej-* Pisz; «?»: *s cupkuf χojkuf Źobžiraüo še* [młode pędy na nalewkę], *to byü dobry rejbunek* Karwik Pisz. KK, KS

rajbyska zob. **rajbaska**.

rajca (SWM VIII) Mzach; «męczyzna pośredniczący w zawieraniu małżeństwa, swat»; por. **rajek**. KK

Rajch (Z) OWMzach Giž; *Rejch* OWMzach Giž (*Rajch* Olsz); «teren państwa niemieckiego»: *žeci so fšystke v Rejχu, tam ve Vēstfolax* Kraplewo O, *te dva žefčini so kele mne, a jeden χuopak je v Rejχu, a jeden jest zaginoni* Stryjewe Resz. (Nm *Reich*). KK, KS

rajek (Z + P + lit + SWM VIII) OWM i bl, Kult MW AS, Szyf ZOW II, psn; Npl *rajki* Resz i bl, *rajkowie* bl; **1.** «męczyzna pośredniczący w zawieraniu małżeństwa, swat» OWM i bl: *to taki buü zwany rajek, co znaü to žewuχe i χuopaka. Pogadaü naj-pšut z rožicami tej žefčiny i χuopaka, a jak še ugožili, to ten rajek pšyjeχau s χuopakem do tej žewuχy w rajby* Giętkie Pisz, SWM VIII s. 18, *rajek še nazwa, oni i zgańi, i pšigada* Więckowo Nidz, *rajek, ja ne Źaua zadnego, moje žeci še sańi powizeńali* Niedźwiedzi Róg Pisz; **2.** zwykle pl «o kandydacie na męża przedstawiającym się, często w towarzystwie swata, wybrance i jej rodzicom» bl: *Marychno, córko – rajek dó ciebie, Sia*

z niam ożanisz, bandziesz jak w niebie psn Gęb II 68, Zajechali rajki z daleki krainy Namawiać Kasiuchne do swoi rodziny psn IS XXX 107, Nie bylić to ptozskozie, Tylo byli rajkowie, Co zarajili do jedny dziewczyny, Co jó z sobó wzięjść chcieli psn Stef I 135; por. **rajca**. KK

rajenie forma rzeczownikowa czas. **raić**: może i za rajanie cokolwiek dostanie W, Stef OK 26. KK

rajgras (Z) O Olsz Nidz Mrąg Giż Olc; *rej-* lok. jw.; «gatunek trawy stanowiącej cenną paszę»: *rejgras – to taka fejna trawa dłuuga* Olecko. KK

rajnunksmaszyna zob. **rejnunksmaszyna**.

rajsbet (Z) Olsz, **rejsbet** (Z) Mzach Pisz; «rodzaj rozkładanego łożka»: *na šezlongu, na zoufše, v rajsbeće* Butryny Olsz, *rejbzet to dručani i źelazni* Piwnice Wk Szcz. (Nm *Reisebett*). AW

rajski (Z) Pisz, psn; przym. od **raj**: **1.** w zn 1 bl: *A tak pragnie dusa moja, Do palacu rajskiego* psn IS LXXXVIII 308; **2.** w zn 2: *sed do rajskiego ogroda cobi dostau* «oleju zyvota, bo jego «oćec jest chory Jagodne Pisz. KK, KS

rajt (Z + lit) W Szcz Giż; *rejt-* W Szcz Giż; «jazda konna» W Giż: *koń do rajtu ma sódwo* Różnowo Olsz, *kandara to při vojskaχ; u naju to, pani, do rejtu f nel'i* Skop Giż; **rajtem** «konno»: *mužo żešchem na końu abo rejtem* Łatana Mł Szcz. (Nm *Reiten*). KK, KS

***rajtar** zob. **rajter**.

rajter (Z + SWM I) OWM; *rej-* Resz Mzach Węg Giż Pisz Elk, *roj-* Nidz; SWM podaje postać *rejter*; Gpl -try Nidz Mrąg Węg Giż Pisz; **1.** «belka podtrzymująca krokwie u góry w miejscu ich styku» OWM: *rejter – do niego pšybija še krokfy* Drygały Pisz, *rajter, bo koz[u]y räjtujo na nim* Natać Wk Nidz; **2.** «rozwidlony drąg w stogu lub kopie, też o większej krytej konstrukcji z drążków służącej do suszenia siana» Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Elk: *pševracać co suχa benže i tedi na rejter abo f kopi* [odp. na pyt.: Co trzeba zrobić z pokosem trawy, żeby ją wysuszyć na siano?] Sajzy Elk, *šteri pale postażone i na to puaxta pouožona i na to šano kuaže še – rejtri* Skop Giż; **3.** «dawny niemiecki żołnierz konny»: ● *ten zamek budowałi rejtri, on ma hecaue ošemset lat* Nidzica. (Nm *Reiter*). KK, KS

rajtka zob. **retka**.

rajtować (Z + lit) OWM, SWM II; *rej-* OWM; «jeździć konno» OWM: *wéšchem ježe abo rajtuje* Paprotki Giż, *jek uñi ša vyspałi tak tedy «opsuduałi sfoje koñe i rejtujto dal'i* Pokrzywy Olsz, *druzba co na vesele proši pšut, to on na koñu rejtovau* Więckowo Nidz, ● *przen rajter, bo koz[u]y räjtujo na nim* Natać Wk Nidz; **rajtowany**; im. bier.: ◇ *kandary to majo tylo zouñerske koñe kedy bendo rejtovane* Śwignajno Wk Mrąg. (Nm *reiten*). KS

rajtowanie (Z) O Nidz Mrąg Giż Pisz, SWM II; *rej-* O Nidz Mrąg Giż Pisz; forma rzeczownikowa czas. **rajtować**: *uzda to do rajtovaño kedy višchem na koñu ježe* Pańska Wola Giż, *sódwo do rejtowaña* Świętajny O. KK, KS

rajtpejcz (Z + lit) W Giż; tylko *rej-*; «szpicruta»: *jek żołńyže dresovali psi, to bžili iych rejtpeičami* W, SWarm 134. (Nm *Reitpeitsche*). KK

***rajtuzy** zob. **rejtuzy**.

rajwyzer (SWMp) Giż Olc; tylko *rej-*; «tarka». (Nm *Reibeisen*). KK

***rajza** zob. **rejza**.

rajzekufer (Z) Olsz, **rejzekufer** (Z) Olsz Mrąg; «kufer podróżny»: *kufer to do podružowańa, jesce mu'vo rajzekufer Dajtki Olsz, otfożyu ten rejzekufer, a tam buua vursta i šmalc Mrągowo.* (Nm *Reisekoffer*). KK, AW

rajzender (Z) O, **rejzender** (Z + lit) O; «wędrowny handlarz, komiwojażer»: *to wejće potem jakem mńaua juš pore markuφ – pšišet ten rajzender to dauam dważeśca markuφ Kajkowo O, chożyu rejzender to pšišet do naju – on wężau co ja w domu wuučono, mńe brok mašiny do šico ib.* (Nm *Reisender*). AW

rajzować (Z) Mrąg, **rejzować** (Z + lit) OW Nidz Giż Ełk, psn; ry- W, na OW z zanikiem -j-; praet 1sg *ja rejzował* Nidz, imp 2pl *rejzujta* Ełk; «podróżować, wędrować»: *oni tak rajzowali, ješałi i śli, tak ješałi i pšexoto śli, jeżałi i tak pšišuo co oni mušel'i kole tygo jezora tak tam iść i jęxać* Ukta Mrąg, *kufer – kedy xauy* [o ubraniach] vuožo, *kedy rezovać ve šfat* Tyrowo O, *reizujta mi z domu mego* Skomack Wk Ełk, PME XIX 127. (Nm *reisen*). KK, AW

rajzowanie (Z) Pisz, **rejzowanie** (Z) Mrąg Pisz; forma rzeczownikowa czas. **rajzować**: *jest taki kufer co stoi i taki do rajzowańa* Jagodne Pisz, *kufer to taki do rejzowańa*, «*okrugny to tēs kufer, skšyńa to z deskuf zrobźuna, kštaut ma šterokańcasty* Ukta Mrąg. KK, AW

***rajzowny** zob. **rejzowny**.

rak (Z + P + lit + SWM X) OWM i bl, psn; *rek* powsz OWM i bl (*rak* OWM i bl); 1. «nieduży jadalny skorupiak zaopatrzony w potężne szczypce, *Astacus*» OWM i bl: *reki albo raki; jeden mu'wi rakī, jeden reki, te dwa suowa Węgój Resz, rak nie należy do rybuf, on iże tyukem Mańcice Szcz, rek cervuno skorupe mo, to jek se zupe ugotuje, to tak smakuje jekby kokošina* Hejdyk Pisz, *rak se nazywa, jek zaščypne, one smakujo dobże Gryźliny Olsz, raki to żaby žro, tyg žabuf sa tšymajo* Gietrzwałd Olsz, *reki – na żečer pšī «ogni je uapajo, v lipcu najvencej* Wygryny Mrąg, przs. *weš pšiguupka na reki, to on ci žabi pta* Pisz, ● *Dziadka nieboraka Ziozo jako raka* psn IS CXVIII 346, ● „*Leży jek rek na kiecie (łańcuchu) pod mostem kiele Szelağowa*” – tak mawiają na leniwego W, Bar 135; 2. «nowotwór złośliwy» Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz: *reka maų w garle* Stawiguda Olsz, *reka naua na žouontku* Myszki Pisz, *lodetchnął, kiedy się doziedziął, co tu nego to nie rek, tylo jenzš choroba, ji co wyzdrozieje* Tuławki Olsz, KF; 3. «choroba roślin wywołana przez grzyby pasożytnicze lub mikroorganizmy» Olsz: *reka majo, to dostano drža* [o ziemniakach] Unieszewo Olsz; 4. «znak Zodiaku patronujący kolejnym dniom w kalendarzach mazurskich»: *nie należy tez wysiać zboza pod znakiem Reka, abo Niedźwiadka, gdyz te jeko robaki spryżajo rozmnozeniu sie robactwa* bl, Mał I 13. KK

rakarczyk psn; Npl -ki bl, -cy bl; «o kacie»: *Juž ci Matyszeczka Rakarczyki wiodą, Ale Magdalenkę Pacholczyki niosą* psn, Kolb 541. KK

rakarnia «zakład uśmiercania i oprawiania zwierząt» W, SWarm 132. KK

rakarstwo ekspr «o czymś szkodliwym lub uciążliwym»: *mole – rakarstfo* Węgój Resz. KK

rakarz «mężczyzna zajmujący się łowieniem i sprzedawaniem raków?»: *ščeli go do «onęgo rakara* Waplewo O. KK

rakier (lit) W i bl, psn; Gsg -kra W; formę hasła powtórzono za SWarm; «mężczyzna zajmujący się zawodowo wylapywaniem bezpańskich psów i kotów, hycel; też o kimś, kto zabija i oprawia zwierzęta, oprawca»: *raker to tyš taki čuožek, co zabźiđ*

psi i koti W, SWarm 132, *jek kũn zũamũu noga, to uotdawali go rakrozi* ib, ● *A kiedy po rajbie, Capecka na bakier, A jek się ozeni, Chodzi jako rakier* psn, Kolb 158. (Nm Racker). KK

rakiet «?»: *byli take rakety, komety – ona wiżaua to i muwiua: za rok, za dwa, wibuxie zaŕeruŕa wojenno, ktora opanuje Europe* Purda Olsz. KK

rakopil (Z) Olsz; «gatunek pajaka?»: *rakopil to ten pajonk co ma take duuge nogi* Purda Olsz. KK

rakowy (Z + SWM X) Olsz; tylko *re-*; przym. od **rak** w zn 1: *račník to teras mu’o, fperf to koše rekove, stava se v vode* Dorotowo Olsz, SWM X s. 45. KK

rakówka (lit + SWM X) Giż Pisz; *re-* Pisz; Gpl *-ów* Pisz; **1.** «kosz do połowu raków» Giż Pisz; **2.** «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Pisz: *šši rekuŕkuf, pšersa rekuŕka, druga, ššeca* Głodowo Pisz, JP XXXIV 300. KK

rakować (lit) W; praet 1pl *rakowalim* W; «ciężko pracować, harować»: *bes caui tižan rakrovalim pši rũnkli i brukši* W, SWarm 133. (Nm gw. *racker*). KK

Raks «nazwa jeziora» Odrty Olsz, Sien 277. KK

rama (Z + P + lit + SWM I, IV, IX) OWM; Gpl *-ów* O Resz Giż; **1.** «układ listew, prętów, połączonych ze sobą końcami»: **a)** «umocowany w ścianie, w której osadza się okna lub drzwi, futryna» OWM: *tako žura vyrobžuna jak okno ma pšišć – fensterkop abo ramu do okna* Łutynowo O, *fensterkop – rama okna kedy mi okno vijnem* Olecko, *my muživa “okno bez ramof abo z ramamy; aŕ, futryna to my ne mužem* Ostróda, *to teš ramy co bedom žvéže v ramaŕ šezali zafestovane* Bałdy Nidz, *rãmy abo do žvyžuf abo do “okèn* Cwaliny Pisz; **b)** «tworzący szkielet konstrukcyjny okna, w który wprawione są szyby» OWM: *rama do okna ma pjotra f šrotku* Bredynki Resz, *te co čkua šezo to ramy še nazywajo* Olecko; **c)** «stanowiący część urządzenia służącą do napinania, mocowania czegoś» OWM: *ta rama co ta puoŕa šezaua to bžijak* Skarzyn Pisz, *to su krosna, ramy ot krosnuf* Łajs Nidz, *ramy do puuga* Orzysz Pisz, *caue zabudowanie to tertak, a gaber to tam, gže dzewo bežže pšezynane na deski, co ten caui kloc bežže opuconu – sama piua i ramy* Jabłonka Nidz, *ogrodek: dwa ramu sroge, žecak ŕožiũ dokoua, nentko pouozune co nau* Szczybały Orłowskie Giż; **2.** «to, w czym jakiś przedmiot jest osadzony, oprawa»: *rama ot špigla, od žerčadua* Kamionka Nidz; **3.** «główna część podwozia»: *rover: kouo pšedne i tylne kouo, bremza do bremzovaio i pedale do kręcyio, soduo, roma* Smolonek O; **4.** pl przen «określona granica, zakres»: *walczie przy wyborach i ja tež walczyć będę, ale wam mowie, ta walka niechaj jest utšciwa i w ramach prawa* Dywity Olsz, P 4, 44. KS

ramia n, **ramie**, **ramienie**, **ramień**, **ramię**, **ramio?**, **ramion**, **ramiono** (Z + P + lit + SWMa, o) OWM i bl, psn; *ramia* Olsz, *ramie* OW Szcz Mwsch i bl, *ramienie* Resz Szcz Mwsch, *ramień* Giż Pisz Elk Olc, *ramię* OWM i bl, *ramion* O Nidz Węg Giż Pisz Olc, *ramiono* OWM, formy nierozstrzygające postaci Nsg OWM i bl; *ra-* OWM i bl, *re-* (w tym *ré-*) OWM i bl, *ry-* O Resz Mzach Mrąg Pisz Olc i bl; Dsg *-oju* Węg, Gpl *-ów* Węg Giż, Ipl *-oma* Węg; większość zapisów bez informacji znaczeniowych; **1.** «staw łączący łopatkę z barkiem, teŕ część ręki od barku do łokcia» OWM i bl: *wežne puaxte na remnie z levi struni na pravo i pravò reŕku šeje* Kajkowo O, UAM, *sroge puatki co tak se zažeši na ryne wežne* [o chustkach z frędzlami] Olecko, *w remnenu me bolí, to te remnieie tak mi dokuca* Borawskie Olc, SWMa 35, *pšistómpšuu do něgo Mniŕau, s ŕtornem buu povazom i zũapau* Kuba pod ramnie: „Ale šoižše uusteruže se, napšii se

nâpšôt jédnego Różnowo Olsz, Stef JPW 51, vžeum χustke z reńeńa prec Grabowo Mrąg, puasc noši na dwu reńonaχ ib, duza χustka byua na rańony Snopki Pisz, jek zdâl abitur, to wzięli go na ramnona ji zaniešli do domu Tuławki Olsz, KF, ta nâpjersa [od-bieraczka] plôn [«wiązańkę z kłosów»] náua na rańeńu i špewal'i s kancinala pobożne pešne i oblal'i iχ wodo, zeby lepej rosuo Nida Mrąg, Moja Maryna Porodziła bacha, Wzięła go na ramię, Do boru z nim macha psn, Kolb 576, ● Kilka set lat przemynelo, ze Mazury i Warmijaky, remno przy remnone walcily pot Grunwaldem Wały Nidz, P 9, 1, ● a co to dopiero ksiądz na nâluce z takami dzieciami má za bzieda, co po polsku cytać ni pisać ni mogą, a mniemiecki nauki nie rozumieją. Jábym nie chciâl być w jego ramnianiu, bobym cierpliwości do tego nimiâl W, Bar 42; 2. «kawałek materiału wszyty na tej części koszuli, która okrywa bark» OMzach Pisz Ełk Olc. KS

ramiak «ramię» Wegój Resz, MAGP VII m. 316. KS

ramiączko (Z + SWM XII, SWMo) O Olsz; *remiuszczko* O; 1. «pasek materiału przytrzymujący na ramieniu część garderoby, szelka» O: *fartuχ z remnúšćkańi* Olsztynek O; 2. «kawałek materiału wszyty na tej części koszuli, która okrywa bark» Olsz. KK, KS

ramie, ramienie, ramień, ramię, ramio?, ramion, ramiono zob. **ramia**.

ramka (Z + P + lit + PorJ 63) O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Pisz; Ipl -oma Giż; zwykle pl; 1. «tafla wosku z miodem, plaster» O Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz: *Kedy še nút wybera, ják scepy pocno kf'etnuńc to še nasta'ya skšinke z ramkoma, ot casu do casu še zaglonda i kedy nút jes to še vikrunca* Bogaczewo Giż, *ramki s klêpkuf byuy* Biała Piska; 2. «listwy dzielące powierzchnię okna na mniejsze części, szprosy, też o szkielecie konstrukcyjnym okna?» O Olsz Nidz Giż Pisz: *râmki co šćkua w ním šézo* N Wieś Ostródzka, *râmki posażane, co to okno še s tego zrobzi* Kot Nidz; 3. «**rama** w zn 2, zwykle dem» Olsz Szcz: *ten lobraćek lod ojczulka weznewa w râmki* Tuławki Olsz, KF. KS

rampa «pomost do przeładunku»: *zaziozłem dwadzieścia pięc centnerów żyta na bânof ji zarâ z rampy zalâdowalim go na wâgon* Tuławki Olsz, KF. KK

ramplak «o prosięciu»: *še ʹoproši, kedy maue mâ, proši še, to do čšex mešenzy to so take râmploki* Purda Olsz. KK

rams «jedna z odmian gry w skata polegająca na zebraniu jak najmniejszej liczby punktów (oczek)» W, SWarm 133. KK

ramszować «grać w ramsza, zapowiadać ramsza» W, SWarm 133. KK

rana (Z + P + lit) OWM, psn; 1. «uszkodzenie ciała polegające na przerwaniu tkanek, też o stłuczeniu lub wrzodzie?» OWM i bl: *pajencyna jek s χlebem to [na] rany dobra byua* Hejdyk Pisz, *Starców nie sanują, okrutnie šcinają Drugim zasie rany śmiertelne zadają* psn IS XLIII 169, *Ciérzpsioł dziesianć ran niemowa, Bo mu Jon stłuk plecty, głowa* psn Stef I 228, *w ty ranie już się zbierâ materia* Tuławki Olsz, KF; 2. przen «bolesne doświadczenie, cierpienie moralne, rozczarowanie» bl: *Przyjdź do mnie, Zbawco kochany, Lékuj sërca mégo rany* psn, Mał III 27, *Žebyš ty za to w piekle kleszczała, Žeš memu sercu rany zadala!* psn, Kolb 502. KS

rancik; Gsg -a; dem w stos. do **rant** w zn 1: *f kešũnce žakyta mńâũ jédvabnâ χustečka z želũnam rańcikam* W, SWarm 133. KK

randka «spotkanie?»: *učen se zafstyžiu i movi do kovala, co on mušau s kozo na rantki išć* Kowale Oleckie. KK

rane zob. **II. ranny**.

ranek (Z + P + SWM VI) OWMzach Węg Giż Ełk, psn; *re-* (w tym *ré-*) Mzach Giż; Gsg *-a* Szcz; SWM uogólnia postać literacką; «początek dnia, poranek» OWMzach Węg Giż Ełk: *Kedi sũonko fsyõži to renek, reno, zrenek* Rudziska Szcz, ● *we drugie święto wielganocnie kawalerzy to juz samego ranka chodzili do pannow* Klon Szcz, P 5, 61; **rankiem** psn; «na początku dnia, o świcie»: *Oto z zniwnym ziankiem idziem razem zeńcy, Com tu wysli rankiem panny i mlodzieńcy* psn, Mał I 11; por. **zaranek, zranek**. KK, KS

ranga «stopień wojskowy»: *mã juź twój Robert jaką rangę przy wojsku?* Tuławki Olsz, KF. KK

ranić (Z) Olsz Giż Ełk, psn; «zadawać rany»: *W oczach im stoi to zidzenie smutne Jak syna ranio szrapnele okrutne* psn IS LI 189; **raniony** (Z) Olsz Giż Ełk; im. bier. (też w uż. rzeczownikowym): *tyż buų na wojńe lo tšy tygodńe, potem rańuny buų i otpuścili i do domu pšyset* Kalinowo Ełk, *pšišli tam rańone ve Franciji* Sądry Giż. KS

ranie; tylko *ré-*; «**I. rano**»: *po tym pšžitanu zacuų pšersy liter økoųo tańcować, pšersy še skuńcuų, to pšiset i drugi ø te ryńe* Jabłonka Nidz. KK, KS

raniuchęńko; tylko *renu-*; ekspr «**II. rano** w zn 2»: *A w niedziale renochenko* Deszczyk *spadiwał* psn IS LXXXV 299. KK

raniuchno (Z + P) Węg, psn; *reniuchno* Węg i bl, *renuchno* bl, *ranuchno* bl; ekspr «**II. rano** w zn 2»: *Modre loczki, jidźta spać, Bo musita rano wstać, Rano, rano, raniuchno, Niźli zejdzie słonuchno* psn Stef III 21, *on pšiset nazajutš reńužno* Sołtmany Węg. KK, KS

raniusieńko (Z + SWM VI) Szcz, psn; *re-* (w tym *ré-*, *ry-*) bl; SWM uogólnia postać literacką; ekspr «**II. rano** w zn 2»: *Raniusieńko wstała, dziecie przepoziula I rzewnie zaplakala* psn IS LIX 218, *A v nieżele reńusieńko rosa padaųa Jus tam Kajśa Kajśuleńka wilki wygnaųa* psn, *Z wioski dziewczyneczka bardzo pracowita, Wstanie ryaniusieńko, jak tylko zaświta, Juź ci krowy wydoila, grumadka śwyn nakarmnila* psn IS DXCVII–XXV 70. KK, KS

raniuşko ekspr «**II. rano** w zn 2» Ramsowo Olsz, SWM VI s. 31. KK, KS

raniutko (Z + lit) Olsz Giż Ełk; *re-* Olsz Ełk; ekspr «**II. rano** w zn 2»: *jeden z mojj vřoski fstaų reńutko, jesce ofty spaų* Kalinowo Ełk, *rańutko, nim sũońce zeşųo, muşaų snury śćõgac* Siedliska Giż; por. **zraniutko**. KK, KS

rankiem zob. **ranek**.

***ranklować się** (Z) Mrąg Giż Ełk; «o roślinie: wic się, płożyć się»: *taka je druga co tes še ranjkuje – asparagus* Rybno Mrąg. (Nm *ranken*). KK, AW

ranko; tylko *re-*; «wcześnie rano»: **one [raki] tam vlazo nis sũ[u]nko vejże, renko, cim najrańej to nãjlepšej* Wejsuny Pisz. KS

***rankor** zob. **ankor**.

I. ranny (Z + P + lit) WMzach Giż Olc; «taki, który odniósł ranę lub rany, zraniony, poraniony» lok. jw.: *kole Werdunu nadųuzuj buųem ja ranny* Olecko, *przodujacy Bär i trzech innych zostalo niebezpiecznie rannych* St Kaletka Olsz, Leng 172; **ranny** w uż. rzeczownikowym (Z + P) Olsz Mzach: *teras jus só zakaźne choroby w baraku dla rannych* Nidzica. KS

II. ranny (Z + lit + SWM VI, VIII) OWM i bl, psn, **rany** (Z + lit + SWM VI) OW Szcz Giż Ełk i bl; *re-* O Olsz Ełk i bl; comp *rańszy* Olsz Szcz Giż Ełk; **1.** «wystę-

pujący rano, związany z tą porą dnia, poranny» OWM i bl: *Boze, broń nas ty to nocy, Niech nas nilość twa otocy, Bym sceślizie nocowali, Rannych zórz tu docekali* psn, Mał III 9, *rani dešč – stari babi tańec* W, SWarm 133, ▲ *Gwiazda Ranna* O Resz M, *Rańsza* sp Szcz Giż Ełk zob. **gwiazda** w zn 1; **2. ranny** «urządzany, wykonywany rano, o świecie» W Pisz Olc i bl: *ranne nabożeństwo* W, SWM VIII s. 44, przs. *ranna siejba i ranna żeńba zawsze gelują* bl, LitLud XVII 117; **3. ranny, rany** «budzący się o świecie» bl: *Jes-ci skowronek renny ptak, renny ptak, Ten-ci ʷobudzi, ten-ci ʷobudzi Cały świat* psn Gęb I 117; **4.** «wczesny, też: dawny»: *wsadziuleś też tech renych kartoflów? Ty mász pewne rensze niż já* Tuławki Olsz, KF, *rańsze zvyčaje tšymajo luże do konca* Purda Olsz; **rane** w uż. rzeczownikowym (Z + lit) W; «poranna msza niedzielna»: *na rane pude* Purda Olsz. KK, KS

I. rano rzecz. (Z + P + lit + SWM VI) OWM i bl, psn; *re-* (w tym *ré-*, *ry-*) OWM i bl; mapa SWM uogólnia postać literacką; «początek dnia, ranek, poranek» OWM i bl: *kedi sũonko fšxoži to renek, reno, zrenek* Rudziska Szcz, *rasem še pouožiu, tom pšecku a p jontej, co še robi? ja sobje pšipomnuu, co ja od rana leže* Nidzica, *potem tańyli do rana* Purda Olsz, *nad ranām pšyjdò jęx zrevidovać, bo kazuba ni mǎ* Gietrzwałd Olsz, ● *co ryno o šudmyj* Nawiady Mrąg, ● *nie pódziewa do domu aż reno* Tuławki Olsz, KF, ● *z żešku może ša nǎma dǎ pǎra štižof ʷuštežovać, to puže nǎma prenzi i še brukujeva ʷot samęgo rena vǎzić boso v žimne bagno* Bukwałd Olsz, Stef JPW 49, ● *tutaj mi pracovali ʷod rana do noci, bom bli pšizvičajoně do pracj* Skajboty Olsz, UAM, ● *pšili ot rana do večora* Spręcowo Olsz, ● *przen mi vižekǎmu co mi še napravujem, ale kediš luže esce žęnci pracovali, uniš nie znali ryna aniš nie znali žecora* Biała Piska, UAM; **na rano** «nazajutrz»: *ʷorganista na rano pšyxoži do koščou, bo ʷogǎn φ koščele* Gietrzwałd Olsz, *na rano wignau [krowy] na rose i mu še zdexłi, zmarnowali mu še* Nidzica; **z rana** (Z + P + lit) WMzach Giż Ełk Olc, psn; **1.** «na początku dnia, rano, też: nazajutrz» WMzach Giż Ełk i bl: *jutro zrena weźnawa się do sieczenia kónikoziǎ* Tuławki Olsz, KF, *Jutšenka to z rana* Wygoda Olsz, *koũbuk to pšut pšenica nošiu, co pštali, to zawdy z rena mneli* Purda Olsz, *on [len] kšće ras bǎzǎo, ras modro: z rena modro, a póżnej bëlej* Sajzy Ełk, *vezne kukeuka, rozrobže na kfas pšez noc i z rena go roščynie* Skajboty Olsz, [mary] *koniom ploto grziw-i w takie warkocziki, co sie konie tim męczo i z rena so takie zmęczune, jek b-i sila mocno pracowali* Wygoda Olsz, Szyf ZOW 116; **2.** «od początku dnia, od rana»: *z rana dotela pracuje, v internaće gotujem* Olecko; por. **zrano**. AW

II. rano przysł. (Z + P + lit + SWM VI) OWM i bl, psn; *re-* (w tym *ré-*, *ry-*) OWM i bl, ◇ comp sup *-ěj* Olsz Giż Pisz, *-é* Olsz, *na-* Olsz, *naj-* Pisz; **1.** «na początku dnia, przed południem» OWM i bl: *ʷučyc tom še učyli rano gožina, φ pouudne gožina, na večur gožina* Dywity Olsz, *esce jek rožice bili, to biũo reno po nińecku, a po obýeže po polsku φ koščele* Sucholaski Giż, *i jek to u nas tak muřu – rano zaćerki, v objat mize, a na řecur, řećežu gōřǎũki* Bzury Pisz, UAM, *rano frištik, a po frištiku to podobzadek* Szyldak O, *na žecor vžiližò buńže tanenbaum strojoni, co jak rano žeći fstanó, co majò duzò radość* Napierki Nidz, *še nǎjpšut monjke bježe, na noc še roscyńi, a nazajutš ryno še fšypsę monjki i drozzy, še vygněće i še pšece* Skarzyn Pisz, *fũlcove buty co reno še ʷoblece* Paprotki Giż, *na druži žeń rano jušem mneli gestapo v domu i še nam pitali dlaćego mi guosovali na narodovość polsko* Stanclewo Resz, *rano ʷo šedēm zeger še meldovali do Duřbrófkj* Tuchlin Pisz, *dobri žeń – reno, daj wam Boze – pš*

południu Ryn Giż, zag. *Ostra jestem do sieczenia, Żywo, śpiesz na pole, Gdybyś rano czoło stawiał, Skrapiam twoje role* [kosa i rosa] bl, LitLud 86; **2.** «o świcie, skoro świt, też: przed świtem» OWM i bl: *rano i na wieczór ta sama jużsenka śpić* Łęgajny Olsz, SWM VI s. 23, *Kasiu, Kasiu, Kasiuleczko, Co za goście mosz, Co tak rano, raniusianko Byłki wygoniosz?* psn Stef II 36, *a na pśišyo noc fstał rano, buyo ćamno, zaśf'eciłi, bo mu śa dało spojżyć, co fkonćiku kele peca gromatka pśańicy* Wygoda Olsz, *jak cepańi dresowali reno ot pğersej as do sustej* Użranki Giż, przs. *χto reno ɸstaje, to mu Bug daje* Zwierzewo O, ~ *χto reno fstańe, to mu zuoto rośńe* Olecko; **3.** tylko comp «przed oznaczonym czasem, wcześniej; też: dawniej» Olsz Giż Pisz: *jutro musita reni wstać, bo łod samego zrenka będziewa żyto maszynować* Tuławki Olsz, KF, *tyś się dzysiaj naywieccy uczył iś statecny był, wolno eć raniej do Domu iść iako inszy* Marlinowo Gołd, Wenk 62, *ranij to buyo tak: buyo polske kazańe i neńeckie* Krzyżany Giż. AW

rant (Z + lit + SWM XII, SDGW, KMW 81, Fal PST) OWM, **ranta** (Z + lit + SDGW) OW, SWMo; Fal PST podaje formę *rand*; m OWM, f OW i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Szcz Giż; Gsg *-a Szcz, -u W* Giż; **1.** «brzeg, skraj, też o wystającej lub ozdobnej krawędzi czegoś» WMzach Giż Pisz: *terã wyciągniewa wãtę na rant i łobãczywa, siula rybów jem łuficili* Tuławki Olsz, KF, *oluga kole rantu* Rybical Giż, *nie siedź tak na rancie stoła, bo zlecisz* Tuławki Olsz, KF, *wuntori to tak neguęⁿ-boko ot ranta* [beczki] Szczytno, *obuorŋk – kedy śe żyto śece, to wej ma do góry tako grubo rante* Węgój Resz, *kśujśke vžuua moja matka i na kśiś χuste s tako žuuto ranto* Klucznik Olsz; ●● «rondo kapelusza» OWM i bl: *Kapelus to caŋy okronęuy i ma fko-uo rant* Drygały Pisz, *kapelus z duzem rantem* Góra Pisz, *rant ot χuty* Skorupki Giż, *takã ranta byua styvnã* Mierki O; **2.** *rant* «koło zamachowe w kołowrotku» Mrąg Węg Giż: *rant – te kouko co śe krenći* Grabowo Mrąg. KS

rantka (Z) O, SWMo; «o rondzie kapelusza». KK

ranucho zob. **raniucho**.

rany zob. **II. ranny**.

rap, rapa? (Z + lit) WM, *rap* M, zapis nierozstrzygający formy Nsg W; «koń maści czarnej»: *na carnego końa – rap* Wojnowo Mrąg. (Nm *Rappe*). KK

rapina «kuropatwa» Głodowo Pisz, PF XVIII 4, 153. (Nm *Rebhuhn*). KK

raport (P + lit) Szcz Elk; *rapórt* Elk; «doniesienie, relacja, meldunek»: *i mu rapórt odstawili* Skomack Wk Elk, PME XIX 96. KK

rapórt zob. **raport**.

raps (Z + lit + SWM XI, PorJ 61) OWM; «rzepak»: *řžepak – po mazórsku raps* Łyna Nidz, *raps to do oleju* Dąbrówka Pisz; por. **II. ryps**. (Nm *Raps*). KK

raptem (P + lit) Olsz, psn; **1.** «nagle, niespodziewanie» Olsz i bl: *raptem slu-chãm, co tam coś chrubocze za psiecem* Tuławki Olsz, KF; **2.** «szybko, natychmiast» Olsz i bl. KK, KS

raptownie «nagle, niespodziewanie»: *raptownie przyszło mi na myśl, co my to możewa jenãczy zrobić* Tuławki Olsz, KF. KK

raptowny 1. «nagły, niespodziewany»: *tu nãju mnielim wczoraj taki raptowny deszcz* Tuławki Olsz, KF; **2.** «porywczy»: *nie bądź taki raptowny* Tuławki Olsz, KF. KK

raptus «człowiek porywczy, działający bez namysłu»: *lon to taki raptus; dobrze nie pomysli, tlo, jek mu co do głowy strzeli, zarã chce to zrobić* Tuławki Olsz, KF. KK

rapucha zob. **ropucha**.

rarać (SWM III) Olsz, lit bl, psn; *re-* bl; **1.** «o geganiu gęsi» Ruś Olsz, SWM III s. 69; **2.** «o skowronku: śpiewać» bl: *Kukawecka kuka, Skowrónecek rera, Daj mi, dziewce, gęby, Dam ci pół talara* psn, Mał III 123. KK

raroty plł «rupiecie, graty»: *my mēlim fšystkego, ale teras to tylko to, co pozbera'ım, take raroty* Mącice Szcz. KK

raróg (lit) W; «ptak drapieżny (tu przen)»: *dzieci zdziwione patrzyły w raźną brutkę jak w raroga* W, Bar 105. KK

rasa (Z + lit) O Olsz Szcz Mrąg; «grupa osobników tego samego gatunku, odznaczających się swoistymi cechami przekazywanymi dziedzicznie»: *jak un χείραυ drugo rase kozuφ, pšyset do Mikouajk koze kupać na jarmark Mikołajki Mrąg, ● Dostojefski to teš Polak, to suovinska rasa* Unieszewo Olsz. KK, KS

rasowy (Z + P) Olsz; «o zwierzęciu: mający wszystkie cechy danej rasy, będący czystej krwi»: *była to klacz z przestrzeloną grzywą a dobra rasowa* Dywity Olsz, P 4, 1. KK

rast «odpoczynek, postój»: *pode drogóm robi'ım rast, na polski – postój, abı końe naqutrować i znowuj dalej* Jabłonka Nidz. (Nm Rast). KK

raszpa zob. **raszpel**.

raszpel f, **raszpla** (Z + lit + SWM II) OWM i bl; *raszpel* Węg i bl, *raszpla* W Szcz Mrąg Węg Giż Pisz i uogólnione w SWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz Węg Olc; *raszpa* Szcz Mrąg Giż Pisz; «stalowy pilnik używany do obróbki drewna, miękkich metali oraz do opiłowywania kopyt końskich»: *jek ten sefc te spšilki obžije drevnane – to tedi ta rašpa to vydrapše, te špilki, aby f te noge nie duabžiuu* Szczytno, *to jest rašpa do zelazã opucovaño* Łatana Mł Szcz, *rašplo* «opiuowane kopyto» Barczewko Olsz. KK, KS

raszplować (Z + lit) W Pisz; *raszplować* Pisz; «obrabiać raszplą, wygładzać»: *rašpa – co guatko rašplować* Rostki Pisz. (Nm *raspln*). KK

raszplowanie forma rzeczownikowa czas. **raszplować**: *rašplo do kopit rašplovaño* koñoži Dąbrówka Pisz. KS

raszplować zob. **raszplować**.

rasztuba (lit) Olsz Pisz; **1.** «rodzaj magazynu» Olsz: *ażeby uniknąć pożaru budowano za wioską stodoły zwane „raszstubami” i tam suszono len przy dużych piecach* Brąswałd Olsz, Zient Wieś 44; **2. a)** *Rasztuba* «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 293; **b)** *Kąt Rasztuba* «nazwa zatoki na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 293. (Nm *rasch Stube*). KK, KS

I. rata (P + lit) Olsz Ełk; «część należności pieniężnej płatna w oznaczonym terminie»: *juž mám tlo jeną râtę do zaplacenã* Tuławki Olsz, KF, ● *muszę za konia II ratę 6 mtr żyta zapłacić* Dywity Olsz, P 4, 46. KK, KS

II. rata «szczur»: *moze jesce pšybase, jek to še nazyva ta rata, muse sukać, šur muv'ım po mazursku* Zgniłocha Nidz. (Nm *Ratte*). KK, KS

rataj 1. «najemny robotnik rolny, parobek» Brąswałd Olsz, Zient Wieś 217; **2.** «człowiek ciężko pracujący, uwijający się w robocie»: *z nego to prāvživi rataj, uakuje bes uustãtku uot rana do żečora* W, SWarm 133. KK, KS

rataką (lit) W; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «z całym nakładem sił, pośpiesznie, gromadnie»: *pošli ratakũ na pole i do uobžadu sšekli caui kavau žita* W, SWarm 133. KK

ratować (Z + P + lit) OWM i bl, psn; re- W Szcz Mrąg Giż Pisz i bl; praes 1sg *ja ratowała* Szcz, imp 2pl *ratujta* Olsz, praes 1pl *ratujem* Pisz, fut 1pl *będziem ratowali* bl; **1.** «chronić od zguby, śmierci, wybawiać» OW Nidz Mrąg Giż Pisz Olc i bl: *Tu wzdychać muse Wśród ciężkich trwóg: Ratuj mojo duse, Boś Ty mój Bóg* oracja, Mał III 54, *k'šycau tes: rety, ale luże meli strax go retovać, bo to byuo v nocy* Jagodne Pisz, *retować pšijexal'i Polakof co bi ix nie bili pozabýijal'i francuski komendant i angelski* Butryny Olsz, *chciãlem go retować, ale już buło za póžno* Tuławki Olsz, KF, ● *fraz niech rëka boska ratuje* Giż zob. **rëka** w zn 1a; **2.** «udzielać pomocy w trudnej sytuacji, wspierać» Szcz i bl: *Komitety wszędzie budzi, By ratować głodnych ludzi* psn IS XXVI 99, *Przyleciała zadyszana, och ratuj Stachu Zilk mi łowce porozgonioł, umre od strachu* ib LVI 207, *Najstarszy syn mój na wojne zabrany Ratuj mnie ratuj Jezu mój kochany* ib LI 189; **3.** «starać się ocalić, zachować coś zagrożonego» Szcz Giż i bl: *ja tlo moje zicë retowaŭa Piasutno* Szcz, *Wiara, język dar to święty Dał go Bóg sam niepojęty Więc ratujcie, bądźcie żwawi, Pan Bóg wam poblogoslawi* psn, Bar 59; **4.** «polepszać czyjąś trudną sytuację»: *to jedno mie ratowało, ze popadłem na dobrego podmaistrzego* Klon Szcz, P 5, 13; **ratowano** z podm. uogóln. w zn 1: *proši, by go ratowano* Mrągowo. KS

ratować się (Z + P) Mzach Mrąg; re- Nidz Mrąg; imp 2pl *ratujta się* Nidz, cond 1sg *bym był się ratował* Mrąg; **1.** «chronić się od zguby, śmierci» Mzach: *podcas jechania tem pocogem ludność się tak ratowała uceckom, kobiety, młodziej, aby tylko powoli szedł pocog, albo przystał trochę, to jeden drugemu pomagał do uciecki* Klon Szcz, P 5, 57; **2.** «polepszać swoją trudną sytuację» Nida Mrąg. KS

ratowanie forma rzeczownikowa czas. **ratować** w zn 1: *χto moze to kl'imuje, χuo-pi zaro pšyńdo do ratowańa* [o wybuchu gazu w kopalni] Mąciice Szcz. KS

ratownik psn; «ten, kto chroni od zguby, śmierci, wybawca»: *Bóg we zły cas Nie opuści nas, Zięksy On ratownik, Niz najcięższy raz oracja*, Mał III 54. KK, KS

ratunek (Z + lit) OW Nidz Węg Giż Pisz i bl, psn; re- W Nidz; **1.** «ocalenie od zguby, śmierci, wybawienie» OW Nidz Pisz i bl: *Cekaj Pana swego cekaj duso ma, Wsystko wruć na niego, on ratunek da* psn IS LXXII 260; **2.** «pomoc, wsparcie w trudnej sytuacji, też: środek zaradczy» W Węg i bl: *mój Boże, tez to ale coraz gorzej się z naszą mową dzieje, znikąd pomocy, znikąd ratunku* Maz 1938, 9, *cukerkranjk* [Zuckerkrankheit, «cukrzyca»], *ni ma ratónku* Sołtmany Węg; ●● «pomoc wojskowa, posiłki»: *bez radjo zawdł kšicel'i retunku* [o armii niemieckiej] Nidzica; **ratunku!** (Z + lit) O Olsz Nidz Pisz; «okrzyk wydawany w niebezpieczeństwie, wezwanie pomocy»: *k'šicel'i: ratunku!, sina uratovałi, a ta sniska še "utopšiuŭa* N Guty Pisz. KK, KS

ratusz (Z + P + lit) Olsz Szcz, psn; Lsg -e Szcz i bl; **1.** «budynek, zwykle okazały, będący siedzibą władz miejskich i sądu miejskiego, magistrat» Olsz Szcz i bl: *tak ja się ubrałem i wychodzę do ratusza do pana Bulmistrza Pomanowskiego* Klon Szcz, P 5, 37, *W Nikolajkach, w Nikolajkach Na ratusie grają, Oficery Maryjance Do klejtu kupują* psn, Kolb 418, *I posedł nã rätus i sãm to oznäjmił: „Juz ja młynãrzowi sam cõreckie zãbil”* psn Kętrz 90; **2.** «areszt w tym budynku» Szcz: *dwoch agitatorow zlapano [...]* *i jech osadzono do ratusza na badanie i zwolnono* Klon Szcz, P 5, 35–36. KK

raus (Z + P) Olsz Mzach Giż Ełk Olc; wyraz podkreślający lub komunikujący: **a)** «opuszczenie jakiegoś miejsca, też położenie lub przebywanie w pewnej odległości od czegoś» Olsz Szcz Giż Olc: *buŭa škoŭa; situm lat χożiŭ; do mazurskim χożil'i, a tedi mušel'i iść rouš* Pasym Szcz, *nezi teñi štukslañi pšizë dišlo a potem z boku to p'šicka, co*

wuū *ne puže rāus s tēgo* Sucholaski Giż; **b**) «usunięcie skądś kogoś lub czegoś» Olsz Mzach Elk: *katoŕiki rouš – nakas pšyšet* Pasym Szcz, *fuχtel to juš jest lepša mašina niš arfa, to i χore źarko pšyje rauš* Sajzy Elk; **c**) «brak lub utratę czegoś» Olsz Szcz: *soxy to jus ni ma; esce dwažešća lat to us byyy rauus, ostatek esce byuo* Kobyłty Szcz. (Nm raus). KS

raz m f (Z + P + lit + Szyf ZOW, Szyf ZOW II) OWM i bl, psn; m OWM i bl, f O Giż i bl, zapisy bez nacechowania rodzajowego OWM i bl; Ndual *dwa raza* O Pisz, AIsq *razq* O Giż i bl; **1.** «wyraz wprowadzający informację o liczbie powtórzeń»: **a**) m f? «użyty w liczbie mnogiej informuje o wielokrotnym powtarzaniu się jednorodnych czynności lub zjawisk» OWM i bl: *procesja: čsti razy kouo koščoua* «obeńdo Gady Olsz, *tšeba plić čtyri razı, a i pχonty* Mazuchówka Giż, *jak koničina, možno aš šteri razy košić* Sząbruk Olsz, *gotuje še i vitaka še s pare razı* Rogóz Nidz, *tēn lojtmant kilanašće razy tu biū goščem po wojńe* Jabłonka Nidz, *do jemgo pasma šturžešći razy f kouo, šturžešći niči* Bogacko Giż, *došć razı i neželańi mušeli robžeć* Szczytno, [brutka] *dala ci się kłaniać po wiele set razy* oracja, Wisła III 577, *i mńe šiua razy χćeli zasiešelić, zabzić* Ukta Mrąg, *źarmark w roku dwa razı, tårk co třeń* Bogacko Giż; **b**) m f? «użyty w liczbie pojedynczej sygnalizuje jednokrotność lub początkowy charakter czynności lub zjawiska» OWM i bl: *ja im otpovežau: ja jest Polakem i še ne pšepisuje do innyχ, ja tlo ros še urožiu* Polokem i *χce uńerać* Stanlewo Resz, *ras v mēšoc byuo kazańe po polsku f koščouaχ, ale jak Ğitler pšyšet, to zakaziu* Mąćice Szcz, *šćana to jak fkouo snovadua še ras* «okreńciuo Jedwabno Nidz, *tutaj mužili, co paproć jeden ras kšće* Mąćice Szcz, *grat, latoš lo pewńe ras padou i ņeduzo i ņe zńisciu* nić Zdory Pisz, *Zem ci sia przysłużył w czas, Daj całusa choćby raz* psn IS DXCII 50, *my byli baptiste oboje, baptiste to še dužo χšćo, ņe tlo ras* Szczytno, *u noju tu ņe byli ańi ros* Klucznik Olsz, *ja iχ tak tšymam jak oko v guože, ja na gzyby ni razu iχ ņe pušćiu* Kipary Szcz, ● *brutce fsazu na guove χustka, a brutkanovi capke i tedi zagrajo jesce ras* Stanlewo Resz, ● *fraz nie raz* W i bl, *nie raz, nie dwa* bl «wielokrotnie»: *nie rāz psiaj-šćia groziwa tam, co te prawa majowe tukuli* W, Bar 90, *Nie narzekoj na mnie, Tylko sama na sie, Móziul ci jo nie raz, nie dwa, Nie łożeniwa sie* psn IS LIX 218, ~ *od razu do razu* «stopniowo, coraz bardziej»: *Elzie od razu do razu serce cięższe zostało, czem dłużej płakała* bl, Kolb 30, ~ *po razie* «jednokrotnie» O Szcz Mrąg Giż Pisz: *razovać to tylo letko po raže pšejšć z bróno* Kobyłty Szcz, ~ *raz...*, *raz* Olsz Szcz Giż Pisz Elk Olc i bl, *raz...*, *i znowu* Olsz, *raz...*, *to znów* Olsz «na przemian (z odcieniem przeciwstawnym)»: *te Mazury to najbędnějšy narut, ras pot ņemcarńi, ras pot Polsko* Występ Szcz, *špulki to tšima še na takej šćuce i še krenćiuo ras do ņiza, ras do gori* Bogacko Giż, *muotek χožuū mu v rance jek zēgerek, ros ša uunošuu, i znovuj spodou, i to tak rovno, že ša vidavauo, že ņe ranjka, ale jeko mašina nam uudežaua* Sząbruk Olsz, KN III 214, *raz becška przez wilka, to znow wilk przez becška się kamlowali* Dywity Olsz, P 4, 17, ~ *raz po raz* Olsz i bl, *raz w raz* Mrąg Elk i bl «co chwila, bez przerwy, z dużą regularnością»: *rāz po rāz strzelāl do kozy* [«sarny»], *a jenusz nie trasił* Tuławki Olsz, KF, *u prawicy iego ležala kochana Biblia, na ktorą raz po raz weselo spoglādal* bl, Kolb 34, *jak opušći* [haczyk] *w wode, to musi ras w ras kiwać* Grabowo Mrąg, ~ *od jednego razu* Olsz, *za jednym razem* Olsz «jednocześnie z czymś innym, nie kolejno»: *za jenem razem luficilim w kłumni 3 szczupaki ji jeną płocicę* Tuławki Olsz, KF, ~ *raz na zawsze* bl, *na zawdy* Olsz i bl «formuła wzmacniająca ostre upomnienie lub ostrzeżenie»:

paniętajta to sobzie raz na zawse bl, KN IV 296, Raz na zawdy ci mowie Uważ ty w swojej głowie Ześ ty Niemiec, ja Polka, Tyś luter; ja rzymianka psn IS LXIII 225; c) m f «w połączeniu z liczebnikiem porządkowym lub przymiotnikiem oznaczającym kolejność wyodrębnia konkretną czynność lub zjawisko z chronologicznego ciągu podobnych czynności lub zjawisk» OWM i bl: *pšervostka, Kedy še šfiña pšersy rās* «oprośi Tyrowo O, *těn cwožek byu nežidomy, to go pšersy ras poproważyli, a potem to sam chožiu bes prowazěna Jabłonka Nidz, co drugi ras še uuyke sece, to še u nas nazywa potraf Orzysz Pisz, ledwo pšisnoy tšeci ras, mu zderuo to jake Jabłonka Nidz, wżena pšistkix čestować, bo to ostatni ras jus še gošciwa Gardyny Nidz, ● jak drugem razem še pšitrašiuo mu napisć, to tedy šet v nocy do domu i grau na skšipkaž N Kaletka Olsz; d) m f? «służących do określenia wielkości jako wielokrotności jakiejś miary wyjściowej» OWMzach Mrąg i bl: *denńica, denńice, u Polaka to wonska, u nas to dwa razy tak šeroko Piasutno Szcz, manglo: uafka i dva razy visoko biua kasta s kańeńami, coby čenske byuo Zgon Mrąg, no i te lustro otpovadauo jej: ti jesteš uadna, ale ta mioda krulova ješče tyšonc razy uadńeja ot čebe Kamionka Nidz, sũonko je putora miljona razy ženke jak šfat Wipsowo Olsz, ● jakem pracowaũ, xlebam dostaũ tyle, pane, com ješče ras zjat Węgój Resz; 2. m f «chwila, moment, sytuacja, w których coś się zdarzyło lub zdarzy» OW Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *to przyszed pies i stinoł mu czapka z głowy. I w ten raz sia obejrzał, to ta siostra mu zginola Purda [D] Olsz, BMW 56, suysylim z oftygo bžęga, gže kuosovník mńeskaũ sckańe psa i yaũasovańe; žatr nama mocno dobre uũuugi f tym raže cyńiu, gđys vžau ot kuosovníka do nas do baraki Zgon Mrąg, a gbur jaže s košćoua, a ō tem raže še rozjašńauo i kuobuk spaľiu ōšisko, cauy gešeqt Ruš Olsz, tom ša uot tēgo razu uodžekua kupać pitrola f karčmńe Sząbruk Olsz, Stef JPW 7, O nojszwěntšo panno W cudowném łobraže, Retuj nos, retuj W naszém czénzkiém raže psn Stef I 209, gotów byłem dla tej Polski tej mojej Ojczyzny wszystko nawet życie moje w razie potrzeby ofiarować Dywity Olsz, P 4, 23, ja mu mówilem, że w takim razie mie domu do žniw nie pobuduje ib, 32, ● fraz co raz Olsz i bl, ile razy Nidz i bl, siła razy bl, na każdy raz W, w każdy raz Olsz, za każdy raz Nidz, za każdym razem W «zawsze w danej sytuacji, bez wyjątku»: *čis ti žižau f tam košćele taki lixtaš? – Ale tak, muji, toć co ros Skajboty Olsz, UAM, i ten pan ile razi wiježau, to on še okazywaũ ō tēj gospodarce ō postaci Nidzica, Siula razy dziań zašwytoł, Zawdy Matka Bosko zitoł: Zdrowaš Maryjo! psn Stef II 106, pasemka na koždy ros šteržešći – to pasmo Butryny Olsz, pitã ša gospodãža, co te grabže koštuió, bo uónamu só f každi rās v reže [«w podróży»] potšebne N Kaletka Olsz, Stef JPW 24, za kozdi ras jak on do tēgo domu v gošće pšišet do tij pannu – šežaua i pšendua lēn Gardyny Nidz, iek żyfčinki sipaui kšatki na procesiji Božygo Čaua, to za každam razam kniksaui W, SWarm 63, ~ jak raz «właśnie wtedy, akurat»: *stukal'i w okna: proše oťožić! – jak raz biua sešja Užranki Giż, ~ jeden raz Pisz, jednu razą Giż, jednego razu Olsz Nidz Giż i bl «pewnego dnia, kiedyś»: jeden ras-em vžuu sfojo pošel na bari i nocó od mājstra posetēm Bzury Pisz, UAM, to jednu razu iže za nim jeden pšes, a ten pšes ańcuž za sobo čęgnie Paprotki Giż, jenego razu še napšuu i usnuu f karčńe N Kaletka Olsz, ~ przeszly raz «dawniej»: *a jak pšešui roz biduo tak vighali na pole, to zavdi štol [«coś ze stali?»] kuadli. Nājvenci šekire pšet pruk še kuaduo i patših, že ve šrode, f sobote i co f peũni Dłużki O, UAM, ~ w te razy «w tej sytuacji, wobec tego» W: *Žyd w te razy chciál z tēgo mńejsca łodejšć W, Stef OK 43; 3. m f? «cios, uderzenie (tu przen)»: *Bóg we zhy cas Nie opušci nas, Zięksy On ratownik, Niz najcięż-********

sy raz oracja, Mał III 54, ● fraz *co raz, raz przy raz* «gęsto, dokładnie, bez luk, jeden obok drugiego»: *dobže še viskrobže, co ras rějko še moko zrobži, coby guatko byo tak fšěnje* Skarzyn Pisz, *še ma take želazo, take sěroke, bāpka, tu je take ostre, to je take špicaste, to še vbžije f pšěnek, še sikovně ras pši ras, dūugo kose klepše myotkēm* Waplewo O; **raz** w uż. liczebnikowym (Z + lit) O Olsz Olc, psn; «przy liczeniu, odliczaniu: jeden, pierwszy»: *zeğerek māua opakowano, to wžeua go sukać, a ųoni s tyuku jo – ras, dwa šose* [«strzały»] *dałi po něj Olecko, ale jo ųodrachuja: roz dwa... ty stój tutaj, a jo puda do tyłu, a jo jednak wygrom Purda* [D] Olsz, BWM 25, ● *Mniała baba psiękno córka, raz, dwa, trzy; Wsadziła jo w gesio skórka, raz, dwa, trzy* psn Gęb II 123, ● fraz *raz-dwa* «szybko, natychmiast, nie zwlekając» O Olsz: *pojeχāu nazot do Ostruda ros dva* Kajkowo O, UAM; **raz** w uż. przysłówkowym (Z + P + lit) OWM i bl, psn; **1.** «pewnego dnia, kiedyś, też: nagle» OWM i bl: *ras pšyšet do nas kuobuk* Ruś Olsz, *no i tak ras takī wypadek byu...* Jabłonka Nidz, *ja byua ras na tēm ix naboženstf'e davo, toć jesce mój ziū* Szczytno, *jek ųostre kuñe... ja sama ras-am spadua* N Kaletka Olsz, *jeno roz óna przeckla i chce do kónia isć* Ruś Mł O, BWM 130, ● fraz *raz kiedy* Olsz Nidz i bl, *raz kiedyś* WMzach i bl; **a)** «w dawnych czasach, w przeszłości» Mzach: *ras kedī tēgo nē byo, a jak nastauo, to še muwiuo koderdeki* Frąknowo Nidz, *ras kedīš pannu to tak chožilī s koukōma* Gardyny Nidz; **b)** «kiedyś w przyszłości» W i bl: *koścuū ma ros kedy zağinunē* Kajny Olsz, *kiebym tēz go rāz kiedyś mogła lobāczyć przy lutārzu, coby to za radość buła nā cały fameliji* W, Bar 48; **2.** «w końcu, wreszcie, ostatecznie» W Szcz Ełk i bl: *ale bēdzie im raz zapłata, kiedy pōjdā z tego świata!* psn, P 6, 4, *cy my ras stelo wyježem, cy nē?* Maćice Szcz, *to benže te waše psismo ros mnouo wortność* Łabuchy Resz, *Ktoby Polaków welował Bēdzie zato raz zołował* Skomack Wk Ełk, PME XIX 127; **3.** «nawet» O Resz Giż Pisz i bl: *nē darovauo ras pu roku, to juš še začeuo pšěsladovañe* Stanclewo Resz, *wybacta prose, bo to przyglupkowata, casem jek dostanie tego kręcka, to raz nie zie, co bredzi* bl, Mał III 94, *Drzwiczki uchyliła, Zamknāć zaboczyła, Gołombeczek ji wylecioł, Roz nie zoboczyła* psn Sob 171; **razu** (Z + lit) OWM i bl, psn; **1.** «nawet, wcale» OWM i bl: *moznā scuplāka żelgēgo i najžēņksēgo vičongnōñē – razu as do pšěñē, seśē Kilogramuf* Biała Piska, UAM, *so luže co zabāco casem to bēdno krove napoić, razu i take vipātki so ib, razu ot Cervōnēgo Kšiza mñe nē povēželi, že ón še požāu* Ełk, ib, *ųuni nē brukowałi razu podumać, tlo zaros mužilī* Redykajny Olsz, *jo, štepno mužilī, ale ja to djabelstpo razu nē žižāu* Bogacko Giż, *uñn žēžāu, že iā tyš tam buu-am, ale razu na mñe nē spojžāu* W, SWarm 133, przs. *on kozie ogona razu zawięzać nie može* bl, LitLud XVII 114; **2. a)** «w pewnej chwili, też: kiedyś, dawniej» W Pisz i bl: *Až tu nadchodzi razu mlodzienec, Co ty tu robisz? Uplatam wieniec* psn IS XXXVI 132, *mantel, em go razu ostawiua* Lamkowo Olsz, *razu řižāuēm šfiñe v žime na dvožu chožič* Biała Piska, UAM, *pracovali na korce razu, kožec to by ošēmžešōnt funti, uni dostavali za sfojō praco žēsōnti kožec* ib, ● *ja patšyua ras na polu kšenzovym: take vėlke jak drapaka, razu žēņkše, razu nējšē* Unieszewo Olsz; **b)** «z początku» Olsz Pisz: *a ųon buu mocno mocny, to ta matka razu nē žēžāua, co ųun takī mocny je* Butryny Olsz; **3.** «jednocześnie z czymś innym, nie kolejno» Pisz: *jus tam nē mozna fsystkēgo v guoře razu nēē* Pogorzal Wk Pisz, *ųofca še tēngo dobže plēni, bo jeno to namñej, a dva i tšī, i šteri razu mā* Biała Piska, UAM; **czym raz** «coraz»: *to byli ścuu-gane wody, a dopełero tes jus teras wody cēm ras řēncēj* Kwik Pisz, *stouki poustavane, chozu f kouo i špřivaju, a cym ras χyzyj, χyzyj* Kalinowo Ełk; **na razie** (Z + P + lit)

WM; 1. «w tej chwili, teraz, tymczasem, też: do momentu, w którym się coś nie zmienia, chwilowo» W Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk: *na raże ñe moge pañi navet mòvić Orłowo Giż, i obrabyám na raże dvěma koñoma dalij to gospodarke Orło Giż, UAM, na raże stompnou dalej i trašiu na te grabýe i te grabýe tšašli go w gwowe Mikołajki Mrąg, mñe ñe staje na kupšañe mašini do šečańa zboža, na raże požitkuja z pomoci sũjšada W, SWarm 121; 2. «na początku, początkowo, też: dotychczas» W Szcz Pisz Ełk: *my kšęża na raże ñe ñelim Myszki Pisz, a jek na raże, jek esce maue bilim, to esce byo gožej jek teros Ełk, UAM, wypitaliszmy się pastucha, czy tu nie sąm ze strazy granicznej niemcy, tak odpowiedział, że narazie nie widział Klon Szcz, P 5, 21; od razu (Z + P + lit + Szyf ZOW II) WMzach Giż Pisz Ełk i bl: 1. «w krótkim czasie, zaraz, natychmiast» W Nidz Giż Pisz Ełk: *f kolepkę ñe, od razu v vožík, moja matka f kolepkę, a moje žeći to vužík Paprotki Giż, šf'eze ml'iko postažić i prosek fsypać, to take še ot razu robžiuo šadue Karwica Pisz, jek su šita dokładne to od razu še sortuje Grajewo Giż; 2. «jednocześnie z czymś innym, nie kolejno» W Szcz Pisz: *těn oštaw, ten mizerny čuówek i muži: „Ty wirweš jena χujka, a ja žešeñć od razu” N Kaletka Olsz, od razu ne zjat, χleba ja maū šmat Węgój Resz; 3. «nagle, znienacka» W i bl: *a jakież by to wraženie bylo, kiedy ja do swego brata się odzywam zawsze po mazursku, a od razu miałbym zagadać do niego cudzym językiem? Maz 1938, 23; w razie «w krytycznym momencie, w potrzebie»: zara v raże to pšypomnić ñi mozna Grabnik Ełk; por. drugieraz, jedno-*****

raz, ostatnierz, pierwszerez, trzerez.

KS

razak «chleb razowy» Ruś Olsz, SWMp 113.

KK

razem (Z + P + lit) OWM i bl, psn; 1. «wspólnie z inną osobą lub grupą osób, też: do spółki z kimś» OWM: *my s Pokracko to razem sošadovałi, biduo, ptastfo ñeli Kot Nidz, naučićel Staχofski z moim bratēm i pan Barć to „oñi razem „organizovałi tu škoue Stanlewo Resz, po škole pracovaūam z rožicañi razēm v gospodarstše Jedwabno Nidz, šano šistko skošiuēm košarko i v žnivaχ košiuēm razem s χuopañi Sołtmany Węg, król mužuū: my χcemy razem z ñemy žećeže ješć Borki Wielbarskie Szcz, tu tēz zaūozil'i tako spouželne, tako spulnota, razem pracovałim Wykno Nidz, djabeū zrobiū z gospodažem umove, zeby razem šać i zbierać pouove Sokółki Olc, przs. zgnily i rączy razem skoñczy Brąswald Olsz, Zient Wieś 202, ● niedługo żyli razem, wnetki lowdožal Tuławki Olsz, KF; 2. «łącznie z czymś innym, też o zakresie, znaczeniu danej nazwy, ogólnie» OWM i bl: *sąsiady i znajome mię pytają, co kosztuje taki kalendarz, ja im powiedział, co ja nie wiem, bo za darmo, bo to razem z „Mazurem” Maz 1938, 98, f korito munki, ten kfos zaruχa f koponce, coby razem kisaūo Purda Olsz, maćica, kožeñe, a razem to karpa Wały Nidz, ēnventaž to tak fšistko razēm co f χlěvaχ je, koñe, krovy Malinowo O, fšistko pospoūu razem – stfōžena D Wólka Resz; 3. «po dodaniu, podsumowaniu, w sumie, ogółem» Szcz Olc: *jo zapłaciłem za siebie, Fryca i kosza to razem bylo 100 marek Gąski Olc, P 6, 10, tak ze posiadam juz siedem wnukow razem i mam lat do dzis 64 Klon Szcz, P 5, 59; 4. «w tym samym czasie, jednocześnie, zarazem» Olsz Szcz Mrąg: *ñiχt z gospodažof ñikomui ñe požedou pše-tam, kedi začne sec žito, a równak fšisci razam gotovałi ša f tam dñu do šečaño Sząbruk Olsz, KN III 214, zamontka – še konoūy da zamontke – woda, grube, razowe take, razowe otrembi albo monka – kón razem zže i pije Szczytno, naučićel byū razem kerownikem škouy [polskiej], wēcorem ñe muk še ukazać na ulicy sam jeden Purda Olsz; 5. «od razu? wkrótce?»: *ta počarowana teš zamerua na drugi žañ razem Ruś Olsz.*****

KS

raziczek ekspr «jeden raz»: *Zapukál tylko ráziczek Dziewczynka jek lobráziczek* psn IS XXXIX 158. KK

razić «zadawać razy (tu przén)»: *Ach, i mnie tén smutek razi, niech go kazdy sobzie zwazy. Tén on dziś lub jutro moze Padnąc na śniertelne loze* oracja, Mał III 61;

rażony im. bier. w zn «wywołać porażenie»: ● *jak by piorunem rażony* Skomack Wk Ełk, PME XIX 106. KK

I. razik psn; ekspr «jeden raz»: *W taneczek uderzymy, Po raziku, po dwa* psn, Sien 254. KK

II. razik «gałązka rośliny szlachetnej używana do szczepienia, zraz?»: *muode rażiki pušćo džewo* Elgnówko O. KK

razować (Z + SWM IX) Szcz Giż; «bronować»: *razować to tylo letko po raże pšejść z bróno* Kobyły Szcz. KK, KS

razowy (Z + P + lit + SWMp) OWM; Gsg f -é Resz Pisz; «powstały po jednokrotnym zmieleniu ziarna żyta» O Resz Szcz Pisz: *zamòntka – še kòno’yu da zamòntke – woda, grube, razowe take, razowe otrembi albo mòňka – kòń razem zže i pije* Szczytno, *roscyn z muňki razovej* Pogubie Średnie Pisz; ●● «o chlebie upieczonym z raz zmielonej mąki żytniej» OWM: *χlep, ze śrutu co še ñele grubo, to razowy χlep* Zgniłocha Nidz, *χlep še f pšecu pšecze, razowy χlep – to s čorny moňki* Szyldak O, *χlep prostowi albo razowi* Węgój Resz, *razowy muwo abo śrutowy* Mierki O, *to u noju mužil’i razowy χlep, a ñe, to gruby, cårny* Kipary Szcz; por. **rżanny**. KS

razówka (Z) Olsz Mzach Giż Pisz, lit bl; **1.** «mąka razowa» lok. jw.: *to byua razòfka, fejna mòňka, ñe pytlowana* Zdory Pisz, *gruby χlep z razufki* Narty Nidz; **2.** «siano z łąki raz koszonej (obj. Mał III)» bl: *zbiera się psiero trawe i putraw, aby ze 4 morgów zbierają razówke, a na reszcie gruntu jest bór* bl, Mał III 91. KS

razu zob. **raz**.

rażnie, rażno (Z + lit) W Giż Pisz i bl, psn; -e W, -o Olsz Giż Pisz i bl; comp -é W, -ej, -éj Giż; **1.** *rażnie? rażno* «dogodnie, wygodnie» Giż i bl: *a do reňkuop ujñeńco drewno, co možno rażno tšmac – to pšešńisko* Rybical Giż; **2.** *rażnie, rażno* «szybko, żwawo» W Pisz i bl: *Hej! Furkocą rażno kólka Łustazione w jedan rząd, Až sia zietrz po jizbie kranci I wymniadtá každý kąt* psn Zient 15; **3.** *rażnie, rażno* «przyjemnie, też: odpowiednio» W: *zaráz mu sia rażni zrobziulo na sumniani W, Stef OK 19, a vjanc jeć i po našemu rospraf še gžećne i rażno, pocaųuj reňke staremu, to iχ po sercaχ pomažne* Stękińy Olsz; **4.** tylko comp «bezpieczniej, pewniej»: *pojedziewa razem, będzie nãma rażni* Tuławki Olsz, KF. KK, KS

rażność «wygoda (obj. eksploratora)»: ● *nama to barzo dobże jest, bo mamu wode dixt, mozem cęšpac z rażnośćo* Rybical Giż. KK

rażny (Z + lit) OW Pisz; **1.** «ładny, uroczy, przystojny» OW: *ale mãš ražná žyfcinka, takã uušnyžñantã aš ji ša uoći skšũ* W, SWarm 133, *šikowni buų, ražny buų* [o ojcu nieślubnego dziecka] – *pošet i stauo še, ućek i dobže; a ta guųpžã z ñim še pšistaųa* Zwierzewo O; **2.** «żwawy, rzeški»: *to us potèm tak ot sešcu tygodñi nõ to muýo ćesoki, co us tak so otχovaųe, ražne* Lipowo O gm. Waplewo; **3.** «wygodny»: *klumpi to ražne, fejne, to χuopši tak reži χožil’i v ñiχ* Zdunowo Pisz. KK

rąbać (Z + P + lit) OWM, psn; rę- Szcz; praes 3sg *rąba* O Olsz, *rąbi* (w rymie) bl, 1pl *rąbamy* Mrąg, 3pl *rąbają* Szcz i bl; «za pomocą ostrego lub ciężkiego narzędzia»: **a)** «ciąć na kawałki, też: piłować; w odniesieniu do drewna na opał: formować w małe

kawałki» OWM i bl: *rombać to drefka ćóńć śékéro* Nida Mrąg, *Woloubyłm jo šečke rómbać, Niš na wojne šabló bržónkac* psn, *sopa, pot sopo rombzo* Drygały Pisz, *rombać to zogować* Liwa O, *pšeńek co še drefka tré abo romba; praže po katolicku to še muži: rombać* Szmygwałd D O, przs. *Tam, gdzie drzewo rómbyó, Tam i ziory lecó: Chocbym łumer na wojance, Rodzice nie ziedzó* psn Stef I 190, ● *przen Nad Magdalénkó Łorgany grajó. A szelme Matysa Na szczekie rómbyajó* psn Stef I 41; **b)** «w odniesieniu do drzewa: oddzielać od korzeni, wycinać, zrąbywać» Olsz Giż: *łuże rombom w leše* Skop Giż; **c)** «robić otwór, wyrąbywać» Szcz Pisz: *dva χυοπι rumbaju duri na pšotku* Pasym Szcz, UAM; **d)** «wymierzać cios lub ciosy»: *a kilku młodszych litwinów stało na stronie i gdy przy nich procesja ze śpiewem przechodziła, zawołał jeden z nich głośno: „oj, wziąć siekiere, a tak im w piski rąbać”* Dywity Olsz, P 4, 49, ● *Tam szabelki rombać bendo, Tam główecki spadać bendó* psn IS LVII 211; **rąbany** im. bier.: **1.** w zn a: *scapi to esce ñe rómpane, z lasa* Nida Mrąg; **2.** w zn c: ◇ *ot ty duży dury na oba strony bedo rómpane take maųe durki* Dorotowo Olsz. KS

rąbać się «w odniesieniu do drewna na opał: być formowanym w małe kawałki za pomocą ostrego narzędzia»: *to je šouer, to tam jest dzevo i tam še [drwa] rombo; poχovańe dzeva* Bredynki Resz. KS

rąbanie 1. forma rzeczownikowa czas. **rąbać: a)** w zn a: *šur do dzeva rombańa* Krzyżany Giż; **b)** w zn b: *olšńik do rombzańa droguf* Warkały Olsz; **2.** «las, z którego wycina się lub wycięto drzewa, poręba?»: *Zielony lasek! Zielone rąbanie! Komuż mnie porucisz, mój Jasiu kochany?* psn, Wisła III 574. KS

rąbarz (Z) Olsz Szcz; «o człowieku rąbiącym dziury w łodzie». KS

rąbek (lit) Olsz, psn; **1.** «brzeg, skraj czegoś» Olsz i bl: *przy samem rąbku rozderła mi się koszula* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Wtém niebo rómbeł luchyło swy chwały, A bogacz żydży tén łobroz wspaniały* psn Stef II 91; **2.** «chusteczka na głowę noszona pod czepkiem»: *A juz ci to juz, Po zianecku juz, Ślebrny rąbek, złoty cepek* Moja zonko, mój przylepek *Na główecke włóz* psn, Mał III 99. KK, KS

rąbnać «rzucić, powalić (obj. KF)»: *rąbnął go ło ziemnę, co aż zadudniało* Tuławki Olsz, KF; **rąbnięty** «o kimś niespełna rozumu»: *ñe je pši rozumnie dobże, rombñentu* Ługwałd Olsz. KS

rączeczka psn; dem i hip w stos. do **ręka** w zn 1a: *Pozwolutesz rónzczeczki, Jezulénku malénki, Pozwólże i gėmbuli, gėmbuli, Niech sze grzėsznik przytuli* psn Stef II 123, *Ujłł ci jo za rącecki, ujłł jo zã obie, Poprowądził bez gaicek do pokoju sobie* psn Kętrz 91, *Jeno jeszcze w kolėbeczce, Drugie jeszcze na rónzczeczce* psn Stef I 202. KS

rączeńka dem i hip w stos. do **ręka** w zn 1a: *Pozwólże i rącenki, Jezu Jezu malenki, Pozwólże i gambuli, co sia grzesznik przytuli* psn IS LI 189, *Ony się zrzaszły, w rączeńki kłaszły, <Ach, ach> dla Boga! Kienes my tu zaszły* psn, Kolb 323. KS

rączka (Z + P + lit + SWM II, IV, IX, SWMa, Fal PST, Kult MW JW, SDGW) OWM, psn; Gpl -ów Mzach Mrąg Pisz, Ipl -oma Olsz Giż, -ami W i bl; **1.** dem lub hip w stos. do **ręka** w zn 1a OW Szcz Mrąg Giż Pisz Olc i bl: *nã, Gatko, chodź na rączki* Tuławki Olsz, KF, [dziecko] *tak fstaųo i χožiųo pšy tyχ spšėⁿtaχ, abo še za rųⁿčki ujeųo i provažiųo taki stouek* Miechy Giż, *mama mñe wouaųa do uoška i muwjiųa: pokoš tpoje rončki jakė ty moš, i puakaųa* Kajkowo O, *Kiliszek braczyszek, Kwateruszka szostra, Prawo rónczka przyjoczólka, Co do gómbki nosła* psn Stef I 149, *Leży, leży na Podolu, Trzyma główkę na kamieniu, Prawo rączke na strzemieniu* psn Sob 165,

● *przen* – *Bracie, patrz, jak cia Bóg nájrzy* – [...] – *loboma rączkami ci daje: brzozy rosna, choinki same jidq* W, Bar 87, ● *fraz dać rączkę* bl zob. *dać* w zn 1, ~ *oddać rączkę w dani* bl zob. *oddać* w zn 2; 2. pl «pionowe drażki, paliki, słupki»: a) «utrzymujące szpulkę w kołowrotku» OWM: *potem są dwie ronckoφ co ta špulka benže φsažona* Snopki Pisz; b) «utrzymujące nicielnice w warsztacie tkackim, też o uchwytach lub kółkach na końcach drażków» OWM: *na tyx runckaχ to žiso ničonki, co ʰuny χoʒo tam i nazot, majo take kouka ʰokroŋgʷe* Lipowo O gm. Waplewo; c) «osadzone w tzw. stołku kołowrotka, łączące stołek z kołem» OWM; d) «osadzone w płozach sań, tzw. pieski» O Olsz: *to su rʰčki, a na tyx rʰčkaχ sʰ nasadi, a na tām leży kašta abo pukošek, gže luže šežʰ* [w saniach] Stawiguda Olsz; e) «umocowane w nasadach wozu, dające oparcie jego bocznym deskom, tzw. kłonicie» Olsz Giż: *po mazursku kʷonica, a po polsku runcki* Upały Giż; 3. zwykle pl «rękojeści pługa, sochy lub radła» OWM: *rence, rónčki ot soχ, to jenoš biuo, prava abo livo* Butryny Olsz; 4. «część narzędzia lub przedmiotu służąca do chwytania go ręką i wykonania pracy, też o korbie» Olsz M i bl: *to móžli rončka do čšimańa košiska* Nidzica, *jak χčau motać, tedy mušau špulke fšažć na zégadu, na taki drut i roncka drevńana byua* Szczytno, SWM IV s. 88, *skopek to wjeŋksy kubeu s tako roncko* Olecko, *wygląd tego mynka – podłużny bembenek, we bemb[e]nku szodku były skrzydelka i rączka do kręcenia* Klon Szcz, P 5, 7; 5. pl «dwa żelazne pręty łączące stelwę z przodem wozu» Giż Pisz Ełk Olc: *te runcki so tradunkuma pšmocowane* Olecko; 6. «część przęslicy służąca do zawieszania kądzieli» Olsz Giż: *rʰčka to še [kądziel] pšyvonauo* Miechy Giż; 7. «o ruchomej części cierlicy lub międlicy» Olsz Giż: *klepadu, tem to klepše, to mi možem roncka* Korzeniewo Giż; 8. «o listewce z kołeczkami stanowiącej podstawę tzw. retki»: *retki – to jest taka s cynkarńi runcka. Tšeba v ńe uosnove žužć po jednym pasemku, zamknońć to rončke jako klepusko, coby te pasemka še ńe plontaŷy i jak pšydo krosna nažijać* Ramsowo Olsz, SWM IV s. 107. KS

rącznik «rękojeść kosy» Gietrzwałd Olsz, SDGW 14. KS

rączuchna hip w stos. do **ręka** w zn 1a: *Lone sie zlanły, w ronczuchny kłasty, Luch, luch la Boga gdzieżešmy zaszyli!* psn IS XXIX 105. KS

rączy (Z + lit) W Szcz Mrąg; «szybki w ruchu, żwawy, też: zręczny, chętny»: *mi tak ńe ježžli, jak jeden koń biu ronci, jeden legat, to mi tlo na brace* Grabowo Mrąg, *rączy chłopák z tego Francka* Tuławki Olsz, KF, przs. *Zgnily i rónczy Razam skónczy* psn Stef RD 92. KS

rąkuleczka, rąkulka zob. **rękul-**.

rdest (Z + lit) OW Giż; tylko *drdest*; 1. «roślina zielna z rodziny rdestowatych» OW: *želisko – drdest taki mušelim powižerać, mušelim uwažać, coby dobra żeńa byua, coby ńe zaros* Purda Olsz; 2. «rdzeń wrzodu (obj. eksploratora)» Ryn Giż. KK

rdza (Z + lit) W; *drza* W; 1. «krucho brunatnoceglata powłoka tworząca się na przedmiotach z żelaza i stali pod wpływem wilgoci» W: *dno łod kany do mleka ma durkę, bo je przeżerte od rdzy* Tuławki Olsz, KF, *uobrip ta drza z żelaza* W, SWarm 96; 2. «brunatne plamy na roślinach zaatakowanych przez grzyby pasożytnicze»: *reka majo to dostano drza* Unieszewo Olsz. KK

rdzeć; tylko *drdzeć*; «pokrywać się rdzą, rdzewieć»: *na dešču żelazo χipko drzeje* W, SWarm 26. KK

rdzenia (Z) Olsz Nidz; tylko *drdze-*; «żywica?»: *pot kuro – to nazga – jak še kure stine, to nazga jest – leći taka supa, to muwil'i drzeńica* Gardyny Nidz. KK, KS

rdzenisty (Z) Resz Mrąg; tylko *drdzenisty*; «o drzewie: ścisłe, twarde w środku»: *dževo jest držeńiste, tfarde take* Raszaż Resz, *drewno držeńiste, dževo to do budowi* Dobry Lasek Mrąg. KK, KS

rdzenny (Z) O Szcz Mrąg Pisz; tylko *drdzenny*; «o drzewie: ścisłe, twarde»: *najlepsza χoina to drzynne dževo do budovy dobre, a te co dužo bželi [ma], to pryntko gñije, to robak zajže i pože* Hejdyk Pisz. KK

I. rdzeń (Z + lit) OWM; *drdzeń* OWM, *drzeń* OWMzach Mrąg Pisz Olc, *zdrzeń* O Olsz Ełk (*rdzeń* Giż); «tkanka miękkiszowa wypełniająca pień drzewa»: *to te dževo tedy f śrotku to rzeń* Mazuchówka Giż, *drzyni, co dževoú daje zyvot* Orzysż Pisz, *ve śrotku je zdzań, potam jest bžel, a na véšxu jest kóra* Dorotowo Olsz, *bžel – zaro pot kóra, kedy daliž ve śrotku, to je zdžyni* Giławy Olsz. KS

II. *rdzeń zob. rdest.

rdzewieć «pokrywać się rdzą»: *kośarke u Polaka znalazuam na kopcu na gnojofce – stoi na gnoju i ržežeje* Siedliska Giż. KK

rdzewny; tylko *drdzewny*; «ulegający rdzewieniu» W, SWarm 26. KK

reagować «sprzeciwiać się (obj. eksploratora)»: *on reagowau na polskość i pšećipko polskiego jenzyka* Szczytno. KK

rebe (P) Olsz; tylko *ra-*; «tytuł grzesznościowy przysługujący rabinowi lub cadykowi»: *rabe rabynow za pokuta obiecał mu glód po poście* Dywity Olsz, P 4, 9. KK

rebeka pejor «tęga, opasła kobieta»: *to takã grubã rebeka, sama s kšesua sa podnyć ni može* W, SWarm 133. KK

rebela «krzykacz, awanturnik»: *s tam rebelu to χiba tilo šandâr dã sobže reda* Olsz, SWarm 133. (Nm *Rebell*). KK

rebelak (Z + SWMc) Mrąg; «o człowieku bardzo otyłym»: *na grubego to mužo rebelak* Kosewo Mrąg. KK

rebelia pejor «o awanturze?»: *u nas tēs rebelje vtfażajo* Wykno Nidz. KK, KS

rebelować; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «głośno krzyczeć, awanturzyć się»: *jek sobže dobrze potpsiiu, to fšisci razam rebeluju* W, SWarm 133. KK

reble «zebra» Siedliska Szcz, MAGP VIII m. 369. KK, AW

reby (Z + lit + SWM III) OW Szcz Giż Olc; *ryby* (w tym *rėby*) Resz Szcz Giż Olc; Gpl -ów Olsz; **1. a**) «łukowato wygięte kości klatki piersiowej, zebra» OW Giż Olc: *koń ma rebi, aš mu rebi znać, taki χudi* Łęgajny Olsz, *ribi to venci na kona, a tak to šćible; χuda – šćible ji židać* Bredynki Resz; **b**) «kości żebrzowe wraz z mięsem, żeberka»: *lususzzone reby weźniewa do grochu* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o nierównościach ostrza»: *blat ot kosi śmat i pęknie, a najbaržeje kole klepańa, to tedy ribi povibžijaua, to take faudi na ostšu, take kruzovate ostše* Szczytno; por. **rypa**. (Nm gw. *riebe, rebbe*). KK, KS

recept zob. recept.

recept, recepta (Z) O Olsz M; m O Olsz M, f O Nidz Węg Giż Pisz, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Giż Ełk; *recept* Giż; **1.** *recept, recepta* «pisemne zlecenie lekarskie, na którego podstawie apteka wydaje leki» O Olsz M: *aptekaš no spojży na ten recept* Konopki Wk Giż; **2.** «sposób wykonania czegoś»: *u nas benže namocono, prosku vmozono, vyvažono i vypukano pšersy rās, vyvažono, na noc namocono, vykrencono, esce jedno vode i esce jeno vode i to jest recept* Mazuchówka Giż, ● *przen* «o środku zaradczym»: *χožiua f cėnzy [o pannie], Cyganka jej vruzyua i jej recept*

daŭa, kazaŭa šarke s šaŭtelkuf [szachtelek, «pudełko (od zapalek)»] pić, jak vyŭiŭa tšy šaŭtelki to zaŭoŭaŭa v nocy Skomack Wk Elk. KK, KS

recesowy «o drodze: odstąpiona władzom samorządowym»: *recesove, zarecesovane majo pšepisano šerokość, z Gryŭl'in do Butryn ŭeŭeć metruŭ tšyŭŭeć centrymetruŭ* Gryŭliny Olsz. KK

rechcanwalt (Z + lit) W Nidz Pisz; «adwokat»: *vištudyrovãŭ ša f Krŭlefcu i jęst terãš zavouanam reŭcanvaltam* W, SWarm 190. (Nm *Rechtsanwalt*). KK

rechotać; praes 3pl *rechocã*; «o żabie: skrzeczeć»: *ŭaby rechocã, pewnie na deszcz* Tuławki Olsz, KF. KK

rechotać się; tylko *rze-*; praes 3sg *rechoce się*; «śmiać się chrapliwie»: *dość, dość – woła Michalek, bo przepadna łód śniechu – esce, nakci, wanowejcie, wso jedno... i rzechoce się* W, Bar 104. KK, KS

recht (Z + lit) W Szcz; «racja, słuszność»: *mãsz recht, nie pódę tam* Tuławki Olsz, KF, ● fraz *przyjść do rechtu* Resz Szcz zob. **przyjść** w zn 12. (Nm *Recht*). KK, KS

rechtek zob. **rychtyg**.

rektor, rektorka, rektór zob. **rektor(-)**.

red zob. **rad**.

reda zob. **rada**.

redakcja (P) Olsz Szcz, lit bl; ogp: *pozdrawiam Szanownã Redakcję i wszystkich Czytelników „Mazura”* Maz 1938, 34. KK

redaktor (Z + P) Olsz Szcz, lit bl, psn; Npl -y Olsz; ogp: *tu biŭo zebrane u „Mazura”, tam buŭ Jarotczyk [K. Jaroszyk] – redaktor gazety „Mazura”* Szczytno, *Panie Redaktorze, muszë przestać, chociaŭ jeszcze dość mam na wãtrobie* Maz 1938, 23. KK

redaktorstwo «praca na stanowisku redaktora»: *drugiem po niem był proboszcz Jabłonski z Purdy a po niem trzeciem i ostatnem ks. Osinski z Powiśla, za ktorego redaktorstwa Warmjak upadł i przestał wychodzić* Dywity Olsz, P 4, 37. KK

redelko zob. **radelko**.

redlenie, redlić, redlik, redlina, redlinka, redło, redlować, redlowanie, redlowy, redłówka zob. **rad-**.

redny zob. **radny**.

redy zob. **rad**.

redykał zob. **radykał**.

redyska zob. **radyska**.

redzenie, redzić, redzić się zob. **radz-**.

refa, ryfa (Z + lit + SWM II, SWMp) OWM i bl; *re-* W Giŭ Elk Olc, *ry-* (w tym *rê-, rê-*) OWM i uogólnione w SWM; Gpl -ów Mrãg; **1.** «w konstrukcji wozu: metalowe okucie bądź pierścien, opaska, klamra wzmacniająca, spajające określone elementy»: **a)** *refa, ryfa* «obręcz na kole» OWM: *«obrenc żelazna to rêfa, drugę mowò syp* Tuchlin Pisz, *dokowã zvonuŭrifa żelazno, koval jo na goronco fčonŭgo Olecko, ryŭa to z nejeckiego, Mazury kedyš muvzil'i «obrenc* Siedliska Giŭ; **b)** *refa, ryfa* «pierścien lub pochwa na piasku» O Mrãg Giŭ Pisz i bl: *buks, potem pšyŭe rêfa, šruba i bęŭe zakrencóno* N Guty Pisz, *so ryfy na kole, coby še ta pšasta ne rozlecaŭa* Paprotki Giŭ; **c)** *ryfa* «okucie rozwory» Mrãg Pisz Elk: *ta rêfa tšyma to rozvore, a potem pšyŭe tèn špěrnal* Pianki Pisz; **d)** *ryfy* pl «klamry łączące ławkę z nasadem w przedniej części wozu, tzw. tradynki» Giŭ Pisz;

2. *ryfa* «jeden z krążków zakrywających otwór w płycie kuchennej, fajerka» W Mrąg;
 3. *ryfa* «obręcz na beczcze» Kiliany Olc, MAGP III s. 49; 4. «o naparstku»: *fsac ryfe, co še ne okolis iguó* Mikołajki Mrąg. KS

refka, ryfka (Z + lit + SWM II, SWMp, SDGW) OWM, Kult MW RD; *re-* O Olsz Nidz Mrąg Giż Ełk, *ry-* (w tym *rě-*, *rě-*) OWM i bl i uogólnione w SWM i SDGW; Gpl -ów O Olc, Ipl -oma Olc; 1. «w konstrukcji wozu: metalowe okucie bądź pierścien, opaska, klamra wzmacniająca, spajające określone elementy, też dem»: **a)** *refka, ryfka* «pierścien lub pochwa na piascie» OWM i bl: *pšěšćen na pšaste abo ryfka* Zameczek Mrąg, *pšasta, buχsy, a potěm běńže okuto ryfkańi* Lisy Pisz; **b)** *refka, ryfka* «okucie rozwozy» Nidz Mwsch: *ryfka co stšimuje to rozwoze ji te skrenta pospoūu* Paprotki Giż; **c)** *ryfki* pl «klamry łączące stół z aksfutrem, tzw. tradynki» Szyldak O, SWM II s. 27; **d)** *refka* «o okuciu orczyka» Popowo Sałęckie Mrąg, SWM II s. 33; 2. *refka, ryfka* «pierścien łączący tzw. ucho kosy z kosiskiem» O Olsz Mzach Giż Ełk: *ta refka – pšibýite do tego košiska – to pšišćen* Nidzica; 3. *ryfka* «metalowa opaska na drewnianej rękojeści pługa lub sochy» Ełk Olc: *ryfki coby džewo še ne roscepχiuo dorobzune do čšymańa ryńkuo* Olecko; 4. *ryfka* «obręcz na drewnianym wiadrze lub beczcze» O Resz: *vemborek – to taki drevnanny s takix klepkuf i tšt abo šiuu mńau ryfkuf* [«obrzęczy», obj. eksploratora] Smolonek O; 5. *ryfka* «metalowe kółko łączące tzw. kapice dzierzaka i bijaka cepów» O: *rěfki żelazne mńel’i na bżijakaχ* Szmygwałd D O; 6. *ryfka* «jeden z krążków zakrywających otwór w płycie kuchennej, fajerka» Rudziska Szcz, SWMp 40. KS

reflować, refować zob. **raf-**.

refowy? ryfowy? przym. od **refa, ryfa** w zn 1c: *pěšćen rěpowi* Mikołajki Mrąg. KS

regencja (Z + P) Olsz Nidz Mrąg; -*yja* Nidz Mrąg; **a)** «jednostka administracyjna w państwie pruskim, pośrednia pomiędzy powiatem a prowincją»: *sądzilem, że Rząd Polski zajmie na pewno całe południowe Prusy Wschodnie, t.j. cała Regencja Olsztyńska z Powiślem* Dywity Olsz, P 4, 56; **b)** «urząd administrujący tą jednostką» Nidz Mrąg: *ten zapsis pšisual’i z regencyji do souřsa* Babięta Mrąg; por. **regierunek**. KK

regerować (Z + lit) W Szcz Pisz; 1. «panować, rządzić, też pejor» W: *dávni regerovău krůl, a teră krůla ni ma* W, SWarm 133, *ji ty się tak dăsz lod twoji bziăłki regerovăc* Tuławki Olsz, KF; 2. «wyznaczać kierunek ruchu, kierować» Resz Pisz: *pχiršy skrět* [wozu] *rygeruje, bo jest dišlo fsazona* Zerbuń Resz; 3. «regulować pracę czegoś» Resz Szcz Pisz: *pšenža byuă rozežńento, pozawónzywanó – jedén mušau rejtkę tšymać i régerovăc co dobže nažńento byuó, co še ne ʰomsyuo te bžėgi* Kwik Pisz. (Nm *regieren*). KK, KS

regerować się 1. pejor «rządzić się»: *regieruje się tu lu năju, jekby to buł jego dom* Tuławki Olsz, KF; 2. «obierać kierunek ruchu, kierować się»: [płetwami] *to še régeruje a ʰogónem to* [ryba] *balanķseruje kedı χce* Szczytno. KK, KS

riegiel (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Pisz, **rygiel** (Z + lit + SWM I, SWMp) OWM; Gsg -*gla* Mrąg, Gpl -*glów* Giż Pisz; 1. **rygiel a)** «przesuwana metalowa sztabka mocowana u drzwi, służąca do zamykania, zasuwka, też o skoblu?» OWM: *zamknij dźwerze na rygiel* Tuławki Olsz, KF, *zapatka – to jest taka ot rykla zapatka* Nida Mrąg; **b)** «o blaszanej zasuwie w kominie pieca» Orzysz Pisz, SWMp 35; 2. «pozioma żerdź, do której przybija się sztachety w płocie» OWM: *ot păla do păla to reglem* [nazywali] Łutynowo O, *napšut pale, potem régle, štaχėty* Bartki Nidz, *riĝel – on riĝuje od jednego*

pala do drugiego Mikołajki Mrąg; **3. a)** *regle* pl «beleczi łączące krokwie dachu powyżej połowy ich wysokości» Mrąg Pisz: *w budownyx budynkax to regle abo cęngi* Kosewo Mrąg; **b)** *regiel, rygiel* «belka w stodole od słupa do słupa» Olsz Szcz Mrąg: *postawi stodołę nowo, to je špela na muże i štendar, regel φkouo stodołu* Grabowo Mrąg; **c)** *regiel* «poprzeczna belka w ścianie domu odgraniczająca otwory okienne i drzwiowe, rozwora»: *tu we srotku to regle, a u guri to pššet muruat na te štandory* Gryźliny Olsz. EG

regierunek (Z + lit) W Mrąg i bl, SWM V; Gsg -u W Mrąg; **a)** «jednostka administracyjna w państwie pruskim pośrednia między powiatem a prowincją, regencja, też o powojennym województwie?» bl; **b)** «urząd administrujący tą jednostką» W Mrąg i bl: *to ti iic robzić tfoje spravunki i spotkava ša dopšyru gžyš uo dvnaušti kele regerunku* W, SWarm 133; **c)** «sprawowanie władzy, rządu» W: *pšet to vojno jek buuo zaközane fkošćouax po polsku kazańa to i polska škoua ustaau, to buuo v drugam roku hitlerovego regerunku* N Kaletka Olsz. (Nm *Regierung*). KK, KS

regilijny zob. **religijny**.

regimant zob. **regiment**.

regimencki przym. od **regiment**: *Kaczmoreczko pyszno, Łokowany pysk mosz. A chtöz czy go kowol? Regemėncki kowol!* psn Stef II 94. KK

regiment (Z + lit) OW Mrąg, psn; -mant W i bl; Npl -a O (-y Olsz); «w dawnym wojsku: pułk piechoty lub kawalerii»: *v regemenće so dvanašće kompanijof* Grabowo Mrąg. KK

Regina «nazwa krowy» bl, Wisła III 564. KS

register; Gsg -a; «rejestr» W, SWarm 134. KK

registracja «rejestracja»: *pobori do mustrongu, do registracji* [odp. na pyt. kwest.] Butryny Olsz. KK

registrować «rejestrować» W, SWarm 134. KK

regować «usuwać zanieczyszczenia, porządkować»: [pole] *pšettem ša reguje, a potem bronuju i psikuju, tak f popšek dūuzuju i rozmaiće* Wieliczki Olc. (Nm *ragen, raggen*). AW, KS

regularnie (lit) W i bl; przysl. od **regularny**: *kāždygo mnešūnza puacuua regularne mito za mnyškañe* W, SWarm 86. KK

regularny «powtarzający się w jednakowych odstępach czasu»: *to še tak rozguošiuo, ze še odbywaury na ty guže nabozyntpa regularne i luže zjezžali z Berlina, s Krulepca* Jabłonka Nidz. KK

regulator zob. **regulator**.

regulator (Z + lit + SWM VI, IX) OW Szcz Mrąg; -ter Olsz Szcz, SWM VI podaje łącznie *regulator, regulator* OW Mrąg; **1.** «zegar ścienny z wahadłem» OW Szcz Mrąg: *regulator to ten zeger na ścane* Pasyw Szcz, *regulator to je taki fkašće* Ramsówko Olsz; **2.** «w pługu: przyrząd do ustalania głębokości orki» O Olsz Szcz Mrąg: *a co nastalować to je regulator* Sząbruk Olsz. KK

regulировanie (Z + SWM IV) Mrąg; «nastawianie przyrządu, mechanizmu tak, aby działał prawidłowo»: *do regulirowańa cy kruzej, cy dūuzej, my mužilim šruba* Polska Wieś Mrąg, SWM IV s. 81. (Nm *regulieren, Regulierung*). KK

regulować (Z + P + lit) Olsz Szcz; «nastawiać przyrząd, mechanizm tak, aby działał prawidłowo»: *štalunek – to muši podnošić do góry i na dōu i na bok, to tak regulować* Kobyłty Szcz. KK

regulowanie (Z + SWM IX) O Olsz Szcz Olc; forma rzeczownikowa czas. **regulować**: *ćugar i stalożisko brakuje do regulowańo Sędańsk Szcz, ● do regulowańa na liwo i na prawo* [o grządzieli sochy] Olsztynek O. KK

I. rej, reja (Z + P + lit + SDO) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl; *rej* Olsz i bl, *reja* WMzach i bl, zapisy nierozstrzygające postaci Nsg O Szcz Mrąg Giż Pisz; Gpl -ów Szcz; **1. rej?** *reja* «szereg, łańcuch, rząd» OW Mrąg Giż Pisz i bl: *uustazili sa fšisci v jeni rejji* W, SWarm 134; ●● *rej?* *reja* «dwuskibowa grzędą na ziemniaki, buraki lub kapustę, radlina» Olsz Szcz Mrąg Pisz i bl: *my sadziwa kartofle w reje* Tuławki Olsz, KF, *reja to je ta redlina* Kobyłty Szcz; **2. reja** «podłużny dół lub kopiec do przechowywania ziemniaków» Mzach; **3. fraz wodzić rej** Olsz i bl zob. **wodzić**. KK, KS

II. rej «głupstwo? mrzonka?»: *Drudzy wierzą w zamawianie Mocno spuszczzając się na nie Ale to są babskie reje, Kto w nie wierzy, ten struchleje* Kal 1892, 17. KS

reja zob. **I. rej**.

rejba zob. **I. rajba, II. rajba**.

rejbach zob. **rejbach**.

rejbać, rejbaki, rejbanie, rejbanki, rejbasa, rejbaska zob. **rajb-**.

rejber (Z + lit) WMzach Mrąg Pisz i bl; *raj-* Nidz i bl, *roj-* Mzach; Gsg -bra W i bl; «rozbójnik, rabuś, złoczyńca, też o łobuziaku»: *una taka odważna buua, popatšy bez dekel, su dvanašće rejbruff tam sklepše* Butryny Olsz, *byli tes moze v leše take rejbr, co jem fso odbrai i ix zabžili* Ukta Mrąg, *on buu rajbrēm, on chožiu po borax i zažožiu lužam na droge i rabovau, taki zu duχ* Warchały Nidz, UAM, *žeći to kepsko vižovali; iyx šurki to take rejbrī, gže tlo mogu co zbrojić, to zbrožiū* W, SWarm 134, ● *przen scuplāk jest nagorsī rejber, moznā mujić s fsiskix rip, bo on šeži dixt f tšćine, na puaskej vože i patši ci še χturna riba iže i un jo zuapē* Biała Piska, UAM. (Nm Rāuber). KK, KS

rejberka, rejbiczka, rejbonki, rejbony, rejbować, rejbować się zob. **rajb-**.

rejbowanie zob. **II. rajbowanie**.

rejbret zob. **rajbret?**

rejbunek zob. **rajbunek**.

rejbuska, rejbyśka zob. **rajbaska**.

Rejch zob. **Rajch**.

I. rejchować; praes 1pl *rejchujewa*; «wędzić»: *špak i šinki to mi zavdi reixuieva* W, SWarm 134; **rejchowany**; Gsg f -é; im. bier.: *mokru šćyrku zsmuknuua plešń z reixovani keubasi* W, SWarm 200. (Nm räuchern). KK, KS

II. rejchować «starczać, wystarczać, też impers»: *uūn mā dobrā paŋgziū, iamu na fšistko reixuie* W, SWarm 134. (Nm reichen). KK, KS

rejchować się «wędzić się»: *duže pouće špaku reixovauī sa f komūrce komnina* W, SWarm 155. KK

rejchowny «szeroki, obszerny»: *ta uobleka na nego pasuje, uūna ne jest fcāle za reixovnā* W, SWarm 134. (Nm reichlich). KK

rejczuk «twarda skóra?»: *Czem cie tam bzili, koźle baranie, Pejczukiem, rejczukiem mościwy panie* psn IS LXXVI 265. (Nm Reihzeug?). KK, KS

rejestr (Z + P) Olsz Węg, psn; **1.** «urzędowy spis, lista, wykaz» Olsz Węg: *ojcu Jakob było, matka Katarzyna – wspomnieć o niej miło w rejestrze urodzin zapisać mnie dała dzień 27 miesiqca 9-go siedemdziesiąt trzeci wieku 19-go* St Kaletka Olsz, P 7, 1;

2. «stan, poczet»: ● *Już mnie minelo szesnoście lotek, Musza sia dać wpisać w rejestr męzatek* psn Sob 109; por. **register**. KK, KS

rejestracja «wpisanie do rejestru» Butryny Olsz, SWM V s. 43. KS

rejestracyjny; *karta rejestracyjna* Mrąg zob. **karta** w zn 2. KK, KS

rejestrować; pośw. tylko im. bier.; «wpisać do rejestru (dk?)»: *χυopakuf pobrali do vojska, jak byli rejestrovane, to do mary* Purda Olsz. KK

rejgras zob. **rajgras**.

rejka (Z + SDO) Olsz Szcz; «rządek»: *jak przyszło do siania to gbur miał takie duże grabie drewniane z takimi dużymi cynkami. To dwóch ciągnęło i sie robiły takie rejki, w które kobiety rzucały nasienie* Pluski Olsz, SDO 76. KK, KS

rejlander (Z + SWM VIII) OWM, **rejnlender** (lit) W, Kult MW MD; Gsg -dra W i bl, Isg -drem bl, NApl -dry bl, Gpl -drów bl; «rodzaj tańca»: *Kedyś – tancowali: valec, polka, rejlander, krakońjaka, drobnego Gietrzwałd Olsz, również w metrum dwumiarowym tańczono na Warmii i Mazurach rainlendry, tańce, w których para posuwała się po okręgu kola dostawianymi krokami bocznymi* bl, Kult MW 508. (Nm Rheinländer). KK, KS

rejmatyzm, rejmatyzmus zob. **reumatyzm** (-).

rejmunda; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «tęga, postawna kobieta»: *tile štofu staŭo bi i nã rejmundi* Olsz, SWarm 134. KK

rejningumaszyna (Z + lit) Olsz Ełk; «maszyna do czyszczenia zboża, wialnia»: *jek wszystko żyto wydraszujewa, to go wyczyściwa rejningumaszyną* Tuławki Olsz, KF. (Nm *Reinigungsmaschine*). KK

rejnlender zob. **rejlander**.

rejnmaszyna «**rejningumaszyna**»: *ta mašina do čišćenŭ, še krėnci, to rejnmašina* Pustniki Mrąg. KK

rejnota; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «wysoka silna kobieta»: ● *virošŭi żyfčini jek rejnoti* Olsz, SWarm 134. KK

rejnowka (Z + SDGW) O Szcz; sp z zanikiem -j-; «**rejningumaszyna**»: *renungmaszyna to po mēcku, renufka po polsku, dawniej brałi na sufele i na vater byuo tak čiskane* Pietrzwałd O. KK

rejnunks, rejnunksa (Z + SDGW) O Olsz Mzach; m Nidz, f O Olsz Szcz, zapis nierozstrzygający rodzaju gramatycznego Olsz; «**rejningumaszyna**»: *tšeba čišćić, žać na rejnuŭkse i žetrakować na žetraku* Purda Olsz. KK

rejnunksdreszer «rodzaj młocarni?»: *rejnu[n]ksdrešer – to beŭže duza masyna co drasuje i cyšći* Kobyłty Szcz. (Nm *Reinigungsdrescher*). KS

rejnunksa (Z + SDGW) O Olsz Ełk; «**rejningumaszyna**»: *jek nastau mašiny do mŭuceŭna to nastau te rejnuŭkski* Wygoda Olsz. KK

rejnunksmaszyna (Z + SWM IV, SDGW) OWM; **raj-** Olsz; «**rejningumaszyna**»: *jek nastau mašina – do čišćić zboža, vatrak – kedy te lixše žarna odgoŭnić* Gietrzwałd Olsz. KK

rejsbet zob. **rajsbet**.

rejsbeteczek hip «**rajsbet**»: *A twój najmilejsy Z tobo w rejsbeteczek* psn IS XLI 162. KK

***rejsować** «prząść (obj. Kolb)»: *Syn gwerę pucuje, Córka kądziel reissuje* psn, Kolb 194. (Nm *reissen*). KK

rejt, rejtem, rejter zob. **rajt(-)**.

rejterada «odwrót, ucieczka»: *strášna tam buća rejteráda, koñe galopovaui na uęp na šija* W, SWarm 134. KK

rejterować (lit) W, psn; «uciekać, uchodzić»: *či žižáues, iek cigani rejterovali, kedi šandára uobáčili?* W, SWarm 134. KK

rejtka zob. **retka**.

rejtować, rejtowanie zob. **rajt-**.

rejtpejcz zob. **rajtpejcz**.

rejtuzy plł «spodnie robocze z grubego materiału»: *veš lepše portki, toć né bańžeš v nyžela chožuų v rejtuzaų* W, SWarm 134. KK

rejwach; tylko *rejb-*; «wrzask, zgiełk, harmider»: *né rūpta takygo rejbaxu* Olsz, SWarm 134. KS

rejwyzer zob. **rajwyzer**.

rejza (Z + lit) W Szcz Mwsch; *ry-* W, na W z zanikiem *-j-*; «podróż, wędrówka, wyprawa, też o pokonanej drodze?»: *sk'šúna do "ožeña, do veši, kufer v rejze* Rybno Mrąg, *w wojskowym caše bili rejzi zagrañicne robžone, do jeho špagra do Nikolaja do Pětersburų* Ryn Giż, *a gdi pšijeχaua ięgo žóna ze sfiñarkò, buća baržo zuóslivå, že tako dužo řeza robžéc mušaua pšes to, že uón i i né posuχáų, tilo še χfáluų* Butryny Olsz, Stef JPW 36; ● *rejza długa, duża, zagraniczna*. KK, AW

rejkufier, rejzender zob. **rajz-**.

rejzentasza «torba podróżna»: *Juž reisentasza jest luszykowana, Leży w sieni na stole* psn IS LX 220. (Nm *Reisetasche?*). KK

rejzować, rejzowanie zob. **rajz-**.

rejzowny (Z + lit) W Mrąg; *ry-* W, w Olsz z zanikiem *-j-*; «związany z podróżą, odbywający podróż»: *kufer jest wałiška, rejzownu kufer* Mrągowo, *te pšeñónze to zgubžuų iędan pñ rezovni* Zgniłocha Olsz, Stef JPW 41; **rejzowny** w uż. rzeczownikowym (Z + lit) W; «podróżny»: *jeno ras še ž'weže otpažajo, jiže rizowni, máų dwa kuferi w reñku* Butryny Olsz. KK, AW

rek zob. **rak**.

rekiecina zob. **rokicina**.

reklamacja «zażalenie, skarga złożona w jakiejś sprawie w urzędzie»: *reklamacja poslana przez Komitet Narodowy w Olsztynie nie miała skutku* Dywity Olsz, P 4, 47, ● *ino rokem sųuzių, na reklam[a]cjo me pušćil'i, matka buća sama* Nidzica. KK

reklamować; lekr- Mrąg; «zwalniać od służby wojskowej»: *on f fabryce robžuų to go tam reklamovauų zavdy doktòr* Wrzesina Olsz; **reklamowany** im. bier.: *wojny né robzių zadnej i moje žeći tyš né, my byli lekramowane zavdy od dyrekcji* Mąćice Szcz. KK

reklamować się «ubiegać się o zwolnienie od służby wojskowej»: *reklamuje sa uod vojska* W, JP LIV 125. KS

reklamowanie forma rzeczownikowa czas. **reklamować**: *jeszcze przed pójściem do miary niektórzy składali podanie o zwolnienie od służby wojskowej, co się nazywało reklamowaniem* W, JP LIV 125. KK

rekocina zob. **rokicina**.

rekord ogp?: *ty to chyba mász rek¹ord w swoji robocie?* Tuławki Olsz, KF. KK

rekowy, rekówka zob. **rak-**.

rekrut (Z + P + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż i bl, SWM V, psn; NApl -y Olsz Szcz Giż i bl; «żołnierz nowo wcielony do wojska, też coll»: *bżero rekruti do wojska* Bogacko Giż, *kedy ja byu za rekruta to już byu koniec těj wojny* Dywity Olsz, *panie...nasza wygrana, poboru rekruta nie będzie* Dywity Olsz, P 4, 53. KK

rekrutowanie «pobór do wojska»: *Jak či ja mam Elzas otdać kedi mi jest dani, Ja z Elzasu se wyberam do rekrutowańa* psn. KK

rektor (Z + P + lit + SWM V) OWM i bl, psn; *lektor* Pisz, *rektor-* Szcz, *rektor* Mrąg Giż Pisz, *rektor* Nidz Pisz, *rektor-* Pisz i bl, *rektor* Olsz M i bl (*rektor-* Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl, *rektor* Olsz M i bl); w SWM tylko uogólnione *rektor*; Dsg -*oju* Szcz i bl, Npl -*ry* Szcz Mrąg Pisz (-*ry* bl); **1.** «nauczyciel, też o kierowniku szkoły lub organiście pełniącym niekiedy funkcję nauczyciela» OWM i bl: *wi mużita naucicel – a mi mużim rextur* Frąknowo Nidz, *jek zgot to eksamen obstojaų i ostaų rektorem* Piasutno Szcz, *ja jus do polski skouų, coby rektory ucyli po polsku ne chożiųa, ino do neńeckej* Mącice Szcz, *ek rektur usųysau, co my po polsku godal'i, to zaros fskure dostawal'i* Wielbark Szcz, *rektory dobże ucyli żeći, to pšet wojno byųy mondre, bo byųy ucone* Śwignajno Wk Mrąg, *ten rektor muwųi: cobyś ty rmaų ojca, coby zapuacių či skouų, to byś byų taki naucycel jek ja* Pogubie Średnie Pisz, *nouci-cel; rektor to guvny* [o kierowniku szkoły] Klebark Wk Olsz, *pjerso'żendnie φ skole se ucuųem i rektor skouų choų mne na sfoj kost wikśaućić na šulnist'sa* Ryn Giż, *organisti teras muųo, dawnej to rektor, naucicel zawdi graų* Sądry Giż, ▲ *najstarszy rektor* Szcz Mrąg, *pierwszy rektor* Nidz Ełk, *stary rektor* Szcz «kierownik szkoły»: *rektor, ten nostary, ten tak mne tys nawiżi* Ukta Mrąg (z nm *Oberrektor?*); **2.** «ksiądz zarządzający kościołem filialnym» Giż Pisz: *jak do veselo set, to rektor rozgżysųy; Boga se bojeli* Siedliska Giż. KS

rektorka (Z) Nidz Mrąg Giż Pisz; *lektorka* Pisz, *rektor-* Nidz, *rektorka* Mrąg (*rektor-* Giż, *rektorka* Pisz); «nauczycielka»: *posųam do souųtysa po Karty, to seżaųa rektorka, a po wajemu naućicelka* Rostki Pisz, *jes tako rekturka, to ių ucy po polsku* Dobry Lasek Mrąg, *ona študeruje za rextorke* Natać Wk Nidz. KS

rektorowy przym. od **rektor** w zn 1?: *rektorowa świnia na organach grała* psn IS LXVIII 240. KS

rektor, rektórka zob. **rektor(-)**.

rekwie (lit) Olsz, **rekwije** plt; «pieśni żałobne, też msza za zmarłych?»: *i spśewały rekwije, już nasz muchor nie żyje* psn Gęb I 59. KK

religia (Z + P + lit) W Szcz Mrąg; -*ija* W Mrąg; **1.** «wiara w Boga, też: wyznanie, kościół, obrządek» W Mrąg: *wy żeżata w religiju tys* Ukta Mrąg, *študenći, co za kśenzup še ućili, bili zmuśeni w wojsku sųużić, to byųo take pśeśladowańe tej religiji* Stryjewe Resz; **2.** «wychowanie religijne jako przedmiot nauczania, katecheza» W Szcz Mrąg: *chożi dwa razy φ tyżeń do skouų i religijo ucy* Ukta Mrąg. KS

religijnie «zgodnie z zasadami wyznawanej religii»: *ja byłem tesz ozonnaty dobrze i relygnie i po polsku* Szczęsne Olsz, P 2, 6. KK

religijny (Z + P + lit) W Szcz Giż; *regilijny* Resz Szcz; przym. od **religia**: **1.** w zn 1 W Szcz Giż: *tutaj tak narodi bli mocno religijne* Bogaczewo Giż, *spśiewali religijne psieśni* Tuławki Olsz, KF; **2.** w zn 2 Resz: *gdi ja počou do skouų, to byųa religijna gożina dla tų maųų* Stryjewe Resz. KK

relikwia ogp Tuławki Olsz, KF. KK

relikwiarz ogp Tuławki Olsz, KF.

KK

remętować zob. **remontować**.

remie, remienie, remień, remię, remio?, remion, remiono zob. **ramia**.

remiuszczko zob. **ramiączko**.

remiza «budynek do przechowywania maszyn i pojazdów, wozownia»: *rémiza do mašin, do vozóf* Jabłonka Nidz.

KK

remont (Z + P + lit) W Nidz Pisz; Gsg -a W, Npl -y W (tylko w zn 2); **1.** «usuwanie śladów zużycia lub zniszczenia, naprawa» W Nidz Pisz: *rospočou se dobrobyt i lepej mēli gospodaže, otšymywal'i požički bezwrotne na zakup inwentaža žiwēgo, remont budynkuφ* Purda Olsz, *drzewo dla takich remontow bylo we własnem lesze* Stryjowo Resz, P 1, 5; **2.** «młody koń uzupełniający stan koni w wojsku (obj. SWarm)»: *v nēxūryx maūntkaχ xovaiū koñe na remūnti* W, SWarm 134.

KK

***remontować; remę-;** «usuwać ślady zużycia lub zniszczenia, naprawiać»: *us pšęc lat pan zije i ne remētuje* [o sąsiedzie] Siedliska Giż.

KK

rempłak lit bl; formę hasła i definicję powtórzono za Mał III 184; «rodzaj krzewu rosnącego na podmokłym gruncie»: *na reszcie gruntu jest bór, opróc rempłaków, koźlina w nim juz niespogorsa* bl, Mał III 91.

KS

renek zob. **ranek**.

renie, reniuchno, reniusieńko, reniutko, renko zob. **ran-**.

renny zob. **II. ranny**.

reno zob. **I. rano, II. rano**.

renongs zob. **renons**.

renons; tylko *renongs*; «nieposiadanie przez gracza kart w jednym z czterech kolorów»: *muszę ci to zabzić, bo jezdem renongs* Tuławki Olsz, KF.

KK

***rensztyń** lit bl, psn; «rynsztok»: *Widzieli z ulicy, Jakem szed z piwnicy, Tak w rensztyńnie miękko spałem, [...] Aby te moje flaszeczki Były pełne gorzaleczki, To ja sobie pan!* psn, Kolb 420. (Nm Rinnstein).

AW

renta (Z + P + lit) OWM, psn; ogp, też «o emeryturze»: *jeść mam co – rentem dostau* Hejdyk Pisz, *wojskowo rente dostaje* Skajboty Olsz, *dostana renta za mojego mejža, ʷon dekovau daxy; čteržešći ʷošem latem vdovu jes* Ługwałd Olsz, *pukim mēmeckóm renta dostavau, ziujem dobže, māuem sposup* N Kaletka Olsz, *jesce jeden brat jest tam v Nenceχ, zyje, dostaje tam rente, bo ón pracovau f kopalñi i tedis zlećau mu kañeñ na noge, pouamau* Szczytno; ● *renta inwalidyczna, wojenna, wojskowa, ~ niemiecka, ~ miesięczna, ~ dobra, ● rentę można: dostać, dostawać, mieć, otrzymywać, pobierać, ~ dać, odrzucić, płacić.*

KS

rentenmarka lit bl; Gpl -ów bl; «waluta przejściowa w Niemczech w latach 1923–1937»: *a więc 4,20 rentenmarków to będzie jeden dolar* GazOlsz XV 261. (Nm Rentenmark).

KS

rentka dem lub hip «**renta**»: *rentke ja dostavaua za syny* Klucznik Olsz.

KS

rentować się «przynosić zysk, opłacać się»: *czy ci się rentuje chować tyle kokoszów ji gesi? toć łone ci zięcy szkody zrobią, niż to wårte* Tuławki Olsz, KF.

KS

rentowina (Z + lit + SWMp, Kult MW HK) OWM i bl, psn; «mięso wołowe»: *ńenso od krowi – rentożina* Gawliki Wk Giż, *saduo to ot sfñi, uój od rētożini* Szczytno. (Od nm Rindfleisch).

KS

I. rentowny «przynoszący zysk, opłacalny»: *zrobiuleś rentowny geszeft* Tuławki Olsz, KF. KS

II. rentowny (Z + lit + SWMp) OWM; *reń-* Szcz; **a** «o mięsie: wołowe» OWM: *ńeso s krowi, rëntowne* Napiwoda Nidz; **b** «przyrządzany z mięsa wołu lub krowy» W Szcz Pisz: *reńtowna zupa to z wołowego mńesa* Maćice Szcz. KS

rentowy (SWMp) Giż Olc; «**II. rentowny** w zn a». KS

renucheńko zob. **raniucheńko**.

reny zob. **II. ranny**.

reński «pochodzący z doliny Renu»: *na zieczerze postaziwa gościom reńskiego zina* Tuławki Olsz, KF. KK

reńtowny zob. **II. rentowny**.

reparacja, reperacja; tyłko *-yja*; «naprawa»: *zawczoraj przyjmowałem buty do reparacyji* Tuławki Olsz, KF, *siuła będzie ta reperacyjã kosztować?* ib. KK

reperatura «odnowienie czegoś, naprawa»: *ci to jes rixtik po polsku remunt, ci reperatura; to tak: stare vżonć prec, a nove fsażyć na te same ńejsce* Frąknowo Nidz. KK

reperować (Z + lit) Olsz Nidz Pisz, psn; «naprawiać coś uszkodzonego lub zniszczonego»: *już dwa dni reperujesz twoje koło ji ni możesz wyreperować* Tuławki Olsz, KF, *Mularze tańcujo, Buty im sie prujjo, Szewcy pod ławami Buty reperujjo* psn, Mał III 123. KK

reperowanie forma rzeczownikowa czas. **reperować**: *mńasto co rok musi vidavać dužo pšeńanzi na reperovańe* [zamku] Sząbruk Olsz, KN III 212. KK

reperunek; Gsg *-nku*; formę hasła powtórzono za SWarm; «odnowienie czegoś, naprawa»: *naš dũm tyš jus vimãgã reperunku* W, SWarm 134. KK

republika (lit) Olsz Pisz i bl; ogp: *choć to bodaj niedobrze, kiedy się białka pokryjamu przed swym chłopem z drugieni zadawa, ale wej toć my dzisiaj w republice zyjem, to i nama białkam frej psisać* bl, KN IV 295. KK

republikanin «zwolennik republiki»: *ja jak byłem tak będę rychtycznym i wiernym republikaninem* GazOlsz XV 237. KK

republikkański «będący republika»: *w republikkańskich krajach ni mają cesarzów albo krolów tło prezydentów* Tuławki Olsz, KF. KK

repun «kuropatwa» Jaśkowo Pisz, PF XVIII 4, 153. (Nm *Rebhuhn*). KK

rerać zob. **rarać**.

resa zob. **rys**.

reskant; formę hasła i definicję powtórzono za KF; «ryzykownie»: *to je trochę reskant jechać bez łód na tem jeziorze* Tuławki Olsz, KF. (Nm *riskant*). KK

reskerować; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «ryzykować»: *reskyrovać* W, SWarm 134. (Nm *riskieren*). KK

resorek (Z + P) Olsz Szcz; «jedna ze sprężyn podtrzymujących pudło pojazdu, resor»: *a w niedziela poprzyjeżdżali wuje i ciotki z dzieciami na bryczkach bez resorków* Dywity Olsz, P 4, 10. KK

resować zob. **rysować**.

respekt «poważanie, szacunek, też: wzgląd na kogoś»: *u nas byuo inse wychowańe, od żećuka insy respekt, [teraz] pşyjżes do koścoũa to wyzywajjo* Maldanin Pisz, *Suka z psam sia w kont chowajjo, Bo przed dziadem respekt majjo* psn IS LXIX 243. KK

restauracja (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż; -*yja* OW Mrąg; «lokal gastronomiczny, w którym zamawia się posiłki przy stolikach»: *vuj zašpendovâu nâma uobžât v restâuraciji* W, SWarm 197. KK

restaurator «właściciel restauracji»: *za to inny restaurator miał w tym czasie salkę już prawie na ukończeniu i polecił nam ją do naszej dyspozycji* St Kaletka Olsz, Leng 104. KS

resunek zob. **rysunek**.

reszta (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Gpl -*ów* O; «to, co zostało, pozostałość, ostatek» OWM i bl: *často – jek wiskrobýem s tej deski, to s tej reštu, co widrapžem s tej deski, to wižopžehnek še upece* Nida Mrąg, *zito jest jus f stodoŭaž terâs, a rešta co še ostauo to esce na polu* Klon Szcz, UAM, przs. *kiedy św. Wojciecha wrony z żyta nie widać, można ze stodoły resztę pastwy wydać* W, Bar 137, ● *pošli na rešty popsić abo dojeść, poveselne poprâviny* Ługwałd Olsz; ●● «pozostałe osoby lub zwierzęta»: *po sešćtygodńowym maršu znalazem w jednej niejscowości rešty od mojego bataljonu Jabłonka Nidz, okazalo się, że tilko jeden prosiak, taki mały pokurcz, ma ogonek nie zakręcuny, a rešta tak* Rasząg Resz, Szyf ZOW 95; **do reszty** 1. «doszczętnie, całkowicie, zupełnie»: *te do reszty nas zamęcą* Skomack Wk Ełk, PME XIX 111; 2. «wreszcie, w końcu?»: *no, jaka deska gruba, so ćfurćufki, tšćfurćufki, do reštu to peŭen [cal], peŭna jus deska* Występ Szcz. KS

resztką (Z + lit) W Mrąg Pisz; Gpl -*ów* W; zwykle pl «pozostałości, też o odpadkach»: *Janek z żoną siadają do krup i do innych „resztek grychtów” hojnie im podawanych* W, Bar 50, *pšersa zorta [zboża], a tedi ližše restki to mi jus nie nazivamy plevi to co tak ofŭurajo* Baranowo Mrąg. KS

resztunek zob. **rusztunek**.

reśla «czereśnia» Rožental O, MAGP VIII m. 375; por. **tereśla**. KK

retka (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM, Kult MW HMK; *rytka* (w tym *rétka, rètka*) OWMzach Mrąg Pisz, *rejtká* Olsz Szcz Mwsch, *rajtká* Pisz; Fal PST podaje łącznie *retka, rytka* Olsz Nidz, *rejtká, rajtká* Mrąg Pisz Ełk, *retki, rytki* Olsz Szcz Pisz; «przrząd w postaci drabinki ze szczebelkami służący do równomiernego nawijania na wałek nici osnowy» Olsz M: *rétka to provâži na nâvojek* Dąbrówka Pisz, *rejtká to tеды osnowe še načoŭga na waŭ* Olecko, *rajtká – žatke drewniane ščyble coby še pšenza równo nawžijaua* Skarzyn Pisz; **retki** plt (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM, Kult MW HMK; «ts.»: *varkoć pšišet v retki* Próle Olsz, *to te rétki to byu tak f tile kole navojka, co te niće sŭ guatko, nie byu pokręcône* Szczytno, *pšenza byŭže na rytki wužoŭnâ i rytki bendó zamkńente* Bredynki Resz. (Nm *Rietkamm, Riedkamm*). KK, KS

retować, retować się, retunek zob. **rat-**.

rety (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Pisz i bl, psn; «wykrzyknik wyrażający»: **a** «zdziwienie, przerażenie, też podziw» lok. jw. i bl: *oj, rety, co się tu dzieje* Tuławki Olsz, KF, *o muj reti kožani, suža koncina takâ!* Piwnice Wk Szcz, *pracovíte luže te Mazury, moj rety* Kot Nidz; **b** «potrzebę otrzymania pomocy, ratunku» Pisz i bl: *kšy-caŭ tes: rety, ale luže mełi straž go retovać, bo to byu v nocy* Jagodne Pisz. KS

reumatyzm (Z + lit) Olsz Szcz Giż Pisz Olc; *roma-* Olsz Giż, *rojma-* Szcz Pisz Olc, *rejma-* Olsz Giż; «przewlekła choroba charakteryzująca się bólami i zmianami zapalnymi w mięśniach i stawach»: *na noğim žora, tera i rojmatysm* Szczytno, *krutke spodne že žeci reumatys dostajo* Spręcowo Olsz. KK

reumatyzmus (Z + P) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; *rejma-* Szcz; «reumatyzm»: *rematysmus powikroncau palce* St Kaletka Olsz. (Nm *Rheumatismus*). KK

rewenderować «przeszukiwać? rewidować?» *Eksecerować, prezenterować Z domu do domu rewenderować* psn IS XXXI 121. (Nm *revidieren*). KK

reweranda zob. **rewerenda**.

rewerencja; tylko *werancyja*; «?»: *jäk go wżou s sobò, to ten mu wèrancyje rozmaite stpażau, co tèn nie muk ribi zadnej zupać* Jabłonka Nidz. KK

rewerenda (Z + lit) W, psn; *reweranda* W; «sutanna»: *Ignocy Krasicki, bojkaś, biskup zaopše jeźziū w rewereńże* Ramsowo Olsz. KK

rewers «o czerwonym obszyciu?»: [księża katolicycy] *oni chożiłi tak f tym geroku, ino maū te reversy* Maldanin Pisz. KS

rewia; tylko *-ija*; *Asg -q*; «parada wojskowa»: *Żołnier pójdzie na rewiją, Komuż gęby dacie? Dworakom, Polakom, Nie żołnierzom lajdakom* psn, Kolb 417. KS

rewir «okręg, obwód»: *podzielta całą Warmję na swoje rewiry i niech każdy w swoim rewirze pracuje* GazOlsz XV 193. KK

rewizja (Z + P + lit) W Szcz; tylko *-yja*; «przeszukanie»: *czy lu wāju też buła rewizyjā za mąką, bo lu mnie to buła, alem ją tak schował, co nie naleźli* Tuławki Olsz, KF. KK, KS

rewolucja (Z + P + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; *-yja* Olsz Szcz Mrąg Pisz; *ogp: φ Polsce rewolucja biya, to tx majentkažuφ weśali* Babięta Mrąg. KK

rewolucjoner «rewolucjonista»: *polska mowa pšisya s tego – jak polske rewolucjoneri poućekali do Prus – i bez to ta mowa ostaya φ Prusax* Frąknowo Nidz. (Nm *Revolutionär*). KK

rewolwer (Z + P) Mzach; *ogp: naū ale tule moci i še wewlòk φ kadik, w bliski chojnacek; rewolwer w reńku i cekaū co tera do nego pštże* Jabłonka Nidz. KK

rezeda (Z + lit) Olsz Mrąg Giż Ełk; *ro-* Giż, *ró-* Ełk; «Reseda, roślina o drobnych zielonkawych lub żółtych kwiatach zebranych w grona na szczycie łądygi»: *rezeda puchnie tło łod zieczora do zrenka* Tuławki Olsz, KF. KK

rezerwa 1. «zapas zrobiony w przewidywaniu jakiejś potrzeby»: *jeden klucz łostażię sobzie na rezerwę* Tuławki Olsz, KF; **2.** «obywatele przeszkoleni pod względem wojskowym, powoływani do wojska na ćwiczenia lub w wypadku wojny»: *już zaciągają do wojska rezerwę* Tuławki Olsz, KF. KK

rezerwista «żołnierz zaliczony do rezerwy»: *pewnie będzie wojna, bo już rezerwistów zabierają do wojska* Tuławki Olsz, KF. KK

rezolity lit bl, psn; formę hasła i definicję powtórzono za Kolb; «rezolutny»: *Dam ci <jabko> smakowite, Będzie dziecko rezolite* psn, Kolb 311. KK

rezurekcja (SWM VIII) Olsz Szcz Giż Olc; nazwa nowa; «nabożeństwo poranne odprawiane w pierwszy dzień Wielkanocy». KK, KS

rezyka zob. **ryzyka**.

rezykant, rezykować zob. **ryzy-**

reż (Z + lit) OW, **ryż** (Z + lit) OWMwsch; **1.** «gatunek rośliny zbożowej lub jej ziarna, też: potrawa z tego ziarna» OW Mrąg Pisz Olc: *ręż to taki bżaū do gotowańò* Turówko O, *i s pseñici gris i z rizu jes gris* Dobry Lasek Mrąg, *mamko, huwarczcie nāma gestego reżu z cynamonem* Tuławki Olsz, KF; **2.** *ryż* «kleisty roztwór sporządzony ze skrobi, zwykle ziemniaczanej, rzadziej ryżowej lub żytniej, stoso-

wany do usztywniania bielizny, też o samej skrobi, krochmal» Mrąg Giż Pisz Ełk: *jàk jus uszno, to jesce riz važėc z mōnki, ale z gruběj, ńe s těj putlovej, potēm by te pšōńžōna narizec, bo bez rzu to by še poderuo* Pogorzel Wk Pisz, *ris s kartofelmėlu, druge to i kartofel rejbujo i pšes šitko sejo* Snopki Pisz, *kartoflowa mońka – ris* Lisy Pisz, ● *farpka to modry ris* N Guty Pisz. Uwaga: znaczenie «żyto» w SWM XI s. 108 uznajemy za błędne. AW, KS

reżim; Gsg -a, -u; «system rządów, rząd, też pejor»: *ot pocėńca reżima Ğitlera zrobjiua še na caux Ğemcaux takā gospodarno krizis* Ryn Giż, *byla polska mowa od reżymu hitlerowskiego całkowicze zakazane* Stryjewe Resz, P 1, 3. KK

reżucha zob. **rzeżucha**.

reżyc (Z + lit) Olsz i bl, **ryżyc** (Z + lit) OWM i bl; praes 1pl -żywa Olsz, praet 1pl -żylim Olsz, 2pl -żylišta Olsz, fut 1pl *będziewa reżyc* Olsz; «usztywniać za pomocą krochmalu, krochmalić» OWM i bl: *jutro z rena wstānewa to psiaty ji bėdziewa zarā reżyc koszule* Tuławki Olsz, KF, *rizic f kārtoflowej mōnce* Giżycko; **ryżony** (Z) Olsz Mrąg Pisz; Nsg n -o Olsz; im. bier.: *buuy vyzėnte i ryzone, vyštukane i jek buuy te pšunżonka fertix – na spulki i na snovadua* Kożuchy Pisz. AW, KS

reżydło (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż i bl, **ryżydło** (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl; «kleisty roztwór sporządzony ze skrobi, zwykle ziemniaczanej, stosowany do usztywniania bielizny, też o samej skrobi, krochmal»: *jek zrobisz reżydło, to zarā bėdziewa tam māczac koszule* Tuławki Olsz, KF, *tu postawe še troxe rzi, s pšennu mońki zrobzi še riżidua ji tedi še usuši* Łabuchy Resz, *kartofloygo ryżidua* ^u*opażiva na taku muze* Gady Olsz, ● *do kalku dodac modrego reżidua* Mrągowo. AW, KS

reżysko zob. **rżysko**.

rėbacz «o człowieku robiącym dziury w łodzi»: *duri rembač tne od zakudadu do wixodu* Romy Szcz; por. **rąbarz**. KK

rėbać zob. **rąbać**.

rėczniak pl «o rėkojeściach pługa» Dłużec Mrąg, SWM IX s. 40. KS

rėcznica pl «o rėkojeściach pługa» Bogaczewo Giż, SWM IX s. 40. KS

rėczniczek hip «**rėcznik** w zn 1a»: *ja ńe mam ńic, no takam jakem stojeli, ani rencńicka, ani fstonzecki* Maldanin Pisz. KS

rėcznie (Z + lit) O Olsz Pisz; «bez użycia maszyn lub skomplikowanych przyrządów»: *no to on seje rėcnu* [o siewcy] Ulnowo O, *esce un [but] beże cale jinaci robjuni – situ rāńcńe* Bzury Pisz, UAM. KS

rėcznik (Z + P + lit + SWM IV, IX) OWM; Ipl -oma Resz; **1.** «prostokątny kawałek obrėbionej tkaniny służący do wycierania po umyciu»: **a)** «twarzy i rąk» OWM: *rencńik to u nas co rėnce še vyčera, a co tfaš še vyčera to rėcńik, a po kompšeli to puaxta* Paprotki Giż, *rencńik do reńkuof, do gėmby učerańa* Mikołajki Mrąg, *lin šeli, tkali i pšėndli i mėlim puaxty i rncńiki* N Guty Pisz, *puotno do puaxtuf, do košul, vōsko tkane na rėcńiki* N Wieś Ostródzka; **b)** «naczyń kuchennych» OW Nidz Giż Pisz Olc: *ryncńik do vyčirańa talezuf* Orzysz Pisz, *rencńik to na użont so take krutše do miskuf* Rzeck Resz, *rencńik do garkuf, smata to jek še tamuj vyčera poduoge* Wierzbowo Nidz, *u vas muvo šcerka, a u nas ryncńik* Orzysz Pisz; **2.** pl «o rėkojeściach pługa» O Olsz Węg; **3.** «o specjalnym kawałku płótna z frėdzlami, który przedłuzā osnowę przy nakładaniu jej na nawój, tzw. parciku» Glaznoty O, SWM IV s. 139; **4.** «szarfa od trumny» pow. Nidzica, KN V 248. KS

ręczny (Z + P + lit + SWM IV, IX) OWM; 1. «o narzędziach, przyrządach: przystosowany do trzymania w rękach, obsługiwany lub uruchamiany pracą rąk, nie-automatyczny» OWM: *rencna soŕa je co w jednego końa i puuk co še w rencaŕ tšima* Sądry Giŕ, *vaukovńica to rencna manglò* Giętkie Pisz, *so mašmowe i potem renčne puterwaski* Unieszewo Olsz, *zagrabić – abo rencnyñi tyñi grabañji, abo co koñem še ćungñe* Skorupki Giŕ, *motoŕiduo ryncne i motoŕiduo samoliczne, samo raŕuje ty pasma* Sucholaski Giŕ; 2. «przeznaczony do noszenia na ręce lub w rękach» Olsz Giŕ Pisz: *monš ñau zęgarek rencni* Uźranki Giŕ, *kufri – na zaŕesaŕ, kuferek – rencny* Hejdyk Pisz; 3. «wykonany bez uŕycia maszyn lub skomplikowanych przyrządów»: *to je ręcnã robota* Tuławki Olsz, KF; 4. «zręczny, biegły, sprawny»: *runćny, šyk ma w renkaŕ, pšistko mu še skuada* Ruś Olsz. KS

ręczyć (Z) Olsz, lit bl; ogp: przs. *Kto za kogo ręczy, to go diabeł męczy* bl, LitLud XVII 109. KS

ręka (Z + P + lit + SWM IV, IX, SWMa, Kult MW JW, SDGW) OWM, psn; Lsg *ręku* O Olsz M i bl, *ręce* O Olsz Nidz i bl, Npl *ręcy* Olc, Gpl *ręków* O Olsz Szcz Mrąg Giŕ Pisz Olc i bl, *ręców* O Nidz Mrąg Giŕ Pisz Ełk i bl, *rąk* OW Nidz Pisz Ełk i bl, Apl *ręki* Olsz i bl, Ipl *ręcami* OWM i bl, *ręcoma* O Resz Mzach Mrąg Giŕ Olc, *rękoma* WM i bl, *rękami* OWM i bl, Lpl *ręcach* OWMzach Mrąg Węg Giŕ Ełk, *rękach* Olsz M i bl, GLdual *ręku* W Szcz Pisz i bl; 1. «kończyna górna traktowana jako»: a) «część ciała sięgająca od barku po palce, także sama dłoń, przedramię lub ramię, też o skórze, stawach lub kościach» OWM i bl: *pšes noguŕ, pšes rencuŕ to kaduup še naziwa* Gardyny Nidz, *renka iŕe aŕ do paŕoŕ* Mikołajki Mrąg, *rynka je cauo, a to putont to je duon* Węgój Resz, *rence im sklućowali i do węŕña zabrali* N Kaletka Olsz, *on z opaćni strony na końa šot, on ñou ta lwa renka suŕo* Butryny Olsz, *kedyš ŕoŕili bosso do košćoua, to buty wŕeli na ręjke i aš tam kele ñasta* "oblekli Gady Olsz, *mi skrobali uiško* [kartofle], *to rence bili popejkanne aš kreŕ lećaŕa* Kajkowo O, *rojmatysm to gnaty uamñe, to tak te kości pogarbyi, pokurci, to rence powykrunca* Snopki Pisz, *tedi mñe wŕeli i mñe tyz bili as ñi renke pouamali* Mikołajki Mrąg, ● *jeden chłopski ŕak podniòł rękę i wstał* Klon Szcz, P 5, 4, ● *kedy oni tu šli tak s pogzebem, a šed ulico drugi, a keby ñe podnòs renki* [w pozdrowieniu], *to dostau po morŕe tak co uš ñau došć* Nidzica, ● *machnał rękę na to ji poszed* Tuławki Olsz, KF, ● *ŕenkuje Panu Bogu šercem i rencami, co Pan Buk sroge ŕeŕy kole nas cyñi, co Buk nam doŕe cyñi* Świątajno Olc, ● *ñeŕ iã iò tilo v rence dostane, to iñ gnati pouamne!* Różnowo Olsz, Stef JPW 50, ● *un veźne postavji ćuovjeka, tak jagbi ćuovjek buu – ñe? – ušikuje na polu, take dŕevo tam fkopŕe i veźne tam kormãnu mu povješi i ćapke i kavau kloca v renke da* Kajkowo O, UAM, ● *klon ma takie listki jek ręka* Tuławki Olsz, KF, ● *fraz ciepłą ręką* «za życia, nie w testamentcie»: *chzcielie mie rodzyci swojom wjasno i zcieplo renku spowodu zem był jem jem wdziecznem i poslusznem* Szczesne Olsz, P 2, 3, ~ *prawa ręka* «ktoś niezbędny, główny pomocnik»: *kòmornik to napšedni ŕuŕop, napŕersi, to prawa renka pšiti pañe, zastęmpca pana* Upałty Giŕ, ~ *do rąk kogoš* «bezpośrednio do adresata»: *Odeslał ci je [pisma] w pŕedkošci Do rąk królã jego mošci* psn Kętrz 94, ~ *na własną rękę* Szcz Giŕ, *na swoją rękę* Olsz Mzach Giŕ Pisz «nie będąc niczym pracownikiem»: *ja tu na vŕasna ręke uoviu* Paprotki Giŕ, *za piekarza to nie, bo jestem bidny i na swoją rękę pracowac nie bęndę mogł* Klon Szcz, P 5, 13, ~ *przy rękę* «w pobliżu, w zasięgu ramienia»: *kaneñem albo ceguò albo batleŕiskem co tam pši renku jest no to*

weźńe Upaŧty Giź, ~ z *drugich rąk* «o towarze: odkupiony od kogoś»: *towār mušāu bić śćōngani lo ot nablissiz ějnsucp z drugiz rencup abi lo towaru ěć lā ludności Ryn Giź*, ~ z *próżną ręką*, z *próźnymi rękoma* «bez prezentu, podarunku»: *ten gospodaš jek pšyšet na obore, to ě pšyset s pruzno reńko, tylo pšyńusū korbac ze sobo Pogubie Średnie Pisz, przyjādā dzieci do rodzicōw – nigdy z próźnami rangkoma nie lodjadā W, Bar 65*, ~ *niech ręka boska ratuje* «o dokuczliwości, uciążliwości czegoś»: *a smródeczek taki buu, ěx boskū reńkū ratuje Bogacko Giź*, ~ *ręce opadają* «ktoś czuje się załamany, bezsilny»: *tyx podatkuř ě porežo gospodaže, koždemu rence ^uopadajo, zapevne, že davać podatki, ale ěe take sroge Spręcowo Olsz*, ~ *ręce załamać* «wpaść w rozpacz» Szcz i bl: *na sfem ěe šeze, to tylko rence zauamać i kšyceć, ale do kogo, tylko do Boga Kipary Szcz*, ~ *wpaść komuś do rąk*, *pod ręce* «znaleźć się przypadkiem w czyimś zasięgu»: *wpadali we dnie i w nocy i szabrowali co im do rąk wpadlo, gdy ktož swego dobra bronil był zbity Stryjewo Resz, P 1, 7, v zuości žńiū talyže na poduoga i tūuk, co fpaduō mu pod ranca W, SWarm 140*, ~ *wpaść, wlecieć w czyjeś ręce* «zostać schwytanym przez kogoś»: *tylo czekāl, aź mu zlodziej w ranca wpadnie W, Stef OK 4, jo set tag do kruř, wiset i praže jem w rence wlećou Ukta Mrąg*, ~ *dać rękę* bl zob. **dać** w zn 1, ~ *iść komuś do ręki* O zob. **iść** w zn 3c, ~ *nosić kogoś na ręce* bl, *na ręku* bl zob. **nosić** w zn 2, ~ *prosić o rękę* Resz Pisz zob. **prosić** w zn ●●, ~ *przejsć w czyjeś ręce* Resz zob. **przejsć** w zn 3, ~ *trzymać się rękami i nogami* W zob. **trzymać się**; **b**) «najprostsze narzędzie wykonujące pracę bez użycia przyrządów, maszyn, siły pociągowej zwierząt» OWM i bl: *nażeńža to ěi ma, to mušěi rencaěi, motyko to tlo pšyćońć Skorupki Giź, muoedj kšyvda reńko buō šyć Pogubie Średnie Pisz, prali Kijanko a jak rencami to puōkać Bartki Nidz, jak suxe to nazat do stodouy i beńže vydrašovane reńkami i cepami Purdka Olsz, pšet ševem mašino to tšeba popšekovać, žěiba kto reńkom šeze, to ftedy ěe popšekovuje Burdağ Nidz, taki maūy muynik nazyvajo zarna, co še reńko ěeli, a vėnkysy końami Maćice Szcz*, ● *runćny, šyk ma w reńkaž, řšistko mu še skūada Ruš Olsz*, ● *ucėń casėm ěe ma tėgo, jesce tėgo driku w reńku jek stari Bzury Pisz, UAM*, ● *fraz jedna ręka myje drugā* «o wzajemnej wymianie usług»: *i měe ěiē ěe koštuje i u ěego ěe koštuje, ěe, to beńže: jedna reńka myje drugu Kajkowo O, UAM*, ~ *pełne ręce roboty* «dużo do zrobienia»: *peūne rėnce mamu roboty Ostrōda*, ~ *patrzeć komuś na ręce* Szcz zob. ***patrzać** w zn 1, ~ *żyć z pracy rąk* Olsz zob. **prac** w zn 1; **c**) «antropocentryczna jednostka miary» O Nidz Mrąg Pisz: *te jene to take sō duūge – to scūbu, ale grupse jek moja reńkū Mrągowo, suzeń, še ěeža tak rencaěi – rybacka ěara Jablonka Nidz*; **2**. *przen a*) «władza, zależność, wpływ» W Olc i bl: *Ale Bóg koždėgo mo w rėnku i žydzě, Jeźli chto swėgo brata nienażydzě psn Stef II 90, Łaskaw w rėki Twoje Progi moje zdaje psn IS LXXXVIII 308, Za latosie zniwa dziėka Bogu dziėka, Boć te wysytkie zbziory dała Jego rėka psn Mał I 20*; **b**) «praca, wysiłek, staranie» Szcz Giź Pisz i bl: *mōj ^oojėec pošadāu ěejsā gospodarkė, a ja tėni rekoma pšukupšuu vėncej žėni Orłō Giź, UAM, muj ojėec to mužuu kedi mu xėeli strojř: cōrko, stroj ěex nosu bogace, a stroj ěikogo ěe zdobyi, tlo co tfe rence zroběu Kałęczyn Szcz, UAM*; **3**. zwykle pl «rękojeści pługa lub sochy» O Olsz Szcz Mrąg Giź Pisz: *rence, rōnėki ot soxi te jenoš buō, prava abo livo Butryny Olsz, to ruńka do stalovaěa cy guymbzi cy ěalėj Orzysz Pisz*; **4**. «o rękojeści kosy» Ulnowo O, SDGW 14; **5**. pl «dwa drażki łączące koło ze stołkiem w kołowrotku» Nidz Giź; **6**. pl «o belkach wozu, w których tkwi dyszel, tzw. śnicach»: *rėnci pšedne, rėnci tilne Kiliany Olc, MAGP I s. 93, 96*; **nie do rėki** «niewygodny do trzymania, nieporęczny»: *w powiatach wschodnich [Mazur] zanotowano jednak liczne wypadki wykonywania rydli*

przez samych użytkowników. Były one jakościowo znacznie gorsze i tzw. „nie do ręki” bl, Kult MW 215; w **ręku** «bez użycia narzędzi, ręcznie»: *wašbret* [«tara»]: *stare luže to ni nel'i, moja matka to w reŋku* [prała], *to ne ýem, jak se to po polsku nazíwa* Babięta Mrąg. KS

rękaw (Z + P + lit + KMW 81) OWM, psn; Ipl -oma Giż (-ami Szcz Mrąg Giż Ełk Olc i bl); «część ubrania okrywająca rękę, ramię» OWM i bl: *moja mamuša to takó náua kosule z duuǵém rěnkawém* Myszki Pisz, *klin pot ryŋkavem to musí być* Strzelniki Pisz, *kafton to ino jezd bez rěŋkavuf* Witułty O, *poňosuam ras psu zžeć to ne za rěŋkof sf'itaŋ, ale tylo tu kšinke ukóšiu* Pogorzal Wk Pisz, ● *sypie jek z rękawa* W, Bar 137, ● *fraz w rękawach* «w samej koszuli, bez wierzchniego okrycia» W: *rozvlúk zak i chožuŋ tilo v ranjkávaŋ* W, SWarm 137; ● *rękawy dłućkie, dłućie, szerokie, szersze, wąskie, ~ paczešne, ~ obczochane, pokruzowane, ~ modne, ~ z pufami.* KS

rękawek dem w stos. do **rękaw**: *lobegnij ji rękáwki, bo sa za dlućie* Tuławki Olsz, KF. KS

rękawica (Z + P + lit + SWM XII) OWM, psn; Gpl -ów Olsz (*rękawic* bl); SWM wyrazy *rękawice* i *rękawiczki* omawia łącznie; 1. «okrycie zasłaniające dłonie, też grube lub duże, pełniące funkcję ochronną» OWM i bl: *otszymałem zato na rok dwie ubrania jedno na lato i jedna na zima skarpety, rękawice skóźnie* Gryźliny Olsz, P 4, 2, *kiedy ja waju wszystkich łobdzieję? muszę jeszcze ludziáć 2 páry streflów ji 3 páry rękaziców* Tuławki Olsz, KF, *židelice má i nuš i rāŋkažice; vetžne nożyce, musí je vyžnoć raŋs i mhut vybráć* Gietrzwałd Olsz, ● *mały Kowalik dosádzal na pykolu, brát całaŋ oktaŋę wyży, gdzie sia jano dalo – mały jak rankazica, ale tchu w niam jek u nura* W, Bar 39; ● *rękawice calkowite, palczaste, z jednym palcem, z palcami*; 2. *Rękawica* «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 300. KS

rękawiczka (Z + lit + SWM XII) OWM i bl, psn; Gpl -ów Olsz; SWM wyrazy *rękawice* i *rękawiczki* omawia łącznie; «**rękawica** w zn 1, też dem lub hip»: *muody nou sukno i bžaŋe rękawički* Skajboty Olsz, SWM XII s. 50, *Pończoszki na nózki Rękawiczki na rączki Korune na głowe Psiekna ja bende* psn IS LXXVI 265; ● *rękawiczki białe, złote, ~ cudowne, ~ druciane, ze skórki.* KS

rękawowy przym. od **rękaw**: *nie zabáčzta rękawowego futru kupsić do łobleki* Tuławki Olsz, KF. KS

rękiel (Z + SWMc) Nidz; «o człowieku bez ręki»: *rynkel* Łyna Nidz. KK

rękojście n, **rękojść** f (Z + lit + SWM IV, IX, SDGW) OWM, Kult MW JW; n M i bl, f OM i bl, formy nierozstrzygające postaci Nsg OM i bl; *rękorz-* OWM i bl, *rękow-* Szcz Mwsch; SWM IX podaje postać *rękożyście*; Npl -a Olc, Gpl -ów Szcz Giż Olc; 1. zwykle pl «część przyrządu, narzędzia, pojazdu służąca do trzymania, uchwyt, rączka»: a) «pluga, sochy lub radła» OWM i bl: *reŋkoišć kole puuǵa* Miechy Giż, *reŋkoišće* [sochy] *co rencami tšyŋmaŋ* Bartki Nidz, *pšeka od reŋkovišćof* Mieruniszki Olc, *ryŋkožišće do ryŋkuf; livo i pravo ryŋkožišće* Pasyw Szcz, *reŋkožišće ot puuǵa to musí być žuónćono co se ne rozniže* Lisaki Pisz, *soša – co tak drevnane reŋkožišće biŋy* Hejdyk Pisz; b) f «kosiska» Nidz Mrąg Giż: *kulka – ale reŋkožišć nazíwałi* Burdağ Nidz; c) f «cierlicy» Mrąg Pisz; d) «taczek»: *kari – kuŋko f pšotku i reŋkožišće* Piwnice Wk Szcz; e) f? n? «piły»: *takę z drewna zrobone, reŋkoišće* Mieruniszki Olc; 2. f? n? pl «drążki podtrzymujące koło w kołowrotku» Mrąg: *Kaduup, noǵi rš'i, tedi reŋkožišće* Mrągowo; por. **korzyść**. KS

rękorzeście, rękowiście zob. **rękojeście**.

rękuleczka psn; rą- bl; hip «**ręka** w zn 1a»: *ä Twe biäle rękulecki śniegu sie równä-jo* psn Kętrz 86. KS

rękulka psn; rą- bl; hip «**ręka** w zn 1a»: *Jedna się zdrasła, w rękulki klasła, Rety la Boga! nocka mię zaszła* psn, Sien 266. KS

rępać się; formę hasła i definicję powtórzono za KF; praes 3sg *rępa się*; «ubywać»: *ale tego szpaku to się rępã* Tuławki Olsz, KF. KK

rępnąć się; praet 3sg *rępnãło się*; formę hasła powtórzono za KF; «ubyć»: *ale tego szpaku to się rępnało* Tuławki Olsz, KF. KK

roba zob. **II. raba**.

robactwo (Z + lit + SWM III) OWM i bl, **robastwo** (Z + lit) OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz, psn; SWM uogólnia postać *robactwo*; coll 1. «ogół drobnych zwierząt latających bądź pełzających: owadów, larw, płazów, także gryzoni» OWM i bl: *robaki to fšystke, fšystke robactfo* Miechy Giż, *to tyš robactfo je to te robaki co furajõ: muži, muxory* Purda Olsz, *χšusć z žemi pšyže, zrobi še z tego baęego robactfa* Snopki Pisz, *žnija teš bežje do robactfa ličona* Pieczarki Węg, *co lata to robaki i maęe i duze, fšystko robastfo* Miechy Giż, *robok – na fšistko co po ženi uazi, robak, robastfo i na misi razem* Pisz; ● *robactwo, robastwo biale, ~ drevowe, ~ rozmaite*, ● *robactwo, robastwo gryzie, kasa, ~ lazi, siedzi, wlasło, ~ legnie się*; 2. «ptactwo domowe, drób» OWMzach: *w tem roku mam gwãlt tego robactwa* Tuławki Olsz, KF, *gajši, kokošy, kury – to robastfo* Gietrzwałd Olsz, *tšeba obšikovać robastfo: gejši pare, kačkuf pare, kuruf* Klucznik Olsz, *rogate byduo – to buyaje, vovų, krovy, robastfo to tylo drup* Woryty Olsz, *po polsku teras muvo drop, a my muvjil'i robastfo* Unieszewo Olsz; ● *robactwo, robastwo chlewne, domowe, drobne, piórne, piórowe, pożytkowe, ~ stare*. KS

robaczek (Z + lit) OWMzach Giż Pisz Ełk, psn; 1. «**robak** w zn 1, też dem lub hip» lok jw. i bl: *ja žižauam us takego robacka, komori – take maluške te leconce* Szymonki Giż, *čarne robaciki šešć košluf maju može* D Wólka Resz, *riby še na grunće pozažešajo do tego robacka, co go žco požreć* Gryźliny Olsz, *ješčurki to so take robaciki co f sklepsi e ženi še žovajo* Zezuty O, ● *A ja maųy zacek laze jek robacek, F skolem ne byvau, rusckim ne žižau* psn, ▲ *deszczowy robaczek* «rosówka» O: *na vuntke te deščõve robački, po dešču tak vilazõ z ženi do guri* Zezuty O; ● *robaczki czarne, czerwone, ~ lecące, maluške, świecące*; 2. przen «pieszczotliwie do dziecka»: *Li, li, li, moje dudki, Skacz robaczku, mój malutki* psn IS XXXI 121. KS

robacznicza «gatunek muchy?»: *muži – robačnice* Ramsowo Olsz. KS

robaczy (Z + lit) OW Nidz Mrąg, psn; 1. «nadjedzony przez robaki, robaczywy» lok jw. i bl: *te robace, co porobacaųy, to riže* Wygryny Mrąg, *jepka robace, bo za suço* Bartki Nidz; 2. «zniszczony przez próchnicę»: *robace – spružnaųe zębti* Mrągowo. KS

robaczyk psn; ekspr «z politowaniem o żołnierzu»: *I zagnali żołnierzyków Za cewone morze, Ze nicht od nich do rodziny Dowziedzieć nie moze [...] I zidzieli robaczyki Siwo przepiõrekie, Ona niesie, ona niesie Z domu nowzineckie* psn Gęb II 43. KS

robaczywy «nadjedzony przez robaki»: *znõwu natrasiułem na robaczywe jebko* Tuławki Olsz, KF. KS

robak (Z + lit + SWM III, X) OWM i bl, psn; Ipl -oma Węg; część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować; 1. «drobne zwierzę latające lub pełzające:

owad, jego larwa, płaz» OWM i bl: *robaki* – *take małeńke stpožeńa: mole, komary* Liwa O, *robaki* – *to take maŭe co po źemni še čougaju* D Wólka Resz, *robaki to su take co i v źeni su i take co furajo* Biała Piska, *robaki to so te co tak po źeni še vŭóco; na pto-ka to še nie móži robok; šćipáfka, šćelka* [«mrówka»], *fšistko do pospouu co tam v źeni* – *robok še nazywo* Łutynowo O, *robaki to fšistko, to rozmaýitość, to jus tam fšistke pospouu, to ji muši, pscouy, tšnele i rozmaýite, krófkí, χšŏⁿsce, to fšo robaki* Pogorzal Wk Pisz, *pscoua tes robak* Szczytno, *pluskfy to take robaki* niedobre Pańska Wola Giź, *krucki* – *carne duze robaki, co pod dylańi su* Lisy Pisz, *na grike i na groχ to robaki* pogryzo časami, *mšice* Unieszewo Olsz, *robaki f kartoflaχ zbžerać mušiva, išć s koźdego domu jeno* Różnowo Olsz, *robaki na kapuśće, kapustowe liški* Gryźliny Olsz, *liška* – *robak taki na džeŷe, na owocu* Ełk, *žesotko do mońki, coby robaki nie byu* Leleszki Szcz, *prosek do kupeńa na robaki je* Rostki Pisz, *robaki co v źeni so – vęⁿdaki, to fšo nazywamy robakoma* Sołtmany Węg, *węⁿtkoš, robakof χoźi suka* Szczytno, *robaka vetkneli na yak taki maŭy na ventke, no i ŭapałim my puźnej* Natać Wk Nidz, *kijonki pot kańje-ńami to jest tys robak, źnija teš* Bogacko Giź, *jescurki – to ućeka pšet cŭekem, ale to tus strasni robak* Występ Szcz, *wuns robok, ma prunski źelone* Rostki Pisz, ● *jak še rbaka zŭapśe, to on zavdi robaka moći* Jabłonka Nidz, ● *ogrodna dróška v leśe, vedŭuk po-zaru i vedŭuk robakuf* Mikołajki Mrąg, ▲ *deszczowy robak* «dźdźownica» O; ● *robak czarny, ~ drewianny, kartoflowy, ~ niedobry, straszny, szpetny; robaki* dłuckie, długie, duże, grube, krągłe, maluśkie, małe, ~ brzydkie, smrodzące, ~ przeróżne, rozmaite, ~ dwuzortowe, ● *robak gryzie, kása, požre, zagryźl, zakąsi, ~ się cmerze, się ferpupuje, się zalęga; robaki* gryzą, kásają, pogryzą, požrą, ~ się lęgną, się wylęgną, ~ furają, latają; 2. «niewielki ssak, zwykle szkodnik, sp o wilku» Olsz Szcz Mwsch i bl: *ŭaśicka to jest tes robak, to jest robak, co cicka čongńe* Bogacko Giź, *žezurka to tys robok* Skorupki Giź, *mys teš robak, scur tys do robakuf* Maćice Szcz, *co škode robi – to se mówi robak na nego: kret, sur, misi, kuna* Olsztynek O, *žilk – takeχ tam robakof nie znam* Dobry Lasek Mrąg, ● *ujšes, robaku!* [do kota] Mieruniszki Olc; 3. «pasożyt w organizmie ludzkim lub zwierzęcym» Giź Pisz Ełk i bl: *glizda – φ śpinaχ, albo φ cym – robak taki* Ełk; 4. przen a) ekspr «o małym lub słabym człowieku, sp zwierzęciu: biedactwo» Olsz Szcz Giź i bl: *dobže še robak uciŭ. Biŭ rozumni χŭopak* Narejty Szcz, KN II 61, [placmistrz do gości weselnych]: *Bo ja, robak zglodniały, Patrę na te w misie kawały, Coby teź i dla mnie co zostało, A mnie się jeść nie chciało* oracja, Wisła VII 96, *ktoś jeχau drogo i wíjži taka kokoška umaćana šeži i on gospodaš še złitowau, muwi: taki robak šeži – i pšynus go, a to buŭ koubuk* Purda Olsz; b) «o zmartwieniu» Mzach: *na tego robaka za wlele wzuŭ* [«wypił»] Dźwierzuty Szcz; **robaki** pl? (SWM III) Olsz; «ptactwo domowe, drób».

KS

robakowy przym. od **robak** w zn 1: *χoroba robakowa* Godki Olsz.

KS

robalek lit bl; ekspr «biedactwo»: [pan młody do panny młodej]: *jak sie tez cujes, robalku mój?* bl, Mał III 108.

KS

robastwo zob. **robactwo**.

robić (Z + P + lit + SWM III, IV, Fal PST) OWM i bl, psn; inf -eć OW Szcz Mrąg Pisz i bl, -eć O Olsz Szcz Mrąg Pisz i bl; praes 1pl *robim* M, *robiem* O Olsz Węg Giź, (my) *robiwa* OW, *robiemy* Węg, 2pl *robíta* WM, imp 2pl *róbta* WM i bl, praet 1sg *ja robil(a)* O Olsz M, 1sg *em robil* Mzach Pisz, 1pl *my robili* OW Szcz Mrąg Giź Pisz, (my) *robrilim* WMzach Mrąg Węg Giź Pisz, *robrilim* Nidz, 2pl *robilišta* Olsz, 3pl *robieły*

Olsz, fut 1sg f *będe robić* O i bl, *będe robila* bl, m *będe robił* O Elk i bl, 2sg *będziesz robił* Mrąg, 3sg f *będzie robić* Olsz i bl, m *będzie robił* Mzach, 1pl *będziawa robić* Resz, *będziem robić* Resz, 2pl *będzieta robić* Pisz, 3pl *będa robili* bl, *będa robić* bl, cond 1sg *ja by robił* Mrąg, *(ja) by robila* Mrąg; **1.** «wytwarzać w sposób celowy, produkować, wykonywać, przrządzać, konstruować» OWM: *muj* ^u*ojćec to take židui robziū i take soxi* Rzeck Resz, *vyrvali guufki* [Inu], *olej robili* Tyrowo O, *deki na uoza – ona jix robziūa* Skajboty Olsz, *žac sukenki i pońčoxy i fšo možna robić, byle byuo* Siedliska Giż, *noc i žen robzil'i te šcotki* Nawiady Mrąg, *buu jeden sefc, co robuu buty, a tedy s tyni butani pojeχou do Scytyna na tork* Mrągowo, *cauo žimo mneli v zarnaχ zyto, to biuo pšet kuñe, a do muina to pojeχali robić pitlufke* Kot Nidz, *ten co u naju ceguy robi to stryχoš* Dorotowo Olsz, *pχiwo sani robyl'i* Uźranki Giż, *ot burakuf zupe robžem, burakova* Lichtajny O, *kfasok to je taki garñec co zavdy kfas v nim robživa* Purda Olsz, *robe obyāt, pomije fšistko* Sterławki Wk Giż, *my muživa frištyk – kafe robili zašše* Mąćice Szcz, *teroz bym robuu, zeby mi te χuopāciska varštatū ñe porozvuucyli [...], a novy robić ñe* ^u*opuata* Lesiny Mł Szcz, SWM IV s. 109, *navet domy ñe s ceguy, no z gl'iny robyl'i, tu jesce takix gl'ianuχ domof to duzo jes* Gawliki Wk Giż, ● *pscoua co ñut robzi* Koźuchy Pisz; ●● «w odniesieniu do ognia: rozpalać» O Olsz Szcz Giż Pisz Olc: *co to pšy scepax rosno, to mužo zağef, stare luže s tego oğen robzil'i* Mąćice Szcz, *to* ^u*oni bzili taki kañen i* ^u*oğen robzili* Paprotki Giż, *ona pravje oğen robjiua do objadu* Kajkowo O; **2.** «wykonywać określoną przez podmiot lub dopełnienie pracę, być zatrudnionym w jakimś miejscu, zajmować się czymś» OWM i bl: *ćešle robyl'i pši jednym budunku i nel'i dwa piū, staro i nowo pšiuē mneli* Bartki Nidz, *gbur – to fšistko ino v roli robji* Jabłonka Nidz, *krafce robo u nas* Kowale Oleckie, *teras i te dentysty to fšo tēmcasovo robjo* Orłowo Giż, *ja v Gdānsku buuēm, ja buuēm aš v Varševje, robjuuēm za paχouka* Ogonki Węg, UAM, *w marcu pšijezza do mñe oxrōna skarbowa i še pita, ci mu wywuske z lasu robim* Mikołajki Mrąg, *zatyχno še rby, zatykajo še, jem ršeba robjeć luft* Pasym Szcz, SWM X s. 59, *teroz robžo taki vonduu i suso go* [o lnie] Zdory Pisz, *ja ve fabrice robotnik, tu na tertakaχ em robuu* Nidzica, *on robi na uženže drogowym, na tix šosaχ* Maldanin Pisz, *u jenego uženđnika robziūam tšinašće lat, a u drugęgo šešć latem robziua* Mrągowo, *muj moš pšy koleju robziū* Purda Olsz, *tu na Konopki ul'ici mi oba robili, to mi powediwaū ten čuek* Szczytno, *muj oćec buu žeñešnik, robziū pšy budože* Tuchlin Pisz, *pšut luže robili v boru i na tertakaχ* Wojnowo Mrąg, *un robi teros kole ćešli i dobže majo* Grabowo Mrąg, *kele džewa robziua* Purdka Olsz, *moja matka to by tam požežaua, una tam tyle lat v lñe robziua* Wykno Mrąg, *a potēm zaš do mularki pšisetem i mularke robjuu as do žejuntęgo rocku* Ogonki Węg, UAM, *ja ñe robe teras pši tyx žecaχ, to ñe wim jak še naziwajo* Maldanin Pisz, ● *žēñcou to kužno robzi sobže* Elgnówko O, ● *mądrość ludzka tež robzi postampy* W, Bar 85, ● *fraz džwiekę sp Pisz, powiekę sp O robić* «o krowie: przeżuwać paszę po raz drugi, dzwiekować, powiekować», ~ *robić krosna* «tkać ręcznie» W Mzach Giż Pisz: *pšed Vilelmem to ji žefcaki tozes robziūy krosna, a tera to jus tylo same stare bzauki tco* Upałty Giż, SWM IV s. 110; ●● **a)** «stosować określoną procedurę» OW Szcz Mwsch: *jo to tak robže: vezne kukeūka, rozrobže na kfas pšes noc i z rena go rosčyne* Skajboty Olsz, *to oni [tak] robjo: vitno takō dure i majo tčki i potēm na drugim kavale vičugñnō, zrobjo dure i ftedi to tčkō pχajō zavdi* Kajkowo O, UAM, *jek je [len] wyklepano, to tedy byñže cesany na takix scotkaχ, potēm ružne robo* Mrągowo; **b)** «przystosowywać do czegoś,

przerabiać» Olsz M: *rozwora – dūuġi wus robzim* Śwignajno Wk Mrąg, *robić na dūuzej – potstukować* [o przedłużeniu sukni] Skomack Wk Elk, *lası plundrowali i nożinu robzili* Frąknowo Nidz; c) «sporządzać, formułować, pisać» Olsz Mzach Mrąg Giż Elk: *tom robziuu vnošek do Varšavy, stamtont pošuo do mīnistruf* Różnowo Olsz, *skarge do žėndu robjić* Mostoły Elk, *zażut mu robjili, zebrałi tile matyrjauu, kara šmnerči* Użranki Giż, *robili swieczonqm kreda w chlewach lub stajny krzyże [...], azeby juz nikt nie urzekł tech krow i dały duzo mleka* Klon Szcz, P 5, 68; 3. «w konstrukcjach bez dopełnienia: pracować fizycznie» OWM i bl: *jak mauo bua, robzić mušoū čuówek* Węgój Resz, *jena na niχ fšystkiχ robzi* Dobry Lasek Mrąg, *komornik – to jispke jēm pan da i robjō* Lesiny Mł Szczytno, *siūa tu polskiχ luži robiuu, to my mozem po polsku* Mazuchówka Giż, *ne moge ostro iść i fest robić, bo jus ja šetymżešont lat nau* Olecko, *bžaūki stare, bace, co us robzić ne moguy, to po zebraņu chożiūa* Ukta Mrąg, *stary χuop jek ne muk robzić, to tedi poset paść ib, jakem muk, tom robjūu, a jakem buu χory, tom i φ špitalu lezaū, dūuzuj jāk rok* Mącice Szcz, «oni myśleli, że my Warmaki benzem im robić Stryjewo Resz, *ne benzėš robziū, ne benzėš mīau co jeśē* Bobrówko Mrąg, *kedy oni robjō, to dostano ųobrok, a kedy nić ne robzi, to dostane šana i wody* Paprotki Giż, *Moja Anulu, naucz sie robić, Bo cie nie weźmie żaden królewicz* psn Sob 130, *Dobrom jo matka mniala, Robzić my nie kozala* psn Stef III 42, przs. *choćby poszedł do Rusi, to robić musi* bl, LitLud XVII 108; 4. «być aktywnym, działać, postępować i zachowywać się w określony sposób» OWM i bl: *us ja nić ne moge robić, chożić ne moge cale* Wygryny Mrąg, *ne moze kōn robźeć co ųon χce, ino musi spuśać χuopa* Pianki Pisz, *robžilim f škole rozmaĩite sigle* W, SWarm 142, *jedēn drugęgo, χturni ne vlečāu, to go v vode vepχli, bo to žosna, čepuo juš i taki šmnėχ robžilim na tēm* Pasym Szcz, UAM, *co ty kpsiny sobzie ze mne robzisz, co mi tlo tyle bytujesz za krowę?* Tuławki Olsz, KF, *un tako nieprawość robjūū* Rybical Giż, *uūn fšistko robzi na uopak* W, SWarm 102, *Jańe, daj mi pokuj, ne rup guupotuφ, ja tes χce spać* Jabłonka Nidz, *moja pχirso bžaūka tak robziūa z žėcańi* Ukta Mrąg, *Kediš to bodaj tak robzili: jak wesele pšijechaūo, to wilecaūa matka i boxenek χleba podaua tem muodem* Frąknowo Nidz, przs. *rób co każq, jedz, co warza* W, Bar 139, ~ *musiem robić, żeby wilk syty, a owca cała była* bl, LitLud XVII 120, ● *ekspr χuopē, co ty robiš, vuū spadńe i guove sobe rozbije* Opaleniec Szcz, ● *fraz nic sobie z czego (kogo) nie robić* «nie przejmować się czymś, nie zważać na coś» Olsz Mzach Mrąg Giż: *te dzieci to cię tak pozbadli, co nic sobzie z ciebie nie robziq* Tuławki Olsz, KF, ~ *robić bredy* «opowiadać głupstwa, brednie, też: plotkować?»: *pšōntki, brēdi robžo* Lesiny Mł Szcz, ~ *robić sztrych pod czym* «kończyć sprawę» W, SWarm 159, ~ *co (ty) robisz?* «okrzyk zdziwienia lub dezaprobaty» OW: *ienu, co ti robziš?* *Dāj tamu pokuj!* W, SWarm 51, ~ *rób co chcesz* «wyraz zakłopotania, bezradności»: *jek tu Rusek ze mnu χcaū gadać, to ja šlipšem vyvaliūa i ne moge gadać – rup co χceš; bžeda jek kto ne moze jenzyka pozbadnić* Wejsuny Pisz; ● ● a) «sprawiać, powodować» OWMzach Mrąg Pisz Olc: *tχuš – taki robak nedobri, co skode robzi* Kowalik Szcz, *matka nie chczala robic dzadkowie trudnoscı, oddala nas dwoje dzieci do ubogego domu* Klon Szcz, P 5, 4, *peńcyljū dostauam ot jenego doktora, to ųuna lzi robi* Jurki Olc, *ne róptać mi φstidu* Hejdyk Pisz, ● *za nasėχ casof to my znalı tylko vęřtke i χacik, a dopχero jak us na vęřgořza napocelım stajac χaki, to us rozńice robziūo* Zgon Mrąg; b) «podnosić głos, hałasować» OW Szcz Mrąg Olc i bl: *ta bžaūka taki kšyk robjiūa* Ukta Mrąg, *jak še tako šfińo proši, musi bć čuovjek čıχo, ne musi kšik robjić, ne musi*

tam žecóf braž do tēgo Kajkowo O, UAM, *pšiset v nocy o dvunastej gožinē, tedy skandale robžiu* Krutyń Mrąg, *Wróbelki w sadzie robzió gwar*, *Na bal sie zbiegło wiele parpsn* IS XXXIX 154; **c**) «dopuszczać się czegoś złego» O Olsz Nidz Giż Pisz i bl: *bandity, aχ, co tu nama robýili, posabžerali pšežyny* Myszkki Pisz, *ón nikomu nič nie robžiu, šežau spokojnie* Stawiguda Olsz, *muži: cwožeku, dáj ty mñe pokuj, ja tobe nič nie robže, i pšikruu še znowuj i spaų* Jabłonka Nidz; **5.** «używać lub stosować jako»: **a**) «przyrząd, narzędzie (również o częściach ciała)» OWM i bl: *češla, ten majster, to toporem to robi, bo šekero to nie zrobi tak fajn* Kot Nidz, *žniwak – ci uon koso robžuų, ci šešpem* Bartki Nidz, *ja mam blaže; ja na uopataχ [chleba] nie robže* Mikołajki Mrąg, *my teras cepem cale nie robžim* Olecko, *wardák – liwo reņko robi* Mikołajki Mrąg, *wi robžita, pani, guowų, a my uapoma* Upalty Giż, ● *lejcem robžić te vouų, na pravo: kse, na livo: eć, stać: bišu* Paprotki Giż, ● *fraz robić bokami* «oddychać ciężko, unosząc boki ciała»: *jak koń čaško žýiga, to robži bokami* Pluski Olsz; **b**) «siłę pociągową lub napęd» OWMzach Pisz: *a fpšut to i kóni nie buų, to bilí vouų, vouami to robilí* Kajkowo O, UAM, *jeden koń zapšenžóni i uon robi nim* Pisz, *neųk to jest jesce taki muody, ale tes vykastrovany, a vuų to jus jak robži v ñego* Róklas Szcz, *my motorem robiwa* Gady Olsz, *postava to to co še nogami robi, bes te ničanki co pšežoži* Łajs Nidz; **c**) «surowiec, materiał» OMzach Mrąg Pisz Olc: *nudle to cale čénke makarony, kluski, to ot kartofel možna robžić i od mójki* Pustniki Mrąg, *boróφki to sų cerwone i sok še robi z boróφkóφ* Snopki Pisz, *kšesuo je z deski vyrabžane, bžozove, no jo, najency bžozove i dembove, to drugič še nie robi, za suabe so* Bałdy Nidz, *u nas suumu nie robó, deski pšibžite i tedy pšido uaty i pšize* dekuφka Olecko; **d**) «formę leczenia» Mrąg Olc: *okųady robiuam, žoua pšiuam od rojmatyzmu, take derće mam* Jurki Olc; **6.** «urządzać, organizować, też: brać udział w czymś» OWM: *to gospodarze robieli zebrania po stodolach, bo takze nie mieli innego miejsca do zebrania* Klon Szcz, P 5, 15, *a zakóncilí [zníva], to plón robilí* Ełk, UAM, *tši razı φ tygodnú zabawem robilí* Jabłonka Nidz, *o potich calich pracach to jeszcze muz-ika robili w starym roku i nowy rozpoczeli tańcami i muz-iko* Ulnowo O, PorJ 54, 1 s. 39, *ten niemiecki starosta nie chcał sluchac o Warszawiakach, bo robyli powstanie w Warszawie* Klon Szcz, P 5, 57, *evangélicke kośćouy to uotpusty nie robžiuų* Zdory Pisz, *moja jena curka ona kurs robžiua tamuj* St Kiełbonki Mrąg, *wičečka robilíšmy – wičečka z Varñi i s Povišla, bilíšmy f Poznau* Spręcowo Olsz, *žouñezom buų, alem vojny nie robžiu zadny i moje žeći tys nie robžiuų vojny* Mącice Szcz, ● *Táfelski uot Lukácsa robži mārčinki do Pozort* W, SWarm 80, ● *φ škole žeći šport robžili na tų ši* [nm Ski «narty»] Gardyny Nidz; **7.** «o narzędziu, urządzeniu: wykonywać pracę» O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Olc: *makera take bruzdi robi* Konopki Wk Giż, *pšilica to želazo guatko robi* Sucholaski Giż, *tyñ neχ [= miech] robži wewš i tyn wewš iže ruro* ib, *trjér to jesce lepžej robži jāk fužla* [o urządzeniach do czyszczenia zboża] Skop Giż, *arfa – co zbože čisto robži* Olecko, *mašina co uona douki robži, do traktoru jo pšiuožu, samo saži* Gawliki Wk Giż; **8.** «o zwierzętach: formować, też: wydawać odgłos» O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *stegna – gže kozi pšežožo, stecki robžo, kozi, kozuų, jeléne w leše* Pisz, *scury to na polu robž uokopy i dury* Krutyń Mrąg, *kreti tak rijo v žamni, tako gromatko robó* Klebark Wk Olsz, *muxy fito pajonk, šeć robži* Siedliska Giż, *wejta, zestažauam še, nie žem, co gėns robži* Konopki Wk Giż; **9.** «wypełniać pracę» O Olsz Pisz: *užendnik abo žemnešnik robžo sfoje gožini, pšidó do domu, pouožó še v uože i spšo* spokojne Łęgajny Olsz, Stef JPW 63, *un doma jat, ino pšiset sfoje gožini*

robýić Bzury Pisz, UAM; **10.** «stosować pewną jednostkę miary»: *u nas tak ñe robýili na mëndle* Snopki Pisz; **11.** «wydalać, wypróżniać się» O Mrąg: *to òn [prosiak] tfardo robzi, a to jest zapolène* Dłużki O, UAM; **12.** «bić kartami określonego koloru»: *zawdy te same wykrzykniki: to zolo w sercach, to frága w szali, to drugi robzi do łobuch, żołądz tróf, to znowu zolo kolier* W, Bar 102; **robić** w uż. rzeczownikowym w zn 2: *mozno za reduëm sażić jek ñi mo mašiny do vondoukóf robýić* Kiliansy Olc, KN IV 306; **robiony** (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Nsg n -o M, -e OW Nidz Mwsch, Npl nm-pers -y Resz, praet z podm. uogóln. ze słp. O Nidz Węg, bez słp. Elk; im. bier.: **1.** w zn 1 OWM i bl: *pazori to biyi kowalske – sobże robzone – a φ puźnejšix latax to zağineyo* Bredynki Resz, *decka na uisko to tkano, sobże robzona – to vej posočuka* Łatana Mł Szcz, *štašety – puot lepszej robzony, fejne robony* Ogródek Elk, *kaφα sobże robzona* [odp. na pyt. o napój z palonego zboża] Lesiny Mł Szcz, ◇ *žino bènže ekstra robzone; muši kisać i jek wykíše spoje ñežele, to tedi še wžino robi* Niedźwiedzi Róg Pisz, ~ *plun: wžanek bènže robzony* Gorzekały Elk, ~ *mleko muši bić wisažone w ñisi, do sklepu wstažom i beže pomaska robžono* Skop Giż, ● *ta brutka i tèn brutkàn to uñi juš sfuj stou tam mñeli, to biyo vjónki robjune dokoča stouu* Kajkowo O, UAM, ● *u nas biy fylm krencony o Mazurax, un biy robžony v Rućanax* Zgon Mrąg; **2.** w zn 2 OWM: *fšistko co biyo z'e lnam robžone do pšanzóna, to biya žuopska praca* Bartąg Olsz, KN II 53, *to us žoc tšaska, uiskà, g'žnòta, fšo, to musi bić robýune; napocenta tunà to musi bić zrobýuno, no o tèm gatki ñima* Mikołajki Mrąg, UAM, v *žime v usřnu žuopuf byya robona oluda* Snopki Pisz, ◇ *stouek napžirse – abo uafka mužo, co te kuonice pšidu, to uot kouožeja bynže robzone* Wejsuny Pisz, ~ *pod mašine to doui bëndò robýune i kartofle fpuscane i reduëm pšikrivane* Jedwabno Nidz, UAM, ~ *uot pžersęgo do dnužestęgo [września] to zasęf zuta bže robýonu* Orło Giż, UAM; **3.** w zn 2a O Olsz Mrąg Pisz: ◇ *jek te obuže beže robžune to žcauem tis krutko opožežić, ze na pžirse dalim te žo'evi do stpaža zrobýić* Bzury Pisz, UAM, ~ *jek tuña je fertix, tak bęže na drugo tuñò znowu ješano i znowuj tak jus bęže robýuno, jek i ta pžerso* Mikołajki Mrąg, UAM; **4.** w zn 2b: ◇ *stalunek: ñalěj i guëmbžij bęže robžono* Sucholaski Giż; **5.** w zn 3: *do Novego Roku to ñe byyo ñic robono, to muode žožili po muzykax* Siedliska Giż; **6.** w zn 4: *guupstfa bili robžone, teras cęek zauuje* Babięta Mrąg; **7.** w zn 4a: *tu byuy welke trudy* [«utrudnienia»] *robone, totyš mizerne žyu až do wizwolenia* Stawiguda Olsz; **8.** w zn 5a Olsz Nidz Giż Pisz: *deka jeklowano, robona jeklokem, takim uočikem* [o szydełku] Gryżliny Olsz, ◇ *ta fuğa, ta skaua beže wöntornikem robýona, to je želazny taki* Wydminy Giż; **9.** w zn 5b: *duzo jesce [w] vouy byyo robžone* Narty Nidz; **10.** w zn 5c Resz M: *koryto jest robone i z drěvna i s cymentu* Mazuchówka Giż, *cefki to bili robýone s tšćinu* Upałty Giż, *šla, casem to robžuno s konopši* Zdory Pisz, ◇ *marmolada – to beže z wowocu robone* Mikołajki Mrąg, ~ *sēr beže najwencyj robony s cistego mleka co skpašneje* ib, ~ *z yncnyyna byndu krupi robžuni* Węgój Resz, JP XXXIII 48; **11.** w zn 6 O Olsz Giż Pisz: *biyo požundne vesele robjune* Kajkowo O, UAM, *w wojskowim caše bili rejzi zagranicne robýone do jego špağra do ñikolaja do Pėtersburx* Ryn Giż; **12.** w zn 10: *u nas ñe muvjili kilo; na kilo ñe biyo robjune, na funti* Kajkowo O, UAM.

KS

robić się (Z + P + lit + SWM VI) OWM; fut 3sg n *będzie się robić* O; **1.** «stawać się, tworzyć się, powstawać, też: być wytwarzanym, przyrządzanym» OWM: *muši kisać i jek wykíše spoje ñežele, to tedi še wžino robi* Niedźwiedzi Róg Pisz, *červec, žišne še robo červune* Wipsowo Olsz, *šf'eze m'iko postazić i prosek fsypać, to take še ot razu rob-*

*żiuo śadue Karwica Pisz, bagno to gže se torq robi, torpok – gže torq śe wbrau Bredynki Resz, s tego bicka śe robzi bik Kwik Pisz, jek Źitler pšyšet, partyje śe robiu Różnowo Olsz, take dva kańeńe byu i tak śe f kouo kręńciu i śe kaša robýia, krupi z griki Waplewo O, začirki śe robzom mlíkem zalane Baldy Nidz, teros niensa ni mas, buo, pańenko, ale nie žišoj, kodleti śe robziu, z waźiwem, z groxem Krukłanki Węg, ● ta ^uobuuda na tym šfeće śe robzi Zdory Pisz; 2. «o porach doby, roku, zjawiskach atmosferycznych: nadchodzić, zapadać, nastawać» OWMzach Mrağ Węg Giž Pisz: *us śe robzi zarenek Babięta Mrağ, to jus jāk tak śe pšymrocek robýi, co mozna jus xojinke zašfěćć Myszkki Pisz, zmrok śe robi Wierzbinny Pisz, to žima śe robi Kozuchy Pisz, pamroka śe robzi Gardyny Nidz, śe robi jecor, śe zmeška Pieczarki Węg, zańeće śe robzo Szczytno, rostopi śe robzu Piwnice Wk Szcz; 3. «dziać się, też impers» OWMzach Mrağ Giž Pisz: *pokšivy se ružajo, patše, co to teros śe byńže robić Lipowo O, gm. Waplewo, o Jezuśe kožani, co śe tu robziu Rostki Pisz, i sodoma śe robziu, i špževali, i grali, vej Pogorzal Wk Pisz, tutaj pańenko śe lixo robziu, ^uondroficer [«podoficer»] pšyśed i mužiu, co vy śe potpiśće na naś žont, to vy nie zgińeće Ukta Mrağ, zasnou mocno ii nie žezau, co śa z nam robzi Butryny Olsz, Stef JPW 36, ● jo nie dom pšepšisac [nazwiska], moje rožice tak śe nazivali i ja, i než śe robzi co xce z noma Biesowo Resz, ● fraz co się (nie) robi «co się dzieje, o co chodzi» OW Nidz: *skarzy sia lokropnie, co mu dał takie drzewo liche, co sia rozlatuje na drewka. Pán sia przyglóndá, co sia nie robzi W, Stef OK 47; 4. impers «o odczuwaniu słabości, mdłości»: ja ýencej s panem ne gadam, bo mńe śe w guowe nedobže robi Mikołajki Mrağ, tobe śa lixo robi, jek jažeš PKS, to ty byś mi zmaru Butryny N Olsz.* KS***

robienie (Z) O Olsz M; forma rzeczownikowa czas. **robić**: 1. w zn 1 O Olsz Szcz Mrağ Giž Pisz: *stympa – do robenia jaglany kašy Łatana Mł Szcz, śmant beńže vistažoni do sklepu, as pšize do pomaski robýenia Skop Giž, mašina do śmentu robyenia to centrifugo mu nazivali ib; 2. w zn 1 ● ●: dżazga do špeceńa, do ^uogńa robenia Mikołajki Mrağ; 3. w zn 2 Nidz Mrağ Giž Pisz Olc: *makera do stręxof robyenia – to žuⁿtki bedo, to muži: pod makeres sažuu Skop Giž, šoska do brozdoq robenia Bogacko Giž, sfider do doukuf robyenia Upały Giž.* KS*

robiwać (Z + lit) Szcz Giž Pisz; praet 1pl *my robowali* Giž Pisz, *robiwalim* Pisz; iter w stos. do **robić**: 1. w zn 1 Szcz Giž Pisz: *to taki jes folus, mužo, to tu jek pšut robivali sukno, to nel'i Piasutno Szcz, us jak kedyś to tys tak syr troše zrobili s knińkem, potem robivali na ten wzór tylzycki Cybulki Giž; 2. w zn 2 Giž Pisz: mu tak nie robýivali, kańeńem [się] pšikuaduo [o moczeniu lnu] Orło Giž, kopec to vikopane – robivali take na majontkaž Snopki Pisz.* KS

robociądz (Z + lit + SWMc) WM, SWM V, **robociąż** (Z) Mrağ Giž Pisz; 1. «mężczyzna utrzymujący się z pracy fizycznej» Olsz M i bl: *ma roboćonze teras pot sobo i plancuje kfatki, wyucyu śe želńictqa Snopki Pisz, z ciebie to lichy roboćiądz Tuławki Olsz, KF, roboćonze Biała Piska; ● ● a) «chłop bezrolny mieszkający u kogoś za odrodek, chałupnik, też sezonowy pracownik rolny lub stały pracownik folwarczny» W Szcz Mrağ Giž Pisz Ełk i bl: *xažupi to tlo te, co mńeli dla roboćonzuq Rudziska Szcz, take roboćonze, co ^uobrabajo pola Kwik Pisz, roboćoⁿze zavdi mužil'i do pana – suⁿko zasuo to ja jus ne vas Upały Giž, sažupa – gže roboćonze neskałi, a gže pan neskał to budinek Rybical Giž; b) «zatrudniony w fabryce» Szcz Olc: *ten zdolny roboćonž f fabryce byu za dyrektora velovany Olecko; 2. pl «pszczoły robotnicze»: roboćonze – te pracuju – maue pšcouy Zabrodzie Resz.* KS**

roboczy (Z + P + SWM II) Resz Giż Pisz; «przeznaczony do pracy»: *«ożęne na poposedni žęń, poposedne znači še roboče* Użranki Giż, *spacėrowe sanki i roboče sanki* Drygały Pisz. KS

robota (Z + P + lit + SWM II) OWM i bl, Kult MW RD, psn; Gpl -ów O; 1. «czynność wymagająca wysiłku fizycznego, rzadziej umysłowego, zajęcie, praca, też: wysiłek włożony w coś lub efekt tego wysiłku» OWM i bl: *«ogrodnikuf mam f χa-uupše, to iχ vezne do roboty* Gady Olsz, *zabrali śa dixtik do roboti i uoćišćili caue mnyškańe* W, SWarm 27, *řjasek tes liři je, ale letki do roboty* Pańska Wola Giż, *košėne jes lžejsā robota, lžejsa praca nis te zbyřerańe žita za χuopem* Biała Piska, UAM, *to jest nařęńkša robota z nińi, bo ofte zbože še ssece, a žemńak – musi go z žėńi vidostać* Bzury Pisz, UAM, *snować na take snowadua to tšeba žele roboti* Pogorzel Wk Pisz, *«una jes z zavodu krafcova, ona ma tyle roboti* Drygały Pisz, *co tedi f škole robźiće? teš tam maće dość roboty* Wesołowo Pisz, *škouowo robotem zrobiūa, raχunki, čitańe, a potėm kouko wžeua i přšendua* Kajkowo O, *řrebak to uš jest do tšex lat, a qtedi uš do roboti* Nidzica, *robotny vuz do roboty, a tom co do košćoua to bricka* Maćice Szcz, *Teroz kupujta, ludziska złote, Bym přędzy skończul moř robotę* psn Zient 177, *f fabryce majo letke robote* Tuchlin Pisz, *co lān roboty koštowaū* Spręcowo Olsz, *cyfki bendo f counek sařane, co to roboty, Boze kořany* Lisy Pisz, *přy mořiř lataχ – to muřili – to za duřo roboty* Skajboty Olsz, *Otwarajze, panie, seroko twe wrota, Bo do ciebie idzie wsystka z pól roboty* psn Mał I 12, *gospodař provaři kovala do χaty, zeby tam sfoje uadne robote pokazać* Kowale Oleckie, przs. *Taniec nie roboty, kto go nie umie, to sromota* bl, LitLud XVII 118, ● *Z ranków wylatujó My wszystkie roboty, Łod żolu i smutku I zielgi tajsknoty* psn Stef II 69, ● *Kubek ślebrny, pozłocany I psiszczan złoty, i psiszczan złoty, I fartuszek ślebram tkany* Cudny roboty, *cudny roboty* psn Stef III 131, ● *Kozocy, kozocy, warszawsko psiechota, Łobłopsiac i kochać, kozoka roboty* psn Stef I 66, ● *przen «kłopot, strapienie, udrėka»: Księřyc przywdział czapkę, Pewnie będzie śłota, Z tamy dziewuchami To straszna roboty* psn IS DXCIII–III 56, ● *fraz czyjeřs O Pisz, swej Mrąg i bl, swojej Mzach Mrąg Giż Pisz, swojskiej O Mrąg Pisz, własnej bl roboty* «o czymś wykonanym własnoręcznie lub domowym sposobem»: *te to su tis moři roboti* [o butach] Bzury Pisz, UAM, *on sukman maū spej roboti, tak soře tkane* Mrągowo, *«ot sfynta bzaūo deke, a na cořen to čėmńejso tkano sfoi roboty* Orzysz Pisz, *soře tkaūa sfojski roboty obrusek* Ruś Mł O, *Bandziem je nosić w barwne kolory, Dziewcząt staniki własnej roboty* psn IS XXVII 101, ~ *w robocie* «w trakcie wykonywania»: *Jestem ja Mazur sumno bogaty, Śwecó sie na mnie přeślicne saty: [...] Jedna lezy w robocie u swacki Druga službistka zaniolsa do pracki* psn Stef III 55, ~ *coś było w robocie* «coś zostało użyte jako broń w walce, bójce»: *swiatlo wygaszyli i wtencas się rozpocęła bojka z nami i butelki, szklan-ki od piewa były w roboce, było duzo i ranych po obu stronach* Klon Szcz, P 5, 41–42, ~ *pełne ręce roboty* O zob. **ręka** w zn 1a, ~ *chwycić się roboty* Mrąg zob. **chwycić się** w zn 1a, ~ *wziąć kogoś w robotę* Szcz zob. **wziąć**; ● *roboty ciężka, dobra, fejn, krwawa, lekka, najgorsza, najlepsza, najtrudniejsza, nielicha, wielka, ~ górnicka, szkolowa, ~ brudna, najczyściejša, ~ babska, chłopska, dziewczynina, kobiecka, ~ wiosnowa, ~ pszczolowa*; ● ● «przedmiot czyjegóš zamówienia» W Olc: *tu jeden kšonc přyšed do kovala, zeby koval mu jedno robote zrobiū* Kowale Oleckie, *do takygo dudūāia juř žanci ne puda z robotū* W, SWarm 26; 2. «stałe lub dorywcze zatrudnienie»: **a**) «dające zarobek, też: posada» OWM i bl: *«on χořiū do lasa do roboty* Stryjewo Resz, *otpoře-*

жау жеšче же хожи по мѣсѣ, coby roboty šukaу, coby pare groši zarobуu N Kaletka Olsz, kto не быу partyjny to не dostaу tako dobre robote, tako lepo sуuzbe dostali partyjni Olecko, on robži dla państfa, na sfoje не, tulo pшы pańsfovej roboče Purda Olsz, muša-ujem učekać z Lešin, не dali roboti, pšešadowali мне за polskość Szczytno; ● robotę można: dać, dostać, mieć, ująć; b) «podejmowane na zasadzie przymusu» O Pisz Olc: na roboče byli šiuа polskiх luži Maldanin Pisz; 3. «miejsce, w którym się pracuje» O Olsz Nidz Mrağ i bl: жуопок буу v roboce i zlečoу Kraplewo O, жеці dostanò ø skure jak ja pšide z roboti Natać Wk Nidz, I ja zmocу sfe saty, uterуzy, galoty, I ja sed ku sfej miujej niбы z roboty psn; 4. «koszt robocizny lub usługi, też: zarobek» W Pisz: za moją robotę to potem się porachujewa Tuławki Olsz, KF, u golaža mušaу ten жуоп uopуaćić te robote N Kaletka Olsz, gdyby já mniál dobro zóna, to bych sobzie z moji roboty móg majóntek kupsić W, Stef OK 44; **roboty** plt (Z + P) Olsz Szcz; 1. «zespół określonych prac świadczonych przez kogoś» Szcz: wem czasie pracowałem sam na własną rękę roboty budowanie Klon Szcz, P 5, 52; 2. «praca w przemyśle zbrojeniowym lub gospodarstwach rolnych, do której zmuszano ludność z ziem okupowanych przez Niemcy w czasie II wojny światowej; roboty przymusowe» Olsz Szcz: nas wywiezli do Kaminska pod Radomsko, Cęstochowa, a tech mlódech do Niemiec na roboty Klon Szcz, P 5, 57.

KS

roboteczka (Z) Olc, psn; hip; 1. «robota w zn 1» Olc i bl: [len] napšut beže poñendlóny, a potem bes ćerlice go pusca; take roboteckí se robžiuo Olecko; 2. «przedmiot sztyty, haftowany, wykonywany szydełkiem lub na drutach»: W karecie ją przywieziono, Kole piecka posadzono, Kole piecka, kole piecka, W obu rękę roboteczka psn, Wisła IV 810.

KS

robotka, robótka; Gpl -ów; dem i hip «robota w zn 1»: no, Edyta, bežes ty zmyvaю kuxiño? cy oba še veznem do těj robotki? Olecko, Kiedy na nóžki swoje wzrastała, Do robótków bardzo mile zabiegowała oracja, Sien 256.

KS

robotni, robotny (Z + P + lit + SWM II, VI, SWMc) OWM, psn; -ni Mrağ Giž, -ny OWM i bl (SWM VI obie formy traktuje łącznie); Lsg f -é Olsz, Gpl -ech O; 1. «chętny do pracy, pracowity, też: skrzątny» OWM i bl: oх, ta panna biуа ale robotna! Gardyny Nidz, ražno žewuža to uadná a robotno Snopki Pisz, gburi so robotne luže Piasutno Szcz, te robotne, a w jedle niewybredne ludzie z Polski nie tulaliby sia po cudzych robotach [...] – kieby jich Moskal nie přešadował za ziara i mowa W, Bar 95, ćuуanki – to take robotne luže, ćuуajo fest do pospulfstfa Zameczek Mrağ, ▲ robotni ludzie O Olsz Nidz zob. **ludzie** w zn 2, ~ robotny chłop Mzach Mrağ i bl zob. **chłop** w zn 1; ●● «o pszczole: wykonująca wszystkie prace w ulu» Mzach Pisz: robotne pscouy, to te rıxtovne so [odp. na pyt. kwest.] Kożuchy Pisz; 2. «przeznaczony do pracy, roboczy» OWM: ø poñežaуek do pracy, robotni žiń Kożuchy Pisz, pofsednie uožeńe, a kedi jes caуkožite, to robotni ancух Babięta Mrağ, pšódek od robotného voza Gawliki Wk Giž, maуe sanki do špaceru, a do roboti robotne sańe Sądry Giž; 3. «robotniczy»: štrejki robotne Ryn Giž; **robotny** w uż. rzeczownikowym «najemny robotnik rolny, nieposiadający własnej ziemi, parobek»: jeno z robotnєх poxože, rožice не meli roli Tyrowo O.

KS

robotnica (Z + lit) Olsz Nidz Pisz; 1. «kobieta utrzymująca się z pracy fizycznej» Olsz Pisz: wolę jiść za robotnicę do fabryki niż służyć tu gbura Tuławki Olsz, KF; 2. «pszczoła zbierająca miód» Róg Nidz.

KS

robotniczy (Z + P) Olsz Szcz Giż; przym. od **robotnik**: *miał ładny duży sad a przy domu robotniczem miejszy sad* Dywity Olsz, P 4, 2. KS

robotnik (Z + P + lit + SWM V) OWM i bl, psn; Npl *-ki* WM i bl, *-cy* W Pisz i bl; «mężczyzna utrzymujący się z pracy fizycznej» OWM: *robotnicy z wioski pracują w lesze panstwowem* Stryjewe Resz, P 1, 8, *robotniki meli duży zarobek na dworcu v Morcinkove i v lesze* Purda Olsz, *robotniki žanci zarábžajũ na bãne niš gžejanži* W, SWarm 4; ●● **a** «chłop bezrolny mieszkający u kogoś za odrobek, chałupnik; też sezonowy pracownik rolny lub stały pracownik folwarczny» WM i bl: *duży to gbur; robotnik – taki, co cale nic nie ma* Różyńsk Wk Pisz, *bez žamni to mneškańec abo robotnik* Gryźliny Olsz, *co po lužax nėska, to robotnik* Skop Giż, *najvēncej to v maje"tkaž, co robotniki mneškali, to zavdy movili žauupy* Dąbrówka Pisz, *to co pšet robotniki i jeho dom, i ta čaŕa obora, pospoju to dwor nazivali* Mikołajki Mrąg; **b** «zatrudniony w fabryce lub kopalni» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *ja we fabryce robotnik, tu na tertakaž em robuju* Nidzica, *robotniki w mneście się tyle nie narobzia, co mi na roli* Tuławki Olsz, KF, *jak pšyset ten štrajk 1905 rok, robotniki žčeli vēcej* Maćice Szcz, *f kopalnaž vestfãlskyž robotniki čajsto robžũ štreiki* W, SWarm 159. KS

robotny zob. **robotni**.

robotować; praet 1sg *ja robotował(a)*; «wykonywać określoną pracę, być zatrudnionym w jakimś miejscu, zajmować się czymś»: *ja mnaŕa krosna, robotowaŕa na niž* Gutkowo Olsz, *jeden budowau, a ja mu robotowaŕ* Rummy Szcz, *to pañi ni wjem, jo tak s koñarhi ne robotowaŕa* Różnowo Olsz. KS

roboty plt zob. **robota**.

robótka zob. **robotka**.

I. rochać (lit + SWM III) W Mrąg; «o świni: chrząkać». (Nm *röcheln*). AT

II. rochać zob. **chrochać**.

roctuch ekspr «o człowieku zakatarzonym»: *kto duzo smarka to roctuch* Dębówko Szcz. (Od nm *Rotz*). AT

roczeczek psn; Gsg *-a* bl, *-u* bl; hip «**I. rok**»: **a** w zn a bl: *O bodajmy zdrozi plonowali, Wsego rocecku docekali* psn Gęb II 53; **b** w zn b: *Zostawiam cie Käsiecku, Mój rozany kwiatecku Zostawiam Cie do tego, Do rocecku siódmego* psn Kętrz 71; por. **lateczko**. KS

roczek (Z + P + lit) O Olsz Szcz Węg Giż, psn; hip «**I. rok**»: **a** w zn b O Olsz Szcz i bl: *jeszcze roczek ji skonczy się moja służba* Tuławki Olsz, KF, *Jestam szewcik, a ty drugi, Dwa lata naszy zashugi, Jeszcze roczek przeżyjewa, Czeladnikamy lostaniewa* psn Stef I 185; **b** w zn d Olsz Węg Giż i bl: *no, mój "ojćec pomer, jakem mnaŕa jeden rok, rocěk, ne? to še potem matka "ozaniŕa do Dämbrufki* Radosty Olsz, *jena jes tšinašće lat, druga žeŕeńć*, [trzecia] *φ šostum, a ten dwa ročki* Rybical Giż; **c** w zn a bl: *zilija była jasna, a Święty Jan ciemny, to obziecuje rocek przyjemny* bl, Mał I 9, ● *przyjaciele, juž po chwili stary rocek się uchyli* Kal 1892, 18; **d** w zn c: *a potēm zaš do mularki pšisetem i mularke robýuŕ as do žejuntęgo* [1909] *rocku* Ogonki Węg, UAM; por. **latko**. KS

roczniak (Z) Nidz Węg; «zwierzę mające jeden rok życia»: *jek rocñak jes to žže-bak, a potem drygãnt, a wyržñenty to kuñ* Natać Wk Nidz. KS

rocznica (Z + lit) Olsz; ogp: *wnetki będzie rocznica naszego wesela* Tuławki Olsz, KF. KS

roczniczek «młody tegoroczny pęd rośliny, jednoroczna gałązka»: [drzewo] *to poŋki dawa – rocńicki – tag gauŋski* Siedliska Giż. KS

rocznie (P + lit) W; «w ciągu jednego roku»: *zboża było od 160–260 centnarow rocznie umłoczone* Stryjewe Resz, P 1, 5. KS

rocznik «osoby urodzone w określonym roku»: *dla pierwszych roczników była religijna godzina nauki na odmian jeden dzien po polsku, jeden po niemiecku* Stryjewe Resz, P 1, 3, ● *f těj kuzŋi byuŋ ošem žećuf ruznego rocńika* Kowale Oleckie. KS

roczny (Z + lit) Olsz Nidz Giż Pisz Olc, psn; **a** «mający jeden rok życia» Olsz Giż Pisz Olc: *rocni ćelak; w drugiem roku to jeuożica* Drygały Pisz, *rocny – kiżok, dwuletek jus to kón* Orzysz Pisz; **b** «pozostawiony na jeden rok bez uprawy» Olsz Nidz: *rocni ugur* Burdąg Nidz; **c** «przypadający raz do roku»: *Záspiewäjciez teraz piosnecki do tego, Ze wam Pan Bóg dał dočekäc zniweckä rocnego* psn Kętrz 84. KS

roczyc 1. «kląć (obj. Kolb)»: *A choć i dzieci po ulicach roczą, Ojciec, matka słyszą, roszczką nie wyćwiczą* psn, Kolb 569; **2.** «wydawać wyrok, oceniać»: *Oj, łura, z wody, Łura, na woda. Szacujó ludzie Moja łuroda. Niechoj szacujó, Niech jěch Bóg roczy, Moja łuroda Zionka nie straci* psn Stef I 172. AT

roda przen «miazga drzewa»: *kory się odejmowano [sic! -no zamiast -to?] i na tej rodzie pod spodem na drzewie jest i się mieszy taka jedwabnia zylka, to sie jąm zeszkrobie i się nakłada na opochlinie* Klon Szcz, P 5, 67. AT, KS

rodaczka (Z + lit) Olsz Mzach; «kobieta pochodząca z danej miejscowości»: *ja rodacka z Brożiny, a my potem tu pšycógnełi* Kamionka Nidz, *ja jest rodacka z Pasyma i w Westpalaž biuā žešeń lat pšet wojnó* Wielbark Szcz, *jo jestem rodacka az z Żelbarka Róklas* Szcz. AT

rodak (Z + P + lit) OWMzach i bl, psn; Npl -ki Olsz Mzach i bl, -cy Olsz; **1.** «rodowity mieszkaniec pochodzący»: **a** «z danego regionu, powiatu, miasta, danej wsi» OWMzach: *kenyś še rożiū – to je rodak* Dąbrówno O, *to byli rodacy stont, oñi powyjeżchałi* Różnowo Olsz, *ja Mazur jes, rodak s powjatu niiborskego, teras Neżica, Niżica* Bartki Nidz, *Klecik bił rodak z Poznan* Wały Nidz, P 9, 10, *lon je rodäk z Butryn* Tuławki Olsz, KF; **b** «z tego samego regionu, z tej samej wsi, co ktoś inny» W: *nie chcialem jako działaczem [warmińskim] i przewodnikiem będąc swych rodaków opuścić na pastwa wrogów* Dywity Olsz, P 4, 40, *moj ojciec św. p. abonował z dwoma rodakamy z wioski Dywytach tego „Pielgrzyma”* ib 35; **2.** «członek tego samego narodu, co ktoś inny» Olsz i bl: *nasi rodacy [...] pielęgnują śpiew polski i odgrywają sztuki teatralne [na obczyźnie]* St Kaletka Olsz, Leng 125. AT, KS

rodlina zob. **radlina**.

rodliwy «urodzajny»: *dobre pole to rodliwe pole* Skop Giż, *żarniasta, carna žen – rodliwa, cale liža nie jest* Występ Szcz. AT

I. rodło «godło Warmii» W, SWarm 135. AT

II. rodło zob. **radło**.

rodłowanie zob. **radłowanie**.

rodny (Z) Nidz Giż, SWM IX, SDO, lit bl, psn; **1.** «o ziemi: uprawna, orna, też: urodzajna» Nidz i bl: *rodne pole, a drugie pole, co še jino gauŋski, kšaki rozu* Wierzbowo Nidz; **2.** «związany z urodzeniem, rodowy, rodzinny»: *Takoż starzy mają skwierstwo Za to rodne przeniewierstwo: Miast lekkiego dzieciom chleba Dziś im plewy szukać trzeba!* oracja, Mał III 157, ▲ *rodna karta* bl zob. **karta** w zn 2;

3. «otrzymany od przodków»: *to rodno gatke to cuówek nigdy ne zapomne* Krzyżany Giż. AT

rodowity (P + lit) Olsz; «urodzony w danym kraju, regionie»: *ten ji brutkån to rodozity Warnijåk* Tuławki Olsz, KF. AT

rodzaj (Z) O Olsz Nidz Mrąg Pisz, psn; **1.** «gatunek, odmiana, typ» lok. jw. i bl: *rozmaite rozaje so; su ćanke, grube deski i bÅle* Stawiguda Olsz, *rozaje butuf to su żećínske, żećínske, χuopcínske* Bzury Pisz, UAM; **2.** «rodzina, pochodzenie»: *Płynie dzieciónteczko Łod kraju do kraju, Nie zaznało łojca, matki, Ni swojého rodzaju* psn Stef III 8; **w rodzaju** w uż. przymiotnikowym (Z) Olsz Pisz; «podobny do czegoś, przypominający coś»: *opauka plećona w rozaju kosa z ruzguo i s kożeńi, z lescini, s kadiku postap* Pisz. AT, KS

rodzajny (Z) Mzach Giż, SDO; **1.** «urodzajny» Mzach i bl: *rozajna rola, bo rożi* Łyna Nidz; **2.** «urodzony»: *jo tēs tu rozajno w Widminaχ* Mazuchówka Giż. AT

rodzenia (Z) Olsz Mrąg, **rodzinica** (Z) Resz; «macica u kobiety». AT, KS

rodzeństwo (Z + SWM V) OW Nidz Mrąg Pisz Olc, **rodzieństwo** (Z) Nidz; SWM uogólnia postać literacką; **1.** «małżonkowie i ich dzieci, także dalsza rodzina» O Olsz Nidz Mrąg Pisz Olc: *rozeństfo – toć je famulija, fšiscy pospoou rożina* Ruś Olsz, *rozeństfo to je pokrewność, so pšyjaćele* Wygoda Olsz, *rozeństfo to żeći i rożice, to je famelijo* Łyna Nidz; **2.** *rodzeństwo* «brat i siostra» O Olsz Nidz; **3.** *rodzeństwo* «rodzone dzieci» Bredynki Resz, SWM V s. 9. AT

rodzic (Z + P + lit + SWM V) OWM, psn; GApl -cy M i bl, -ce O Olsz Pisz Olc i bl, Dpl -am Mrąg, Ipl -oma Giż; «ojciec, sp też o matce» W Szcz Pisz i bl: *Pošet ojćec do karćmi po sina sfoigo, Cobi on ne tancovau z ubogu żećinø – Z ubogo rni ne każeće, bogato me ne χce, Oj zãckoj vi rożicu, Bóg vama zapuaći* psn, *ĩã bim iuś poięχaua, tilo źãł mi tu tile žeći uostazić. Prãvda, že sò fšiscu uozańõne, ale rożicozi ienõš uo ne χozi* Szãbruk Olsz, Stef JPW 7; **rodzice, rodzicowie** plt (Z + P + lit + SWM V) OWM, psn; N *rodzice* OWM i bl, *rodzicowie* bl, formy nierozstrzygające postaci N OWM i bl; «ojciec i matka»: *moje rożice byli Mazuri i ja* Szczytno, *Z ubogo zakazujeće, bogato ne χce Tyż vas rożicovẽ Pan Bog karać benże* psn, *Kedi uoba rożice [umrã] – to caui šerota* Bredynki Resz, *rożice rożicõf cale po polsku gadal'i, po nehecku ne mogli* Giżycko, *ojcove rożice i maććine rożice to še mużiuo grõski: grõska i gruzek* Dłużki O, UAM, *tero ja mam moje rożice i mam jęgo rożice ib, tam znalaz spojõ zone u jej rożici* Ryn Giż, *to tak kedy esce maue žeći so, to esce Nikouaj packe pšineše – za mojiχ rożicy i teros tak še robzi* Myszki Pisz, *jek jo byua muoda to mušaua pracovać doma kele rożicuf* Klucznik Olsz, ● *moiχ rożicuf času o Stancleže byua polska škoũa* Bredynki Resz, ● *Przy rodzicãch stojãc I Bogã sie bojąc, Lepiejby mi bylo Niz w šwiecie wędrując* psn Kętrz 58, ● *zag. – kto mo nodurnejsze rożice? – toć to ćelok, bo matka je jako dojno krova, a oćec guupši byk* Tyrowo O, ● *przen zag. kto še dobbẽ množi a žadnyχ rożicuf ni ma? – kuamy* [kłamstwa?] Ornowo O, ▲ *chrzestni rodzice* «ojciec chrzestny i matka chrzestna» Szcz: *jak byli biednie rodzice w domu, to się tak starali, azeby wżãsc chrzãsnych od bogatech gospodarzy, bo co na to zeby chrzãny rodzice dały temu decku moznosc do zyca i ofiary dla dziecka jako zapomogi, szkoły i naukę* Klon Szcz, P 5, 63. AT, KS

rodzicielski 1. «odnoszący się do rodziców»: *gdym byl jeszcze chłopcem szkolnem nauczyłem się po polsku czytać i to w domu rodzicielskiem* Dywity Olsz, P 4, 43,

pšijexaľi aby zrobić zebrane rożićelske Purda Olsz; **2.** «ojczysty»: *swojej rodzycielske mowie niezabazculem* Szczesne Olsz, P 2, 9. AT

rodzicowie plt zob. **rodzic**.

rodzicowy «pochodzący od rodziców»: *ńe mođe tak cale prawýe dobãcic śe, ale na rożicowo gatke to beńże ośmżešont lat, jek on [kościół] buų poprawýanu abo rozwýeńsónu* Rybical Giż. AT, KS

rodziczka psn; «o kobiecie: rodem skądś»: *Pytamże cię, dzieweczko, Skądś ty jest rodziczka? Z Podola ja rodziczka, Szoltykowa coreczka* psn, Kolb 549. AT, KS

rodzić (Z + P + lit) OWM, psn; fut 3sg f *będzie rodzila* Olsz Giż, m *będzie rodić* Olsz; **1.** «o glebie: dawać plon, o roślinie: owocować» WMzach Pisz Ełk i bl: *rozajna rola, bo rożi* Łyna Nidz, *żouty pasek – ten ńe rożi* Sajzy Ełk, *koróna na scepax, co owoc rożi* Biała Piska; **2.** «o kobiecie lub samicy: wydawać na świat potomstwo» Olsz Giż i bl: *kiedy twoja będzie rodiuła?* Tuławki Olsz, KF, *lulka to tes beże ras rożiua, a byšek to cò ensego, to ńe rożi* Paprotki Giż; **3.** «o Bogu: powoływać do życia»: *Bóg Lojczec przed źeki Z szebże syna rodży, Duch szwenty lod Lojca I syna pochodży* psn Stef II 85; **4.** «sprawiać, wywoływać»: *Sųonce plonse* «otpravuje, *Żemńa kf’aty pokazuje Dżeva śe f sadax pukajo A šfenći z martfųx pofstajo To je veľkom radość rożi Ze Jezus z grobu viųoži* psn; **rodzący** psn; «pochodzący od tych samych rodziców, nie przyrodni»: *Ach, siostry, siostrzyczki, Ach, moje rodzónce! Już nie banda pannó Puki śwat i slónce* psn Stef I 5; **rodzony** (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** im. bier. w zn 2 OWM i bl: *ja tu jes rozony, ʰojczina moja* Rummy Szcz, *φ Stawíguże jestam rozona, zeńatam byua φ Pluskax* Stawiguda Olsz, *moja kobżeta to tu rozóna, jo ńe* Kraplewo O, ● *em buų z mńasta rozuni, ńe rozuńau roľńickej práci* Biała Piska, UAM; **2. a)** «spokrewniony w prostej linii, nie przybrany, też w uż. rzeczownikowym?» Szcz Giż: *ja zas w poszukiwaniu swojej rodzonej matki wyjechałem* Klon Szcz, P 5, 58, *to od macoży żeći, a to od rozunej* Giżycko; **b)** «pochodzący od tych samych rodziców, nie przyrodni» Olsz i bl: ● *Szabeleczo moja, ślifowana łotra, Będziesz przyjemniejszo niż rodzono siostra* psn IS XXXI 119; **3.** «będący kimś przez urodzenie» Szcz Pisz i bl: *moja zona rozóna Nėmka, ona bi ńe řcaua tu pšijexaľ* Szczytno, *f tim domu sam mńeskaų jedėn robotńik, řtóri za robotńika rozuni buų, żeżaubi řożić s koso, z grabýani i ze řsistkemu nażunżani* Biała Piska, UAM; por. **nierodzony**. AT, KS

rodzić się (Z + P + lit) O Olsz M i bl, psn; praet 1sg *ja się rodził(a)* Olsz Nidz Mrąg Giż Olc i bl, 2pl *rodzilišta się* bl, pqp 3sg *był się rodził* bl; **1.** «o roślinach: wyrastać, dawać plon, też impers» O Olsz M i bl: *take niżim, że voda zalėvã to jezd dobro źemã, to śe na ni řsistko rożi* Pawłowo O, *mózó żitńo* [rola] – *to jes řredńo, to śe rożi żito, kartofle, ożes, grox, jare żito* ib, *potem jak śe ozeńili to tes ńeli řsistkego i rożiua śe lepšej, tys na targ jeżżili i pšedovali* Kot Nidz, *proso – to śe liųo rożi* Gardyny Nidz, *jeųowe pole, ńe řce śe ńic rożić* Dobry Lasek Mrąg, *gże żimno to to śe ńe rożi* Sucholaski Giż; **2.** «o człowieku: przychodzić na świat» O Olsz Nidz Mwsch i bl: *ja tam śe rożiua – i umżec řce* Olecko, *jek to cųek tak sfoje nature mã, bo ćungńe tam, gże śe rożiua* Biała Piska, UAM, *moja matka żiua sto i dva lat, to mocno duųgo żyua, roku śe rożiua dviųestego i řustego, umerua tu f ty źosce* Lichtajny O, przs. *guųsųx ńe řejo, a sańi śe rožo* Wydminy Giż, ● *jeke te luże kedyś guųpųe byli – tero se luże z rozumani rožo* Wejsuny Pisz, ● *matka moja tej żary śe rożiua* Wojnowo Mrąg, ● fraz w woruszku *się rodzić* «mieć szczęście w życiu»: *w woruśku śe rożiua to řćeśće beże maų* Liwa O; **3.** «pojawiać się, powstawać»: *Wtenczas myśl stanowcza W głowie mi się rodzi, Nie trza ziemi rzucać Skąd nasz ród* pochodzi St Kaletka Olsz, P 7, 3. AT, KS

rodzieństwo zob. **rodzeństwo**.

rodzina (Z + P + lit + SWM V) OWM, psn; Gpl -ów Mrąg; **1.** «małżonkowie i ich dzieci, także bliżsi i dalsi krewni i powinowaci, też: wszyscy domownicy» OWM i bl: *буџа jena rožina i mněl'i jedynošće žėci* Bredynki Resz, *duzo rožina jek gvaŭt sostruf i bratuf* Unieszewo Olsz, *jeden koval nau ucna ot bednej rožiny* Kowale Oleckie, *cobym še tak mogua do žėci dostać, cobym zaješali juz do něx, coby še mogli rožiny poučoncě* Pogorzal Wk Pisz, *Polakuφ byuо φ Pluskaχ šezžešont i šeć rožin*, *φaměljuφ* Stawiguda Olsz, *rožina to caŭi dom* Guty Różyńskie Pisz, ● *przen suowem tpožuo to* [o ludziach schodzących się stale do polskiej świetlicy] *jedno rožine, jedna rožina – jedno ogniisko* Purda Olsz; ●● «osoby najbliższe komuś, związane z nim relacjami pokrewieństwa lub powinowactwa» WM i bl: *dobry šfatunek – to kedý munš i žona z rožino dobže še pospoju zgažaju* Purda Olsz, *uček, bo nedaleko nau rožine i do rožinu uček* Użranki Giż, *moja za Udrow fšystka rožina, a jo sama, muns umer, to nima niko-go* Wygryny Mrąg, *Lotaly jeskólki, Furaly wysoko, Jestam łod rodziny Daleko, daleko* psn Stef II 7, ● *Przyjechol Jasiecek z cudownej krainy Namówziul dziewcyna do swojii rodziny* psn IS XLV 173; **2.** «członkowie jednego rodu, należący do wielu pokoleń i mający wspólnego przodka» O Nidz: *moja rožina ot tyšonc ošemset dŭnastego roku – tak jedni drugim oddawali, oddawali* Kot Nidz; **3.** «rodzinne strony» O Olsz: *a na jej rodzinie[e] matka eno byla, bo ociec buł zabity, a diabul rządzil* Ruś Mł O, BWM 130; **4.** «jednostka klasyfikacyjna w systematyce zwierząt»: *jozý jes maluško ale mocno smacno ryba, a jaš še nalezy do rožiny lesca* Zgon Mrąg. AT, KS

rodzineczka psn; hip «**rodzina** w zn 1»: *Pšemužiuu Kaška suuwecko do Jaška, Ci esce daleko rožinecka nasa* psn. AT

rodzinica zob. **rodzenica**.

rodzinka psn; hip «**rodzina** w zn 3»: *Nie pytaj ty się o naszėj rodzince, Będziesz ty pływala w Dunaju we trzcince!* psn, PF II 568. AT

rodziny (Z + P) W Szcz Mrąg, lit bl, psn, **rodziny** (Z) Szcz; «związany z miejscem czyjegoś urodzenia, domowy, ojczysty, też: należący do rodziny»: *syn się powrócił do swych rodzinnych stron* Maz 1938, 9, *katolicki kšonc, s Purdu – tam byuа jego rožina wjoska* Szczytno, *rožinno gatke od maleńkości ne zabaci* Mikołajki Mrąg, *Witaj domku mój rodzinny, Serce tęskni do twych progów, Biały domku, stery ściany, Wypendziles obcych wrogów* psn IS XXIV 88. AT

rogacz (Z + lit + SWM IX) W Szcz Mwsch, psn; **1.** «grządział sochy z dwiema rękojeściami, też o samych rękojeściach» Olsz Szcz Mrąg Giż Ełk Olc i bl: [o części sochy] *to mužil'i taki roćac co renkañi še tšuma, ogulnie caukem – roćac* Ogródek Ełk, *roćac, ale tu gže je zęnto – dišla* Orło Giż; **2.** «grządział pługa, też o rękojeściach pługa» Mrąg Giż Pisz Olc: *roćac – to pšy puuze ne ma dišli* Bogacko Giż, *to co χuop še tsymau to še nazywauo roćac* Snopki Pisz; **3.** «zwierzę z rogami» W: *uuspokuj ša, roćacu, bo dostañeš kiąm* W, SWarm 135. AT, KS

rogal (Z + P + lit, Szyf ZOW II) OWM i bl, Kult MW BB i AS, psn; Gpl -ów W Mrąg i bl, -i bl; **1.** «kredens o trójkątnej podstawie lub wielopoziomowa półka stojąca w rogu kuchni, też: półka wisząca przeznaczona na naczynia kuchenne» OWM i bl: *majo take rogate, to je z d'ževa, taki štėrokanćasty, na šrotku take listefki so pšibite že še niski stavja i uyski* Olecko, *fpšut to ješče šafuf mauo luže mněl'i, to rogole, gardynko zařozane* Skajboty Olsz, *roćol co še v ruk požeši* Pasym Szcz; **2.** pl «przebieirańcy

obchodzący domy w okresie od wigilii Bożego Narodzenia do Trzech Króli, zbierający datki» OWM i bl: *Pani gospodyni dajcie schab od świni [...] A jeżeli laska, dajcie i kielbaska Rogalom* psn IS LX 220, *Chučko podawojta, Rogalow żegnojta* ib XXXII–XXXIII 121, ● fraz *chodzić po rogalach* W i bl zob. **chodźić** w zn 1a; **3.** «słodka bułka lub pączek w kształcie półksiężyca» bl: *A χto rogala żauuje, Nęx bura koza w dupe cauuje* psn; **4.** «spławik u sieci» Giż: *take duze puoto rogâl še naziwo* Rybical Giż, *rogâl to so φ koncaχ gže še šéc konci; te rogâl so do tego co oni to šéc utřimujo* ib. AT, KS

rogalek «**rogalik** w zn 1»>: *to heli safki i inse rogalki* Zdory Pisz. AT

rogalik (Z + lit) Olsz Mrąg Pisz Olc i bl, Kult MW BB; **1.** «stojąca lub wisząca w rogu kuchni półteczka na naczynia» Mrąg Pisz Olc i bl: *co nima d'żof do zamkneńca to rogâl'ik, a te co mozna zamknońc to safkâ* Pogorzal Wk Pisz; **2.** «słodka bułeczka w kształcie półksiężyca»: *mamko kupcie mi pârę rogalików łod psiekârza w mneście* Tuławki Olsz, KF. AT

rogatka 1. «mała chustka na głowę wiązana nad czołem w tzw. różki» Mrągowo, SWM XII m. 2; **2.** «rogatywka»: *rogatka – to kšunc mo take* Purda Olsz. AT

rogaty (Z + lit + SWM III) Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, psn; «o zwierzęciu: mające rogi»: *biduo to tilo krowi, woju, muwo casem rogate biduo* Pustniki Mrąg, *biduo jes rogate, rogi mo, a koñ us ne* Paprotki Giż, *my mawa rogatego barana* Tuławki Olsz, KF. AT

rogciem zob. **róg**.

rogno «żyto» pow. Olsztyn, PorJ 61, 356. (Nm Roggen). AT

Rogostki «nazwa pola» Wójtowo Olsz, Sien 277. AT

rogowy (Z + lit + SWM III, XII) W Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; **1.** «położony w rogu, narożny» W Szcz Giż Pisz: *štendarogove abo sypu to jest cale jenos* Szczytno, *a juš zam, gže to jest; to jest tan rogovi dùm pši* Hauptgaše W, SWarm 135; **2.** «o zwierzęciu: mające rogi, rogate» Olsz Mrąg; **3.** «wykonany z rogu zwierzęcego»: *nâlepszy się czesie rogowem grzebzenem* Tuławki Olsz, KF; **4.** «o chustce na głowę: trójkątna» Giż Olc; **5.** *Rogowa* «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 301. AT, KS

rogoż (Z) Nidz; Gsg -u Nidz; «**rogoża** w zn 2»>: *s tygo rogozu takix paukuf uržnem* Jabłonka Nidz. AT

rogoża lit bl, psn; Gsg -ej bl, Npl -y bl; **1.** «wycięte i wysuszone pędy pałki wodnej; rogożyna» bl: *Płyn syrce, syrceczku, W koszyku z rogożej Aż do mojej mamuleczki, Niech cię Bóg rozłoży* psn Sob 171; **2.** «Typha, roślina o drobnych kwiatach zebranych w grube kolby, rosnąca nad brzegami wód, pałka»: *Rogozia się rozzijo* Dziewcyno już *powzijo* psn IS LVIII 212. AT

rogówka 1. «trójkątna chustka na głowę» Purda Olsz; **2.** «rodzaj czapki» Purda Olsz. AT

roić się (Z + lit) OW Nidz Giż, psn; **1.** «o pszczołach: wylatywać gromadnie z ula w poszukiwaniu nowego miejsca na założenie gniazda»: lok. jw. i bl: *oni še roju dva razi, tši razi v roku, ve vosne* Kajkowo O, UAM, *te co še rojò – to ne pšnišo nodu* Gardyny Nidz; **2.** «przychodzić do głowy, snuć się»: *Pewno ci sie we lbie roji* *Plecies co sie nie przystoi* psn IS LXXIII 260. AT, KS

rojber zob. **rejber**.

rojda (Z) Mraǵ Giż; «choroba skóry, parch»: *jeden majentkaš nau psa, to nau – rojde, tak mu ta šeršel wyuaziua* Sądry Giż. (Nm Räuude). AT

rojnie «wylatywanie pszczół z ula w poszukiwaniu nowego miejsca na założenie gniazda»: *jek przydzie czas na rojene, kosze na pszczół muszq być fertig* Tuławki Olsz, KF. AT

rojmatyzm zob. **reumatyzm**.

rojny «o pszczołach: rojące się często»: *mām rojne pszczoły; niejene roje to się dwa razy w roku rojā* Tuławki Olsz, KF. AT

rojter zob. **rajter**.

I. rok (Z + P + lit + SWM VI, Szyf AM, Szyf ZOW II) OWM i bl, psn; Gsg *roka* Olsz Szcz Mraǵ Giż Pisz, NApl *roki* O Szcz M i bl, Gpl *roków* O Mraǵ Pisz; «jednostka czasu równa 365 lub 366 dni liczonych od»: **a**) «1 stycznia, obejmująca tzw. rok kalendarzowy» OWM i bl: *latoš to jekby ten rok* Konopki Wk Giż, *za uonskego roku most pobudowali* Jabłonka Nidz, *na przyszły rok byłem w powiecie Kościamskim jako pisarz gospodarczy* Dywity Olsz, P 4, 23, *za cauy rok puacem, żeby ni mneć nepšyjemności* Spręcowo Olsz, *na rok tši šfyne zabžijem* Myszkki Pisz, *tār̄k to byu pšeńc abo sešć razi w roku, a jermark to tilko dwa razi w roku* Rudziska Szcz, *nie každy rok jo widać, so lato co jej calkiem nie ma* [o planecie Wenus] Ulnowo O, Szyf AM 50, ● *pracujem na naszych glebach, aby rok od roku žniwa lepše były co wyjdzie na korzyszc dla nas, dla ogołu* Stryjewo Resz, P 1, 8, ● *ekspr Bo Józul sia mocno boi, Že mu sluga skóra zloi, Bo gwolt psociul przez rok dlugi, A psotników bzijó slugi...* psn Zient 180, ● *przen rok już odchodzi i drugi wwozi* Kal 1896, 18, ▲ *Nowy Rok* «pierwszy dzień roku kalendarzowego, pierwszy stycznia» OWM i bl: *ot Novego Roku do Tšëx Kruluf so šfente žecory, to šešć dni* Myszkki Pisz, *do Nowego Roku to ne byuo nic robone, to muode žožili po muzykaž* Siedliska Giż, *to tedi jus na Novi Rok zicli sobe scenšca* Ełk, UAM, przs. *W Nowy Rok – to na kurzy skok, A na Trzy Króle – to na kobyliłm ogonie* Brašwałd Olsz, Zient Wieš 94, ▲ *stary rok* «o ostatnich dniach grudnia» O i bl: *o potich calich pracach to jeszcze muz-ika robili w starym roku i nowy rozpoczeli tańcami i muz-iko* [o obchodzeniu wigilii Nowego Roku] Ulnowo O, PorJ 54, 1 s. 39, ● *fraz od roku do roku* Olsz Nidz, *z roku na rok* «systematycznie, stopniowo, też: wytrwale przez wiele lat»: *od roku do roku budowali, samni murowali* Radosty Olsz, *kedi pšišet nazot na Varmniio, zauožuu v Gëčfouže polsko kšangarño* `i z roku na rok *jo požanjkoš* Sząbruk Olsz, KN III 212; **b**) «dnia określonego przez kontekst wypowiedzi» OWM i bl: *ja muwje: ja ne moge teros še ženić – to xyba za rok* Kajkowo O, *probouuem rok, puutora, dva zic sam* Drygały Pisz, *šežau praže rok, putora roka šežau* [w więzieniu] Użranki Giż, *ja byua pot Ruskem φ Królepcu tši roki* Sucholaski Giż, *tšyžešci pšeńc rokuf em pracovau, ale čistošć nāpersā jest* Pogubie Tylne Pisz, ● *za rok casu pšyšli* Miechy Giż, ● *ekspr teras us roki a roki to us jest poñiwecōne* Ryn Giż; **c**) «umownej daty wyznaczającej początek naszej ery» OWM i bl: *naše žady, pražady to pšišli – f tyšonc ošemset tšyžestym roku* Wojnowo Mraǵ, *φ sterynastym roku wešli jakoš w augušće* Jabłonka Nidz, *plebiscyt to byu dwužestego roku* Unieszewo Olsz, *kobyeta mi pomeru dwužestego i drugęgo roku i še mi trašauo ženić wdowe* Świątajno Olc, *do ty polski škouy, co buua ot tšyžestego roku do tšyžestego ževontego, žožuuo jedynašće žeci* Stanclewo Resz; **d**) «dnia przyjścia na świat człowieka lub zwierzęcia» OWM i bl: *nauam ojčyma, ojčec nama umer, f cfiartym roku jam byua* Kipary Szcz, *ot sostęgo roku do stęrnastego roku*

*χοζυῦἔμ do skouy v Býaujej Biała Piska, UAM, posetem tedy do opcyχ luži pracować w gospodarstŕe az do dwużestego pjersego roku do ozeńeńa Gawliki Wk Giż, a ten jego brat młodszy, co b-ił osiem rokŕw stary, to na wzioŕce poziedywał, co brat kokoszke zbziul i w-ignal Ulnowo O, Szyf ZOW II 114, do pu roku to eŕŕe proŕak; potem us bendo maue ŕfyńe Łutynewo O, kiżlák to tak do puu roku, a potem zrejbak mužo Purda Olsz, dryŕ, ^uod roku drygont Rudziska Szcz, ● *keby to řežaũ coby na stare roki pitane benže, toby lepŕzej w guože [zachował] Nida Mrąg; e* «początku sezonu wegetacyjnego i rozpoczęcia wiosennych prac polowych» O Olsz M i bl: *ja takęgo suŕęęo roku nie bace Bartki Nidz, uęur – rolo, co na jeden rok beęe zostażono Bzury Pisz, jo mnoũ poęęelono żeńe na tŕi čęŕŕi: żyto ŕŕo co tŕeći rok Gryżliny Olsz, pŕouć – na rok s tŕy, ŕtyry razy tŕeba pŕouć Wojnowo Mrąg, ŕodmy rok ja na roli nie robýe Olecko, Sięj, gburze, doły, góry, Bo nie ziesz, jeki rok chłŕoty psn Stef RD 95; f* «dnia rozpoczęcia nauki w szkole po wakacjach» O Olsz Mzach Węę Giż Pisz: *nas jus pŕerŕy rok χožiũ, to duzo véęaũ Maldanin Pisz, jo jakęm pŕirŕy rok χožiłi do skouy, doktor ŕćepać pŕiŕedu Idzbark O, on v jednym roku dwa klasy pŕerobiũ Grabin O, ja jeden rok muŕaũ wipuŕŕić, co matce zarobziũem na žime palidũa, zboza Wydminy Giż; por. lato, na przyrok, na zarok.* KS*

II. rok (Z) Olsz Mrąg Giż Pisz, SWMo; «spŕodnica»: *kitel to rok, spŕodnice po waju Szymonki Giż, zafse móve: daj ni tēn rok, ja to zafse: rok [odp. na pyt.: Co to jest kitel?] Skarzyn Pisz; por. unterok. (Nm Rock).* KS

rokicina (Z + SWM XI) O Nidz Pisz Ełk Olc, Kult MW JW, lit bl, psn; *roko-* Pisz Ełk Olc, *rekie-* O Nidz i bl, *reko-* bl; **1.** «gatunek wierzby karłowatej: wiklina lub rokita, teę coll o młodych gałęziach wierzbowych uęzywanych do wyplatania» O Nidz Pisz Ełk Olc i bl: *rokoćina to je dęevo, to jekby jeęba Zdory Pisz, SWM XI s. 50, zobac-ta, cy w nawoziu rekicina cała, siedliska dwoje przysykuęta bl, Mał III 103; 2.* «zagajnik wierzbowy?» bl: *Lobleciŕl Jasięk po rekiecinie, Naloę gŕoęccki swoęi dziewczynie psn Stef III 40.* AT, KS

rokitowy lit bl, psn; «wiklinowy»: *Ani pieluszcęcki, Ani powijaczka, Upowijęze ŕliczne dziecię W rokitowe lyczka psn, Kolb 211.* AT

rokocina zob. **rokicina**.

I. rola (Z + P + lit + SWM IX, SDO) OWM i bl, psn; *Aŕę -a Olsz, -q Resz Szcz;* «pole, ziemia uprawna, teę: okreŕŕony kawałek gruntu wydzielony miedęą; takęe: wierzchnia warstwa ziemi, gleba» OWM i bl: *rola to jest żeńo Paprotki Giż, pole do uprawy, rola Napierki Nidz, rola to pole co byęe upraęane Bogaczewo Giż, rola – to ta, co poorana, a co nie^uorana – žem Oęródek Ełk, rola usikowana do ŕeńa Krukłanki Węę, na rolom go [len] roŕpoŕŕirałi, un ŕe susyũ, jo Witŕwko Szcz, soęi do orańa, do roli Biała Piska, rozajna rola, bo roęi Łyna Nidz, pŕaę, carnũ rola to na tęę niŕkię neęsaę bo tam mokro, woda Szczytno, ŕeradela to ŕuabe role ŕeęo, pŕa-skowate Paprotki Giż, kartofla lubzi nalepŕŕij rolo tak ŕivo, ale u nas jest takũ niŕa-no, u nas ŕiva i głinna Bzury Pisz, UAM, uęŕ – rola co do zyta; vyęgorovaũa ŕe, vypoęęa Korzeniewo Giż, vonduũ – vikopany v roli, mita Pasym Szcz, dwa moręi roli leŕnu i morga uũęki Stryjewo Resz, jedēn ięe v brŕŕęęe, a drŕęi po roli Gardyny Nidz, otkuadńica, ona role otkuada Moęne Olc, zag. Ostra jestem do sieczenia, ŕywo, ŕpiesz na pole, Gdýbyŕ rano czoło stawił, Skrapiam twoęe role [kosa – rosa] bl, LitLud 86, ● *przen ze z zaprzańŕwa lepsze plony, choć i licha rola Maz 1938, 8, ● obsc. Ty žefcino dobreę voli Daj potorać carneę roli psn; ● rola dobra, lepsza, licha, marna,**

ślaba, średnia, tęga, ~ nieorna, obrobiona, orna, uprawiona, uprawna, wypocznęta, wypracowana, ~ leśna, łączna, ogrodowa, polna, torfowa, ~ czarna, siwa, srebrna, zielona, ~ kartoflanna, lnianna, pszenna, pszenoburaczana, żytnia, ~ ciepła, ciężejsza, ciężka, dziarnista, dziarnowata, fuchtowna, glinianna, gliniasta, glinna, glinowa, glinowata, ikrzana, ikrzata, kalkowata, kamienna, kępiasta, kisowa, krzepka, kwasowata, kwaśna, lekka, luźna, mażąca, mieszana, mocna, mokra, piaskowa, piaskowata, piaszczysta, sitkowata, twarda, wodnista, wolna, zimna, ~ rodzajna, urodliwa;
 ●● «o pracy w polu» WMzach Giż Pisz Ełk: *do roli na pole pude Sucholaski Giż, ja pšyjade ʷod roli, kuń as ʷotpocńe, dam futer N Guty Pisz, jak skovronek zašf'ergoliu, to mušeli ɣuopy stać do roli, nie lezeći tak luże Kot Nidz, Ma celadka zlej woli, Nie chce chodzić do roli psn, Wisła III 586.* AT, KS

II. rola (Z + lit) OW Nidz Mrąg Węg Giż, SWMp; Gpl -ów Resz; **1.** «przedmiot walcowatego kształtu obracający się wokół własnej osi, wał, walek, stanowiący»: **a)** «element urządzenia: maglownicy, kołowrotu, też o całym urządzeniu» OW Nidz Mrąg Węg Giż: *dreżane role – to maŋglo beŋże; ta vela i dva role, na dvouɣ nogaɣ stoi Siedliska Giż, trica – co še kreńci ta zela na to role Mikołajki Mrąg, rola, taka drevniano, to maŋglâ Pustniki Mrąg; b)* «przrząd do rozplaszczania ciasta» bl, SWMp 205; **2.** «coś nawiniętego na walec, zwój» Olsz: *trzymaj mocno za kónec to rozkręciwa tę rolę Tuławki Olsz, KF; 3.* «o walcowatej poduszce tapicerskiej?»: *co pod gŋove to poduska abo rolâ móŋo, a tak to jeno poduska Swaderki O.* AT, KS

rolada (Z) Ełk, **rulada** (Z + lit) Olsz Pisz Olc; «potrawa z gotowanego mięsa, zwykle mielonego i zwiniętego w rulon, też o zrazach lub kotletach»: *to še robuɣo klopse z niensa, rolâdi Orzechowo Ełk, rulady wouano byuɣo* [odp. na pyt. o potrawy z bitego mięsa] Niedźwiedzi Róg Pisz. AT

rolek «walek do ciasta» Skorupki Giż, SWMp 206. AT

roler «o wałku do ciasta»: *roler; kej ɣto ɣce to butelko* [odp. na pyt. kwest.] Niedźwiedzi Róg Pisz. AT

rolka (Z + lit + SWMp) O Olsz Szcz Giż Pisz; «**II. rola**, też dem?»: **1.** w zn 1a Szcz Pisz: *maŋglo, my tu mamy, to drevnana, to dwa take scity sò i dwa take rolki, to še uroluje* Orzysz Pisz; **2.** w zn 1b O Giż Pisz; **3.** w zn 2 Olsz: *siula kosztuje taka rolka mnitków?* Tuławki Olsz, KF. AT

rolnicki (Z) Pisz; «**rolniczy**»: *em buɣ z mńasta rozunu, nie rozuńau rolnickej prâci* Biała Piska, UAM. AT

rolnictwo (Z) Nidz Mrąg Giż; **1.** «zajęcie rolnika, też o gospodarstwie rolnym» Nidz Giż: *w rolnictpe do wzegnańo* [«konfirmacji»] *byu ɣetnašce lot* Gawliki Wk Giż; **2.** «dział gospodarki związany z uprawą i hodowlą»: *mńe ruski komeńdant opsażiu jako kerownika rolnictpa cauej gńiny* Mikołajki Mrąg. AT

rolniczny (Z) O Szcz; «**rolniczy**»: *jo nie rolnično curka, to ni wem* Liwa O. AT

rolniczy (Z + lit) Olsz Pisz Ełk; «związany z rolnictwem, dotyczący rolnika»: *produkta rólnicze* Skomack Wk Ełk, PME XIX 96. AT

rolnik (Z + P + lit) OW Nidz Giż Pisz Ełk, psn; «chłop pracujący na roli, też: właściciel gospodarstwa rolnego, czasem coll»: *Adam i Eva nel'i dvouɣ sinuɣ, jeden buɣ pastyżem a drući rolnikem* Giętkie Pisz, *vzorowy rolnik to tšy razy šeče dobre ɣuɣki* Unieszewo Olsz, *gbur to je rolnik* Szyldak O, *žont mušau być utšimany pšes rolnika* Gawliki Wk Giż. AT

rolny (Z + P + lit) WMzach; «związany z uprawą roli»: *šouer do spšentuf rolnix* Więckowo Nidz, *ot štrnastu lat pomagâuem ojcu v gospodarštf'e rolnum pracovať* Pasym Szcz, UAM, ● *na banjku rolnym pracujô* Tomaszkowo Olsz. AT

rolol, rolola (Z) Olsz, SWMsd; «zasłona na okno»: *rolouy – to so take ģejste, dyxtovne gardiny do začóngnóné okna* Nagłady Olsz. (Nm Rollo?). AT

rolos (Z) Mrąg, SWMsd; tylko *rolus*; «zasłona na okno». AT

rolować (Z + lit + SWM III, SWMp) OWM; praes 1pl *my rolujem* Giż, fut 1sg *będę rolował* Olsz; **1.** «w odniesieniu do ciasta: wałkować» OWM: *rolować, rozgłnetać na stole* Bogacko Giż, *butelko mi rolujem* Giżycko; **2.** «w odniesieniu do bielizny: magłować» O Szcz Mrąg Giż: *roluju na mangli* Róklas Szcz; **3.** «o świni: przejawiać popęd płciowy» Giż Ełk: *šf'ina roluje* Ogródek Ełk; **4.** «związać w rolę, rolkę»: *lobâcz, czy plótno już suche na bzielniku, to zarâ go będę rolował* Tuławki Olsz, KF; **rolowany** im. bier. w zn 1: ◇ *Kedy un [zakwas] še za mocno roskisa to binže natto munjki nasypa-no na stuû i rolowany* Wyszembork Mrąg. AT

rolowanie forma rzeczownikowa czas. **rolować**: **1.** w zn 1 Olsz Mrąg: *take waûki do rolowańa* [ciasta] Mrągowo; **2.** w zn 2: *rola do bełizny rolowańa* Gardyny Nidz. AT

roloz bl SWMsd; *roluza* bl; «zasłona na okno, też zasłaniająca jego połowę». AT

rolszychta (Z) Olsz; «warstwa z cegły oddzielająca fundament od muru»: *fundament, potem rolšixta, a potem jîže ten mur; kele drevnannix to je šfela* Pokrzywy Olsz. (Nm Rollschichte). AT

roltuch (Z) Mrąg; «kawał płótna, w które zawija się bieliznę przeznaczoną do magłowania, magłownik»: *manġlo – co ôkruńca še, to še nazywa roltuch, co še roluje, to go wyńe i nakuaże* Krutyń Mrąg. (Nm Rolltuch). AT

rolus zob. **rolos**.

roluza zob. **roloz**.

rolwaga «wóz do przewożenia ciężkich towarów, platforma»: *v mñastax kupce pševôžili tovari na rolvâgaž* W, SWarm 135. AT

roman 1. «podanie, legenda, bajka; też: powieść?»: *jak to muwo romani, legendi take so; jak pšysuowé muwyi: ģe počšeba zuyž dužuw, bo luže sô nģmi* Stawiguda Olsz, *jo rumânuŋ ģe citom* Lipowo Mrąg; **2.** «pieśń liryczna»: ● *šuwôwik – on romany mġuôs-ne špewa* Purda Olsz. (Nm Roman). AT

romatyzm zob. **reumatyzm**.

Romejka «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *na rumejke* Głodowo Pisz, JP XXXIV 294. EG, KS

rondel (Z + lit + SWMp) O Olsz Nidz Ełk Olc; Gsg *-delu* Nidz; **1.** «garnek z rączką» O Olsz Ełk Olc: *dzisiâj bģdziewa w tem dužem rundlu lobziâd warzyć* Tuławki Olsz, KF; **2.** «okrągły klomb, gazon»: *o dwunastģj gožģne šušģli žģ karetka zajģxaua kele rônđelu, take okruġgģe tamuj, take ruže bil'i* Nidzica. AT

rondelek (Z + lit + SWMp) O Olsz Pisz; dem w stos. do **rondel** w zn 1: *na lobziâd tuwarzywa mneso w tem małem rundelku* Tuławki Olsz, KF, *to my muvil'im tygelki a ony to nazyvajo rondelki* Tyrowo O. AT

rondko (SWMo) Pisz; dem w stos. do **rondo**. AT

rondo (SWM XII) Szcz Pisz; «szeroki brzeg kapelusza». AT

ronkiel, ronkla zob. **runkiel**.

ropa (Z + P + lit) OW Szcz Giż; 1. «wydzielina z owrzodzenia lub rany» W Giż: *pokáž nã, može ci się tam ropa zbierzã na palcu Tuławki Olsz, KF, ropa to jest pasoka; koñožu z žoba leći posoka, kedy zouzjuje Raszag Resz*; 2. «ropa naftowa» O Szcz: *co do kopalni nafty i wosku w Bronisławie, ropa wychodzie ze ziemy Klon Szcz, P 5, 29. AT*

ropić; formę hasła powtórzono za KF; «wydzielać ropę, ropieć»: *juž ta noga rop-sieje mi łod pãru tygodni ji nie chce się zagojić Tuławki Olsz, KF. AT*

ropny przym. od **ropa** w zn 1: *dochtór móziul, co mãm ropne zapãlene Tuławki Olsz, KF. AT*

ropucha (Z + RO) O Olsz Mzach Giż Pisz, lit bl; *ra-* Giż; 1. ogp O Olsz Mzach Giż Pisz: *parçata žaba mužil'i i ropuçi mužil'i tyš Mąćice Szcz, ropuça – strašne stfožãne, ale to jest dobre Ruš Olsz*; 2. «rodzaj wyzwiska»: *no to jest kawał ropuchy, toć toby wy-gnać na koniec świata [o służącej] bl, Mał III 94. AT*

ropyla (Z + SWM XI) Olsz; «gatunek sosny»: *ropèle to muwo na take rosozate co na polu osobno rosno, tlo iglaste, taka co do ničego Gryźliny Olsz. U w a g a: postać ropiela oraz lokalizacja Szcz w SWM wydają się wątpliwe. AT*

roratny przym. od **roraty** Rzeck Resz, SWM VIII s. 44. AT

roraty (Z) Olsz, SWM VIII; «msza odprawiana wczesnym rankiem w adwen-cie»: *rorati to v adveńce Klebark Wk Olsz. AT*

rosa (Z + P + lit + SWM IV, VI) OWM, psn; *rossa* O Olsz Mrąg; 1. «kropelki wody gromadzące się na powierzchni roślin, gruntu na skutek kondensacji pary wodnej zawartej w atmosferze, też o polu, łące, pastwisku pokrytym takimi kropelkami» OWM i bl: *rosa po trãže, po žeñi Ryn Giż, to ròsa, sãć, spadauje i obmarza Wydminy Giż, kedy jus potèm mocno žimno jest, to na polu rosa žimnã, mròs abo tak co pštže pow. Gołdap, UAM, beže na rose pouozono, rosa wićo"go nolepšej, beže polewano wodã Bogacko Giż, to potem byu ten lèn wyjenty i rosposterty na rżisko i rosa go wžeua Olsztynek O, potèm biu zebranu z rosi Kałęczyn Szcz, UAM, na pole biu roscugñenty, na ty roše tak ležau Turówko O, na uuyķe na rose roscogñem [len] Popowo Sałęckie Mrąg, na rano wignau na rose [krowy] i mu še zdeχ'li, zmarnowali mu še Nidzica, ● ja tis liže [grunty] kupiu, ale tin co rose daje pomók Gawliki Wk Giż; ●● «pora dnia, podczas której gromadzi się rosa» Nidz Pisz i bl: *kobžeta maua čtery curki i [płótno] beł'i li ftedy jek rosa, to te curki mušeli zavdy važovać Gardyny Nidz, Najlepsi z rana z roso Ciunć trawe koso psn IS CVII 326; ● na rosę, na rosie można: klaść, poklaść, położyć, potrząść, rozciągać, rozciągnąć, rozłożyć, rozpo-strzeć, ścielić*; 2. «o drobnym deszczu, mżawce» Olsz Ełk i bl: *rosa šeje [odp. na pyt. kwest.] Łęgajny Olsz, A w nédzele ranuszénko Rosa padała. Juž czy moja nomnylejšo Byłki wygono psn Stef I 61. AT, KS**

rosić (Z + lit + SWM IV, VI) Olsz Mzach Giż Pisz Ełk, psn; *-éc* Olsz; 1. «o drobnym deszczu: padać, kropić, też impers» Olsz Mzach Ełk i bl: *çmurno, roši desc, plusk [odp. na pyt. kwest. o pochmurny, deszczowy dzień] Jedwabno Nidz, tak roši žisaj, gnojas to jus mozna mužić Skomack Wk Ełk*; 2. «poddawać działaniu rosy» Olsz Szcz Pisz: *moćéc i rošéc, jek pažžorò "odlãtuje to je tedi dobri Gady Olsz; roszony im. bier. w zn 2: ◇ benže f snopki vřonzane i moconu jedenašće dni, jek z vodi še vićogñe to benže rošonu Bogacko Giż. AT*

rosić się «być poddawany działaniu rosy»: [len] *šćele še na rose, un še roši Mieruniszki Olc. KS*

rosisty; Gsg f -é; «pokryty rosą»: *W niedziele rano słoneczko wschodzi, Moja najmilszo po łące chodzi, Po łące, po rosisty, po górcze, po spadzisty, Zdrojowo wodka bieży* psn IS XXXVI 132. AT

Rosjan «Rosjanin»: *oni meli tam trudności za tego Rosjana, muśeli duże peňonze za ten pašport puacić* Dajtki Olsz. AT

rosjański «rosyjski»: *biu v ñevoli rosjańskej* Grabin O. AT

roska dem i hip w stos. do **rosa** w zn 2: *Deszczek pado, roska rosi* Po drobny leszczynie psn Stef III 27. AT

rosły (Z + P + lit) Olsz Szcz Elk; «wysoki, wyrosnięty»: *jek on duzi to mojiłim rosuy* Sajzy Elk. AT

rosnąć, rość, róść (Z + P + lit + SWMp, Szyf ZOW) OWM, psn; praes 1sg *rostę* Olsz, 3sg *roście* OW Mrąg Pisz Elk i bl, 3pl *rosą* Olsz, fut 3pl *będą rosnać* W, praet 1sg *ja rosł* Nidz, *ja rosła* Szcz, 3sg *rosł* Resz Szcz, 1pl *roślim* Nidz; **1.** «o organizmach: żyjąc, zwiększać swoją masę, też: osiągać dojrzałość» OW Nidz Mwsch i bl: *celok to tak do puu roku, aś jek on rośnie, jak se pogaña, to jeuożicka* Łajs Nidz, *ona iże potēm na guembza i tam rośnie tēn scuplāk* Biała Piska, UAM, *uofca potšebuje troske žencěj rumu do tēgo, co ona se moze vibrukać, viskakać i vedjuk tēgo ona barzo rośnie* ib, zag. *Przyszło, co w domu nie roście, I wzięło, co w domu ryje* [wilk i świnia] psn Stef RD 71; ●● a) «o roślinach i ich owocach, grzybach i ich owocnikach oraz skupiskach roślin: być uprawianym, wzrastać, dojrzewać, rozrastać się, piąć się w górę, dawać plon, też impers; także: występować, pojawiać się, wyrastać» OWM i bl: *tam gže pseñica rośnie – dobrā rolā* Babięta Mrąg, *χñel to tak na ticaχ rośnie* Sucholaski Giż, *v brōźże ñic ñe rośnie, a na skibe može rōść* Gietrzwałd Olsz, *muśi señeño φśać na dobrěj roli, a tedy go muśi źelisko wydžeć preč, a tedy uon [len] rośće i zakśće* Krutyń Mrąg, *i tedi virosua taka visocka i tile gauēñžof ñaua i tedi ja ñaua straχ cobi žetš ñe pššet a ñe uuamau jō, to tedi jō potštucovaum i žiśa uona rośnie* Spytkowo Giż, *ten topol – liśće ma jak papla, ale rośnie seroko* Mikołajki Mrąg, *na noyžiñe zboze rośnie dobže pore lāt bes gnoju* Pianki Pisz, *oni tu bez gnoju robjo ji mo jim rosnōć?!* Sajzy Elk, *mužili i bur, tes tam rośnie φśo* Sucholaski Giż, *kosrševa to v žyće rośnie, take χude žarka, take bżydactfo* Kobołty Szcz, *olšina kele vody rośće rada* Elgnówko O, *jus gžiby na scepax rosno* Bogacko Giż, *maue ožexi, te maue, to na lesciñe rosno* Pańska Wola Giż, *take jagody na ñim rosno* Wygryny Mrąg, przs. *kto reno fstañe, to mu zuoto rośne* Dąbrówka Pisz, zag. *Co navet rośnie bez vody? Te procenta na bance* Ornowo O; **b)** «o dzieciach: stawać się coraz wyższym, starszym, dorastać, też: być wychowywanym» WMzach Pisz Elk Olc i bl: *χuopāk ñe rośnie, χiba uostañe takam gnipam* W, SWarm 41, *ja še v ñeščešliwy cas urožiu i ros* Jabłonka Nidz, *no cus ja o mojejχ žećax: rošli i pošli* Opaleniec Szcz, *ja tak bua viχovana i tak rosuam, co jek cuovek χorožity, to pšezfki u mñe ani v moim domu na ñego ñe byuo* Niedźwiedzi Róg Pisz, ● *jus ja tego povēžec ñe moge, bo ja kole tego ñe rosua* Sędańsk Szcz, ● iron. *Sto lāt baba ñiała, Kawalera chciała, Kawaler ji nie chce Rośnij babo esce* psn IS LXVIII 253; **c)** «o częściach organizmów żywych: formować się, wyrastać» OW Mrąg Pisz Elk i bl: *zēmbi rosnu v žunsuaχ* Mrągowo, *gžbēt to na cim gžiwa rośnie* Węgój Resz, *dostał w nas* [«nos»] *polypy i rosły mu w głowie* Szczesne Olsz, P 2, 8, *A na mośće trava rośće, a pot mostem suχo, Ktorna panna χuopcom gēmbi daje, to jej rośnie bzuχo* psn, *jak urodzajny rok, to nie ma parków* [podwójnych kłosów żyta], *a jak suchy, to parka roście* Kalinowo Elk, Szyf ZOW 130; **2.** «o rozczynie, cie-

ście: podnosić się na skutek fermentacji» W Nidz: *wžeuo še kopanke, wžeuo še muŋka ji wodi ji še pšičinuuo, buuo pšičinente a žlep ros* Łabuchy Resz; **3.** «o oświetlonej części Księżyca: powiększać się, zmierzając do pełni» Giż: *na muože kšěnzic rošne, a f peuŋi giŋe* Skop Giż; **róść** w uż. rzeczownikowym w zn 1: *cuożek i zvéženće to muši meč bžaųek do ruś* Frąknowo Nidz; **rosnący, rośniący** im. czyn. w zn 1a: *ščěp – je kazde rosnonce žzewo* Klebark Wk Olsz, *scep rošńency* Wierzbiny Pisz. KS

rosocha (Z + lit + SWMp) OW Mrąg Węg Giż Pisz Olc, **rozsocha** (Z) Olsz; Gpl -ów Pisz; **1.** *rosochy* pl «rozgałęzienia, odnogi rozchodzące się od głównego pnia» W Węg Pisz: *jek ščip ma dwa rosochi to jena otnoga je* Bredynki Resz, *grabžisko ma tši rosochy* N Kaletka Olsz; ●● «o rękojeści pługa lub sochy» Mrąg Giż: *drevnana soša – drujk co nou take dva rosoši* Baranowo Mrąg; **2.** *rosocha, rozsocha* «rozgałęziony, rozwidlony pień drzewa, konar, słupek» O Olsz Giż Olc: *kedi gruba to mi tes możem gäųonś, grubacka rosoša to te co niisko* Korzeniewo Giż; **3.** «rozgałęzienie, rozwidlenie»: *jes taki duzi kawaų dzewa co rosoša buua – to zuraś* Rybical Giż. AT

rosochacz «rosochate drzewo»: *iygo las je lixi, tam rostũ same rosochãce* W, SWarm 135, ● przen «o złym duchu»: *ta utropšona mužiua: jo vaju še ne boja, ty[1]ko tego rosochoča, co f tobže šeži* Purda Olsz. AT

rosochaty (Z + lit + SWMp) Olsz Giż Pisz Elk; «mający rosochy, widlasto rozgałęziony, też: nadmiernie rozrośnięty»: *tę rosochatą jegliję weźnewa na szczãpy, bo na deski mã za gwãlt sęków* Tuławki Olsz, KF, *rosochate dzewo to jãk u góri narošńe* te Dąbrówka Pisz. AT

rosomoki plt (Szyf ZOW II) Olsz Węg Giż Elk; «obrzędowa zabawa odbywająca się w ostatnim dniu roku»: *znaczenie magiczne miała inna psota, tak zwane rosomoki: postawi się kogo pod schodi i mówi, aby patrzył przez rękaw, bo na strychu zamiata się szczęście, i leje się na niego wode* Ogonki Węg, Szyf ZOW II 39. AW

rososzka (Z + SWM X) Olsz Szcz Mwsch, psn, **rososzka** lit bl, psn; **1.** *rososzka, rozsoszka* «rosochata gałązka» bl: *Siedzi jastrzãb na wiśni I o kokoszce myśli, <Z rozsoszki na rozsoszke Spuszcza się na kokoszke>* psn, Kolb 333; ●● «rozwidlony kijek używany do połowu raków» Szcz Giż Elk Olc: *rososka co reki vyjmali, terãs to žatko možna je naleść* Kalinowo Elk; **2.** *rososzki* pl «rozgałęzienia, odnogi rozchodzące się od głównego pnia, też dem» Olsz Szcz Mrąg Pisz: *motožiduo – gauoš i take rosoški* Lipowiec Szcz. AT

***rosować** (Z + SWM III) Mwsch; «o klaczy: odczuwać popęd płciowy»: *kobiua rosuje kedi xce do drigonta* Lipowo Mrąg. U w a g a: postać *rostuje* w SWM okazała się błędem materiałowym. (Nm *rossen*). AT

rosowy przym od *rosa* w zn 1: *no robaka še pšyjači, robak to movil'i rosófka, rosovy* Dorotowo Olsz. AT

rosól (Z + lit) O Olsz Nidz Giż Pisz, Kult MW HK, psn; **1.** «wywar z kości, mięsa i jarzyn spożywany jako zupa» Nidz Giż i bl: *žiša rosou ugotujem z nudlaŋi* Orzysz Pisz, ● *rusou to zupa takã s kãpusti* Skop Giż; **2.** «osolona i przyprawiona woda używana do konserwowania mięsa, też o sosie» O Olsz i bl: *vijne tã s tẽgo, mužim rãsuu, to vijnem to, to to nẽso, to jo go muje, bo jek uno veźne go do kãmori, to ta sul vistumpši* Dłużki O, UAM. AT

rosówka (Z) O Olsz Szcz Mrąg Pisz; Gpl -ów Mrąg; «dżdżownica»: *rosofki cẽnke take baųe* Bobrówko Mrąg, *robaki na vėntki, rosufki na šeći* Guty Różyńskie Pisz. AT

rossa zob. **rosa**.

rost, I. rosta, ruszt (Z + lit + SWMp) OWM; *rost* W Mrąg Giż Olc, *rosta* Giż, *ruszt* Węg; «żelazna krata umieszczana w palenisku»: *rost mu'ili, te zelazo to rost* Pustniki Mrąg, *ta rosta se ni popsua* Upały Giż; **II. rosta** plt, **rosty** plt, **ruszta** plt (Z+ lit) OWM, SWMp; *rosta* OWMzach Pisz, *rosty* W Giż Pisz Ełk, *ruszta* Ełk, zapisy nierozstrzygające formy podstawowej O Olsz Pisz, SWM podaje postaci *rosty, ruszta, ruszty* bez lokalizacji; *roszta* Szcz; «ts.»: *ta trumna stoi na rostaχ, takiχ wujskiχ rostaχ – mocno rozgżane, až bzaue* «od gorónčki Butryny Olsz, *rosta – co ten popsou odlatuje, co pšelatuje* Mącice Szcz, *rusta, garki, garnusek, skopek* N Wieś Ełcka. (Nm *Rost*). AW

rosyjski ogp: *bes front rosijski, špecjalne po kapitulacji, caue mjasto po kaptulacji spalone* Nidzica. AT

roszarnia (Z + SWM IV) Mzach; «zakład zajmujący się wstępną obróbką roślin włókienniczych»: [len się] *r'e, żunze ji uoddaje do rosarńi, do fabrykóf* Wały Nidz, SWM IV s. 6. AT

roszenie forma rzeczownikowa czas. **rosić** w zn 2: *na rose se kuaže – rošene* Grajewo Giż. AT

rosztunek zob. **rusztunek**.

rość zob. **rosnąć**.

roślina (Z) W Mzach Giż, lit bl, psn; Gpl -ów Szcz; ogp W Nidz Giż i bl: *rošliny maue – flance* Szałstry Olsz; ●● «o warzywie»: *zupa z rozmaityχ rošlinuf* Pasym Szcz. AT

rota «grupa, chmara, zgraja»: *Baška z rotą zdrowych i wesołych dzieci leci pod „matulcyná kruszka”, skaczac wkoło niej jak sarneczka* W, Bar 55. AT, KS

rotfuks (Z + SWMc) O Olsz Mrąg Giż; SWM podaje formę *rotfuchs*; «o człowieku o rudych włosach»: *lus možil'i na nego i rutfuks* [odp. na pyt. kwest.] Rybno Mrąg. (Nm *Rotfuchs*). AT, KS

rotmistrz «dowódca roty – oddziału wojska»: *Wachmistrz trumie robić kaze, Rotmistrz go z kzaški wymaže* psn, P 1, 3. AT

rotmistrzowski przym. od **rotmistrz**: *A ojciec i matka do Rotmistrzowskich drzwi Pobiegli i prosili oddajze syna mi* psn IS XLII 165. AT

rowek (Z + lit + SDO) WM; Gsg -u Giż, -a W; 1. dem w stos. do **rów** w zn 1 W Szcz Mrąg Giż Pisz Olc: *tedy pšyjdō rōfki kopane do fōndamentu* Jedzbark Olsz, *voda s tygo rofka čurā do bagna* W, SWarm 19, *časem bez bruzde musi pšekopać rowek, co voda* «odleci Kobyły Szcz, *struska – rowek, gže wodo leci* Rybical Giż, *deska na rofku abo na struže, cobī pšeset* Dąbrówka Pisz; 2. «wąskie, podłużne wyżłobienie w drewnie lub metalu» W Szcz Mrąg Giż Olc: *to taki rowek, bęže wižnenti falc* Rzeck Resz, *klepki to boki, a niisko to dno, vuntory – ten rowek* Baranowo Mrąg, *čerlica maua dva rofki* Bogacko Giż; 3. «wąskie zagłębienie tworzone w ziemi ornej» Resz Mzach Pisz Olc: *i v makēri i v rofki pod redūo, i pot špade, i f skibi pot puuk* [o sposobach wytyczania równych rzędów przed sadzeniem kartofli] Szczytno, *φlancmašina robiua štiri rofki i wondouki, φ tyχ wondoukaχ bui* kartoφle szone Zdory Pisz, *rozgon – to taki rowek pšeorany pšes pole* Kobyły Szcz; 4. «?»: *tul'ipani – stare luže to mu'ili na take s rofkañi* Sucholaski Giż. EG, KS

rower (Z + P) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; Gsg -a Olsz, Lsg *rowrze* O, Ipl -oma Olsz; ogp: *bi χcau rower heć – ne ma cale* Borawskie Olc, *cy panstfo roverañi,*

cy *p̄xexoto*? Orłowo Giż, rovery f s̄onku *ne muso stoic, vita, bo pejkné ten tam slauχ* Wejsuny Pisz, *s polskiego muŵo rover, a po mazursku kouo* Ścięciel Szcz. AT

rowerek hip? «**rower**»: *jenò noġe nauem kulavò, na te jene noge roverkem em jeżżuū co żeñ żeśnić kilumetri do prâci* Biała Piska, UAM. AT

rownak zob. **równak**.

rowni, rowny zob. **równi**.

rownianka zob. **równianka**.

rownie zob. **równie**.

rownież zob. **również**.

rowno zob. **równno**.

roza zob. **róża**.

rozalny lit bl, psn; formę hasła i definicję powtórzono za Kolb; «rózany»: *Takeś mi się i przysniła, O rozalny kwiecie, Ze juz ni ma tu piekniejszej W caluleckim świetcie* psn, Kolb 217. AT

rozanowy zob. **różanowy**.

rozany zob. **różanny**.

rozbaczyć lit bl, psn; «wziąć pod uwagę, rozważyć, też: sięgnąć pamięcią?»: *Tak mi, dziewcze, życzysz, Jakbyś mnie nie znała; Jak rozbaczysz sobie, To będziesz płakała* psn, Kolb 286, *Jak rozbaczysz sobie Na nasze rozmowy, Serce w tobie zadrzy Jako list osowy* ib. AT

rozbeblać «roz mieszać, zamącić, rozbełtać»: *tilo rosbeblâu zupa i ji ne zjât do kânca* W, SWarm 135. AT

rozbestwić; pośw. tylko im. bier.; «rozwścieczyć?»: *A Mateusz rozbestwójony* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98. AT

rozbicie forma rzeczownikowa czas. **rozbić** w zn 2: *moj czyn ktory z narażeniem własnego życia zrobiłem to rozbicie frontu ktory tworzyć zamierzali Litwiny z Niemcami* Dywity Olsz, P 4, 54. AT

rozbić (Z + P + lit + SDGW) OWMzach Pisz Ełk Olc; **1**. «uderzywszy»: **a**) «rozłtuc, roztrzaskać, też: rozdrobnić» WMzach Pisz: *šoutis juš ša zgožuū na to, ale požedâ: „Nex abi uobâca, co teš f tam iâiku jest, iâ go rozbziâa”* Gryźliny Olsz, Stef JPW 14, *tu stojaua bätâ, bätâ stara com rozbziâu* Jabłonka Nidz, *take gruźle to teñi čenskêmi* [bronami] *je rozbijô* Kobyłty Szcz; **b**) «uszkodzić jakąś część ciała» Olsz Szcz: *muvi do nego: χuope, co ty robiš, vuū spadnie i guove sobe rozbije, abo go udažiš* Opaleniec Szcz; **2**. przén «zdezorganizować, udaremnić» W: *gdî polske sokoūi zabawe zasažili, Nemci próbowałi jom rozbić, tak samo gdy Nemci coš užonžili, sokoūi robili to samo* Stryjewo Resz, *rozbylem cały front knowany przeciw Polsce* Dywity Olsz, P 4, 54; **3**. «potrzęsając, rozrzucić, rozpostrzeć» O Nidz Ełk Olc; **rozbity** (Z + lit) O Olsz; im. bier.: **1**. w zn 1a O Olsz: *zamek na bojowisku Grunwald-Stembark, który sie zwal po krzizacku Walemburk, został rozbity* Ulnowo O, PorJ 53, 5, s. 32, ● *iže jak rozbita kačka* Ługwałd Olsz; **2**. w zn 3: *rozbity pokos* Olsztynek O; **3**. w zn «pokonać w walce»: *potem bił zawarty pokój w Królewcu i krzizacy byli rozbite* Ulnowo O, PorJ 53, 5, s. 32. AT

rozbić się (Z) O Olsz; «ulec stłuczeniu, roztrzaskaniu»: *a ešće umišne buū ten taléš o stuū žnenti, že še rozbziūu* Dłużki O, UAM. AT

rozbierać (Z + P + lit) W Szcz Giż; praet 1sg *ja rozbierał* Giż, fut 1pl *będziawa rozbierać* Olsz; **1**. «zdejmować z kogoś ubranie» Szcz Giż: ● *wojsko było bez brony, takech*

rozbierali i nawet poczali bez ubrania, tylko we kalesoniach Klon Szcz, P 5, 51; 2. «rozłożyć na części, demontować, też: usuwać»: *jutro chyba skonczyć tkać ji wtedy zarã będziewa krosna rozbzierać* Tuławki Olsz, KF, *robotniki rosbzjraũ bruk ve fši stamežzami* W, SWarm 158; 3. «rozdzielać między siebie»: *tedi rozbžerałi nas na prace, dawali do gospodažu, drogi budowali, jo* Sucholaski Giż; 4. «dzielić do dalszego przerobu»: *tedi mušãu mñaso rozbžyrać: karmónãda, šinki, špak, baužštik* Bartąg Olsz, KN II 54. AT, KS

rozbierać się «zdejmować z siebie ubranie»: *poszliszmy juz o godzienie 12 na stację, tam ja się rozbyram cokolwiek i szuszę swoje chostecki, krawaty i marnarkę na sońcu* Klon Szcz, P 5, 23. AT

rozbijać 1. «uderzając, tłuc, roztrzaskiwać, też: rozdrabniać»: *ten muj maury to bi tak rozbžijau fšistko* Natać Wk Nidz, *jest takã suša, že mušiva grutãni na roli rozbžijać klopami* W, SWarm 62; 2. przen «dezorganizować, udaremniać»: *jak polski związek zabawe utworzył, rozbyjali niemcy, co im w naszej wiosce małą korzyszczy przynosło, polaci bronili do ostatniego* Stryjewo Resz, P 1, 6. AT

rozbijać się (Z + lit) Olsz Pisz Olc, psn; fut 3sg f *będzie się rozbijać* bl; 1. «ulegać roztrzaskaniu, też: oberwaniu»: *Kiedy morowy deszczek Na cały śwat pudzie, Wtedy góra to góra* *Rozbijać sia bandzie* psn Stef I 203, *guófki [Inu] še rozbijajo* [odp. na pyt. kwest.] Mieruniszki Olc, ● przen *pšiježe rajek, to tyžën i za dwa wesele, a potëm to jus še rozbžijajo, rozgaňajo* Myszki Pisz; 2. «włóczyć się? awanturować się?»: *co ten fafel się tak rozbzijã?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozbior (P) Olsz; «podział państwa na części włączone do krajów ościennych»: *a Polska nazywał przed rozbioramy že bylo krajem w ktorem „knut” panował* Dywity Olsz, P 4, 9b. AT

rozbiorka «burzenie, rozbieranie budynków»: *otrzymałem poctowkę z budownictwa niemieckiego, zeby się stawiec do pracy na rozbiorke* Klon Szcz, P 5, 52. AT

rozbłocić «uczynić pełnym rozjeżdżonego błota»: *Kisowa šasija; jak še rozbuoći take šasije to ñedobre* [odp. na pyt. o szeroką drogę bitã] Dobry Lasek Mrąg. AT

rozboleć (lit) Olsz, psn; tylko w 3 os., inf; inf *rozbolić* Olsz; «zacząć boleć»: *znowu mnie głowa rozbolala* Tuławki Olsz, KF. AT

Rozbójna «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *tõna rozbujnã* Głodowo Pisz, JP XXXIV 294. AT

rozbójnik (lit + SWM V) O Olsz Pisz, psn; «bandyta, zbój»: *ten rozbójnik tukrãd mi taszkę [taszka, «woreczek, kieska»] z psienãdzami* Tuławki Olsz, KF. AT

rozbójstwo «uprawianie rozboju?»: *uga [«kłamstwo»], ino take rozbujstõo prowažiju* Jabłonka Nidz. AT

***rozbólować się** «ulec atakowi choroby?»: *kramfy to kedy tak še rozbóluje f sobže, a ma suabe nervy, xožši serce, ñic ñe že o sobe, lezi jek ñezivy* Snopki Pisz. AT

rozbredzić się lit bl; praet 1pl *rozbredzilim się* bl; «rozgadać się»: *Spotkał mnie, zies, po kościele* *Nichał z Nawygoni, no i takem się rozbredzili. Ale byš nie zgodła, o cym gadalim* bl, Mał III 96. AT

rozbronować (Z + SWM IX) Olsz; «w odniesieniu do grud ziemi: rozbić za pomocą brony»: *na te grutoni taležufko vježać, to zaš pobronovać, rozbronovać i zašać drelko* Wygoda Olsz. AT

rozbrzmieć «o dźwięku: rozleć się»: *Zstap, duchu Ojców naszych wraz, A rozgrzej serca nasze, Żeby rozbrzmiala jak w ich czas Ojczyta mowa* *zasię* Maz 1938, 4. AT

rozbrzmiewać (lit) W; «o dźwięku: rozlegać się»: *rozbrzmiewały wesole śpiewy* St Kaletka Olsz, Leng 47. AT, KS

rozbudowanie «powiększenie obszaru zabudowanego, rozbudowa»: *dalse rozbudowanie ģasta Ryn Giż.* AT

rozbudzić się «zbudzić się ze snu (tu przen)»: *mój mōns roku zara pērsygo [wojny], sternastego, φcongñenty w lipcu – φ sērpñu – jek śe rozbużiua wojna* Nidzica. AT, KS

rozbujać się «rozhuścić się, rozkołysać się»: *ja wejde na χujke, obuapśe źeśeńć χujek pospoju za te źeśχouki i śa rozbujam i obala iχ od razu* N Kaletka Olsz. AT

rozbumbać; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «rozhuścić, wprawić w szybki ruch, rozruszać»: *jek śa vojna začinaua, rosbūmbali zvñni fkośće, že suuχać iχ buuo f caui parašiji* W, SWarm 135; **rozbumbany** im. bier.: *rosbūmbanā mašina ričaua jek lokomotiva* W, SWarm 135. AT

rozburzenie «oburzenie (obj. eksploratora)»: *mīlicjant pšišet za ģećistość na podwurku, to s tego take rozbuźeńe* Purda Olsz. AT

rozcapiерzyć się ekspr «rozłożyć nogi, zajmując zbyt dużo miejsca»: *bo tez sie rozcapiерzul swojemi kopelami jak kokos na jajkach. A jekbym sie z psiwem bez jego golenie obalila, to co by bylo?* bl, Mał III 94. AT

rozchamrać «pomiać, rozartgać»: *chto to loże tak rozchamrãł?* Tuławki Olsz, KF; **rozchamrany** im. bier.: *co ty taki rozchamrany chodzisz po jizbie?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozchamrać się «stać się potarganym, rozchelstanym»: *rozchamrãłś się ji lazisz tak z kãta w kãt* Tuławki Olsz, KF. AT

rozchlapać (lit) Olsz; «chlapiąc, porozlewać»: *na cały stół rozchlapãłś zupę* Tuławki Olsz, KF. AT

rozchlapać się impers «zacząć padać mocniej, rozpadać się»: *lod zrenka się tak rozchlapalo, co ni mogę na dwór wyś* Tuławki Olsz, KF. AT

rozchmurzyć się impers «uwolnić się od chmur, rozpogodzić się»: *nã zidzita juź się rozchmurzulo* Tuławki Olsz, KF. AT

rozchodny; *rozchodne drogi* bl zob. **droga** w zn 1. AT

rozchodzić «interesować, obchodzić»: *co mñe to rosχoźiuo?* Butryny Olsz. AT

rozchodzić się (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg; **1.** «tworzyć szczylinę, rozsuwać się, rozchyłać się» Mzach Mrąg: *to muwil'i tlo φerbindungk, co ģe rosχo3o śe te renkoźiśće [pługa]* Piasutno Szcz; **2.** fraz *rozchodzi się (komus) o coś* «rzecz dotyczy czegoś, polega na czymś» Olsz Nidz: *suuχã, uo co lužom śa rosχoźi* Gryźliny Olsz, Stef JPW 14, *zalezy jaki stouek, stouek jest duuģi, moźe być aź dwa metry – stouek, a jezeli śe "o krótki rosχoźi, to śimel* Jabłonka Nidz; **3.** «iść z jednego miejsca w różne strony, rozpraszać się» Szcz: *i po takej kolacji to rozchodzili się po sząszadach i opowiedali sobie z catego tygodnia co przezyli* Klon Szcz, P 5, 8; **4.** «rozstawać się z kimś, rozwoździć się»: *śluchãłś, co bodãj Feliks się ze swojã rozchodzi* Tuławki Olsz, KF. AT, KS

rozchorzeć «rozchorować się» W, SWarm 135. AT

rozchorzeć się (Z + lit) W; «rozchorować się»: *nie pacãj w ty zimny wodzie, bo jeszcze się rozchorzejesz* Tuławki Olsz, KF. AT

rozchwytywać ogp: *ludność rozchwitywala* *Gazeta i abonentow się zawsze pomnaźalo, tak że po kilkanaście abonentów po poszczegolnych wioskach bylo* Dywity Olsz, P 4, 35. AT

rozciąć (Z + P + lit) W Szcz Mrąg Giż; «tnąć, rozdzielić, przeciąć» W: *rozetnij to mneso na trzy kawalki Tuławki Olsz, KF*; **rozcięty** (Z + P) Szcz Mrąg Giż; Nsg n -o Giż, -e Mrąg, praet z podm. uogóln. ze słp. Giż; im. bier.: *dżewo do pżekarnika take rośćente to šćapi* Pustniki Mrąg. AT

rozciągać (Z + Fal PST) Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz, psn; praet 1pl *rozciągalim* Mrąg Giż Pisz; «ciągnąć»: **a**) «rozkładać na znacznej powierzchni, rozpościerać» Mrąg Giż Pisz: *w wundouax [len] namocéc, rosćungac na trawe co ʷon ʷodlezy še* Orzysz Pisz; **b**) «wydłużać lub rozszerzać» bl: *I rozciągała stolik czerwóny, Na tym stoliku obrus bzielóny* psn Gęb II 69; **c**) «rozprostowywać, rozwijać» Wipsowo Olsz, Fal PST I s. 34; **rozciągany** (Z) Nidz Mrąg Giż Pisz; im. bier. **1.** w zn a Nidz Mrąg Pisz: [len] *na rose rosćungany byu, potem zebrać, susyc* Napierki Nidz; **2.** w zn b Giż Pisz: *stouï buï rośćongane, fsistko, i na tyx stouax te rozmaitość tam buïa* Biała Piska, UAM. AT

rozciągać się «ulegać wydłużeniu lub rozszerzeniu»: *ten sweter bulby dobry, tlo się tak rozciąga* Tuławki Olsz, KF. AT

rozciąganie forma rzeczownikowa czas. **rozciągać**: **1.** w zn a: *postrónki rozmajite do kuñi, do fšiskego, do ćungńeńco provozi, do šana rośćungano* Kajkowo O, UAM; **2.** w zn b: *jak take s pšystafko ʷusko tēs jest, tes takos samo ʷoze to pšystafka pšyže, to do rośćongana ʷoze* Babięta Mrąg. AT

rozciągnąć (Z + lit + SWM II, IV) OWM; fut 1pl *rozciągniem* Mrąg; «ciągnąć»: **a**) «rozłożyć na znacznej powierzchni, rozpostrzeć» OWM: *v jeźurku še moći, potem go muši rośćungnonć aš on še otleži* Kosewo Mrąg; **b**) «wydłużyć lub rozszerzyć» OW Szcz Mrąg Giż: *rośćongnonć go [o wozie] na dūugo rozwore* Paprotki Giż, *na noc klapę podnieśli ji szlumbank* [«rozsuwane łóżko»] *rozciągneli* Tuławki Olsz, KF, *ve dvoux – jeden s tyj stróni, jeden s tēj stróny, uñi tak [sieć] rośćongno i tedi ido pare metruř tak šeroko i zūončo še* Mikołajki Mrąg, UAM, ● *nie chcą mi się jakoś te pacze rozciągnąć* Tuławki Olsz, KF; **c**) «rozprostować, rozwinąć, też: napiąć» Olsz Nidz: *to muši tak fajn rośćungnoć [włókno lnu] i zūozéc i pšytknoć do sūupka i knypelek pšyže to tedi še pšěńže* Ramsowo Olsz, SWM IV s. 60; **rozciągnięty** (Z) OW Szcz Mrąg Giż Pisz, **rozciągniiony** (Z + SWM IV) Mrąg Giż Pisz; Nsg n -o Szcz Mrąg, praet z podm. uogóln. ze słp. Szcz; im. bier.: **1.** w zn a O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *tedi na ʷoʷce žendōma rośćuŋgněnti, wibźel'i še i tedi beńže postazōni do sħńeńća* Skop Giż, ◇ *beże rośćungñoni na pole, dūugo lezi as zńeńkñe i ʷusħñe* Zdory Pisz, ● *męskaŋ w Lipuŋcu, a Lipuŋwec mocno duzy jes, rośćungñeńty tako* Mikołajki Mrąg; **2.** *rozciągnięty* w zn b O Resz Szcz: ◇ [wóz] *beńže rośćoŋŋñeńtu, rozwórka pštże tedi f te klěsce i tedi beńže podūuzony* Szczytno, *jeg beńže to pħńeńto do nastěmpnej dury, to rośćungñente skšidūa muso być [o sieci]* Maruzek O; **3.** w zn c Olsz Mrąg Pisz: *puot drućany, ze štařetuf, rozgorty dlo bidūa, dlo koñi – sūupi i druti kołćaste rośćungñante* Ruś Olsz, ◇ *zawñinoń, tak na stuŋ beńže rośćungñono i tedi zawñono i knypelek ten buŋ ŋsažoni [o kądzieli]* Grabowo Mrąg. AT

rozciągnąć się (Z + lit) Olsz; **1.** «ulec wydłużeniu lub rozszerzeniu» Olsz: *jek będzies te pacze dłuzy nosiul, to ci się rozciągną* Tuławki Olsz, KF; **2.** «rozprostować się, rozwinąć się»: *šerm to je do dešču, tak to je zūožoni, tako loska i druti; jek do guri popħnou na ti losce to ʷono še rośćungñeŋo* Gryźliny Olsz. AT

rozcieńczyć; pośw. tylko im. bier.: «dolać wody do roztworu, rozwodnić»: *kfas roścyńćony i peńć gożin stoi, muši nakisać* Mątki Olsz. AT

rozcierać «trać, rozdrabniać, rozgniać»: *już tak mocno to ciasto rozcierałam a jeszcze są grubki [-b-, sic!] Tuławki Olsz, KF; rozcierany; Nsg n -e; im. bier. w zn «piłować, rznąć»: na te šfele p'šido štendary i d'ževo rošćerane abo i ćesane Lisaki Pisz. AT*

rozcieżysty «rozpościerający się szeroko»: *najbarżej maćice to ma ɣojńák, a te drugie dževo to maćicy ni ma, rošćeżyste kožéne Szmygwałd D O. AT*

rozcinać; fut 1sg będę rozcinał; «tnąć, rozdzielać, przecinać»: nie będę już zięcy rozcinał te kartki Tuławki Olsz, KF. AT

rozczepać, rozszczepać, roszczypać (Z + lit + SWM III) WM i bl; «rozciąć, rozłupać» WMzach Mrąg: *to kedi drewno smólne roscepau, pouozi na sjonku, to wisua tak žižica Dobry Lasek Mrąg; rozczepany, rozszczepany, roszczypany (Z + lit + SWM III) Olsz Szcz Mwsch; Nsg n -e Olsz Węg Giż Olc; **1.** im. bier. Olsz Mrąg Węg Giż: *scapi to caue take duze dževo, take metrowe i na poui roscepene Pańska Wola Giż, ◇ v domu bańže grabžisko uoskrobane, rošćépane na įenam kóncu i uusušone N Kaletka Olsz, Stef JPW 28; 2. «rozwidlony, rozdwojony» Olsz Szcz Mwsch: *taki djuuski Kijek i roscepani na b'žegu i jak rek liže, to go tedi roscepkoma štuŕne i go ma pow. Giżycko, SWM X s. 46, drewno roscepene muši być do žuraša Olecko, kopita rosćepane ma krova, a kónove jest caue Orło Giż. AT, KS***

rozczepek, rozczepka, roszczepek, roszczepka (Z + SWM IV, X, SWMp, SDGW) Olsz Szcz Mwsch; m Olsz Szcz Mwsch, f Olc, zapisy nierozstrzygające rodzaju gramatycznego Szcz Giż; Ipl -oma Giż; **1.** m, f «rozwidlony kijek do połowu raków, też o samym rozwidleniu» Mwsch: *ješčem šurki bli, tom nafutałi rekuř, to mi lo taki rosčypek něli Kozuchy Pisz, SWM X s. 46, taki djuuski Kijek i roscepani na b'žegu i jak rek liže, to go tedi roscepkoma štuŕne i go ma pow. Giżycko, SWM X s. 46; 2. m «o rozwidleniu słupa u żurawia studziennego» Olsz Giż: *taki suup co ma rosćepek Skop Giż; 3. m «rozwidlona część grabi, w której tkwi beleczka z zębami» Olsz Szcz Giż: *to zrobźo i tak, co ten tšonek rossčepsō i vej ftedy obyōncka nie brak i to je roscepek Kobyłty Szcz; 4. m? f? «drewienko używane zamiast czótenka do tkania chodników» Szcz: *take klepuski djuuge, na tem kuńcu i na tem tak vižńento, take rosčepki i tedi byōo naokruncano na něgo i tedi pšetikano byōo Kowalik Szcz. AT, KS****

rozczepić, roszczepić, roszczypić (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; «rozciąć, rozłupać» Olsz Szcz Giż Pisz: *d'ži roscepŕi Ryn Giż, wbiul dwa kliny w psien, jeden želazny ji jeden drewnanny, ji roszczepsiul psien Tuławki Olsz, KF, upadnes na želážńák i guove rosčépis Pogorzel Wk Pisz; rozczepiony, roszczepiony (Z) Olsz Mrąg; «rozwidlony, rozdwojony»: *koń nie ma rosčeponego kopita to nie cuówekowi do ješća nalezi Zgon Mrąg, roščypek – rosčepšuny jest [o podporze żurawia] Giławy Olsz. AT, KS**

rozczepka zob. **rozczepek**.

rozczeszać (Z + lit) W, psn; «czesząc, rozprostować, wygładzić»: *a s ti smou to koutun še zrobziū ji ʷuna ne dostaua tēgo rosčesać; to bodoj ʷot tēgo mēntopēřa D Wólka Resz. AT*

***rozczesywać** psn; «czesząc, rozprostowywać, wygładzać»: *Wyszła i drugi raz, Žyto się szosuje, Usiadła się na kamiązek Włosy rozczesuje psn, Sien 263. AT*

rozczochrąć (Z + lit) W i bl; «potargać»: *gdzieś ty sobie tak włosy rozczochrął? Tuławki Olsz, KF; rozczochrany (Z + lit) W i bl; «potargany, też: rozrzucony, rozwichrzony»: *veselńiki įek uobaćili Kubovo, sprāvdi še vistrašili, bo kabāt na ni uobderti,**

v̄osi roščoxrane Różnowo Olsz, Stef JPW 50, [len] *to byu tak roščoxrany, taka pupka byu zrobona, sama pańi to pšondya* Spręcowo Olsz. AT

rozczochnąć się «potargać się»: *glądziulem już dwa razy moje włosy, a zawdy mi się rozczochnaję* Tuławki Olsz, KF. AT

rozczochnianie forma rzeczownikowa czas. **rozczochnąć**: *pupka do lnu roščoxrańa* Purda Olsz. AT

rozczułać ogp: *W tym poranku polskiej wiosny Spiew skowronka tak radosny Rozczula go ta ptaszyna Ze sam śpiewać rozpoczyna* psn IS XXVI 99. AT

rozczwartować (lit) W, **rozćwiertować**; «pociąć na kawałki»: *Poset Marek na jermarek Kozuxi targovać Ušadua mu muxa na nos Daū jo roščf'ertovać* psn. AT

rozczyn (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz; Dsg -owiu Nidz; «zakwaszony zaczyn chlebowy, też o roztworze drożdżowym»: *na noc še robi roscyn* Mąciće Szcz, *zrobić zakfas – roscyn z muŋki razovej* Pogubie Średnie Pisz, *roscyn to kfas jest abo drozże* Dąbrówka Pisz. AT

rozczyzna (Z) Pisz Elk; «**rozczyn**»: *roscyne še zrobi* Guty Różyńskie Pisz. AT

rozczynać (SWMp) Szcz, **rozczynić** (Z + P + lit + SWMp) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Elk; fut 1pl *rozczyńiwa* Olsz, praet 1pl *rozczyńilim* Olsz; «w odniesieniu do ciasta na chleb: wyrobić po dodaniu mąki do rozczyynu, niekiedy także sporządzić rozczyn, czyli naturalny zakwas, lub mieszaninę drożdży, mąki i wody, też: połączyć, zmieszać» OW Szcz Mrąg Giż Pisz Elk: *v garku zaruçalim kfas, a rano še roščinuuo: vžeuo še kopanke moŋki, vodi še pšičinuuo i še pšignotuuo troške* Łabuchy Resz, *roščini xlep, pšikulne na blaŋi* Gutkowo Olsz, *najperf často roščyniwa, potem kisa* Łupstych Olsz, *vezme kartoflo i drozzy i roscynie f kortku* Mrągowo, *jo to tak robže: vezne kukeŋka rozrobže na kfas pšez noc i z rena go roščynie* Skajboty Olsz, *my napšod roščyniwa ten kfas* Dajtki Olsz, *na žećur roščyniua kfas z drožžarńi, s vodo i s moŋku* Purda Olsz, *kfas i vode razom roščynić, ošem gožin može stoić, pšignešć i perf sul sypać* ib; **rozczyńiony** (Z + P) O Olsz Mrąg Giż Pisz; Nsg n -o Mrąg Giż Pisz, -e O, praet z podm. uogóln. ze słp. Pisz; im. bier.: *roscyńuny xlep; zrobić zakfas, roscyn z muŋki razovej* Pogubie Średnie Pisz, *◇ muŋka beže f koritko fsipana i beže roscyńona drožžarńi i zortsem* Szczybały Orłowskie Giż. AT, KS

rozczyńiać (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż, psn; fut 3sg f *będzie rozczyńiać* Olsz, 1pl *będziwa rozczyńiać* Olsz; «w odniesieniu do ciasta na chleb lub placki: wyrabiać po dodaniu mąki do rozczyynu – zakwasu lub mieszaniny drożdży, mąki i wody» OW Szcz Mrąg Giż i bl: *roscińä xlep a puźnej bez noc stoi i choži* Ryn Giż, *kuŋy roscyńiać beže* Purda Olsz; **rozczyńiać** w uż. rzeczownikowym: *zurtix do xleba roscińiać* Gawliki Wk Giż. AT, KS

rozczyńianie forma rzeczownikowa czas. **rozczyńiać**: *žeza, zurtig do roscyńańo* Karwik Pisz. AT

rozczynić zob. **rozczynać**.

rozczyńienie forma rzeczownikowa czas. **rozczyńić**: *ot starego pšćeńa kukelke zostaže, rospušče v vože ćepujej do roscyńeńo* Marcinkowo Olsz. AT

***rozćwiertować** zob. **rozczwartować**.

rozćwiertować zob. **rozczwartować**.

rodza? różda? «cienka gałązka, różga»: *zakwitnie na rozdzie kwiat, to wyjdzie w tem roku zamęz* Klon Szcz, P 5, 68. EG

roздаć (Z + lit) W Nidz i bl; «dać, rozdzieliwszy między wiele osób»: *kšonc povžežau, že šf'anty Roχ fšystiko dla ubogīχ rozdaŭ i sam zostaŭ ubogem* Purda Olsz, ni mogą wszystkiego rozdać Tuławki Olsz, KF, przs. *Bóg ma więcej niż rozdał* bl, LitLud XVII 112. AT

rozdajać, rozdawać (Z + P + lit) OWMzach i bl, psn; praes 3pl *rozdawają* bl (w rymie), praet 1sg *ja rozdajał* O, 3sg *rozdajał* Olsz Szcz; «dawać, rozdzielając między wiele osób» OW Szcz i bl: *jek Pan Buk mowy rozdajau narodam* Ruś Olsz, *uubžin f strōjkaχ lužom rozdavaŭa* Krzywonoga Szcz; **rozdawany** im. bier.: *a te tam pańeńki to te mu daŭy kšatek – uadnie paχŭau – i mužiŭu co take bēndō rozdavane* Jabłonka Nidz, do abonowania „Warmiaka” znalazła się tylko garstka mała, rozdawano go ludności bezpłatnie Dywity Olsz, P 4, 36. AT

rozdeptać «depcząc, rozgnieść»: *rozdepc tego wătornika, co by nāma do kapusty nie włāz* Tuławki Olsz, KF. AT

rozdeptuwać; formę hasła powtórzono za KF; «depcząc, rozgniatać»: *nie rozdeptuj tech krychlów, co na ziemni ležą* Tuławki Olsz, KF. AT

rozdlużyć (Z + SWM II) Olc; «zwiększyć długość czegoś, wydłużyć». AT

***rozdmuchiwać** «dmuchając, rozwiewać»: *ńežit – to go wētš rozdmuχuje* [odp. na pyt. kwest.] Mrągowo. AT

rozdrapać (Z + lit) Olsz Pisz; «drapiąc, rozkrwawić»: *kokošanka, kto rozdrapše i kref leći, a drugęgo pomaze, to tēmu zgińe, a tēn drugi ma* Snopki Pisz. AT

rozdrapuwać; fut 2sg *będziesz rozdrapuwał*; «drapiąc, rozkrwawiać»: *jek będziesz te chrosty rozdrapuwał, zbierze ci się tam ropa* Tuławki Olsz, KF. AT

rozdrażniać; -drzaż-; ogp W, SWarm 136. AT

rozdrażnić; -drzaż-; ogp W, SWarm 136. AT

rozdrobnić ogp: *rozdrobniłem chleb na kruszynki ji dāłem ptāszkom* Tuławki Olsz, KF. AT

rozdrzażniać, rozdrzażnić zob. **rozdraż-**.

rozdzumać «pomyśleć, zastanowić się»: *muši nap'šud rozdzumać, co tēdi beže tka-no* Ryn Giż. AT

rozdzumać się «rozdzumać»: *tedym ja še rozdumaŭ, ze kedy z mojej reŭki žēci muso do sŭuzby iść, to jus še tak ostaŭem tu stary* Świątajno Olc. AT

rozdwoić się «rozdzielić się na dwie części»: *a tedi [len] tak mušau lezic, as tedi te wŭukno, ten kumelek, as tedi še rozdwoju, tedi go biŭo zebrano, tedi na sŭonku biŭo susono i tedi biŭ tert* Kowalik Szcz. AT

rozdwora zob. **rozwora**.

rozdział (Z + P) Resz Nidz, lit bl; «wyodrębniona przez autora część tekstu lub utworu»: *a i proroctwa Danielowe, mam napisane w dziewiętym rozdziale, to tēz lekce nie myšlajmy* bl, Mał III 41. AT

rozdziawić (lit + SWMa) W Olc; ekspr «w odniesieniu do ust: otworzyć szeroko»: ● *cegoš rožžaŭŭu gardŭo* Borawskie Olc, SWMa 30. AT

rozdziczać; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «rozbestwiać, rozjuszać; płoszyć»: *ńe rošžičāi psa, bo niχt ńe bańže mŭk do ńego dojść* W, SWarm 136. AT

rozdziczać się; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «rozbestwiać się, rozjuszać się; płoszyć się» W, SWarm 136. AT

rozdzić (lit) W; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «rozbestwić, rozjuszyć; spłoszyć»: *nagle viskočiu z lasu jelań i roszičiu koñe* W, SWarm 136. AT

rozdzić się (lit) W; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «rozbestwić się, rozjuszyć się; spłoszyć się»: *bik ša roszičiu i pokalyčiu žuopaka* W, SWarm 136. AT

rozdzielać (Z + P + lit) W Nidz Pisz; **1.** «dzieląc, rozkładać na części, też: różnicować?» Nidz Pisz: *zaras, to arpa rozžela* [ziarno] Orzysz Pisz, *to še potem rozžela na jencrėnisko, na ofsisko, ale tak f caukości to ržisko* Frąknowo Nidz; **2.** «dzieląc, rozdawać wszystkim, obdzielać»: *nie sluchãles czy juž rozdzielają kupny gnój* Tuławki Olsz, KF; **rozdzielany** im. bier. w zn 2: *zboże jare dla zasiewu nadchodziło z Krolewca i było przez sołtysow rozdzielanie* Stryjewo Resz, P 1, 4. AT

rozdzielać się «rozpadać się (tu przen)»: *Ludzka się przyjaźń częstokroć rozdziela* W nieszczęściu trudno znaleźć przyjaciela psn IS LVI 207. AT

rozdzielenie forma rzeczownikowa czas. **rozdzielić** w zn 2: *rejtko to jak še osnowuwa, jãk še osnowe nakrėnca do rozželeña nići* Olecko. AT

rozdzielić (Z + lit) O Olsz Mrąg; **1.** «dzieląc, rozdać wszystkim, obdzielić» Olsz: *to tfoja kura, mušiš jo rozželić na naju fšiskix* Giławy Olsz; **2.** «dzieląc, rozłożyć na części» Olsz: *duže pasma ša rozželičiu i tedi še špulowaço* Sząbruk Olsz; **3.** «oddalić od siebie, rozłączyć»: *chciãłem jech rozdzielić, jek się bzili, ale się nie dali* Tuławki Olsz, KF; **rozdzielony** im. bier.: **1.** w zn 2: *rozželoni na pou* Mrągowo; **2.** w zn «wyznaczyć granicę»: *jaği rozželune su kañkami* Waplewo O. AT

rozdzielić się (Z + P + lit) Olsz Giż; fut 1pl *rozdzieliwa się* Olsz; «podzielić się»: *scyry to dobry, še rozželi co ma* Bogacko Giż. AT

rozdzierać się «ulegać rozdarciu, pękać»: *juž mi sie portki dycht rozdzierają, trzeba nowe kupsić* Tuławki Olsz, KF. AT

rozebrać (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Pisz Ełk Olc, psn; fut 1pl *rozbiezewa* Olsz, 3pl *rozbiezera* Ełk; **1.** «rozłożyć na części, zdemontować» W Szcz Mrąg Pisz Ełk: *rozbrzezewa ten wóz drãbzasty, bo žniwa się skonczyły* Tuławki Olsz, KF, *mñe cyvila polska rozebraça budynki to ja tu pšysuam* Kalinowo Ełk; **2.** «rozdzielić między siebie» Olsz Pisz Ełk i bl: *Ni mom jo i gorztki słomy, Rozebrały kruki, wróny* psn Stef I 187, ● *zmożyły się to trzy Panstwa Rosja, Prusy i Austria i Polska między siebie rozebrały* Dywity Olsz, P 4, 34; **rozebrany** (Z + P + lit) O Olsz Ełk; im. bier.: **1.** w zn 1 Olsz Ełk: *stawilem jako główny warunek że dom będzie do żniw gotowy do zamieszkania w niem, ponieważ stary musiał być rozebrany* Dywity Olsz, P 4, 31; **2.** w zn 2: *skšidua* [siec] *bėndo rozebrane do vervokuf* [wyrwak, «boczny otwór w łodzi do prowadzenia sieci]» Maruzek O, ● *pan Bog to dopuścił że była roszebrana* [o Polsce pod zaborami] Szczęsne Olsz, P 2, 2. AT, KS

rozebrać się «zdjąć z siebie ubranie»: *we tej firmie chcąc pracować, to na miescu pod lekarza było iszc i do naga się rozebrać i badał lekarz tak szczególnie, jakby się dopiero urodził* Klon Szcz, P 5, 18. AT

rozeda zob. **rezeda**.

rozedniewać się impers «świtać»: *na ščitku, jek še rozedniwaço* [odp. na pyt. kwest.] Konopki Wk Giż. AT

rozedrzeć (Z + P + lit) OW Nidz Mrąg Giż Pisz, psn; *ozedrzeć* Mrąg; w temacie praet -er- W Nidz Mrąg Giż Pisz i bl; praet 3sg *rozederł* Resz; «drać, rozdzielić,

rozerwać» OW Nidz Mrąg i bl: *rozdar te krul'iki – na štur ćpartki i ćisnou tem m'udem* Dąbrówno O, *rospróuć, popróuć abo rozedźeć na poui i ćisnóńc* [o sukience] Mrągowo, ● *vlećełi do bakpi te řitlerofce ve štireř abo tšex, rozderli drvi i vlećełi do izby* Butryny N Olsz, ● *przen Rozdarly Polskę wrogi, Przysła niewola, znój psn IS LXXI 251*; ●● *impers «o wybuchu jako przyczynie śmierci»: řuopa rozderuo, nalos mine, tam knuu w niej i una penkua* Gawliki Wk Giź; **rozdarty** (Z + P) Olsz Nidz Mrąg Pisz; Nsg n -e Mrąg; im. bier.: *řaba rozdarta, to se nad řecoreř [raki] fita* Wejsuny Pisz, ● *przen przez te czytania ktore na mie wielki w pływ miały poznałem i pokochałem Polska choc rozdarta na trzy części i jako swą Matkę Ojczyzna miłować począłem* Dywity Olsz, P 4, 43, ~ *jus teras sedem lat, jak tak ozderte – curki dwa, syn za Odro* Pustniki Mrąg. AT

rozedrzyć się (Z + lit) Olsz Mrąg Giź, psn; w temacie praet -er- Olsz Mrąg Giź i bl; «rozerwać się na kawałki, też: pęknać»: *i tan smok zlecau na tan uokrant i řa rozder tan okrant* Pokrzywy Olsz, *worek się rozder ji řyto się wysypało* Tuławki Olsz, KF, ● *ekspr matka leći, tylko řa rozedze, jo [kozę] doić* Stawiguda Olsz. AT

rozegnać (Z + lit + SWM IX) OWMzach Mrąg Giź Pisz, **rozgnąć** (Z + lit) OW; część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować; **1.** «wykonać tzw. orkę w rozwał» O Nidz Mrąg Giź Pisz: *řkuat i dokuou ře uože, potem mozna i rozegnać* Karwik Pisz, *rozgnaou na lewo i na prawo* [odp. na pyt. kwest.] Olsztynek O; **2.** *rozegnąć, rozgnąć?* «gnając, rozpędzić» OW Nidz: *byk rozegnał muzykantów na wszystkie strony* Tuławki Olsz, KF; **3.** *impers «o opuchliźnie»: uopuřlina – uopuřuo mu tak, rozegnaou mu tak* Ryn Giź; **rozegnany** im. bier.: **1.** w zn 1 Szcz; **2.** w zn 2: ● *przen mořwa nasa jest jako iskra na poruseńe řerca nasego, a od gorocości přeńtko rozegnana biva* Wesołowo Pisz. AT

rozegnanie (SWM IX) Giź Pisz; forma rzeczownikowa czas. **rozegnać** w zn 1. AT

rozegrać; fut 1pl *rozegrawa*; «grając, rozstrzygnąć»: *juř wnetki skończywa; jenā rozegrāwa jeszcze tę partyjā* Tuławki Olsz, KF. AT

rozejrzeć się (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz Olc; inf -yć Olsz; **1.** «popatrzeć z uwagą na wszystkie strony, uważnie obejrzyć» Olsz Szcz Olc: *pan się rozejřzał po ludzach i prosi o pomoc, zeby mu pomogli tech rzeczy zanieř spowrotem do plebanii křeřda probosřca* Klon Szcz, P 5, 16, *jek będe w mneście, to się rozejřę po geszeřtach; može gdzie nājdę takie řruby* Tuławki Olsz, KF; **2.** «zapoznać się z czymś, zorientować się» Olsz Pisz: *pó[ř]ńej jak ře rozejřełi luže to zrořili řelazno uoř Pianki* Pisz. AT

rozejść się (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Olc, psn, **rozniżyć się** (Z) Pisz; fut 3sg *rozniřdzie się* Pisz, 1pl *rozejřdziem się* bl, 3pl *rozniřdā się* Pisz, praet 1pl *rozesřlim się* Olsz Szcz; **1.** «pójść z jednego miejsca w różne strony, rozproszyć się» OW Szcz i bl: *postawałi, rozeřli ře do domu i řic řā ře doweřełi* Gietrzwałd Olsz, *wszyscy sie wesoło i spokojnie rozeřli do swojeh domow* Gryźliny Olsz, P 3, 5; **2.** *rozejřć się, rozniřć się* «utworzyć szczelinę, rozsunać się, rozchylić się» Mrąg Pisz: *reńkořiřće ot puřga to muři być zřoncóno, co ře ře rozniře* Lisaki Pisz; **3.** «rozstać się z kimś, też: rozwieść się» Olsz Olc: *mńe prořiua, zebym ja tak ře staraua, zeby uui muřełi ře rozejřć, zeby z řiř para ře byua* Olecko, *jek ty tak dali będzies psiul, musiwa się rozejřć* Tuławki Olsz, KF; **4.** «znaleźć nabywców lub odbiorców, rozprzestrzenieć się» Resz i bl: *teroz dała w gazeti wsadzić, i sie rozesřli te gazeti* Bredynki Resz, BWM 76, *Ta wiadomořć prawie cudem Rozesřła się między ludem* psn IS LI 189. AT

rozekściały «rozkwitły, rozwinięty»: *Mniał jo różyczke bardzo rozekściało Mniał ja dziewczyneczke w sercu ukochano* psn IS LXX 597–13. AT

rozemknąć 1. «otworzyć, rozewrzeć»: *ježi karčmăș rozemknie te żyvyže, to z dvouj ĵizbŭf zrobzi ŝa ĵedan duži zăl* W, SWarm 136; **2.** «rozsunąć (wg obj. SWarm)»: *uafki buŭi za gajsto ŭustažŭne, muŝelim ĵyχ troχa rozemknŭńć* W, SWarm 136. AT

rozepchać «wpychając, rozciągając, rozszerzyć»: *aleŝ tez sobzie te skorzne rozepchăł!* Tuławki Olsz, KF. AT

rozepchnąć «pchając, rozsunając, rozdzielić»: *na gŏže te kozŭu co bę"do požu"zane co žetŝ jęχ ņe rozepχne* Szczytno, ŭancuχ, *kety do ŝcuŋgŭnieŭa co te kuŭnice ŝe ņe rozepχne* Olecko. AT

rozepiąć, rozepnąć, rozpiąć, rozpnąć (Z + lit) OW Nidz Giż; pełny wykaz form: inf *rozepnąć* O Olsz, *rozpiąć* Olsz, fut 3sg *rozpnie* Giż, imp 2sg *rozepnij* Olsz, praet 3sg *rozepiăł* Nidz, *rozpiăł* O, 3pl *rozepnĕli* Olsz; **1.** «otworzyć z zapięcia, odpiąć» O Olsz Nidz Giż: *ni ma ożydla, to ņe može rospŏńć* Stawiguda Olsz; **2.** «rozciągając»: *rozepnŏć i na dŭugo zrobzić* [o wozie] Mierki O; **rozepnięty** (Z) Giż, **rozpięty** (Z) Resz Giż; im. bier. **1.** w zn 1: *duği rozpĕ[n]ty s tyuŭ ŝaket* Raszağ Resz; **2.** w zn «naciągnąć, napiąć» Giż: *ŏ ten cejk beŭže rozepńenty* Siedliska Giż. AT

rozeprzeć się; w temacie praet tylko *-er-*; pejor «szeroko rozłożyć ręce lub nogi, zajmując zbyt dużo miejsca»: *rozparĕs się na siedzisku, jekbyŝ buł săm* Tuławki Olsz, KF; **rozparty** im. bier.: *siedziăł rozparty za stolem, jek jekiŝ păn* Tuławki Olsz, KF. AT

rozerwać (Z + lit) Olsz Nidz, psn; «ciągając, rozdzielić, rozedrzyć» Olsz i bl: *ņejena to warkoće spleta, ne možno rozerwać* Butryny Olsz, *ni mogĕ tego prowozka rozerwać* Tuławki Olsz, KF, ● *przen ņevoli sroge penta rozervaŭ juŝ sam Buk* psn; **rozerwany 1.** im. bier. w zn «przerwać, zakłócić»: *v drŭge ŝfento v nocy* [przychodzili] *i smagal'i po gouyχ nogaχ, rozervany byŭ ŝpŝik* Marcinkowo Olsz; **2.** fraz w *myŝlach* *rozerwany* «niezdecydowany, rozkojarzony»: *taki biŭ w myŝlaχ rozerwany, co ņe żezaŭ co ma robzić* Jabłonka Nidz. AT

rozerwać się (Z + lit) Olsz Nidz Pisz; «pękając, rozpaść się, też: rozedrzyć się»: *brŏna się năma rozerwała ji musielim przestać brŏnować* Tuławki Olsz, KF, *as mi ŝe taŝka* [taszka, «kieszeń»] *rozervaŭa*. [...] *Ajĕj, to muse, to muse χiba ņiću ŝcuŋgnuńć* Warchały Nidz, UAM, ● *przen tak tedy ta čamnoŝć ŝa rozervaŭa na dva strony i zaŝfe-čauo sŭŏnečko* Pokrzywy Olsz. AT

rozerznąć (Z) O Olsz Mrăğ Pisz, **rozerznąć** (Z + lit + SWMo) Olsz Mrăğ Olc; «rozciąć, rozkroić, przerznąć» O Olsz Mrăğ: *pugłonek to keda ŝe rozežne do pouuŭki* Purda Olsz, *alem sobzie nogĕ ło ŝkło rozerznăł* Tuławki Olsz, KF; **rozerznięty** im. bier. *pŝenza byŭă rozežńento, pozawŏnzywano – jeden muŝau rejtko tŝymać i rĕgerować, co dobže nažĭnento byŭo, co ŝe ņe ņomsyŭo te bžĕgi* Kwik Pisz; **rozerznięte** w uż. rzeczownikowym (SWMo) Mrăğ Olc; «o wycięciu pod szyją przy koszuli». AT

rozerznąć zob. **rozerznąć**.

rozerznięcie «wycięcie pod szyją przy koszuli» Olecko, SWM XII s. 19. AT

rozeschnąć się (Z + lit) W Mrăğ; «schnąć, popękać, też: rozszczelnić się»: *koło łod woza się rozeschło ji refa može zlecić* Tuławki Olsz, KF, *korito to zbžyje z deskuf sobže, bo kto žiŝaj beŭže dŭubau; dăvnej to dŭubau, co ŝe ņe rozesχne* Kosewo Mrăğ. AT

I. rozesłać, roześcielić, rozścielić (Z + Fal PST) Olsz Giż Ełk Olc; inf *rozesłać* Olc; praet 1pl *my rozestălim* Giż; «ścieląc, rozłożyć na jakiejś powierzchni»: **a)** «len

do roszenia» Giż Elk Olc: *mi to [len] rozesuałim na uoņke Sterławki Wk Giż; b)* «słomę do pokrycia dachu»: *na krokfy byua suoma; maue snopki rozeščel'iu* Szeligi Elk; **rozesłany** (Z) Giż Olc, **rozścielony**; Nsg n -o Giż; im. bier. w zn a: *jek [len] useχ na polu, buu pšizežony do domu, do stodouy na klepčisko rozesuany i omuocony* Olecko, ◇ *jak je fertyg to pšyže nazat, na pole byže rosščeluny i jak pare časuf poleży, to byže zebrany i potym χcu go čysto zrobić* Bukwałd Olsz. AT

II. rozesłać (Z + lit) Olsz Mrąg, psn; praet 2pl *rozestališta* Olsz; **1.** «skierować wiele osób w różne miejsca» bl: *Pan rozesał slug do gaju, do strug Caló noc w gaju wolali* psn IS LIV 200; **2.** «wysłać do wielu odbiorców» Olsz: *juž ješta zaproszena (Ejnładungi) rozestali?* Tuławki Olsz, KF; **rozesłany** im. bier. w zn 2: *jek tén rajek pšišet z brutkanem i še ujednal'i ci vesele bēņže ci še zdažilim sobže, buu bilžety rozesuane, kto na to vesele ma pšyjšć* Mrągowo. AT

rozestać się (Z + lit) Olsz Nidz, psn, **rozstać się** (lit) W, psn; fut 1pl *rozestaniem się* Nidz, *rozstaniem się* bl, praet 1sg *ja się rozstała* bl, 1pl *my się rozestali* bl, *rozstaliśmy się* bl; **1.** «pożegnawszy się, rozejść się, też: rozłączyć się z kimś na pewien czas lub na zawsze» Olsz i bl: *Jednego kamrota niolem, Którego ty nie znojdiesz, Gdy trąbace zagrali, my sie oba rozestali* psn IS LIX 539–19, *Tam aż nad wieczorem z sobą się rozstali* psn, Wisła III 567, *Letko, letko sie zakochać Ale ciężko sie rozestać* psn Kętrz 66, *Dla ojca, matki mogłoby ostać, Dla ty ludzki gadki musim sie rozstać* psn Sob 93, ● *Oj, boli, boli, boli I bolić musi, Nasze kochanie Rozstać sia musi* psn Stef I 94, ● *Trudne to jest przesypanie Dusa z ciałem się rozstanie* psn, Wisła III 585, ● *fraz rozestać się* Olsz, *rozstać się* bl z *tym światem* «umrzeć»: *rozestou ša s tam šfatam po dūugi i čaiški χorobže šfanti pamňančii Iandžej Samulofski z Gěčfouda na Varmňiui Sząbruk* Olsz, KN III 212; **2.** «wrócić do poprzedniego stanu, odstać się»: *jek terās ta žeč tu še rosstańe, či ti še ješče rās uodvāžiš ze mñe i z moičęž žeci še višněvac, či tēš juš ñe?* Spręcowo Olsz, Stef JPW 81; **3.** «pozbyć się czegoś»: ● *lecz dobroduszny wuj nic nie odrzekł, tylko oczami mrugnął, spojrzal na tabakierkę, którą ustawicznie w rękę trzymał, ścisnął ją i westchnął; pewnie pomyślał: „juž já sia z tobą do śnierci nie rozstana”* W, Bar 102. AT

rozestanie psn, **rozstanie** (lit) W, psn; **1.** «miejsce skrzyżowania dróg, rozdroże» bl: *I lodprowadźła go Až na rozestanie: Jidź z Bogiém, Matysku, Ty mnie nie dostaniesz* psn Stef I 40, *i otprovažiua na droguf rostańe* psn; **2.** «pożegnanie, też: rozłąka»: *przyjedziewa abo przyšlewa mlodych na twoje wesele, tak wołaja, „zitajac” się na rozstanie* W, Bar 105, *Letkie, letkie zakochanie, Ale cięższe rozestanie!* psn, Wisła IV 812. AT

roześcielać «ścielać, rozkładać na jakiejś powierzchni»: *snopkami podaje še a potem rozeščela* [odp. na pyt.: Czy pokrywa się dach snopkami?] Wiśniowo Ełckie. AT

roześcielić zob. **I. rozesłać**.

roześmiać się psn, **rozśmiać się** (Z + lit) OW, psn; «wybuchnąć śmiechem, zaśmiać się, też: uśmiechnąć się»: *Dziéwczyna sia roześniála I jidzie sobzie dali, Jek Krakusom poziedata, Oj, śnieli sia, śnieli* psn Stef III 125, *dopsėru jek sobže pšibāčuu fčoraįše zdańe, rosšňau še* Różnowo Olsz, Stef JPW 51, *Włoz stary za pszec I rozgrzoł sza, Spojrzol na dzieczy, Rozsznoł sza* psn Stef III 87, ● *przen Prandko dala mi calusa, mi calusa, mi calusa, Až mi sia rozśmiała dusza, śmiała dusza* psn IS DXCII–I 50; **roześmiany** im. bier. Tuławki Olsz, KF. AT

rozetrzeć (Z + lit) O Olsz Mzach; inf -yc Szcz, w temacie praet tylko -er-; **1.** «trąć, rozdrobnić, rozgnieść» O Mzach: *ten domp to nau take ožeži i jak ususyū i rosteru, to*

była taka moŃka carna i to Ńe ukraŃiyo Kot Nidz, to pŃeski ruŃanek, a ten to rixtyŃny, to puŃhe jak rozetŃyć Piwnice Wk Szcz; **2.** «rozprowadzić na jakiejŃ powierzchni»: wziął drapakę ji rozter to, co na ziemną nasmárkâl Tuławki Olsz, KF; **rozarty** (Z) Olsz Nidz; im. bier. w zn 2: \diamond u nas bedo snopki poŃoŃone i ten snopek beŃe rosterty i Ńaty pŃybzite Kamionka Nidz. AT

rozewlec, rozwlec 1. «w odniesieniu do częŃci ubioru: zdjąć»: rozewlec Janku tą białą koszulę, co powzijem tą małą dziewczynę GąŃki Olc, P 6, 7, rozvlük zak [«kurtkę»] i ŃoŃuŃ tilo v rajkávax W, SWarm 137; **2.** «wlokąc, roznieŃć»: rozvlók to po cały jizbie Tuławki Olsz, KF; **rozwleczony** im. bier. w zn 2: A na oboŃe rozvlečone broni, A nase paropci ŃoŃo jek gavróni psn, KN II 58. EG

rozewrzeć; poŃw. tylko im. bier.; «rozłóŃyć szeroko, rozpostrzeć»: Leć orle baŃy Nat bujne Ńany [...] SkŃydua tfe baŃe TŃymaj rozvarte psn. AT

rozeznać (Z) O Ełk; «rozpoznać; rozróżnić, odróżnić»: te farbi rozeznać to čęŃko Wituły O. AT

rozeznanie forma rzeczownikowa czas. **rozeznać:** Mila Ńmierć mniej rozeznanie I mnie psijoka zmiłowanie psn IS LXXX 274. AT

rozeŃreć się; w temacie praet tylko -er-; **1.** «rozgniewać się»: tak się na nąju rozŃer ji krzyczâl, co po cały ziosce buło Ńluchać Tuławki Olsz, KF; **2.** «rozpić się»: Ńe rozŃer, Ńe rozŃuŃ Ogródek Ełk. AT

rozflancować «rozsadzić» Tuławki Olsz, KF. AT

rozga zob. **rózga.**

rozgadać się (Z + lit) W Szcz GiŃ Ełk; **1.** «zacząć gadać, opowiadać» W Szcz GiŃ: ná, ná, trzpsiotku, juŃeŃ sia znowu rozgádała, zamiast goŃci poróczyć W, Bar 49; **2.** «naradzić się» Ełk: rozgadamy Ńe, co jutro zrobić Ogródek Ełk. AT, KS

rozgadować, rozgadywać (Z + lit) Olsz GiŃ Pisz, psn; inf -uw- Olsz, -yw- bl; praet 1pl rozgadywalim GiŃ, fut 3sg n będzie rozgadywać bl; **1.** «mówić, rozmawiać» GiŃ i bl: maŃo rozgadyvalim po polsku Paprotki GiŃ, ● Oj ni ma bo go i Ńe beŃŃe S kemze moje serce rozgadywać beŃŃe psn; **2.** «wygłaszać»: kŃonc pŃecita tekst i potem káŃaŃe tak s paŃeŃci rozgaduje NiedŃwiedzi Róg Pisz; **3.** «rozpowiadać, obgadywać»: to ta dziewczyna, co ją nie chciâl, terâ tak lo niem rozgaduje Tuławki Olsz, KF. AT, KS

rozgadywać się «zaczynać gadać, opowiadać»: to stare kobetki Ńe rozgadyvali Tomaszkowo Olsz. AT, KS

rozganiać (Z + P + SWM IX) Olsz Szcz Mrąg Pisz Ełk, Kult MW JW; SWM podaje wspólną lokalizację: rozgonić, rozganiać O Olsz Mrąg GiŃ Pisz; **1.** «wykonywać tzw. orkę w rozwał» Szcz Mrąg Pisz Ełk i bl: weŃŃe i na boki ŃoŃe, to rozgaŃa Nida Mrąg; **2.** «gnając, rozpędzać»: zazciely od Stawygudie byzcz polakow i rosganancz nocamie po polach SzczęŃne Olsz, P 2, 18; **rozganiany** (Z) Mrąg Pisz, SWM IX, Kult MW JW; Nsg n -o Pisz; im. bier. w zn 1: \diamond beŃŃe rozgáŃano i pospoŃu Ńorano [odp. na pyt. o orkę od Ńrodka i do Ńrodka] Pianki Pisz. AT

rozganiać się «podążać w róŃne strony, rozbiegać się (tu przén)»: pŃŃeŃe rajek, to tyŃŃen i za dwa wesele, a potém to jus Ńe rozbŃijajo, rozgaŃajo MysŃki Pisz. AT

rozganianie (Z + SWM IX) Mrąg; forma rzeczownikowa czas. **rozganiać** w zn 1. AT

rozganianka (Z + SWM IX) Szcz Mrąg; «tzw. orka w rozwał»: rozgáŃanka to tedi rozgáŃa Dobry Lasek Mrąg. AT

rozganka, rozgonka (Z + SWM IX) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; -ga- Szcz Pisz, -go- Olsz Szcz, SWM podaje wspólną lokalizację: *rozganka, rozgonka* O Szcz Mrąg Giż Pisz; «tzw. orka w rozwał»: *na rozżutke, tera ni pšisuo na pańeńc, na rozganke to jenoš* Występ Szcz, *rozoryofka, rozgonka, rozżutka to to samo fšistko* Wipsowo Olsz. AT, KS

rozgardiasz; -yjasz; «zamieszanie? hałas? pijatyka?»: [młodzi] *bonują i labują, robzią rozgardyjas [-s, sic!], chwaliwory perzą, jeżą, paradują, krygują sia* W, Bar 72. AT

rozgarnąć (Z + lit + SDGW) W Nidz Giż; «garnąć»: **a**) «przewrócić na drugą stronę, roztrząsnąć» Nidz: *na pole rozgarnońc i susi še* [siano] Napiwoda Nidz; **b**) «rozsunąć na boki» W Giż: *rozgarnij logień w psiecu, coby się lepszy palulo* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgarniać (Z + lit) W Szcz Giż; «garnąć, rozsuwać na boki»: *dwa so skšideyka ji rozgarnajo* [o częściach radła] Paprotki Giż, ● *człoziek má rance wykrancóne nie łod siebzie, ale do siebzie, żeby nie rozgárnídl, ale przygárníal wszystko do siebzie* W, Stef OK 42. AT

rozgarnianie forma rzeczownikowa czas. **rozgarniać**: *košur do rozgárnańa, a do sazańa to uopata* Góra Pisz. AT

rozgarnięcie forma rzeczownikowa czas. **rozgarnąć** w zn b: *košur do rozgarnęca* «ogńa, drut »ot krynguf Tyrowo O. AT

***rozgarnywać** «**rozgarniać**»: *žák – co še ogén rozgarnuje i co še nem kręńgi podnoši* Pogorzal Wk Pisz. AT

rozgart (Z + lit + SWM I, SWMsd, SDO, PJPAN XLIII) OWM; **1.** «ogrodzone pastwisko, też o samym ogrodzeniu» OWM: *pastfisko to tam gže byduo žoži, moze być »ogrozune, to še nazywa rozgart* Kobyły Szcz, *zagón krowi do rozgartu* Sterławki Wk Giż, *wygnąj kone do rozgártu; niech się nažrą* Tuławki Olsz, KF, *rozgort* [«plot w polu», obj. eksploratora] Butryny Olsz; **2.** «rodzaj ogrodzenia dla małych dzieci, kojec» Gardyny Nidz, SWMsd 41. (Nm Rossgarten). AT

rozgiąć (Z + lit) W Olc, **rozgnąć** (lit) W; w SWarm bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu; «gnąć, rozprostować»: *rozgąłem ten drut, bo brákuję prostego drutu* Tuławki Olsz, KF; **rozgięty** (Z) Olc; im. bier. w zn «gnąć, rozchylić»: *te runcki so tradunkuma pšimocowane; te żelazo co te róncki so rozgínane, rozgènte* Olecko. AT

rozgiąć się 1. «rozprostować się»: *taki gruby drut, nie chce się rozgąć* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wygiąć się na zewnątrz»: *te żelaza bes to co te rončki som rozgínane, coby še dalej ne rozgèli* Olecko. AT

rozginać; fut 1pl *będziewa rozginać*; «gnąć, rozprostowywać»: *nie będziewa już tego żelaza rozginać* Tuławki Olsz, KF; **rozginany** im. bier. w zn «gnąć, rozchylić»: *te runcki so tradunkuma pšimocowane; te żelazo co te róncki so rozgínane* Olecko. AT

rozglądać (Z) Pisz, psn; **1.** «**rozglądać się**» bl: «*On za kaczek leci, goni, Rozglónda na wszystkie strony, Gdy tak szuka, nieboraczek, »Uszła z torby reszta kaczek* psn Sob 143; **2.** «zapoznawać się z czymś»: *amcryxter to to sprawie rozglondaui, φ takej ekstra izbe rospatšali* Niedźwiedzi Róg Pisz. AT

rozglądać się (Z + P + lit) W Szcz Mrąg; «patrzeć z uwagą na wszystkie strony, też: wypatrywać»: *końe użúizane do puota nšpokoijné ryzaui i rozglóndaui ša na fšistke strúni, či kučer juš ne ijže* W, SWarm 135, *wszędzie się po mneście rozglądąłem a nigdzim go nie zidziál* Tuławki Olsz, KF. AT

rozwłaszać (lit) Olsz i bl, psn; «głosząc, rozpowszechniać, rozpowiadać»: *Księżycu i gziady, jasność wydawajcie, I przez to wsechmocność Bosko rozglasajcie oracja*, Mał III 32, *to ta Lijza z Wątemborka lo tobie takie plotki rozglászã Tuławki Olsz, KF.* AT

rozwłaszać się «stawać się powszechnie znanym, roznosić się»: *Badajcie sie prędko, co sie tu dziać będzie, Zeby sie ich mowy nie rozgłasaly wszędzie* psn, Mał III 41. AT

rozwłosić «głosząc, rozpowszechnić, rozpowiedzieć»: *Antoś rozglosiul coś ty się pobziul z twoją bziãlką* Tuławki Olsz, KF, *Matka becy, nie rozglosi, Co sie Kasi brzuch podnosi, Kieby kosydra tańcowała, Toby wszystko wytrzunsnela* psn IS DXCVIII–XVIII 70; **rozwłoszony** im. bier.: \diamond *toć to nie bęńże rozguosono, co tu Polaki [robili? (dopisek eksploratora)] Nida Mrąg, ● Jeśće trofka niezadano, juś żefcyna ʷobgadano. Obgadano, obmużono, po cauej fsi rozguošono* psn. AT

rozwłosić się (Z) Nidz, lit bl; «stać się powszechnie znanym, roznieść się»: *rozgłosilo się to w całej okolicy, ale nikt tych słów nie powtórzył* Maz 1938, 12. AT

rozgnać zob. **rozegnać**.

rozgnąć zob. **rozgiąć**.

rozgniatać (Z + lit) W Giż; tylko -gniet-; w SWarm bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu; «w odniesieniu do ciasta: gniotąc, rozplaszczyć»: *rolować, rozgnietać na stole* [odp. na pyt. kwest.] Bogacko Giż. AT

rozgnić «nasiąknąć wodą, podmoknąć»: *uonjki rozgniiuy; bagno mu'vo na vilgotne uonjki że stafki maue* Ścięciel Szcz. AT

rozgnieść «gniotąc, zmiażdżyć»: *jek śa rosgńeće suxã kużãfka* [«purchawka»], *to z ni śa kuži* W, SWarm 71. AT

rozgnietać zob. **rozgniatać**.

rozgniewać (Z + lit) Olsz Pisz, psn; «wywołać w kimś gniew, rozzłościć» Olsz i bl: *już pãrę razy mnie tak rozgniewał* Tuławki Olsz, KF; **rozgniewany** (Z) Olsz Pisz, psn; im. bier.: *matka mu tłumaci, że ona skargi cofnońć nie moze, bo amtman sroze rozgniewany jò zamast sina ukãže* Hejdyk Pisz. AT

rozgniewać się (Z + P + lit) W Szcz Pisz, psn; «wpaść w gniew, rozzłościć się»: *mujś še rozghnyou na žone, bo mocno ʷo żecko stojãu, dou wybudować taki budyneček i ze zuošci dou bżouke zamurovać i tlo ji ʷokenko ʷostažu* Bredynki Resz. AT

rozgniewały «rozgniewany»: *Zidy barzo rozgniewali, Sroze go ubicowali, Ale žisaj zmartoŷoŷpstaŷ Welkò radość nama dau* psn. AT

rozgon (Z + SWM IX) Olsz Szcz Mrąg; «tzw. orka w rozwał». AT

rozgonić (Z + lit + SWM IX) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl; SWM podaje wspólną lokalizację: *rozgonić, rozganiać* O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; **1.** «wykonać tzw. orkę w rozwał» Szcz Mrąg Giż i bl: *rozgõni tedi po bokax, a we śrotku bruzde zrobzi* Skop Giż; **2.** «gnając, rozpedzić»: *rozgõni te barany, bo się bodq* Tuławki Olsz, KF; **rozgoniony** im. bier.: **1.** w zn 1 Szcz; **2.** w zn 2: \diamond *to pšidõ take stęngi i linki do tēgo i te ribi bęńże [sic!] pod lodem rozgõnune* Mikołajki Mrąg, UAM. AT

rozgonić się «podążyć w różne strony, też: rozejść się»: *zgun to jek še te riby rozgõno i vleco f ten zgun* Purda Olsz, *drunżek co soşe utšimuje, taki coby še nie rozgõniu* Mrągowo. AT

rozgonka zob. **rozganka**.

rozgorszyć się (Z + P) Olsz Olc; «rozłościć się»: *oni še rosgorsyli* Imionki Olc. AT

rozgoryczyć; pośw. tylko im. bier.; «napełnić goryczą, gorzko rozczarować»: [pan] *młody odprysł zawstydzony, trzymając się za nogę, wszyscy rozgoryczeni* bl, Mał III 94. AT

rozgościć się ogp: *rozgościli się tu nāju na dobre* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgrabić; pośw. tylko im. bier.; «grabiąc, rozdzielić, rozsunać»: [len] *rozgrabýoni, suši mušau bić, popostažani f take kopki* Gajrowskie Olc. AT

rozgrabnąć; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «szybko wykupić, szybko zabrać, tak że nic nie pozostanie» W, SWarm 136. AT

rozgrodzić; fut 1pl *rozgrodziwa*; «rozdzielić przegrodą»: *rozgrodziwa te dwa byczki, bo lone się za mocno bodą* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgryźć «gryząc, rozdrobnić»: *ni mogę jakoś tego łorzecha rozgryźć* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgrzać (Z + lit) OW i bl; 1. «grzejąc»: a) «podnieść temperaturę czegoś»: *tedy vezne potkove, še jo rozgžeje i še pšpasuje na koputo: jak jest dobra, to še pšybžije* Pokrzywy Olsz; b) «wywołać uczucie ciepła»: *ale kedı uni su zdrowe, to im rozgžeje f tym žouěntku, to tak troške jem dać tēgo plocka v vode* [o leczeniu gęsi] Dłużki O, UAM; 2. «pobudzić do działania, poruszyć, ożywić»: *Zstap, duchu Ojców naszych wraz, A rozgrzej serca nasze, Żeby rozbrzmiała jak w ich czas ojczysta mowa zasię* Maz 1938, 4; **rozgrzany** (Z + lit) W; im. bier. w zn 1a: *dāvni fkuādāu kražec do prasi abo rosgžanā duša abo rospālūne vanġle, a potam nastauı prasi električne* W, SWarm 121. AT

rozgrzać się (Z + lit) Olsz Nidz, psn; «grzejąc się»: a) «wywołać w sobie uczucie ciepła» Olsz i bl: *lujnij tež trochę za kosę to się rozgrzejesz* Tuławki Olsz, KF; b) «stać się ciepłym, gorącym»: *mašinka še rozgžeje* Nidzica. AT

rozgrzebać «grzebiąc, rozrzucić»: *kokosze rozgrzebały na klepsisku plewy* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgrzebuwać; formę hasła powtórzono za KF; «grzebiąc, rozrzucac»: *jidž nā lobācz, czy kokoszy nie rozgrzebują w logrodzie leszki z marchsią ji salatą* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgrzeszenie (Z + lit) W Mrąg; «odpuszczenie grzechów przez księdza»: *poszed do lónego ksiandza. Prandko mu poszło: dostał rozgrzészanie* W, Stef OK 12. AT

rozgrzeszyć «o księdzu: odpuścić grzechy osobie przystępującej do spowiedzi»: *rextor pšyšed, rozgžešyū i tedy pojeħali do košćoua* Siedliska Giż. AT

rozgrzewka (lit) Olsz; «wywołanie w sobie uczucia ciepła, rozgrzanie się»: *na rozgrzewkę napsijewa się groku* Tuławki Olsz, KF. AT

rozgubić; pośw. tylko im. bier.; «pogubić, rozproszyć»: *jesce pšepuscali jednostki nieńecke na drugo strone Dunaja, a rozgubžone take, rostšęšone zolńeže zbjerali, zbžerali do kompanii i pħali nazat na front* Jabłonka Nidz. AT

rozgulać zob. **rozkulać**.

rozgwaruwać, rozgwarywać; fut 3sg n *będzie rozgwarywać*; «rozmawiać, gawędzić, gwarzyć»: *tak šežaua z nam ģi rozgvaruvaūa aš do žęšontı gožini v noci* Butryny Olsz, Stef JPW 33, *A te stare ludzie, Co sia bankiětujó, Łóni tylo to tam Sobzie rozgwaryujó: Ło ty tubace* psn Stef III 83, ● *Oj, nimom, nimom, bodoj i nie bende* Z kimze *moje serce, z kimze moje serce* Rozgwarywać *bendzie* psn IS XLIV 171. AT

rozhuczyć się «rozbrzmieć hukiem»: *Gdy jednak burzy rozhucy sie grzmot, Przyspsiesa łódka, szybując jak grot* psn Mał II 44. AT

rozhulać się «zacząć hulać bez umiaru»: *gdī čuū se wyašćicelem gospodarstpa, rozylau se, čensto se upijau, matce dokučau i buū jo* Hejdyk Pisz. AT

rozjadnąć się «rozniewać się, rozzłościć się»: «oko – casem se mōzi ślipše, jak se kto rozjadne Baranowo Mrąg. AT

rozjadować się (Z) Giż; «rozniewać się, rozzłościć się»: *on se rozjadowau i ne poset Zalec Giż. AT*

rozjadować (lit) W; «rozniewać, rozzłościć, też: rozdrażnić» W: *šurki rozjadožili naučičela i dostali uot nego smari* W, SWarm 136, *rozjadožili psa, že terā niχt do nego dojść ni može* ib; **rozjadowiony** im. bier.: *rozjadožonā baboianza toporek nazāt do domu zañeš mušaua, potam dopšeru za nami f pogon pošua* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 18. AT

rozjadować się (Z + lit) W; cond 1pl *bym się były rozjadowały* W; «rozniewać się, rozzłościć się»: *to jāječnicy mu ne pēkli, to on ša rozjadožiu i zapaliu tiχ luži* [o kłobuku] Purda Olsz, *tak się rozjadoziul, co až cały buł czerwony lod jadu* Tuławki Olsz, KF. AT

rozjaśniać się (Z + lit + SWM VI) OW; impers «wypogadzać się, przejaśniać się, też: świtać»: *zaczynā się rozjaśniać; mozewa jišć na pole* Tuławki Olsz, KF. AT

rozjaśnić się (Z + lit) OW, psn; 1. «napęłnić się światłem, stać się jasnym, jaśniejszym, też impers» OW i bl: *f košćele ša rozjašnuuo, jek zapālili fšistke liχtāže* W, SWarm 76; 2. impers «wypogodzić się, przejaśnić się»: *rozjašniulo się; mozewa dali siec* Tuławki Olsz, KF. AT

rozjechać «najechać na kogoś, przejechać»: *Karani će rozjade* Mrągowo. AT

rozjechać się «o wielu osobach: odjechać w różne strony»: *vesele ša skuñčuuo i gošće rozjeχali ša, každi ve sfa* W, SWarm 180. AT

rozjęść się «rozzłościć się, rozniewać się»: *Pan Jezus se rozjot* Mrągowo. AT

rozjeżdżać się (Z + lit) Olsz Giż; «o wielu osobach: odjeżdżać w różne strony»: *to godzinie psiaty nad zrenkiem gošće zaczęli się rozježdžać* Tuławki Olsz, KF. AT

rozkartować; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «przetasować i rozdać karty»: *ti pšyrši roskartuješ* W, SWarm 136. AT

rozkaz (Z + P + lit) W Szcz Węg Giż Pisz Elk i bl, psn; «polecenie, rozporządzenie, też o nakazie moralnym»: *Kazdy fuka i strofuje, Mózio: boš ty nic dobręgo, Nie sluchas rozkazu mégo* [o sierocie] oracja, Mał III 55, *mój chłop dostāt rozkâz, co mā się do wojska stazić* Tuławki Olsz, KF, *pšyset tu taki roskas, co my se tu nelī zdekla-rować, a či ne χeļi fcale sūužać* Wielbark Szcz, *mušauem prec vyndrovať na roskas χrstusa, ne moguēm s sobo nic brać* Hejdyk Pisz. AT

rozkazać (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl, psn; «wydać rozkaz, polecenie, nakazać, przykazać, też: zarządzić»: *maršauek roskazaū spojey armiji* Ulnowo O, *dobre, Panie Gospodarzu, zrobimy wysyto, jak nam rozkazaliście* bl, Mał I 7, *χto vam roskazaū abo pozvolīu?* Purda Olsz, *Rozkazala Matka moja Ch^uopca nie kochać* psn, Wisła III 570, *komornik co nad lužani roskaze* Gawliki Wk Giż, ● *Sztyry bymbny, sztyry bymbny zabembniały, Na wojenke rozkazały* psn Sob 164. AT

rozkazanie psn; «**rozkaz**»: *Nie chciałam być królowó, Nie chce być i katowó, Niech sie stanie pańskie rozkazanie, Co som pon król rozkazał* psn Sob 175. AT

rozkazować «przykazywać, polecać»: *kšonc im* [nauczycielom] *rozkazowau, jek se maju žunžić z žečani* Ukta Mrąg. AT

rozkazuwać, rozkazywać (Z + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn; fut 3sg będzie *rozkazował* Olsz; «wydawać rozkaz, polecenie, nakazywać, przykazywać, też: przydzielać, wyznaczać»: *φeltmaršal roskazuje armii* Pańska Wola Giż, *rozkazuwać może kâzdy, ale niechby sâm to zrobził* Tuławki Olsz, KF, *uñn ša žâdni roboti ñe fići, tilo stopyrçi nat robotnikami i roskâzuje* W, SWarm 150, *kômornik to tèn co choži z lu-žañi na pole, roskazuje robote, co majò robýèc* Tuchlin Pisz, ● *Nikomiu tak jek muna-rzom, Bo na slónko nie wylažó, Tylo siedzò sobzie w chłodzie, Rozkazujó swoji wodzie* psn Stef III 97. AT

rozkielznać «zdjąć wędzidło, uzdę»: *rozkielznâj brunâka ji zaprowâdz go do stâni* Tuławki Olsz, KF. AT

rozkisać «o zaczynie, cieście: urosnąć w wyniku fermentacji» bl, SWMp 98. AT

rozkisać się «o zaczynie, cieście: urosnąć w wyniku fermentacji»: *kedy un [zakwas] še za mocno roskisa, to binže natto munji nasypano na stuuj i rolowany* Wyszembork Mrąg, *jâk še roskisa – še pšeće* Godki Olsz. AT

***rozkisywać się** «o zaczynie, cieście: rosnąć w wyniku fermentacji»: *mužo: jus še roskisuje, kiso – ftedy xzyo f pšekarñiku palic tšeba* Kipary Szcz. AT

rozkleić się «rozejść się w miejscu sklejenia»: *ramki lod łobràzka się rozklejiły* Tuławki Olsz, KF. AT

rozklekotać; pośw. tylko im. bier.; «zużyć, sprawiając, że coś klekocze, postu-kuje w czasie pracy»: *w takim rozklekotanem wozie ja nie jâdę, bo może się nâma w drodze rozwalić* Tuławki Olsz, KF. AT

rozklekotać się «zacząć mocno klekotać»: *musiwa wóz dać do kowâla, bo się nâma dycht rozklekotâl* Tuławki Olsz, KF. AT

rozklepać (Z) O Mrąg; «klepiąc, rozplaszczyc» O Mrąg: *na tu opate časta pouožili i tak go rosklepali na opaće – kouoć* Elgnówko O; **rozklepany** (Z) Mrąg; im. bier.: *uouf musi bić rosklepami, nozem užne i go čeñuzno uokreñci – to jest jek nitka* Zgon Mrąg. AT

rozklepować «klepiąc, rozetrzeć?»: *natron i midua rosklepovać i je [plótno] vivažac f kotle* Pogorzal Wk Pisz. AT

rozklad «o skrzydle radła»: *skšidua, a mi mužili roskuadi* [odp. na pyt. kwest.] Rybno Mrąg. AT

rozkladać (Z + P) O Olsz Mzach Giż Pisz, lit bl, psn; 1. «kładać, rozpościerać, rozścielać, rozciągać na powierzchni, też: rozrzucać» O Olsz Mzach Giż i bl: [len] na [r]zysku *še roskuado i bełi, jak še vyčongnie z vody* Tyrowo O, *Rozklodo karty Na łoba stróny: A ty, chłopczyku, Jidź szukoj żóny!* psn Stef I 48, *radeuko na oba strony roskuoda žemnie* Paprotki Giż; 2. «tłumaczyć» Olsz i bl: *ja im dam „Mazura” do czytania, ja im rozkladam, że to jest nie tajemnica, że każdemu wolno jest czytać to czasopismo, kto rozumie, że to nie jest zakazane* Mazur 1938, 20; 3. «rozchylać»: *co še roskuada: pou do roskuadanañ* Giżycko; **rozkladany** (Z) Olsz Giż Pisz; Nsg n -e Giż, praet z podm. uogóln. ze słp. Giż, bez słp. Pisz; im. bier.: 1. w zn 1 Olsz Giż Pisz: *potem byli te snopki zamocone v vonduu, f te torfâki gže torf biuj vijenty i roskuadane na uunke pši vondole* Orzysz Pisz; 2. w zn «dzielić na pasma»: *ftedy [przy snuciu] tak palcañi tšeba byuo pšeberac, to po dva niće, to potem byua taka rejtko s takeni zembani, to ftedy f to rejtko roskuadano po šiua tam nići cy po pasemku* Kwik Pisz. AT, KS

rozkladać się 1. «wyciągać się, leżąc»: *jidź do roboty, a nie rozkládaj się tam jeszcze na szlumbanku Tuławki Olsz, KF*; **2.** «rozchylać się, rozsuwać się»: *d'żicki, a te duże, co na dwa boki se roskuądajo, to wrota [odp. na pyt. kwest. o małe drzwiczki w płocie] Pogubie Tylne Pisz.* AT

rozkladanie forma rzeczownikowa czas. **rozkladać:** **1.** w zn 1: *ńex uń tam požitkuje naše psąski pot lasam do roskuądaniń i sušanń lnu W, SWarm 121*; **2.** w zn 3: *powi do roskuądaniń [o płaszczu] Giżycko.* AT

rozkladnica (Z + SWM IX) Giż, Kult MW JW; (postać *rozkladnia* w SWM IX s. 47 jest błędem druku); «u pługą: część służąca do odwalania, przewracania skiby; odkładnica»: *winkel gze roskuądńice sośnik tšima Krzyżany Giż.* AT

rozkochać się «mocno pokochać»: *Pan [Bóg] se roskożau w nim Bzury Pisz.* AT

rozkokoszyć się; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «rozplenić się, zagnieździć się»: *na Paltijānovam polu roskokošuų śa uošet W, SWarm 136, murifki roskokošuųi śa v naši komūrce ib.* AT

rozkoplować «rozplątać, rozwiązać (węzeł)» W, SWarm 136. AT

***rozkopywać** «kopiąc, ryć»: *soxa roskopuje murawe Osiniak-Piotrowo Mrąg.* AT

rozkosz (Z + P + lit) Olsz, psn; NApl -y bl; **1.** «poczucie szczęścia, zadowolenia z życia» Olsz i bl: *vzoų provos, pošed do lasa, zaųožuų provos na chojinka, sobze na šija i móžu: „Pańe Boże, dopomōš, žižiš, že ne z roskoši ja to robza, tilo z bzedi”* Brąswald Olsz, Stef JPW 44, *A matka mnie bziye, laje, I w rozkoszy żyć nie daje Oj biedac mnie sieroteńce psn IS LXXIX 269, ● Suka wody, by sie ochłodzilā, I spotkal jo tām piękny młodzieniec; Oto dziewce do wody gościniec A od wody cteryńaście grosy. A on chcial tlo iść z nio w zle roskosy psn Kętrz 71, ● iron. A kto chce roskoży użyć Muśi iść do voj-ska sųużyć Tam roskoży on użyje Kref jak vody se napije psn*; **2.** «rzecz przyjemna, miła, urocza, też o smakołyku» bl: *A ta kokosz Zielgo rozkosz, Po polu chodziuła. Kurczanta wodziuła psn Stef II 53, Zapraszam was [...] Na pięćset kolaczów i na chleb mialki, Na gromadę kokoszy, Tam będziem mieli dosyć rozkoszy oracja, Wisła IV 800.* AT

rozkosznie «sprawiając rozkosz, radość»: *Na pokos ukladam Aż się duch cieszy. Grabarka rozkosznie Za mną się śpieszy psn, PF II 573.* AT

rozkoszny «sprawiający rozkosz, miły, uroczy»: *Była babuleczka rodu bogatego, Miala koziolecza bardzo rozkosnego psn, Kolb 563.* AT

rozkoszowanie psn; «**rozkosz** w zn 1»: *Ni mos roskosy w świecie, Chtóre pragnie me serce, Twoje we mnie mnieskanie Jest me rozkosowanie psn IS XXIX 487.* AT

rozkować «rozkuć» W, SWarm 136. AT

rozkraczyć się «stanąć w rozkroku»: *rozkrāczul się ji móziul: jek chcesz, to chodź; zobāczywa, chto kogo poredzi Tuławki Olsz, KF.* AT

rozkrajac (lit) Olsz; fut 1pl *rozkrajawa* Olsz; «krajac, podzielić, rozkroić»: *roz-krajalam tę psieczonkę na sztery kawalki Tuławki Olsz, KF.* AT

rozkraść «o wielu osobach: ukraść wszystko»: *achtuj na twój łogród, bo ci te szur-ki jebka rozkradną Tuławki Olsz, KF.* AT

rozkręcać (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg; «kręcąc, zmniejszać naprężenie, luzować»: *już rāz rozkręcałem te prowozki, a znowu się skręciły Tuławki Olsz, KF, to śrube ma pańi, co ona ten kśiš pōstšimuje, roskrenca i pōstšimuje [o regulowaniu stopnia skręce-nia nici w kołowrotku] Kamionka Nidz.* AT

rozkręcać się «ulegać odwinięciu po skręceniu»: *prowozek, com go skręcili, znowu sie rozkręca* Tuławki Olsz, KF. AT

rozkręcić «kręcać»: **a)** «rozwinąć»: *ni mogę rozkręcić rolki z plastrem, bo tak się lepsi do palców* Tuławki Olsz, KF; **b)** «rozłożyć na części»: *rozkręć tę maszynkę lod mnesa ji ją dobrze wymij* Tuławki Olsz, KF. AT

rozkręcić się «ulec odkręceniu, obluźowaniu»: *koło się rozkręciło* Tuławki Olsz, KF. AT

rozkruszyć (Z + lit + SWM IV) Olsz Mrąg «krusząc, rozdrobnić»: *pozbiereg zarã te kruszynki chleba, coś rozkruszył* Tuławki Olsz, KF, *a jag z moceńem to [len] beńże b'auy, lezy as rejkańni mozna go roskrusić* Kosewo Mrąg, SWM IV s. 25. AT

rozkrzewić się; pośw. tylko im. bier.; «rozrosnąć się»: *dobże roskševžony kšak* Ługwałd Olsz. AT

rozkrzyć się «rozkrzewić się, rozrosnąć się»: *įãniki i agrest ša mocno roskšiuui* W, SWarm 136. AT

rozkułać (Z + SWMp) Olsz Mzach; -g- Olsz Mzach; «w odniesieniu do ciasta: rozwałkować»: [ciasto makaronowe] *tak še veźmė na stoł abo na co i tak še musi rozrolovać abo rozgulać i še pokraje to* Mąćice Szcz. AT

rozkułnąć «tocząc, rozrzucić»: *Rozkułnął je po stole, Bzierz kaczmarko, co twoje* psn IS DXCI–IX 42. AT

rozkupić «o wielu osobach: kupić wszystko, wykupić»: *ni mász po co jišć, bo wciórko rozkupsili!* Tuławki Olsz, KF. AT

rozkurczenie «swoboda ruchów w pomieszczeniu»: *jek to na wsi, rozkurczaniã malo, pulapy mniskie* W, Stef OK 12. AT

rozkwitnąć ogp: *Tam w ogrodeczku rozkwitła roža A jaka piękna a jaka duža* psn IS XXXVIII 152; **rozkwitniony** im. bier.: ● *przen Wychodzić tam nie bynde, bowiem nie mas rumu, Bo pełno ludzi wsyndzie i wselkigo tłumu, Lec na miejscu wam powim, zem uweseluny I tak w sercu swojem wielce rozkwitniuny* psn IS XIX 482. AT

rozkwitnąć się «rozwinąć się z pąka»: *trzymała gałozki ze brzozki i wkładala do butelki z wodqm i nad parq co kilka dni podgrzewala, azeby się przedziej liście rozkwitnęli na zelono* Klon Szcz, P 5, 60, ● *przen Córulecku moja tyš esce za mloda, Ešćieš sie nie rozksitnęła jek w lesie jegoda* psn IS LXIV 229. AT

rozlać ogp: *juž znowu wodę rozlãłėš* Tuławki Olsz, KF. AT

rozlać się (Z + P + lit) Olsz Nidz Pisz, psn; «wylać się poza naczynie, też: rozpłynąć się po jakiejś powierzchni»: *trochę šnotany ji się rozlało, jek ją wlewała do buterfaski* Tuławki Olsz, KF, *pewnie to biłi te jajka, bo pewnie ũon jene stųuk, bo te bžuytko še ũeży nogani rozlaųo* Zdory Pisz, ● *fraz serce się rozleje* bl zob. **serce**. AT

rozładować zob. **rozładować**.

rozłanie forma rzeczownikowa czas. **rozlać**: ● *Wojna okrutno straszne krsi rozłanie Najšwiętsza Panno co się z nami stanie* psn IS LI 189. AT

rozłasować się; -łasz-; «rozsytać się, pokruszyć się pod wpływem wilgoci?»: *zakryj te worki z kalkiem dekq, coby się nie rozłasował, jekby deszcz padł* Tuławki Olsz, KF. AT

rozłasować się zob. **rozłasować się**.

rozłatać się «zacząć biegać w różne strony, rozbiec się»: *ale patrzta jano, jek te szurki sia rozlãtaly z tq kulq – kieby tak kula w male dzieci trasiuła...* W, Bar 84. AT

***rozlatywać się** «rozpadać się na części, kawałki»: *poprâf uornâtle, bo ci sa cop rozlatuję* W, SWarm 103, *skaži sa ukropnie, co mu dâu take dževo lixe, co sa rozlatuję na drefka* N Kaletka Olsz, Stef JPW 27. AT

rozlazły (Z + lit) Olsz; «niemrawy, ślamazarny, ospały»: *ten brutkân ty Hejty mi się nie udâl, bo taki rozlazły* Tuławki Olsz, KF. AT

rozlecieć psn; «rozlecieć się w zn 2?»: *W kiesziõnce mu nie zostało Po podlaziu rozleciało* Ku chodaku psn IS LXVIII 241. KS

rozlecieć się (Z + P + lit) OWMzach Giż Olc, psn; inf *rozlecieć się* Olsz; **1.** «ropać się na części, kawałki» OW Szcz Giż Olc i bl: *tako brõne to ješće i jo nõu, a jek se rozlecaõa, to kupšõu żelazno Szmygwałd Mł O, no to so ryfy na kole coby se ta pšasta ne rozlecaõa* Paprotki Giż, *to se fejne oraõo to soxõ, jus kartofel se rozlecaõu* Krzywonoga Szcz, *totěš mñasto co rok muši vidavać dužo pšenanzi na reperovañe; bo gdibi ne to, to zomek bi sa juš dovno rozlecaõu* Sząbruk Olsz, KN III 212, *tak ja chwycił butele co stała na stole i uderzył go w twarz, aż butela rozleciała się na kawały* Gąski Olc, P 6, 9, *te buty już muszë wywalić, bo mi się dycht rozleciały* Tuławki Olsz, KF, ● *Oj Boze, mój Boze sie mie uzal, Rozleciał sie wianek, jak po boru pozar* psn IS XVII 449, ● *przen Moja pani matko, łodstõmp łode mnie, Bo sia rozleci sêrduszko we mnie* psn Stef I 191; **2.** «polecieć w różne strony, rozpierzchnąć się» O Nidz i bl: *gëši se rozlecu* Mierki O, ● *przen ³Ona w worek wleć nie chciała, Po śwecie sie rozleciała [o plotce]* psn Gęb II 113. AT

rozlegać się (Z + lit) W Nidz, psn; «dawać się słyszeć, rozbrzmiewać, też impers»: *Od granic do granic spsiew się nas rozlega, Chto chce nas przywzitać, Niech przed sień wybiega* psn Mał II 15, *Kediš, Kediš jâk tu nbaki z noci jexal'i, a potpšici bil'i, a zanućiu kturi, to se rozlegauo* Jabłonka Nidz. AT

rozległy «zajmujący duży obszar»: *pan, który był zarazem i sędzią a mając rozległe dobra nieznał nawet swoich ludzi, przykazał jej że ma na sobota z synem tu przybyć na rozprawę* Dywity Olsz, P 4, 21. AT

rozlepiać «przyklejając, lepiąc, przytwierdzać w wielu miejscach»: *we wsi rozlepiają bodâj takie plakáty, co je mobilizacyã* Tuławki Olsz, KF. AT

rozlepiać się «rozchodzić się w miejscu sklejenia, rozklejać się»: *te sklezione deseczki się zawdy rozlepiają* Tuławki Olsz, KF. AT

rozlepić «przyklejając, lepiąc, przytwierdzić w wielu miejscach»: *leć ji rozlep te kartki* Tuławki Olsz, KF. AT

rozlepić się «rozejść się w miejscu sklejenia, rozkleić się»: *włõz te zlepsione kartki do wody, to ci się rozlepsia* Tuławki Olsz, KF. AT

rozlewać 1. «wylewać poza naczynie»: *nie rozlewâj zupy przy jedzeniu* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wlewać do wielu naczyń»: *Psijõ psijõ rozlewajõ Z grzcznõ damo rozmawiajõ* psn IS LIII 197. AT

rozlewać się 1. «wylewać się poza naczynie»: *achtuj, bo mleko ci się rozlewâ!* Tuławki Olsz, KF; **2.** «?»: *we wõosy se õkrynci, se we wõosaõ rozlewa* [o nietoperzu] Wesołowo Pisz. AT

rozleź się «leząc, rozejść się»: *mrõwki rozlazły się po calem łõknie* Tuławki Olsz, KF. AT

rozliczyć; pośw. tylko im. bier.; «licząc, rozdzielić»: *rozlicune byõo i pšišõo tamuj snovane, take kouõo byõo, snovove kouõo* Prõle Olsz. AT

rozlosować; praet 1pl *rozlosowalim*; «losując, rozdzielić»: *wciórko, co mnielim, rozlosowalim* Tuławki Olsz, KF. AT

rozluźnić «uczynić luźnym, poluzować»: *rozluźnię konoziu trochę pęta, bo są za fest skręcone* Tuławki Olsz, KF. AT

rozluźnić się «stać się luźnym, poluzować się»: *lobąc nã, czy kosa przy kosisku się nie rozluźniła* Tuławki Olsz, KF; **rozluźniony** im. bier. Tuławki Olsz, KF. AT

rozluźnienie «spulchnienie»: *take pazory do żemni rozluźnięna to mñeli uapy* Wipsowo Olsz, SWM IX s. 94. KS

rozładować (Z + lit) W Nidz; tylko *rozla-*; w SWarm bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu; «opróżnić z nabojów»: *mamu broń rozładować, pšistko na wozi pokuśać i dalej ćonęgnąć* Jabłonka Nidz. AT

rozłamać, rozłomić «łamiąc, rozdzielić»: *tak ʷon mñou pšišćonek, vžou go rozłomãu na dva pouovy* Pokrzywy Olsz, *ncki – jãk iχ tak rozłomić to tak ani kref z niχ viñže* Zezuty O. AT, KS

rozłazić się (lit) Olsz; «rozchodzić się w miejscu spojenia»: *dwa razy już klejulem to krzesło a zaldy się rozłazi* Tuławki Olsz, KF. AT

rozłączenie psn; «rozstanie (tu przen)»: *Kiedy mónž tod żony Weznie rozłónczenie, To pudže do chwały, Drugie w potémpszénie* psn Stef II 86. AT

rozłączyć (Z) Olc, psn; «spowodować rozstanie, rozłąkę, rozdzielić» bl: *Granatowy surdut, Siwy kónik rónczy; Z mojam nojmnieliszam Nicht mnie nie rozłónczy* psn Stef I 63; **rozłączony** (Z) Olc, psn; im. bier.: *ʷuna byuã pšesažuna na tšy woski dalej, rozłuncune byuã dalej* Olecko. AT

rozłączyć się psn; «rozstać się»: *Jek jo ni mom smutno być, Kiedy ni mom twój być. Ach, moje sërce lukamnianowane, Ciałžko my, sia rozłónczyć* psn Stef I 135. AT

rozłomić zob. **rozłamać**.

rozłożyc (Z + lit) OWM, psn; inf -*éc* Pisz; fut 1pl *rozłożywa* Olsz; **1.** «kładąc, rozpostrzeć, rozesać, rozciągnąć na powierzchni, też: rozrzucić» W Szcz Mrąg Giż Pisz Elk i bl: *jek z wodi še wjñe, to še rozłóži na uoñke, albo na rżisko, to tedi on na uonce doćonęga, še wibželi* Bredynki Resz, *przydźcie tutaj kiele tego mniasta i rozłóźcie te siécie* W, Stef OK 53, *pot puuk – naprenzy zrobźo puuğem take bruzdy, tedy sažo kartofle f te brustki, a tedy tak rozłóžo* Kobyłty Szcz; **2.** «rozstawić coś złożonego, o wozie: wydłużyć» O Olsz Nidz Giż Pisz: *uuško na noc to rozłóžo, na žen zamkno* Tyrowo O, *zuožej f targowe dne pšięždãu do mñasta i tēs stou rozłóžuũ kele stouã kupca* Butryny Olsz, Stef JPW 39, *te drapkĩ mozno rozłozyc* Lisaki Pisz; **3.** «podzielić na pasma, części, etapy» Szcz Giż Pisz: *na reñku žić tšeba na kuembek; rozłóży na stouki i tedy jo zžija* Siedliska Giż, *Mazuži ek spšedajo šfino to rozłóžo* [pieniądze na cały rok – dopisek eksploratora] ib; **4.** «wyciągnąć na boki» bl: ● *Leży koło drogi, drogi, Rozłóžuła no-no-nożyce krazićkie* psn Stef III 70; **5.** «wyjaśnić»: *on ñe rozłóżyu po co on pšyset* Narty Nidz; **rozłożony** (Z) Olsz Giż Pisz; Nsg n -*e* Olsz; im. bier. w zn 1: *potem f snopuski, namocuny f torf'aku, na rzysko rozłozuny* Kożuchy Pisz, *žak – take wejście z drutu, co riba wleci, a potem tak rozłóžone, co ona še zatšma* Ruś Olsz. AT, KS

rozłożyc się pejor «leżąc, rozciągnąć się, zajmując zbyt dużo miejsca»: *popchnij się dali, boś się tak rozłóžuł, jekbyś buł sãm* Tuławki Olsz, KF. AT

rozłożysty (Z) Olsz, psn; «szeroko rozpostarty»: *schowãwa się przed deszczem pod tą jeglijã, bo mã takie rozłóžyste galezie* Tuławki Olsz, KF. AT

rozmaicie (Z + P + lit + SWMc) OWM; *rozmaj-* O Olsz Nidz Giż, *rozmawi-* Olsz Pisz Elk Olc; «w rozmaity sposób, różnie, niejednakowo, nie tak samo» OWM: *a potèm, jakem tyš tak gospodarováu, no to rozmaice mi šuo* Skajboty Olsz, UAM, *a lata latuf to byuy madrace, to f madracaχ to byua taka trava abo pakuuy abo kònske vuosy, rozmaiče robžili* Olecko, *rozmawiče mòwo, Kedy dobry, to dom, gospodaš sam meškau, a Kedy neskańce tam nau, robotniiki, to χauupa* Elk, *uapi, nođi, košle – rozmaice, jāk komu še zda to tak pože* Mycyny O, ● *a šwiń to rozmaicie się miało, maciora, warchlaki i tuczniki się chowało* Dywity Olsz, P 4, 30; ●● «na różne kolory»: *te farby to rozmaice mozno krašić* pow. Pisz. KS

rozmaictwo; *-stwo*; «wiele różnych rzeczy jednego rodzaju»: *Sužužu jã, sužužu jã šetèm latkòp, Dostauèm, dostauèm rozmaistpo za to. Sužužuèm, sužužuèm na pŕjerse latko, Dostauèm, dostauèm kokoške za to* psn, UAM. KS

rozmaistwo zob. **rozmaictwo**.

rozmaityny «występujący w wielu odmianach, kształtach, postaciach, rozmaity»: *rozmaityny nãròt* Pisz. KS

rozmaito (Z) Resz Pisz; *rozmaj-* Pisz; «w rozmaity sposób, różnie, niejednakowo, nie tak samo»: *na dwuχ kouaχ bendò ježžili tak rozmajto* Zdory Pisz. KS

rozmaitość (Z + lit + SWM X) OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl; *rozmaj-* Olsz Mrąg Węg, *rozmawi-* Pisz; Npl *-e* Olsz; **1.** «wiele różnych rzeczy jednego rodzaju» WMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *tako skšynka co rozmaitość tam vuožy* Gietrzwałd Olsz, *uòna mu rozmaitości uòbžecaua, co uòna može rozmaitości pšòńć* Purda Olsz, Stef JPW 42, *pšetak to so do krupof, do mońki, do zortovańa zboža, jeden nalsy, jeden grupsy, do rozmaitości* Łajs Nidz, *po smagańu χožiłi – kadiki i smagać ot χauupi do χauupi, i smagal'i, i zberal'i jójka, i zberal'i tam rozmaitości; tero ni, ni mã uš tera* Snopki Pisz; **2.** «wielość kształtów i postaci, różnorodność»: *s kartofluf rozmaitość žeci može ješć* Kajkowo O, UAM. KS

rozmaity (Z + P + lit + SWM V, Szyf ZOW II) OWM i bl, psn; *rozmaj-* O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz, *rozmawi-* Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Olc; Gsg *f -é* Olsz, Gpl *-ech* O Olsz; «występujący w wielu odmianach, kształtach, postaciach, różnorodny, też o każdej takiej odmianie, kształcie, postaci» OWM i bl: *jeden šfat, ale luže rozmaite so Bartki Nidz, potèm còjgnel'i rozmaite wojska, co mi iχ ne znal'i* Jabłonka Nidz, *teros to každy Polok, pšy Itleže byuy rozmajite* Skajboty Olsz, *ruzne šidua so na rozmajite ptaki* Paprotki Giż, *sefc brukuje rozmaite spšènti* Bzury Pisz, UAM, *i tutaj sò rozmajite zortu ribuf* Nowe Borowe Nidz, UAM, *to buyo pècòne i smazòne, i kuš [kuch, «ciasto»], i žino, i pšiuwo, i gožauka; šnaps buu rozmaity – pšet kobžety suotki, pšet χuopy ostre* Zdory Pisz, *rozmaity kšat kazdy ma v ogrože* Frąknowo Nidz, *notua – ale jest rozmajita notua* Rogóz Nidz, *moj oćec to uiaū rozmaito gatke* Skorupi Giż; ●● «występujący w kilku kolorach, różnobarwny, wielobarwny, też: wzorzysty, niegładki» OW Nidz Giż Pisz Olc: *jajka byl'i χovane po uogrože, žeci sukal'i, jajka farbòvane rozmaitej farby* Snopki Pisz, *gouèmbè baue so i cèmne, i jasne, i rozmaite* Frąknowo Nidz, *χustka tyš, plišowe, jedwabne i kartunowe – to su take – pstroćine – rozmaite* Liwa O, ▲ *rozmaite blajsztyfty* sp O zob. **blajsztyft**. KS

rozmaj «rozmaryn»: *Pòda ja do gaju, Pod gałzeczka rozmaju* psn Gęb I 40.

AT

rozmaicie, rozmajto, rozmajtość, rozmajty zob. **rozmai-**

rozmamrać; formę hasła i definicję powtórzono za KF; «porozwalać, robić nieporządek»: *chto tam znouu lože rozmamrâl?* Tuławki Olsz, KF; **rozmamrany** im. bier. Tuławki Olsz, KF. AT

rozmarmul? «rozmaryn»: *Lelija pouamñeš, rozmarmul podepcěš, Zdražuješ mñe, ač muj Janku, a teras mñe ne χceš* psn. AT

rozmaryja lit bl, psn; «rozmaryn»: *Widzi Bóg, dalibóg, Žem ja nie wiedziała, Jenom ci mu gałzeczke Rozmaryi dała* psn, Kolb 556. AT

rozmaryn psn; «wiecznie zielony krzew o białych lub niebieskawych kwiatach, Rosmarinus officinalis»: *I wianeczek z rozmarynu Cale świeżuchny* psn, PF II 569. AT

rozmarynka lit bl, psn; «rozmaryn»: *Na Kaścinej pichnie Rozmarynka rychnie, A kto jej powącha, Siedem razy kichnie* psn, Kolb 499. AT

rozmarynowy psn; przym. od **rozmaryn**: *Jeże, jeże Mazureček, Véze, véze mí váneček, Rozmarinovy* psn. AT

rozmawiać (Z + P + lit) OWM, psn; praes 1pl *rozmawiawa* Giż, praet 1sg *ja rozmawiał* Giż, 1pl *my rozmawiali* Olsz Nidz Mrąg, *rozmawiałim* Węg, fut 1sg *m będę rozmawiać* bl, 1pl *będziem rozmawiali* Olsz, *będziem rozmawiać* bl, 3pl *będą rozmawiać* Szcz; **1.** «prowadzić rozmowę» O Olsz Mzach Giż Pisz Olc i bl: *tak šli dałi, sobe rozmawáli* Ornowo O, *Zasiandź, Józefku, bandziem pożywać Ji o przyszłości bandziem rozmaziać* psn Sob 115, zag. *Jestem zawsze pustelnikiem, Nie rozmawiam nigdy z nikim, Chodzę w czarnej żalobie, I mieszkam zawsze w grobie* [kret] bl, LitLud 85, ● *abo napity jest, a ni może rozmażać, to mamrâ Ługwałd* Olsz; ●● «używając danego języka, danej gwary» OWM: *rożice uñeli po ñeñecku i po polsku rozmawiałim, ale jek ja nauam żeći, to po ñeñecku Sołtmany Węg, żeby po enğelsku rozmażać abo po ñeñecku Olecko, i vilečou z naši žoski šefc i še pito, to čemu mu po mazursku rozmažamu* Dłużki O, UAM, *za Ğitlera byuo zakazano po polsku rozmawiać, mušel'i žeći po ñieñecku ućyc* Mikołajki Mrąg, UAM; ● *rozmawiać po angielsku, po mazursku, po niemiecku, po polsku*; **2.** «omawiać, uzgadniać, też: opowiadać» Olsz Nidz: *mons poset potem do těj warty, do tėjo leśnicego i ñeli coš rozmażać* Natać Wk Nidz, *te starsze szie poszadalie z rodzycamy w jzbnie i rosmawñjalie rosmaite powiastki* Szczęsne Olsz, P 2, 4; **3.** «przemawiać»: [ksiądz] *zapowiadał, ze po naboženstwie jutro w niedelę bęndaq delegaci dalej rozmawiac z balkonu przy koscele na rynku* Klon Szcz, P 5, 26; **4.** «odmawiać? zamawiać?»: *znachor rozmawiał i proszyl modlitwo i zaklinywał tego kto dal tom chorobę* Klon Szcz, P 5, 66; **rozmawiając** im. wsp. ndm. w zn 1: *i z ludzmy ktorzy tam byli rozmawiając przekonalem się że mie wilczysko nazad na polską Warmja przywiozl* Dywity Olsz, P 4, 17; **rozmawiano** z podm. uogóln. w zn 1●●: *tak więc na starostwie (Landraturze) u wojtów i nauczycieli rozmawiano z ludnością, gdy w jakim interesie do tych władz udać się musiała, po polsku* Dywity Olsz, P 4, 34, *byuo rozmawano po ñeñecku* Dębówko Szcz. AT, KS

rozmawiać się (Z + P + lit) O Olsz Nidz, psn; praet 1sg *em się rozmawiał* Olsz, 1pl *my się rozmawiali* O; «**rozmawiać**»: **1.** w zn 1 O Olsz Nidz i bl: *Z jedno sie rozmozio Na drugo spogłado A ty trzeci nojmilejszy serce sie rozsiodo* psn IS XXV 94; **2.** w zn 1●●: *lecz za kilka lat tylko po niemiecku się z klientem rozmawiali, jak nieszło, to przez tłumacza* Dywity Olsz, P 4, 35. (Nm *sich unterhalten*). AT, KS

rozmawianie (Z + P + lit) Olsz Olc; -wnianie Olc; forma rzeczownikowa czas. **rozmawiać**: **1.** w zn 1 Olc: *koval nau uadno zonke; zaprošiu kšonc jego zonke, zeby ona*

pšysya do něgo na rozmavńańe Kowale Oleckie; **2.** w zn 1 ● ● Olsz: w szkole niemnieckie byłem za polskie rosmawłanie blyty Szczęśne Olsz, P 2, 9. AT, KS

rozmawicie, rozmawitość, rozmawity zob. **rozmai-**

rozmawnianie zob. **rozmawianie.**

rozmazać (lit) Olsz; «mażąc, rozprowadzić, rozsmarować»: *rozmażł kleks w swoji ksiunszce* Tuławki Olsz, KF. AT

rozmazać się ekspr «rozplakać się»: *coś się tak rozmażł?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozmaćić (Z + lit) Olsz; fut 1pl *rozmaćiwa* Olsz; «maćąc, rozpuścić, rozmieszać» Olsz: *napšut zrobiva ogeń i zagževa vody i rozmońćiva proškem, bez noc v vože, na druđi žeń to je letko duońami pšepuńčeva* Gady Olsz, *rozmaćiułaś juź muzę mątewką?* Tuławki Olsz, KF; **rozmaćony** im. bier.: z *mydłem* woda *rozmoncono, päre rñinut – še ʷostuži* Gady Olsz. AT

rozmemłać zob. **rozmemlać.**

rozmemlać; -la-; ekspr «grzebiąc, rozrzucić»: *rozmemlaeś łobziãd ji łostaziuleś* Tuławki Olsz, KF. AT

rozmiar (Z) Olc; «wymiar, wielkość»: *to samo so bory roźnego rozmaru do naźinańa żelaza* Kowale Oleckie. AT

rozmienić ogp: *może mi rozmnenisz sto złotech?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozmierzczać się impers «świtać» Nadrowo O, SWM VI s. 31. AT

rozmieszać (Z + lit + SWMp) O Olsz Nidz Mrağ Giź Pisz Olc; «mieszając, połączyć składniki czegoś, wymieszać» O Olsz Nidz Mrağ Pisz Olc: z *mońki še robi začerki, vody vleje i rozńešam* Szmygwald D O, *breja – tło munke i vodu rozńešać i vloć* Kowale Oleckie; **rozmieszany** (Z) Nidz Giź; im. bier.: *zamuntka: z vodu rozńesana munka, druži i kartofel veznu* Róg Nidz. AT

rozmiłowanie ogp?: *było dość kochanio do rozmiłowanio* Gaški Olc, P 6, 7. AT

rozmnazać się «rozrastać się»: *cim una [łodyga ziemniaczana] bęże vėncěj ruħana, tak una še vėncěj rosmnaza, ģenkše kši ma* Bzury Pisz, UAM. AT

rozmnoga «hodowla, rozplód»: [córka] *daŷa mi kokoske do rozmnoģi, jak byŷo jajkuf, juś byŷo kurcackuf i tak narosŷo* St Kielbonki Mrağ. AT

rozmnożyć się forma rzeczownikowa czas. **rozmnożyć się**: *nie należy tez wysiać zboza pod znakiem Reka, abo Niedźwiadka, gdyz te jeko robaki sprzyjajo rozmnozeniu sie robactwa* bl, Mał I 13. AT

rozmnożyć się «wydać potomstwo»: *to tyħ Ornoŷkix byŷo kilanãśće i še tu rozmnoziłi* Babięta Mrağ. AT

rozmoczyć «mocząc, rozpuścić; namoczyć»: *to rozmocić te kukeŷke w woże i mońki pšńešać i ono Kisa* Waplewo O. AT

rozmoczyć się «uleć rozpuszczeniu, namięknąć»: *jak še rozmoći, to kysa i še vleje v munke* [o zakwasie] Pietrzwałd O. AT

rozmowa (Z + P + lit) W Szcz Giź Pisz i bl, psn; Gpl *rozmowów* bl; **1.** «wzajemna wymiana myśli za pomocą słów, rozmawianie, też: pogawędka» W Szcz Giź i bl: *mãm tam jutro jiść na rozmowę* Tuławki Olsz, KF, *my dzieci pošlim w poźny wieczor spać, a starzy przy rozmowach zabawiali się przez noc* Dywity Olsz, P 4, 13; ● ● «prowadzona w danym języku» Olsz Giź: *wierszem ośmieszyc tych, którzy do rozmowy polskiej przybierali wyrazy niemieckie* St Kaletka Olsz, Leng 98; **2.** «obmowa?»: *Ludzkiego śmiechu, ludzkiej rozmowy Niech cie Kasiuchno głowa nie boli* psn IS XXV 92. AT

rozmówić psn; pqp 1sg *rozmówił był* bl; **1.** «zachęcić, namówić» bl: *I przyjechał Janek wnet z cudzej krainy, Rozmówił dziewczynę do swojej rodziny. Dziewczyną nie taka, namówić się dälä Swe bronne koniki zäprzegäc kazälä* psn Kętrz 53; **2.** «porozmawiać» bl: *Bo chto góry lorze ten odpocząć może, A z tobo dziewczyno rozmózić nie może* psn IS LI 188; **3.** «odradzić, wyperswadować»: *Z pod Berlina desc idzie Mój kochanek nie idzie Oj nie idzie, nie idzie, Rozmówzilić go ludzie* psn IS LVIII 214, ● *Bo te ludzie takie só Kazdó pare rozmówzio* ib; **4.** «obmówić»: *Jäk sie ludzie rozmyšlili Stan dziewczyny rozmówili, Cynio o niěj zle redy Oproc zadnej zäwädy* psn Kętrz 77; **rozmówiony** im. bier. w zn 3: *jusci mó nojmilsö rozmóziono* psn IS LVII/XIV 211. AT, KS

rozmówić się (Z + lit) OW Giź, psn; fut 1pl *rozmówiwa się* O; «porozmawiać, porozumieć się, dogadać się z kimś w jakiejś sprawie» O Olsz i bl: *muszę się jeszcze z niem rozmózić Tuławki Olsz, KF, Pszyli, pszyli, w karty grali, Grzeczność panne namožali. A jek sze z nió rozmóżyli, Do karéty jó wsadzzyli* psn Stef I 43; ●● «używając tego samego języka» W Giź: *teráz to ciałsto do naszych dzieci takich nauczycieli przysylają, co ani słowa po polsku nie lumieją, to też dzieci sia z niami rozmózić ni mogą* W, Bar 42. AT

rozmówiny plł «rozmowa w zn 1»: *Daj ty pan Hauptmann do tej dziewczyny Na trzy godziny na rozmoziny* psn IS CXXIII 352. AT

rozmówka ekspr «rozmowa w zn 1»: *mácie tam jutro jiść na rozmówkę Tuławki Olsz, KF.* AT

rozmówny «chętny do rozmowy, gadatliwy»: *ta twojå brutka to takå rozmównå Tuławki Olsz, KF.* AT

rozmykać (Z + lit) W; **1.** «otwierać, też: rozkładać» W: *to še ne då rozmykać takego uúška* Woryty Olsz; **2.** «rozsuwać ciasno ustawione przedmioty (wg obj. SWarm)» W, SWarm 136. AT

rozmykać się «rozsuwać się»: *uósko; scit; a ta krava, co še rozmyka, to pšistafka* Dąbrówka Pisz. AT

rozmyślać (Z + P + lit) Olsz Nidz, psn; «myślać, rozważać, zastanawiać się»: *rozmišlam sobže: moze casem nédaleko jes jakaś žes i tam inu poratunek znånde Jabłonka Nidz, a ja w becze siedzę cichuteńko i rozmišlam* Dywity Olsz, P 4, 16. AT

rozmyślać się psn; «rozmyślać»: *A ty, kalinko, rozżyjoj sze, A ty, dżewcino, rozmyszloj sze* psn Stef II 38. AT

rozmyślić «myślać, rozważyć, też: postanowić»: *jak casem še rozmyšli, to še pšypomni* Kot Nidz, *I wyset puų drogi I rozmyšlių sobže: Wruce še ja do niěj žoć na jedne słowo* psn. AT

rozmyślić się (lit) Olsz, psn; praet 1sg *ja się rozmyšlila* bl; **1.** «myślać, rozważyć, zastanowić się, też: zamyślić się?» bl: *A ty, dziewczyno, rozmyšlaj się! Juz ja się dawno rozmyšlila, Ojca i matkę opuścila!* psn, Wisła III 571, *I przejechał pół lasek Rozmyšlil sie jäk ptasek, I przejechał pół boru, Przestrzelił się od zalu* psn Kętrz 73; **2.** «po namyśle zmienić zdanie»: *rozmyšlułem się; nie jadę z wåma* Tuławki Olsz, KF. AT

rozniecać (Z) Pisz, SWMp, psn; «rozpalać»: *džaskañi še rozńeca* Giętkie Pisz, ● *przen promyk księżycowy po krzach ogieniek roznieca* psn, PF II 574. AT

rozniecanie forma rzeczownikowa czas. **rozniecać**: *Kedy mama džazgi to do rozńecaña dobre* Mąceice Szcz. AT

rozniecenie (Z) Mrąg Giź Pisz; forma rzeczownikowa czas. **rozniecić**: *dżazga do rozńecaña* «ogña Rostki Pisz. AT

roznieć (Z) Olsz Mzach Mrąg Pisz, SWMp; inf -*éć* Mzach Pisz; «rozpalić»: *tšeba oğen roznéć Jabłonka Nidz.* AT

roznieść «przenieść z jednego miejsca na inne»: *zietrz rozniós nąsiene ostu po calem polu Tuławki Olsz, KF.* AT

roznieść się (Z + lit) Olsz Nidz; praet 3sg *rozniesło się* Nidz; «o wieściach, plotkach, pogłoskach: dotrzeć do wielu osób, rozejść się»: *choćbym jã nic to tem nie móził, to ji tak się rozniesie, co ty się chcesz z nią żenić Tuławki Olsz, KF.* AT

roznijść się zob. **rozejść się**.

roznosić (Z + P + lit) Olsz Mzach Pisz, psn; 1. «niosąc, rozdawać, dostarczać» Olsz Mzach Pisz i bl: *czy bryftregier już roznosił listki ji gazety?* Tuławki Olsz, KF; 2. «przenosić (nieświadomie) z jednego miejsca na drugie, też: rozrzucić»: *roznosisz błoto po cały jizbie Tuławki Olsz, KF, Niech wszyscy zilcy o niego proszo, A jego skore po polu roznoszo psn IS XXXV 131.* AT

roznosić się «o dźwiękach: docierać do wielu miejsc, rozchodzić się»: *muzyka z wesela roznosi się po cały ziosce Tuławki Olsz, KF.* AT

rozochocąć «wprawiać w dobry humor, ożywiać»: *„śpiewajmy, chwałę Bogu dajmy”, jek te pastuszki wesole, co to rozlochocają małego Pana Jesusa i spiewam i graniam W, Bar 71.* AT

rozochocić «wprawić w dobry humor, ożywić»: *namówiła go kapryśne ciotki rozlochocić W, Bar 76; rozochocony im. bier.: czasem przyszła też para, przystrojona za dziada i babę i dalejże tańczyć i przyspiewywać: „Szewczyku, pachole, uszyj mi buty, dam ci dam ci talarek bzity” i tak podchwyciła rozochocona młodzież śpiewając dalej St Kaletka Olsz, Leng 69.* AT

rozochocić się psn; «nabrać ochoty do czegoś, ożywić się»: *Goście se roz^uochoćiłi, Stouy, stouki wiwrućiłi, Narobili skody wele, Oto, wróblu, mas wesele psn.* AT

rozorać (Z + lit + SWM IX) OWM; imp 2sg *rozórz* Olsz, *rozorz* Mrąg; 1. «wykonać tzw. orkę w rozwał» OWM: *roz^uorać jak se rozżuca Klebark Wk Olsz, co se złoży to se nazwa f skuat, a to drugé roz^uorać Giławy Olsz;* 2. «przeryć pługiem, przeorać»: *rozłórz nąma jeszcze parę rzędów; może zdżżywa z niech jeszcze kartofle do zieczora zebrać Tuławki Olsz, KF; rozorany (Z) Mzach; Nsg n -e Szcz, praet z podm. uogóln. bez słp. Szcz; im. bier. w zn 1: na bruzde to rozorany Frąknowo Nidz.* AT

rozoranie (Z + SWM IX) O Węg Giż; forma rzeczownikowa czas. **rozorać** w zn 1. AT

rozorka (SWM IX) W; «tzw. orka w rozwał». AT

rozorywać (Z + SWM IX) OWMzach Mrąg Giż Pisz; -yw- O Szcz Pisz i uogólnione w SWM; praes 3sg *rozorywa* O Giż, *rozoruje* OW Nidz Mrąg Giż; «wykonywać tzw. orkę w rozwał»: *na bruzde rozoruje se Jabłonka Nidz, jak se oporwo to skuat, a jak se rosorwa to se ostańe bruzda Mycyny O.* AT

rozorywanie forma rzeczownikowa czas. **rozorywać** Skomack Wk Elk, SWM IX s. 63. AT

rozorywka (Z) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, SWM IX; «tzw. orka w rozwał»: *rozorfka to se rozoże Zezuty O.* AT

rozpacać «uczynić rozmokłym, błotnistym»: *tami ćaiškami vozami dixt rospacali púlne drogi W, SWarm 136; rozpacany im. bier.: paca; rospacane drogi Nojdymowo Resz.* AT

rozpacz (Z + lit) W Nidz Olc i bl, psn; «stan silnego przygnębienia, desperacja»: *buu v duži rospáci* Butryny Olsz, Stef JPW 31, a «on tedy z rospacy zameldowau še i poset na wojne Jurki Olc. AT

rozpaczać (P) Szcz, lit bl, psn; imp 1pl *rozpaczajwa* bl, 2pl *rozpaczajta* bl, fut 1sg *będę rozpaczał* bl; «być pogrążonym w rozpacy, desperować, też: tracić nadzieję»: *odjechałem na Berlin i stale rozpacalem za matkę i plakalem* Klon Szcz, P 5, 12, *Niezadlugo wesele; Pierwszy mówi: się strzelę, A drugi mówi: nie będę rozpaczał, Nie będę się frasował* psn, PF II 566, *A tak zwracam się i do was, kochani młodzi, Teraz wstępujecie w stateczne lata, Teraz przyńdzie na was niejeden kłopot i frasunek, ale w tem nie rozpaczajcie wziele, Bo macie Pana Boga w niebiesiech* oracja, Mał III 113. AT

rozpaczanie (Z) Giż, psn; forma rzeczownikowa czas. **rozpaczać**: *buu φ tum rospacańu, co ma robýić, i kur φ tum momenće pǵersi ras zapǵau* Użranki Giż. AT

I. rozpadać się «rozlatywać się na kawałki»: *Suuńce sfyćić pšestauo, Nebo zapuakauo, Žimńa še tšynsua, Fšynže skau rospadau, Gdy Jezus umar. Velki cut, velke żyvy* psn. AT

II. rozpadać się impers «zacząć intensywnie padać»: *ale się rozpadało!* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpalać (Z) Nidz Pisz; «w odniesieniu do ognia: rozniecać»: *dżazga – co rospalać ogeń, taka smulna, co żyżica* Pogorzal Wk Pisz. AT

rozpalanie (Z + lit) W Nidz; forma rzeczownikowa czas. **rozpalać**: *na żazgi to do rospalańa ognia, jak drevno, ževo* Kot Nidz. AT

rozpalenie forma rzeczownikowa czas. **rozpalić** w zn 1: *do rospalyńa to dżazgi drobne* Dąbrówno O. AT

rozpalić (Z + lit + SWMp) OWM; inf -éć Olsz Pisz; **1.** «w odniesieniu do ognia: rozniecić; też: pałac, rozgrzać» OWM: *nańeć ogeń, rospal ogeń* Olecko, «*ogień zrobzić, rospolić to cale jenos* Konopki Wk Giż, *i kážau rospáleč pšec* Leszno Olsz, Stef JPW 69; **2.** «w odniesieniu do metalu: rozgrzewając, stopić» Olsz: *w ognisku dwa kawauu rospali i zuonči do pospouu* Gryźliny Olsz; **rozpalony** (Z + lit) W Pisz; im. bier. w zn 1: *dávni fkuádau kražec do prasi abo rosgžanā duša abo rospālune vanjle, a potam nastau prasi električne* W, SWarm 121. AT

rozpalić się (Z + lit) O Olsz Pisz; często impers «zacząć się palić»: *ževa nakuaść, coby še rospaluuo* Unieszewo Olsz, *pewnie zietrz zieje w komnin, bo mi się nie chce w kochercie rospalić* Tuławki Olsz, KF, *i Pan Bóg mówi – Piotr włóż bobkie w ogień. Jak się rozpaliła, aż czerwono była ta babka* Rożental O, PorJ 52, 3 s. 34. AT

rozpalka ogp: *natnij nāma drżazgów na rozpalkę* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpaprać (lit) Olsz; «paprać, rozgarnąć, rozrzucić»: *rozpaprał, co mnāl na talerzu a nie jád* Tuławki Olsz, KF. AT

rozparać (Z) Nidz Pisz, psn; «rozpruwać»: *co nasa krafcka robi? Syje i rospara* Guty Różyńskie Pisz, *A cóz z ciebie za dziewecka Sietem wistków jedna kiecka. Co sobota rozparała I do inksy przysywała* psn IS CVII 327. AT

rozparcelować «rozdzielić na parcele»: *mnāl tyle dlugu na majątku, co musiāl go rozparcelować* Tuławki Olsz, KF; **rozparcelowany** im. bier.: *jā też weznę jeną parcelę po tem rozparcelowanem majątku* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpaść się «rozlecieć się na kawałki»: *faska lod kapusty się rozeschła ji rozpadła* Tuławki Olsz, KF. AT

- rozpatrzeć** «rozpatrywać» Niedźwiedzi Róg Pisz. AT
- rozperedzić**; pośw. tylko im. bier.; «rozczochrać, potargać»: *nażinoć na stouek len rospereżõni, okrencõni na to pupke* [odp. na pyt. kwest.] Gawliki Wk Giż. AT
- rozpęcznieć** (Z + lit) Olsz Szcz; inf -ić Szcz; «zwiększyć swoją objętość pod wpływem wilgoci, napęcznieć»: *zaniešta lepszy to żyto na górze, bo w stodole wãma rozpęcznienie* Tuławki Olsz, KF. AT
- rozpędzać** (P) Szcz, psn; «pędząc, rozpraszać»: *nieraz tak się bili, aż niemieckie nauczyciele rozpędzali bojkę* Klon Szcz, P 5, 5, ● *przen On rozpędza fse przykości Gdy serce sie frasuje* psn IS LXXV 260. AT
- rozpędzić**; pośw. tylko im. bier.; «pędząc, rozproszyc»: *a jak cos by cos mowieli naprzeciw, to byli zaraz ropiedzienny* Klon Szcz, P 5, 14. AT
- rozpękać**; pośw. tylko im. bier.; «pęknać w wielu miejscach, rozpaść się, popękać»: *wtedy był ten rozpękanie kamen do domu zwożony* Klon Szcz, P 5, 2. AT
- rozpękać się** «rozpękać»: *piec był zbudowany z kamienia polniego i drzewa, palony tak długo aż się kamień wapienny rozpękał* Klon Szcz, P 5, 2. AT
- rozpęknąć**; pośw. tylko im. bier.; «pęknać»: *kopyta caue i rospękniente; caue to nie so do jedua dobre, koñowe, osuowe, co ma peñkñente to dobre mñenso* Rudziska Szcz. AT
- rozpęknąć się** «rozpękać»: *a to proše rospęknuo še* Dłużki O, UAM. AT
- rozpętać** «uwolnić z pęt»: *rozpętaj kona ji przyprowódz go do stani* Tuławki Olsz, KF; **rozpętany** im. bier. w zn *przen* «uruchomić coś groźnego i gwałtownego»: *ta rozpętana walka przeciw ludności polskiej, [...] ta cała heca hakatystyczna* St Kaletka Olsz, Leng 174. AT
- rozpętać się** (Z + P) Olsz; «przybrać gwałtowny przebieg»: *jak nastau rok tšżesty sudmy, agitacja ýitlerofska rospentaua še juš na dobre* Purda Olsz. AT
- rozpiąć** zob. **rozepiąć**.
- rozpić się** (Z + lit) Olsz Ełk, psn; ogp: *rozpsiul mi się mój chłop* Tuławki Olsz, KF. AT
- rozpierzaczki** (SWM IV) Ełk, Kult MW HMK; «rozpionki». AT
- rozpierać 1.** impers «naciskając od wewnątrz, rozszerzać»: *ja go proszę, ze jestem chory na żółqd, bom miał operacieje na wyrostek szlepiej kieški i to niedawno i mie boli i rozpiera żółqdek* Klon Szcz, P 5, 56; **2.** «rozdwajać się?»: *soża to starodavne [narzędzie], co jesce rospšera na obe strõny* Wykno Nidz. AT
- rozpierać się** pejor «szeroko rozkładać ręce lub nogi, zajmując zbyt dużo miejsca»: *rozpšerãsz się, jekbyš buł sám* Tuławki Olsz, KF. AT
- rozpieradło** (Z + SWM IV) W Szcz Mrąg; «dwie spięte ze sobą klepki zakończone gwoździami, zapobiegające ściąganiu się tkaniny podczas tkania, tzw. rozpionki» Olsz Szcz: *do puutna jak še tce rospšeraduo zatçñe še, tak coby še ne stułiyo w mñi-õnkaç* Rummy Szcz; **rozpieradła** plt (Z + SWM IV) W Szcz Mrąg; «ts.»: *rospšeraduo coby še puõtno rowno tkauo* Bredynki Resz. AT
- rozpieraki** (SWM IV) Nidz, Kult MW HMK; «rozpionki». AT
- rozpijąć** ogp: *w tech karczmach to nãma enã chłopów rozpijąją* Tuławki Olsz, KF. AT
- rozpinacz** «rozpionki» Róg Nidz, SWM IV s. 140. AT
- rozpinać** (Z + lit) Olsz Nidz Giż; «otwierać z zapięcia, odpinać»: *rospçinać rosporek; tak wižñente kole syji kañcasto abo okronguo, abo podugowato* Orłowo Giż. AT

rozpinka «o rozcięciu przy szyi»: *ja rozumńeje, tako rozpśinka* [odp. na pyt. kwest.] Zezuty O. AT

rozpionki (Z + SWM IV) OM, Kult MW HMK, **rozponki** (Z + SWM IV) Pisz; tylko pl «dwie spięte ze sobą klepki zakończone gwoździami, zapobiegające ściąganiu się tkaniny podczas tkania»: *rośponki žeby še puutno nie skurčauo* Grajewo Giż, *rospunki zeby puutno še nie ścunęauo* Biała Piska, SWM IV s. 140. AT

rozpiony; tylko pl; «rozpionki» Siedliska Giż, SWM IV s. 140. AT

rozpisać; pośw. tylko im. bier.; «pisząc, rozłożyć, rozdzielić»: *a podatki nie so rospisane, tylo žondajo w ogulności ode mnie, kturnyž ja nie jest φ stańe zapuacić* Mikołajki Mrąg. AT

***rozpisywać** «pisać do wielu osób»: *A gołqbek jak dziadek Listy rozpisuje, Krogulica roznosi Gdzie większe gościny* psn IS LI 190. AT

***rozplatać** zob. **rozpletać**.

rozplątać (lit) W; fut 3sg *rozpląta* W; ogp: *po co tak mocno koplujęš te snūrki, nižt iųž potam nie rosplūntā* W, SWarm 65. AT

rozplenić «rozmnóżić, rozkrzewić (tu przen)»: *poćwiertujesz mniejsce – rozplaniš lubóstwo* [o dzieleniu gospodarstwa między dzieci] W, Bar 66. AT

rozplenić się «rozrosnąć się, rozmnożyć się»: *na uorānce rospłanuua ša sama salamaža* W, SWarm 141, ● *i tak f tēn cas še šfat rospłēnuu* Gałkowo Mrąg. AT

rozpleść «rozwinąć coś splecionego»: *ni mogę sobzie jekoś copa rozpleść* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpletać «rozwijając coś splecionego» W, SWarm 136. AT

rozpląkać się (Z + lit) Olsz, psn; «wybuchnąć płaczem» Olsz i bl: *Kilka stopuř pošuam i rospuakauam še* Brąswald Olsz, *ięk uoićec ięž uobāču, še rospuakāu i uura-dovāu še, že sō nazāt* Leszno Olsz, Stef JPW 73, ● przs. *Gdy się święty Jan rozplacze, liche będą kołdże* Brąswald Olsz, Zient Wieś 202; **rozplakany** «roniący łzy, płaczący»: *Stoji lipa, lipuleczka, A pod lipo Anuleczka Stoji, stoji, Rozplakana, A Bernardek czeka na nio* psn IS XXIV 87. AT

rozplatać «tnąć, rozdzielić na części, rozciąć»: *ten cęek muži: uxfić to ribe i rospuataj jo i veš to vontrobe i syrce i zoųć i sųovaj to dobže* Jagodne Pisz. AT

rozpłoszyć (Z + P) Olsz, psn; «płosząc, rozpędzić, rozproszyć»: *Poježaua do mńina A tu menžu bońž dōma Paš te kur i kokoši Co ci kańa ne rospuōši* psn. AT

rozpłynąć się (Z + lit) Szcz Mrąg; 1. «popłynąć w różne strony» Mrąg: *no to muýo mocisko, to zrobo take kouo i p'šiuozi deskāni i kańeńarńi cobi še* [len] *nie rospūnoų* Kosewo Mrąg; 2. «roztopić się»: *no, tak tedi ta žima pošuua do kōnta, lōt [się] rospūnuu i mušel'im ustać z žimovēm f'itanēm* Pasym Szcz, UAM. AT

rozpnąć zob. **rozepiąć**.

rozpocząć (Z + P + lit) O Olsz Mzach i bl, psn; praet 1sg *ja rozpoczął* Nidz; «zacząć»: *rozpoczēli grać w karty* Tuławki Olsz, KF, *przemknālem sie ze mojemy agitatoramy przez zelonām granicę... aby rospoconc pracę* Klon Szcz, P 5, 35; **rozpoczęto** z podm. uogóln.: *ten stosunek się zmienil, gdy po tej niemiecko-francuskiej wojnie rozpoczęto przez szkoła dzieci niemczyć* Dywity Olsz, P 4, 34. AT

rozpocząć się (Z + P + lit) WMzach, psn; «zacząć się, też impers»: *Nemcy φ tym čaše, gdy my škoue budowāl'i i žežel'i, že še škoua rospočńe, strašyl'i luži, že nie ben-do mēl'i roboty* Purda Olsz, *jak opta wojna še rozpočēua tom wišet ze škoui nieńeckej*

Szczytno, *a gdy się rozwieźniać rozpoczęło, to po dobrem śniadaniu zaprzągali konie do bryczków* Dywity Olsz, P 4, 13. AT

rozpoczęcie (P) Olsz Szcz; forma rzeczownikowa czas. **rozpocząć**: *w rozpoczęciu wojny wyjechałem pocogem do Lwowa* Klon Szcz, P 5, 48. AT

rozpoczynać (Z + P) Olsz Szcz, psn; «zaczynać»: *i wiece rozpoczynac i odcyty po obwodach* Klon Szcz, P 5, 41. AT

rozpoczynać się (P + lit) W; «zaczynać się»: *to jaki godzinie się nałuka w szkole rozpoczyną?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpodziać się «zaginać, zawieruszyć się, zapodziać się»: *he żam, gże śa rozpożeli te nove nożice* W, SWarm 136. AT

rozpogadzać się impers «stawać się znów pogodnym, bezchmurnym»: *już się rozpogądżã; możewa jiść dali siec* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpomnieć «przypomnieć sobie, też: zastanowić się?»: *Rozpomnijze o cłowiece Jek mos tu zyc na tym świecie* psn IS LVIII 215. AT

rozponki zob. **rozpionki**.

rozporek (Z + SWM XII, KMW 81) OWM; **1.** «rozcięcie w szwie spodni, spódnicy, płaszczu» OW Nidz Mrąg Giż Pisz: *kole portek rozporek* Cwaliny Pisz, *rosporek, ale to kole spódnicy* Gawliki Wk Giż, *sukmana to χυοpy nośil'i, f tyle tako dūuśšo s rosporkem* Olsztynek O; **2.** «wycięcie pod szyją u koszuli, zwykle niezapinane» OWM: *kole syje rosporek* Konopki Wk Giż, *rosporek kole kośuli* Korzeniewo Giż. AT

rozporządzenie (Z) O Nidz, lit bl; «zarządzenie władz; rozkaz»: *cytałem nawet rozporządzenie, ze mają teraz wydawać takie geldy ziękse gminy, aby ludziska wrescie nie laknęli pieniędzy* GazOlsz XV 261, *marśaupek wydaje rozpożonżeńa armii* Gardyny Nidz. AT

rozposłać; pośw. tylko im. bier.; «ścieląc, rozłożyć na jakiejś powierzchni»: *rosposuany lèn musi odlezyć ctyry cy seść tygodni* Olecko. AT

rozposłanie forma rzeczownikowa czas. **rozposłać**: [len] *bènże w duze kule zzu"-zany, znoφ na pole wyżeżuny do rosposuano* Olecko. AT

rozpostrzeć (Z + P + lit + SWM IV, Fal PST I) OWMzach Mrąg Pisz i bl; w temacie praet -er- (w tym -ér-) OWMzach Mrąg Pisz (-ar- Olsz Pisz); praet 1pl *rozposterlim* Nidz, fut 1pl *rozpostrzewa* Olsz, 3pl *rozpostrzą* Olsz, *rozpostrą* Szcz Mrąg; **1.** «w odniesieniu do łodyg lnu: rozłożyć cienką warstwą, poddając działaniu słońca i rosy» OWMzach Mrąg Pisz i bl: *pśouć go, viryvać go, kuaść, co on usxñe, zbżerać i f snopki vżonzać i do jezora mocyć i tedy go rospostšeć na uoñke* Zdory Pisz, *wygotować φ popele, potam śe wytoknoūo φ čisty woże, na belnik śe rosposteruo i śe polewauo wodo bes kilka tygodni i pšewrućiuo śe zaφše i śe giskanem polewauo* Gietrzwałd Olsz, *tedi pouozi śe go na pole, rospostše śe go čenko, jek dobrt, jek śe go uañe, to gnati otkakujō ot nego, to śe zbżera i snopi śe żonže* Występ Szcz, *rospostšeć na rosa, "ośem dni musi leżyć na rośe, potam zebrać, na klepśisko pšiześć i draśować* Butryny Olsz; **2.** «w odniesieniu do czystego włókna lnu: rozwinąć, rozpleść, przygotowując do przedzenia» O Olsz Mzach Pisz: *na stuū śe rospostše, zrobi śa taka pupa s tego lnu, a potam na pšaślicke i tedi śa pšenże s tego na kouku* Klebark Wk Olsz, *rospostšeć lèn abo pacesi i tedi tak użiñe kuñżauke* Dąbrówka Pisz; **3.** «rozprostować, rozłożyć, też w celu nakrycia lub pokrycia czegoś» W Nidz: *χipko pšexexlaūa pāra kośul i śnoptuχūf i rosposterua iγx na bżylniku* W, SWarm 122, *puaxta – to jest taka co śe kuaże w uośku,*

śćele se uòsko, to se puaxte pot tym rospostše, jak jest madraca, na žišxu as na to co se ukuaže cuojek Bartki Nidz; rozpostarty (Z + lit) OWMzach Mrąg Pisz, rozpostrzony (Z) Olsz Pisz; Nsg n -o Szcz, -e OW; praet z podm. uogóln. ze słp. Szcz; im. bier.: 1. w zn 1 OWMzach Mrąg Pisz: po stèrèx ñeželaž [len] buu wiwèžoni z jezora i rospostarti na štople, na ržisko Gutkowo Olsz, wyñenty i rospostšony na rolo, na ržiska, na ugor Sząbruk Olsz, tedy vyñenty z vody i na pole rospostyrty aš ša te vukna krušu, tedy beñže zebrani do domu Redykajny Olsz, ◇ beñže wiuozuni zaš rosposterty as usxñe na smugu abo na rzysku, jek un usxñe to tak rejbować, to se uañe Lisy Pisz; 2. w zn 3 W Pisz: teros dopštru jek puutno beñže wtkane, tedi pužže na bželnu jì beñže tžžen ležažo na bželniku rosposterte Łabuchy Resz, potām buu drašowani, rosposterti na klepisko i zbit, co buu mēñkši Gutkowo Olsz, mušì być suoma čista wytšujšnenta, rospostarta, tičkò pšiuožona i drutem pšiwjuzana i to tak mušì iść šixta za šixtò až do gur Gietrzwałd Olsz, part i kedy buu wtkani to tedi byu bželuni kole vodi i byu rospostšony, casem as tšì ñežele na suòncu i tedi byu bžaui, pšejkny Drygały Pisz. AW

rozpostrzeć się; w temacie praet tylko -er-; «zajac zbytu dužą powiercznię, rozložyc się»: rozposter się na calem siedzisku, jekby tlo sām jechāl Tuławki Olsz, KF. AW

rozpościerać (Z + lit + SWM IV) WMzach Mrąg Pisz; praet 1pl rozpościeralim Resz Nidz; 1. «w odniesieniu do łodyg lnu: rozkładać cienką warstwę, poddając działaniu słońca i rosy» WMzach Pisz: na ržisko čiskaju te snopi, rozpościraju ten len vymočuny na ty roše, mušì tak duugo być, co se da čyć Gady Olsz, vyžoza na pole i se rozpoścero, co usxñe, odlezy se Dźwierzuty Szcz, na te lasy [«kratownica»] rozpoścera se len, tedi nakrywa se dekami, žeby duž buu i uon ftem dužu se susy Szczytno, SWM IV s. 26; 2. «w odniesieniu do czystego włókna lnu: rozwijać, rozplatać, przygotowując do przędzenia»: na stole rozpoścero – skrenćice do pupki [odp. na pyt.: Jak się przygotowuje len do przędzenia?] Bukwałd Olsz; 3. «rozprostowywać, rozkładać»: chodź mi pomoc plótno, com go łutkala, rozpościerać na bzielniku Tuławki Olsz, KF; **rozpościerany (Z) W Szcz Mrąg;** Nsg n -o Szcz, -e Olsz Szcz, praet z podm. uogóln. ze słp. Szcz; im. bier.: 1. w zn 1 Resz Szcz Mrąg: tedi na rzysku byu rozpościerany, a potem v zat podñešuny i f snopki požonzany i susony uot suonka i drasovany cepuma Rybno Mrąg, ◇ beñže rozpościerany na ugor, on bez te rose se bželi i tak se ugotuje, druzo to ñe močo tylko na rose dajo Babięta Mrąg; 2. w zn 3: ◇ bañže wwažony φ popžele – na belnik, na uonce rozpościerane i polewane wodò [odp. na pyt.: Co się robi z przędzonym, žeby zbielało?] Sząbruk Olsz. AW

rozpościerać się 1. «zajmować zbytu dužą powiercznię»: jidź troche dali; rozpościerasz się tu, jekbyš tlo sām buł Tuławki Olsz; KF; 2. «rozszerzać swoje wpływy»: cauo žeš zrobzil i se rozpoścerałi dalej i tu gadałi po francusku i po čexofsku i po polsku, to tak nase kšejgi opisoval i Łatana Mł Szcz. AW

rozpowieduwać (lit) Olsz; «opowiadając, rozgłaszać, rozgadywać»: ty za dužo rozpoziedujesz to twoji szwygiematce Tuławki Olsz, KF. AT

rozpowiedać (Z + lit) W Węg; 1. «opowiadać ze szczegółami» W: i chtop poszed do domu. Rozpoziedał to córce: – Ty máš jić po psieniøndze do pana, ale nie drogò, ani steckò, ani psiechtò, ani pozietrzem, ani nie loblęczóná, ani nagá W, Stef OK 51; 2. «wygłaszać»: to us jes rextur, to kazañe rozpožeda Sołtmány Węg. AT

rozpowieduwać zob. *rozpowiadywać.

rozpowiedzić (Z + P) Olsz Mrąg Giž Pisz; «opowiedzieć ze szczegółami; zrelacjonować; też: wyjaśnić»: poješal i a nazajutš reno rozpožeželi Lisy Pisz, oni pšišli do

tej starej i tam rozpożeżeli co tam pšeňenze pokražune Ryn Giž, w Widniňax je dobru aptekaš co rozpože Sucholaski Giž. AT

rozповідź «o zapowiedziach przedślubnych» Snopki Pisz, SWM VIII s. 22. AT

***rozpowszechniać**; pośw. tylko im. bier.; «czynić powszechnie znanym, propagować»: *dziwna rzecz, że „Mazur”, który broni ojców mowy i ojców wiary, nie jest przez kościelną zwierzchność rozpowszechniany* Maz 1938, 24. AT

rozpoznać 1. «dostrzec różnicę, rozróżnić»: *ricki jest čejško rozpoznač uot pšěx gžibóř* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58; **2.** «ustalić tożsamość, zidentyfikować»: *i ni moga rozpoznač, jekã jest šostra, a jekã cuzã* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 19. AT

rozpór (Z + SWM XII) O Olsz M, psn; **1.** «rozcięcie w szwie spodni, płaszczka itp.» Szcz Mrąg Giž Pisz: *rospur kole buksuf* Ryn Giž, *sukman f paše ssyty, f tyřku rospur* Cwaliny Pisz, *sukmani do kolãn z rosporem φ tile – tiro ñe noso* Piwnice Wk Szcz; **2.** «wycięcie pod szyją u koszuli, zwykle niezapinane» O Olsz M i bl: *nãdro ci rospur* [odp. na pyt. kwest.] Orło Giž. AT

rozpraszać; imp 2pl *rozprasajta*; **1.** «prósząc, rozsypywać»: *A wy male dziatki Rozprasajta po drogach ksiatki, Gdzie Pan Jezus idzie, amen* psn IS III 456, *I onač tu leciała i złote piórka rozpraszała, A my jedziemy i te piórka zbieramy* oracja, Sien 261; **2.** «marnować, trwonić»: *řožby daų maųo, ñe powontpewajmy, Jeřli zaš wele, ñe rozprařajmy* psn. AT

rozpraszać się «rozchodzić się w różne strony, rozpierzchać się»: *Gwiazdo! Rozprosz nocne cienie Niech nam świecą Twe promienie Niech się lud Twój nie rozprasza Boř Ty jest królowa nasza* psn IS LI 189. AT

rozprawa (P) Olsz; «posiedzenie sądu»: *powiedziãła synowi że na sobota mają iść do Pana na sądowã rozprawę* Dywity Olsz, P 4, 21. AT

rozprawiać «mówić, opowiadać, też: rozwodzić się nad czymś»: *komu on tã nowã hystoryję rozprawiał?* Rogale Ełk, Wenk 110, *rozprãziač to ty potrasisz, ale robzić to nie* Tuławki Olsz, KF. AT

rozprawić się «rozmówić się z kimś»: *a vřanc ječ i po našemu rospraf še gžečne i ražno, pocaųuj reňke staremu, to vř po sercaų pomažne* Stękiny Olsz. AT

rozprostować «uczynić prostym»: *ni mogę jekoř tego naroźnika rozprostowač* Tuławki Olsz, KF. AT

rozprostować się «powrócić do pozycji prostej, pionowej, wyprostować się»: *ni mozesz ty sie troche rozprostowač, bo chodzisz tak, jekbyř mnãł gãrb?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozproszyc (lit) Ełk, psn; «rozpędzić, rozgonić» bl: *Będziem prosič Bogã Aby wãsych kokosków Ani tchóř ani kunã nie rozprosilã* psn Kętrz 83, ● *Gwiazdo rozprosz nocne cienie Niech nam świecą Twe promienie* psn IS LI 189; **rozproszony** im. bier.: *ucznie Pańskie rosprosone* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98. AT

rozprowadzać 1. «zwiększać długość czegoś, przedłużać» Korzeniewo Giž, SWM II s. 40; **2.** «dostarczać do różnych miejsc»: *tam bių tartaki i to dżewo rozprowařali po tyx tartakaų* Ruř Olsz. AT

rozprowadzić «zwiększyć długość czegoś, przedłużyć»: *to gó [wóz] rozprowařić i tedi na dųugó różwore* Korzeniewo Giž; **rozprowadzony** «rozwieziony»: *jo jak uot ñi bių ot sondu rozprowařoni, to šem vřaňuų s čfarto* N Kaletka Olsz. AT

rozprócha «rozproszenie się, rozsypka»: *rospruřa – kedy še rospruřy žarno abo co* Pietrzwałd O, *rospruřa biųa po řšistkix mnastaų* Stryjewo Resz. AT

rozprószać 1. «prósząc, rozsypywać»: *nie rozprószaj grochu po całej jizbie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «?»: *I ta Matka Bosko, Chtóro jest i naszo, Weźnie nos w lepszeke, Co nicht nie rozpruszno* psn Stef II 82. AT

rozprószać się «rozsyypać się»: *nie zidzisz, co ci się lozies rozprószã?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozprószyć (Z + lit) Olsz Nidz, psn; **1.** «rozpedzić, rozgonić» bl: *I przyszed do ni wołoszyn I lozieczki ji rozpruszyl* psn Stef III 95; **2.** «prósząc, rozsypać»: *tutka pewne je podertã, boś rozprószul krupy* Tuławki Olsz, KF; **rozprószony** im. bier. w zn 2: *zboze rosprusone, rozmaite lezo* Jabłonka Nidz. AT

rozprószyć się (Z + lit) O Olsz Mrąg; **1.** «rozsyypać się» O Olsz: *trochę mi się ty tubaki, jekiem ja wysypuwał do tubakierki, rozprószulo* Tuławki Olsz, KF; **2.** «rozejść się w różne strony, rozpierchnąć się»: *po cauem śf'ęce rospruśyli se narody* Wygryny Mrąg. AT

rozpruć (Z + lit) O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz; inf *rozpróńc* Mrąg Giż, fut 3sg *rozporze* Olsz Mrąg; «rozciąć nici szwów» Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz: *muszę jeszcze rãz ten rękãw rozpruć, bom niedobrze zeszula* Tuławki Olsz, KF, *rospróc tedi go i na nowo sic* Dąbrówka Pisz; **rozpruty (Z)** O Giż Pisz; *rozporzony* Giż Pisz; im. bier.: *te kośulki biu tak rosprutum śnuruśkem ścungane kele śijki* Dłużki O, UAM, *rospo'żonã i nazat sita* dob'że Sucholaski Giż. AT

rozpruć się «rozerwać się na szwie»: *w lokciu rozprula mi się sukmana* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpruwać się (lit) Olsz; «rozrywać się na szwie»: *niedawnom tę nãspę zeszula a znowu się rozpruwã* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpryskać się 1. «prysnąć na wszystkie strony»: *zawadziul to talerz ji zupa rozpryskala się po calem stole* Tuławki Olsz, KF; **2.** «rozpaść się na drobne kawałki»: *zleciał garnuszek z pãlicy ji się całkiem rozpryskał* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpryskuwać; formę hasła powtórzono za KF; «pryskać na wszystkie strony»: *nie rozpryskuj wody po całej kuchni* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpryskuwać się; formę hasła powtórzono za KF; «pryskać na wszystkie strony»: *jek ty tam niesiesz te pedy; nie zidzisz, jek ci się woda rozpryskuje?* Tuławki Olsz, KF, *krojżouek co se [śmietana] ñe rosprnskuje* Rzeck Resz. AT

rozprysnąć się; praet 3sg *rozprysnało się*; «prysnąć na wszystkie strony»: *trochę rozpuszczonego śmãlcu rozprysnało się po kuchni* Tuławki Olsz, KF. AT

rozprząc, rozprzęgnąć (Z + lit + SWM II) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk; inf *rozprzãc* Olsz Mrąg Ełk, *rozprzęgnãc* O, *rozprzãc* Giż Pisz; fut 1pl *rozprzęgniem* Szcz; **1.** «zwiększyć długość czegoś, przedłużyć» O Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk: *rospr'şęgnem ten wus* Rummy Szcz, *muśi dũusso rozwurke pşazić, rosprşonc wus* Dobry Lasek Mrąg; **2.** «odłączyć od zaprzęgu, wyprząc»: *zarã przydę do jizby, tlo kone rozprzęgnę* Tuławki Olsz, KF. AT

rozprzągać zob. **rozprzęgać.**

rozprząść zob. **rozprząc.**

rozprzedać (Z + lit) Olsz, psn; «sprzedać wszystko, wyprzedać» Olsz i bl: *rozprzedã mój jenwentãrz ji kupsię sobzie domek w mneście* Tuławki Olsz, KF; **rozprzedany** im. bier.: *jek buyo [gospodarstwo] rospsedane to parceloś to pşezivali nowencęj [nabywcę]* Wygoda Olsz. AT

rozprzęgać (Z + lit + SWM II) W Pisz; -*przq-* Resz; imp 2pl *rozprzęgajta* Olsz; **1.** «zwiększać długość czegoś, przedłużać» Resz Pisz: *rospšonǵać rozvurke* Rasząg Resz; **2.** «odłączać od zaprzęgu, wyprzęgać»: *nǵ, rozprzęgǵajta kone ji chodzta do jizby* Tuławki Olsz, KF. AT

rozprzęgać zob. **rozprząc**.

rozpsować (lit) Olsz i bl, psn; «zmienić na gorsze» Olsz i bl: *toś ty tego szurka tak rozpsował* Tuławki Olsz, KF; **rozpsowany** (lit) Olsz i bl; im. bier.: *ta dziewczyna je doma tak rozpsowanǵ* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpsuć (Z + lit) W Pisz; praet 1sg *ja rozpsula* Pisz; **1.** «zepsuć, uszkodzić» Olsz Pisz; **2.** «zmienić na gorsze» W: *to ta Matylda go tak rozpsula* Tuławki Olsz, KF; **rozpsuty** im. bier. w zn 2: *to je jedynǵk; to też taki rozpsuty* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpsuć się (lit) W; «zmienić się na gorsze»: *gdzie przez długi cias ni ma ksiandza, tam sia lud rozpsuje* W, Bar 90. AT

do **rozpuchu** zob. **do rozpuku**.

rozpust (SWM VI) Nidz Giż; «o odwilży». AT

rozpusta (Z) Mrąg, psn; «niemoralność, rozwiązłość, też: nieumiarkowanie»: *Już się nie oglǵadaj na rozpusty, grzechy, Abyć Pan Bóg dodał łaskawej pociechy* psn IS XLIII 169, *ǵirvo za cara byǵo dobże, kazdy mǵnau fsyskiego śiǵa, a teros rozpusta* Bobrówko Mrąg. AT

rozpustny (Z + P) Mrąg, psn; **1.** «psotny, swawolny» bl: *Mniala jedna babusia z rodu wysokiego Jednego koziolecza bardzo rozpustnego* psn Sob 149; **2.** «niemoralny, rozwiązły, też: nieumiarkowany»: *teras rozpustny narut* Bobrówko Mrąg. AT

rozpuszczać (Z + lit + SWM VI) Olsz Mrąg Ełk, psn; **1.** «zwiększać długość czegoś, przedłużać»: *muśi go caǵego ropuscać* [o wozie] Polska Wieś Mrąg; **2.** «puszczać luzem, wolno» bl: *psy po polach rozpuscajo, trǵbio, wyjo i wolajo: goǵta go* psn Mał II 34; **3.** «rozprowadzać w cieczy, sporządzając roztwór»: *jek chcę mneso zasolić, to naprzód sól rozpuszczǵm w wodzie* Tuławki Olsz, KF; **4.** impers «o odwilży» Mostołty Ełk, SWM VI s. 73. AT

rozpuszczać się «ulegać rozprowadzeniu w cieczy, tworząc roztwór»: *cukier w serwǵtce już się powoli rozpuszczǵ* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpuszczalny «dający się rozpuścić»: *nǵlepszy zasiǵć na ziosnę pod zboże chili-salpeter, bo lon je łǵtwo rozpuszczalny ji dobrze po niem rośnie* Tuławki Olsz, KF. AT

rozpuścić (Z + lit + SWM II, SWMa) W Nidz Mrąg Pisz Ełk, psn; inf -*eć* Mrąg; **1.** «zwiększyć długość czegoś, przedłużyć» Resz Nidz Mrąg Pisz Ełk: *rozvora, mozno vus rospuśćeć* Śwignajno Wk Mrąg; **2.** «puścić luzem, wolno, też: rozpostrzeć» Resz Mrąg i bl: *Siedziala dziewczyna na bziǵłym kamieniu, Włosy rozpuścila po liwem ramieniu* psn IS XXV 90, *Choćby rozpuścił i stado gęsi, Już mego wianka nikt nie powęsi* psn, Kolb 129, *wy gziody rozpuście swe jasne promienie* psn IS LXXXVIII 308, ● *fraz rozpuścić ozór* «zwymyślać kogoś, nie przebierając w słowach»: *kedy śe kǵćoco to poże onemu: coś tak rospuściǵ ten ozór?* Bredynki Resz, SWMa 29; **3.** «rozprowadzić w cieczy, sporządzając roztwór»: *ot starego pśećeǵa kukelke zosaże, rospuśće v voże ćepǵej do rośćyǵnieǵo* Marcinkowo Olsz; **rozpuszczony** im. bier. w zn 3: *tortę łoblejewa na zierzchu rozpuszczonem pudercukrem* Tuławki Olsz, KF. AT, KS

rozpuścić się (Z + lit) O Olsz Ełk, psn; **1.** «ulec rozprowadzeniu w cieczy, tworząc roztwór» O Olsz: *sól trzeba trzymać w suchem mniejscu, bo się rozpuści* Tuławki

Olsz, KF; **2.** «stopnieć» Etłk: *śchniek przez noc u nas leżał, ale dziś rano się rozpuścił* Ogródek Etłk, Wenk 126; **3.** «zmienić się na gorsze»: *Teraz wächmistrze, Ländszepy [...] co dzień po exekucyi, Juz sie cäle rozpuścili* psn Kętrz 100. AT

rozpychać (Z) Mrąg Pisz; «pchając, rozciągając, rozszerzać» Mrąg Pisz: *tén sump co rospixa te gante [pod lodem] to je na "ośem metruf* Wejsuny Pisz; **rozpychany** im. bier.: *◇ ganta bęńże sumpym rospisana* Wejsuny Pisz. AT

rozpychać się ogp: *co ty się tu tak rozpychasz, jekbys sam bul?* Tuławki Olsz, KF. AT

rozrabiać 1. «w odniesieniu do ognia: rozpalać»: *d'żazga, kol'karhi se rozrabya* Laski Wk Etłk; **2.** «robiąc, doprowadzać do pożądanego stanu»: *las byu styjenty prec, a kazau krul kopać i śac gze, rol rozrabać, muśeli "okopywać pne z żeni, mneli xaki, motyki, špadle* Śwignajno Wk Mrąg. AT

rozrabować «rabując, zabrać wszystko, rozgrabić»: *wciórko nâma rozrabowali* Tuławki Olsz, KF. AT

rozrachować (Z + P) Olsz Nidz, psn; «obliczyć, wyliczyć» Nidz i bl: *Rozrachował toler sześć: Weż dzieweczka, kani chcesz!* psn Stef I 32; **rozrachowany** im. bier.: *● postażili kazańca na śrotku, coby luże byli rozrachowane – tu pouova i tu pouova* Dywity Olsz. AT

rozrachować się; praet 2pl *rozrachowaliśta się*; «rozliczyć się» Tuławki Olsz, KF. AT

rozrachuba «rozliczenie?»: *ścana to ośem lask – pucparta metra rozrachuba* Mrągowo. AT

rozrachunek «rozliczenie»: *lobaczywa, jeki będzie rozrachunek* Tuławki Olsz, KF, *a teraz waju wszystkich mile i syrdecznie pozdrawiam i życzę wama dobrego rozrachunku z financamtem* GazOlsz XV 170. AT

rozradlić (Z + SWM IX) Mzach; inf -*éc* Szcz; tylko -*re-*; «obsypać ziemią rzędy ziemniaków lub buraków za pomocą radła». AT

rozradlować; tylko -*re-*; **będzie rozradlowano** «obsypuje się ziemią za pomocą radła»: *a tedi bęńże rozreduowano, reduem pozakriwane* Szczytno. AT

rozradować; pośw. tylko im. bier.; «sprawić radość, uradować»: *rozradowanâ môžu, co już iõ guova ne boli, bo miślaua uo viretovańu sfojex sostrax* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 21. AT

rozradować się (lit) W, psn; «ucieszyć się, uradować się»: *fedi Pśotś i Paveu rozradovali śa, że tak gvaut roboti dostali* N Kaletka Olsz, Stef JPW 25, *lis sia rozradował na to i chantne sia zgodzał* Purda Olsz, PorJ 50, 3, s. 18, *Wyprowadźże ty mnie w stazi-gudzkie pole, Tam sia rozraduje smutne serce moje* psn Sob 31. AT

rozredlić zob. **rozradlić**.

rozredlować zob. **rozradlować**.

rozrobić (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Pisz; inf -*ec* Pisz; **1.** «połączyć, wymieszać z płynem, tworząc»: **a)** «zakwas chlebowy lub mieszaninę drożdży, mąki i wody, rozczynić» Olsz Mrąg Giż: *jo to tak robże: vezne kukeyka, rozrobże na kfas psez noc* Skajboty Olsz, *wezme munke i wode i drozzy i tedy rozrobże* Dybówko Mrąg; **b)** «inny roztwór, rozcieńczyć, rozpuścić» Węg Giż: *kedyśi to lizo^ul rozrobiu, dezeńficyruje fšo* Mazuchówka Giż, *komor to tak ci ne da spać; petrulžo macal'i; s cukrem rozrobzić i pomazać, to poginel'i* Sołtmany Węg; **2.** «w odniesieniu do

ciasta: wyrobić po dodaniu mąki do rozczynu» Olsz Szcz Pisz: *kfas roscyńi, tedy kiso, pšynže moňka i voda i drožžuf troxe, tedy še rozrobi* Rummy Szcz, dzisiâj zieczorem rozrobzię ciasto na kuchy Tuławki Olsz, KF; **3.** «rozprowadzić po jakiejś powierzchni»: *płince to so žatše, na cauo panefke še rozrobi; placki to so take maue* Tyrowo O; **rozrobiony** im. bier. w zn 1b: *moňka rozrobžuna z wodò dla koñi* Jabłonka Nidz. AT

rozrobienie «w odniesieniu do ognia: rozpalenie»: *do ognia rozrobeña to džoski* Paprotki Giż. AT

rozrolować (Z + SWMp) Olsz Mzach; «w odniesieniu do ciasta: rozwałkować»: [ciasto makaronowe] *tak še veźme na stoŭ abo na co i tak še musi rozrolować abo rozgulać i še pokraje* to Maćice Szcz. AT

rozrość się; formę hasła powtórzono za KF; «rosnąć, rozkrzewić się, rozgałęzić się»: *jek to się to zino bez te pârę lât przy podsionku rozrosło* Tuławki Olsz, KF. AT

rozróżniać «dostrzegać różnicę, wyodrębnić za pomocą nazw»: *ruźne kolori še rozruźniauo* [o motylach] Uźranki Giż; **rozróżniany** im. bier.: *nozđza* [konia, krowy, świni] – *ñe byuo u noju rozdróżñane* [-d-, sic!] Stawiguda Olsz. AT

rozrucać zob. **rozrzucać**.

rozruch (Z + lit) Olsz Nidz, psn; «zamieszanie, niepokój, tumult»: *ve fši ša zrobužuu źelgi rozruŭ* Gietrzwałd Olsz, Stef JPW 4, *jednogo abi – dwòŭ Zidòŭ zamordowali jak taki rozruŭ še zrobiu* Nidzica. AT

rozruchać 1. «wprawić w ruch, rozruszać» W, SWarm 136; **2.** «połączyć z płynem, rozmieszać»: *potem kfas rozruŭać ćepuo* [wodą] *i zostañe stoić, musi nakisać* Mątki Olsz; **rozruchany** im. bier. w zn 1: *jedne mužu co to kedı rozruŭane je jâjko; kedı tak rozruŭane jest, co to take muntne še zroźi* Dłużki O, UAM. AT

rozruchać się; praet 1sg *jem się rozruchał*; «rozruszać się, ożywić się; też impers»: *przy ty robocie jem się trochę rozruchâl* Tuławki Olsz, KF, *Ten przyleci i zagrucho, W mojem sercu sie rozrucho* psn IS XXXVI 132. AT

rozrucić zob. **rozrzucić**.

rozrucka, rozrutka zob. **rozrzu-**.

rozrywać «ciągnąć, rozdzielać, rozdzierać»: *rozrywa kę^mpi, pěž wirywa* Lesiny Mł Szcz, ● *przen Nie rozrywuj nie cyn tego Nie osmucoj serca mego* psn IS XLIII 169. AT

rozrywka 1. «przyjemność, zabawa»: *mas radjo – to jes moja rozrywka i ñe dam* Uźranki Giż; **2.** «dowcip, rozum przyrodzony» bl, Wisła III 89. AT

rozrzadzać «uczynić rzadszym»: *nie brâkujeta tech runklów rozrzadzać, bo nie sq za gejste* Tuławki Olsz, KF. AT

rozrzadzić «czynić rzadszym»: *musiwa ten locet trochę rozrzadzić, bo je za lostry* Tuławki Olsz, KF. AT

rozrządzenie (Z) Resz, psn; «polecenie, zarządzenie»: *to byuo rozżonźene Bismarka, on űšistko ruwno żòndaŭ, ruwna wára, ruwna mowa, ruwne mñari, ruwna waga* Stryjewe Resz. AT

***rozrzedzać, *rozrzedzić** zob. **rozrzadz-**.

rozrzewnać «wzruszyć się, rozczulić się»: *Gdy na koñcu zacznie słowik „czych czach” śpiewać, Rozrzewnie mi serce, chce zgoła omdlewać* psn, PF II 574. AT

rozrzucać (Z + lit + SWM IX) Olsz M; -zru- Szcz Mrąg Olc; **1.** «wykonywać tzw. orkę w rozwał» Olsz M: *ot śrotka še rozżuca, do śrotka skŭat* Jebranki Pisz, roz-

rucać abo roz^uorać na oba strony do składu Kobyłty Szcz; **2.** «rzucając, roztrząsając»: *šurki rozżucajō pokosi rencami abo grabżami* Mokiny Olsz, Stef JPW 64. AT

rozrzcucanie «tzw. orka w rozwał» Dźwierzuty Szcz, SWM IX s. 64. AT

rozrzcucić (Z + lit + SWM IX, SDGW) OWM; -zru- OW Szcz Mrąg Pisz Olc (SDGW podaje wspólną lokalizację: *rozrzcucić, rozrzcucić* Nidz Mrąg); praet 2pl *rozrzcucilišta* W; **1.** «wykonać tzw. orkę w rozwał» OW Szcz Mwsch: *to tedy pare razy f koꝋo obgonō, a potem rozrucō* Kobyłty Szcz, *to jo wej rozżuce, ^uot śrotka* Wegój Resz; **2.** «rzucając, roztrząsając, też: rozproszyć» W Nidz Mrąg: [siano] *rozrzcucić, rostšosnoć, to mašini nel'i, φ koña rostšosnel'i* Grabowo Mrąg, *spšũntništa juš to talalajstfo, bo rosžucilišta te vaše žeci po caui ižbže* W, SWarm 166; **3.** «wykonać tzw. orkę w zwał»: *do pospołu rozrzcucić* Olecko, SWM IX s. 62; **rozrzcuciony** im. bier. w zn 1: *rozžucuna* [o orce od środka] Sucholaski Giż. AT

rozrzcucka (Z + SWM IX) Węg Giż Elk Olc; -zru- Elk Olc; «tzw. orka w rozwał»: *odžucka abo rozžucka* Kruklanki Węg. AT

rozrzcutka (Z + SWM IX) Olsz Szcz Giż Pisz Olc; -zru- Szcz; «tzw. orka w rozwał»: *rozoryφka, rozgonka, rozžutka to je to samo φšistko* Wipsowo Olsz. AT

rozrzcutny «nieliczący się z pieniędzmi, nieoszczędny»: *taki rozžutnu ne tšima do grumatki, pospołu, onemu jes jedno, ci co zgubzi, ci ne* Więckowo Nidz. AT

rozrzcynać (Z + lit) Olsz Giż; fut 1pl *będziewa rozrzcynać* Olsz; «rozcinać, rozkrajac, przerysac»: *ten kloc będziewa rozrzcynać na deski* Tuławki Olsz, KF, *to on rozžino žemie co una jes zrošũuno* [o kroju pługa] Paprotki Giż. AT

rozsadza (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl, psn; sgt «młode rośliny wyhodowane z nasion, przeznaczone do wysadzenia, sadzonki, flance»: *rōsada to kedzi zaseje, to potēm take flanciki tedi porosno* Szczytno, *rosada mu muwim i φlance, ale rosada po mazursku* Rummy Szcz, *przynies jeszcze trzy kopy rosady, bo je za mało* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsadzić; fut 1pl *rozsadziwa*; **1.** «spowodować wybuch, też impers»: *petrola się zapalula ji rozsadziulo całą lampę* Tuławki Olsz, KF, ● *než će prož rozsazi* Smolonek O; **2.** «posadzić w pewnej odległości od siebie»: *deszcz prazie pada, to chučko rozsadziva flance* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsaddek (lit) Olsz, psn; «rozum, rozważa»: *spodziewalem się po tobie žięcy rozsądku* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsadnie (Z + lit) Olsz Mrąg; comp sup -é Olsz, na- Olsz; «rozumnie, rozważnie»: *muši mocno rossondne žyc* Ukta Mrąg. AT

rozsadny «rozumny, rozważny»: *možesz się śmiało z niem ženić, to dobry ji rozsądny chłop* Tuławki Olsz, KF, *te prawžiwe Němce, co rosso^udne byli, te muwili: po co pošli tam?* Stawiguda Olsz. AT

rozsadzić «rozstrzygnąć»: *niech sąd to rozsądzi* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsiać (lit) Olsz, psn; fut 1pl *rozsiejewa* Olsz, imp 2pl *rozsiejta* bl; «siejac, rozrzcucić»: *I rozsiejta mnie, rozsiejta mnie Po polu, po polu, Wyrōšnie ze mnie, wyrōšnie ze mnie* Ksiatusek kākolu psn IS II 455. AT

roziadać się (P) Olc, psn; **1.** «pękać, rozpadać się (tu przen)» bl: *Bo on z jedną gada, na drugą spoglada, A ti trzeci najmilszej serce się roziada* psn IS DXCII–XII 13/327; **2.** «o wielu osobach: zajmować miejsca do siedzenia»: *w zimowe wieczory zbierały się w izbie białki i [z] kolkami roziadały się dookoła koziołka i przędły* Gąski Olc, P 6, 1. AT

rozsiąć; fut 3sg rozsiędzie; «**rozsiąć się** w zn 1»: *Spokojnam nie jest, bodaj i nie będe, A moje serce od żalu rozsiędzie* psn, Wisła III 574. AT

rozsiąć się (lit) Olsz, psn; 1. «pęknąć, rozpaść się, też przén» bl: *Bendziesz jadła, Cobyś sie rozsiadła* psn Gęb I 57, *Matuxno moja, nie żauujće za mnie, Bo še rossunże moje syrcé ve mnie* psn; 2. «o wielu osobach: zając miejsca do siedzenia, porosiadać się»: *rozsiadli się na dobre ji zaczęli grać w karty* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsić «tnąć, zadać rany, rozsiękać»: *W kawalki cia wnet rozsićce, Kiedy krzyknie: hura!* psn Stef III 125. AT

rozsiędieć się «spędzić zbyt wiele czasu, siedząc»: *a ty nie poucys cholero, rosśeżis še i nie poucys* Wykno Nidz. AT

rozsiękanie «pocięcie na kawalki»: *šekacka do mësá rosśekańa* Nidzica. AT

rozsięwać (Z + SWM IX) Olsz Mrąg Pisz, psn; «siejąc, rozrzucając»: *rosśewa zboze* [o siewcy] Tuchlin Pisz. AT

rozsięwać się «być rozsięwanym, rozrzucanym»: *nálepszy to łognisie ksiátki zesiec, bo jek násiene łod ni dorzenieje, to się rozsięwá po całém polu* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsięwca (SWM IX) Nidz Giż; «ten, kto sieje zboże, siewca». AT

rozskubać (Z + Fal PST) Szcz Mrąg Pisz Ełk; «w odniesieniu do wełny: skubiąc, rozdzielić zbite włókno» Szcz Pisz Ełk; **rozskubany** im. bier.: *◇ beńże rosskubana, tedi beńże cesana, beńże kamlowana i tedi beńże pšeniżono* Babięta Mrąg. AT

rozsmarować «smarując, rozprowadzić»: *posmaruj wóz; tło cobyś smarozidło równo rozsmarował na osi ji buksie* Tuławki Olsz, KF. AT

rozsnuć «w odniesieniu do włókien lnu: rozciągnąć, rozpostrzeć»: *konżauka to cisty lén, to še rossnuje tam i nazat, tam i nazat, a potym skula* Natać Wk Nidz. AT

rozsocha, rozsozka zob. **ros-**.

rozstać się zob. **rozestać się**.

rozstaje plt psn; «miejsce, gdzie się drogi rozchodzą, rozdroże»: *Pšeproważiua go na duże rozstaje, Ić Matysku z Bogém, Ja še tu †ostane* psn. AT

rozstalować «rozregulować (tu przén)»: *diłt rozstaluješ mi źecko* Butryny Olsz. AT

rozstanie zob. **rozestanie**.

rozstańka? «miejsce, gdzie się drogi rozchodzą, rozdroże»: *oni pou níl'i objełal'i wokouo, cobi rostanki nie pšejeżac* Uźranki Giż; **rozstańki** plt; «ts.»: *rostańki to kšizowa droga* Uźranki Giż. AT

rozstawać się (lit) Olsz, psn; praes 1sg *ja się rozstawam* bl; «żegnając się z kimś, rozchodzić się, też: rozłączać się z kimś na pewien czas lub na zawsze»: *A jāk ci sie odwitiáli Obojeć tam zápläkáli; Jáka tęskność nástaje, Gdy sie parä rozstaje* psn Kętrż 78, *już parę razy się rozstawali, ale zawdy się zeszi* Tuławki Olsz, KF, *Ostatni raz gadam Rostaje sie z tobo Nie powiadaj, dziwce Com gadali z tobo* psn IS XVIII 482, ● *fraz rozstawać się z(e) światem* «umierać» bl: *Morskie okręta, parowce stuczone Tysiące wojska w morzu zatopsione I na dnie morskim z szwatem sie rozstajo* psn IS LI 189. AT

rozstawiać (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg, psn; fut 1pl *będzięwa rozstawiać* Olsz; «stawiając, rozmieszczając» Olsz Szcz i bl: *Rozstawiajcie, Pani, nam stoły i lawy, Bo idzie do was gość wcale niebywały* psn Mał I 12; **rozstawiany** im. bier.: *Kedi jest pžęnknu cas, [len] beńże rostařanu na sjonko* Zgon Mrąg. AT

rozstawić (Z + lit) Olsz Giż Pisz; «stawiając, rozmieścić» Olsz Pisz: *musiwa lãki z pszenicã rozstazić, bo po ty szãrudze dycht przemokły* Tuławki Olsz, KF; **rozstawiony** (Z) Giż Pisz; im. bier.: *tedy [len] na smugu polezał az uleg i we snopki zebrany, tedy zaś na sũonku rostawony* Snopki Pisz. AT

rozstąpić się (lit) Olsz, psn; 1. «rozpaść się, pęknąć (tu przen)» bl: *Nie narzekaj na mnie, eno sama na się, Bodajze się tu pod nami ziemia rozstąpiła* psn, Wisła III 571; 2. «usunąć się na boki, rozejść się»: *starszyzna, co przy nãju stojãła, trochã pogãdãła ji kãzãła się rozstãpsić* Tuławki Olsz, KF. AT

rozstraszać «strasząc, rozpędzać, rozpraszać»: *tedi gdi byli polske zgromażenie, to [Niemcy] pšegrodi robiłi i rostrašãli* Węgój Resz. AT

rozstraszenie forma rzeczownikowa czas. **rozstraszać**: *žorufka – podobne do nevoda, krutke, maue skšidua mo, a tedi sũuži nožency do rp rostrašãno niš do zuapano* Raszãg Resz. AT

rozstraszyć psn; «strasząc, rozpędzić, rozproszyć»: *Pšilecaua kaňa A to byuo z rana Udežyua z gury Rozstrašyua kuri* psn. AT

rozstrój «zaburzenie układu nerwowego»: *ze kazdego czlowieka brãło duzo rozstrojow nerwow* Klon Szcz, P 5, 67. AT

rozstrzelać (P + lit) Olsz; «zabić strzałem, strzałami z broni palnej»: *na wojnie niejenego czlowieka niezinnie rozstrzelali* Tuławki Olsz, KF. AT

rozstrzelanie forma rzeczownikowa czas. **rozstrzelać**: *ofiecer przyszedł do nas i mowi, ze my są warci tylko do roztrzelania* Klon Szcz, P 5, 56. AT

rozstrzelić (Z) Olsz Nidz; «strzałem, strzałami z broni palnej»: a) «przepołować, rozdwoić» Olsz: *terãš mužuũ jegroži, co mo vžũć jego kunstflinta i mo fšystke pšãnã jojkuf ot jenego šosu [«strzału»] na pouova rosstšelić* Pokrzywy Olsz; b) «zabić»: *take nazwisko Pšijezny – a jego Nemce rosstšeliłi, konsulem buũ Bartki* Nidz; **rozstrzelony** im. bier. w zn «rozbić, rozdzielić»: *♦ potem jak [len] je obmašinovany, pšynže nazãt na pole, benže rostšeluny; jak pare časuf poleży, benže zebrany* Bukwałd Olsz. AT

rozstrzelić się «rozprzestrzenić się»: *ten ogen, on še pužnej rostšeliũ* Występ Szcz. AT

rozstrzeliwać «zabijać strzałem, strzałami z broni palnej»: *a Niemcy rowniez byli łãpanki na miesce i roztrzeliwali Polakow na polu* Klon Szcz, P 5, 57. AT

rozstrzygać ogp W, SWarm 137. AT

rozstrzygnąć (P + lit) W; ogp: *a Prezes Smetona rozstrzygnãł swem glosem že nie uchwãła się poboru rekruta* Dywity Olsz, P 4, 54. AT

rozsunąć «odsuwając, wysuwając – rozstawić, rozłożyć»: *to uoze, co tak mozna byuo rossunońc [odp. na pyt. kwest.]* Kwik Pisz. AT

rozsunąć się «ulec rozsunięciu, rozejść się»: *z duru želazo do drãpki na kũunice še fšaži, še ne rossunũ* Olecko. AT

rozsunienie forma rzeczownikowa czas. **rozsunąć**: *šlubãk, bo to je do rosũneňa do spaňa* Pogubie Średnie Pisz. AT

***rozsuszywać się** «rozsychać się»: *še rossusuje [o beczcze]* Lisy Pisz. AT

rozsuwać się «być rozsuwanym»: *a co [się] rossuvaũo to suflada* Kwik Pisz. AT

rozwawolić się; pośw. tylko im. bier.; «zacząć swawolić bez umiaru»: *luže co take rosspawãłone, co še nemoralne prowažo* Uźranki Giż. AT

rozsyłać (lit) Olsz, psn; «wysyłać do wielu odbiorców» Olsz i bl: *jutro rozsyłam zaproszona (Ejnladungi) Tuławki Olsz, KF; rozsyłany im. bier.: A na ty chorągzi litery pśisane Za twoim nojmilšam listy rozsyłane psn IS XCIII 315.* AT

rozsytać (Z + lit) Olsz Pisz, psn; «sytać, rozrzucić» Olsz i bl: *rozsytać trochę ziarek ptaszkom Tuławki Olsz, KF; rozsypany im. bier.; 1. w zn podstawowym: [ziarno] na guże rossypane to nalepse, nazdrofse Różyńsk Wk Pisz; 2. w zn «zburzyć, zniszczyć»: Miasta, fortece w gruzy rozsypane, Wszystko sie spełnia co przepoziedane psn IS LI 189.* AT

rozsytać się (Z + lit) Olsz Mzach Giż Pisz Olc, psn; **1.** «rozpaść się na drobne części, rozlecieć się» Mzach Giż Pisz Olc i bl: *co na tako faskie še fšaži, coby še nie rossypaŭa, to obrěnc Mącice Szcz, ten šip [na kole roweru] to fsisko muši šcongnoć, bo jákbi jeŭaŭ sporo, tobi še rospîaŭ Paprotki Giż, ● Pšišŭa do nej taka Karta Ni ot Boga ni ot čarta, Jak tu Karte pšěčitaŭa Sama še f proŭ rossipaŭa psn; 2. «zostać rozrzuconym, rozproszonym»: trochę cukru mi się rozsypało na dyle Tuławki Olsz, KF.* AT

rozsyypować się «rozpadać się na drobne części, rozlatywać się»: *to jek zeznuwowałi, to zrobiłi rownianke (kŭoski biłi pospoŭu zebraŭe) i biŭo splečono (co še nie rossipowaŭo) i biŭa pšišnešŭna na pole koruna s kčátóŭ Kukowo Olc.* AT

rozszalały «wzburzony, gwałtowny»: *Przyspiesa łódka, szybując jak grot, Przez rozszalałych fali splót psn Mał II 45.* AT

rozszarpać (lit) Olsz Olc; fut 3pl *rozszarpają* Olc; «rozerwać na kawałki»: *bodaj granata rozszarpała go na wojnie Tuławki Olsz, KF.* AT

rozszczepać zob. **rozczepać**.

rozszczepać się (Z + lit) Olsz Mrąg; «rozdzielić się, rozdwoić się na końcu»: *to tło ű pšotku [rozwórka] biŭo okowana cobi še nie rossčepaŭa Grabowo Mrąg.* AT

rozszczepek zob. **rozczeppek**.

rozszczepić zob. **rozczepić**.

rozszczepić się «rozdzielić się, rozdwoić się na końcu»: *ryŭki – coby džewo še nie rosčepŭio dorobŭne do čšymaŭa ryŭkoŭ, ryŭkožišće Olecko.* AT

rozszczepka zob. **rozczeppek**.

rozszczypać, rozszczypić zob. **rozczep-**.

rozszerzać 1. «czynić szerszym, rozsuwać»: *u naju šlombanŭk, co se roššiza i spši Zezuty O; 2. «krzewić, rozpowszechniać»: bo „Mazur” piše tyło prawdę i rozszerza naszą mowę Maz 1938, 103.* AT

rozszerzać się (lit) Olsz; «powiększać swój zakres, obszar, też: rozkładać się»: *tak pomalušku gospodarovali, gospodarka iam ša roššězaŭa Zgniłocha Olsz, Stef JPW 40.* AT

rozszerzyć (Z) Szcz, psn; «rozłożyć szeroko, rozewrzeć»: *Przyleciół gawron Przed Elbingów dom Lusiad w łógródeczku Drobnem rumioneczku Rozszerzuł łogon psn IS XL 159, ● przen Rosseš škšidŭa o Boze, Jezu koŭaŭe moje, Pšikrij šfe kurčontko psn.* AT

rozszerzyć się (Z + lit) Olsz Mrąg; «powiększyć swój zakres, obszar, liczbę»: *rana mu się jeszcze rozszerzuła Tuławki Olsz, KF, on ŭaŭ tši suni, no i oni še tak roššězil'i ű ty Babeńce Babięta Mrąg.* AT

rozszrankować «powyginać zęby piły na przemian w lewo i w prawo» W, JP LXVI 94. (Od nm *schränken*).

rozszrubować zob. **rozšrubować**.

rozsztrejować (Z) Pisz; «rozrzucić, rozesać» Pisz: [len] *vyjunć pric z vodi, poro-skūadać na ^ugur, roštrejować – pare dñi lezi* Karwica Pisz; **rozsztrejowany** im. bier.: [len] *jak beže virvany i suži, to beže ^uobdrašovany, muši być rosštrejovany na uoņke as usxñe i vibžejeje, tedy luže tro i suso na ćerlicy* Dąbrówka Pisz. AT

rozścielić zob. I. **rozesłać**.

rozśmiać się zob. **roześmiać się**.

rozśmieszać ogp W, SWarm 136. AT

rozśmieszyc ogp W, SWarm 136. AT

rozśpiewany «lubiący śpiewać?»: *jo rospševano ñe jest, ty pšosenki, jo se z ñix ñic ñe robiŷa* Bałdy Nidz. AT

rozśrubować; **rozszerubować**; bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu W, SWarm 136. AT

rozświatlać się (SWM VI) Olsz Mrąg; impers «świtać». AT

rozświecić «rozświecić, rozjaśnić»: *Mylisz ogrodniczku, ze ci rozśweciła? Najświęszy panience, bo syna zrodziła* psn IS LX 220. AT

rozświecić się (Z + lit) OW i bl; 1. «zacząć się świecić, lśnić, też impers, tylko w uż. przenośnych» OW i bl: *jak ješće ras povéš „babća” [a nie oma], to ci tak f pysk dam, že se rosšfeci* Grabin O, *pátkozi sia rozśweciulo w muzgozicy. Domyślul sia, že to psieczónka z jego barana* W, Stef OK 3; 2. impers «o świcie: nastać, rozwidniać się»: *pastór, jek tlo sia rozśweciulo, zaczól wygłónďać [-t-, sic!] bez lokno* W, Stef OK 19. AT

rozświeciwać się impers «zaczynać się świecić, lśnić»: *ani krolove byli f košćele, aš se rosšfycivauo* Gady Olsz. AT

***rozświtywać się** impers «świtać» Dłużec Mrąg, SWM VI s. 30. AT

roztańcować się «roztańczyć się» W, SWarm 137. AT

roztapiać się «ulegać roztopieniu, rozpuszczać się»: *juž powoli śnieg się roztãpsia* Tuławki Olsz, KF. AT

roztargać (Z + lit) O Olsz, psn; pośw. tylko im. bier.; «poszarpać, poplątać»: a) «o włosach» O Olsz i bl: *uczeš się; nie laž z takimi roztarganemi włosami* Tuławki Olsz, KF, ● *časami xto rostargany vyšet, muviŷo še: jak žešoto* Lichtajny O; b) «o włóknie lnu»: *to tak beňže rostargany i taka pupka zrobźuna na kouko* Gady Olsz. AT

roztłuc «tłukać, rozbić»: *juž znowu nãma roztłuk dwa talerze* Tuławki Olsz, KF, *grutoni jak pobronuje a tšeba je rostŷuc, briŷi to jak ože* Wygoda Olsz; **będzie roztłuczono** «rozbija się»: [mięso] *beňže ņest rostŷucono ćenko* Mikołajki Mrąg. AT

roztłumaczyć (Z) Szcz Giż; «wyjaśnić, wytłumaczyć»: *ja panu rostŷumace, jãk to sŷo* Męcice Szcz. AT

roztoczenie «otoczenie, objęcie»: *z uwagi na jego zasługi i cierpienie władze polskie prozzone so o roztoczenie nad nim opieki* Wały Nidz, P 9, 9. AT

roztoperczyć «szeroko otworzyć» bl, Wisła III 89. AT

roztopić; pośw. tylko im. bier. «topiąc, rozpuścić»: ◇ [cyna] *beňže rostopšona f kubusku i v lėjek vlanã* Głodowo Pisz. AT

roztopić się (Z + lit) W Pisz Ełk; «ulec roztopieniu, rozpuścić się»: *śnieg juž się roztopsiul* Tuławki Olsz, KF, *šetem do domu, mñãuem kapeluš z masŷa. Pšišŷo sŷoňko, še vžou rostopšuu* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58. AT

roztopnąć «ulec roztopieniu, rozpuścić się»: *śnieg to noc u nas ostał ležac, ale dzysiy rano rostopnoł* Długochorzele Ełk, Wenk 162. KS

roztopnieć (lit) Ełk Olc, psn; pqp 3sg *było roztopniało* bl; «ulec roztopieniu, rozpuścić się, też ndk.?»: *śnieg téj nocy u nas leżał, ale dziś rano roztopniał* Kukówko Olc, Wenk 86, ● przen *Suonko śf'eći a nie gžeje Moje serce rostopńeje* psn. AT

roztopnieć się (lit) Ełk Olc i bl; «**roztopnieć**»: *śnieg wtey nocy u nasz leżąc ostał, ale dziś rano on się roztopniał* Gordejki Mł Olc, Wenk 74. AT

roztopy plt (Z + SWM VI) OWMzach Pisz, psn; «topnienie śniegów, odwilż»: *pšyšua tako žlapufka – rostopy* Stryjewe Resz. AT

roztratować; tylko -re-; «tratając, rozdeptać»: *nie žižãu-am fcãle ti žabi i ju rostretovãu-am* W, SWarm 137. AT

roztrąbić ekspr «rozgłosić»: *ty to zarã musisz wciórko roztrąbić* Tuławki Olsz, KF. AT

roztretować zob. **roztratować**.

roztropność «rozsądek, rozważa»: *ze twoją roztropnością możesz daleko zãjść* Tuławki Olsz, KF. AT

roztropny (Z + lit) Olsz Pisz, psn; «rozsądny, rozważny»: *Pan Bók vejće se «objavuu napšót pastežom; «ón mundrym, rostropnym zakruu. Mõndžy zęmbańi zgržytałi* Pianki Pisz. AT

roztrzaskać się «uderzywszy, rozbić się»: *sluchãleś już, co przedwczoraj w lesie kolo Tengutów się auto roztrzaskalo?* Tuławki Olsz, KF. AT

roztrzaskuwać «uderzając, rozbijając»: *najperf to mnaua tutaj być škoua; v mojem pokoju to byuo nemožlyve, bo ony ne pozvalaly, šyby rostšaskuvaly* Tomaszkowo Olsz. AT

roztrzachnąć «potrząsając, rozrzucić»: *rostšuxnuńć* Gawliki Wk Giż; **roztrzachnięty**; Nsg n -e; im. bier.: *kedi žuop kuaže, to na pokos, za masino – rostšuxńe*te Gawliki Wk Giż. AW

roztrzasać (Z + lit + SDGW) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz; «potrząsając, rozrzucać» lok. jw.: *pšewracać – za masino nie brak, kedi koso šek to mušau rostšunsac* Głodowo Pisz, *u naju šńeska naua šano rostšosać, to še bojaua* Wykno Nidz; **roztrzasyany** (Z) Olsz Mrąg; praet z podm. uogóln. bez słp. Mrąg; im. bier.: *◇ bželone bendo, na bželniku rostšosane* Klebark Wk Olsz. AT

roztrząsanie forma rzeczownikowa czas. **roztrzasać**: *tšeba bo pšewrućić, porostšosać, to so take mašiny do rostšosańa trãwi* Pustniki Mrąg. AT

roztrzasańć (Z + lit + SDGW) O Olsz M; «potrząsając, rozrzucić» OM: *rostšoⁿsnoⁿć najperf s pokosof, a tedy beńže pševrócone grabzoma, a nie to mašino* Kobiuły Szcz; **roztrzasińć** (Z) O Olsz Nidz; Nsg n -e Olsz; im. bier.: *◇ [len] dwa niežele poleży až wukno byže luz; bynže wyjunty i bynže na ržysku rostšunšenty, rosposterty* Liwa O, ● przen *wizbžerałi rostšušńente žolńeže do kómpañi i pžal'i nazat na front* Jabłonka Nidz. AT

roztrzasińć się «ulec roztrzęsieniu, rozbić się»: *to jena jabuonka to naua tyle owocu, to še rozderua, roscosneua* Paprotki Giż. AT

roztrzasuwać «potrząsając, rozrzucać»: *rostšejšuvać* Ługwałd Olsz. AT

roztrząść (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż Ełk; «potrząsając, rozrzucić» Olsz Mrąg; *pokosi rozwałić, rostšósć* Butryny Olsz; **roztrząsiony** (Z) Olsz Ełk, **roztrzęsiony** (Z) Nidz Mrąg Giż; Nsg n -e Olsz Giż; im. bier.: *jek jest rostšósone to beńže pšewrócone, tedi ta druga strona obesžńe* Butryny Olsz, ● przen *jesce pšepuscałi jednostki nieńecke*

na drugo strone Dunaja, a rozgubzone take, rostšęsone zolneže zbjerali, zbžerali do kompanii i pxałi nazat na front Jabłonka Nidz. AT

roztrząść się «rozproszyć się»: *od gradu oblok zamówić: O wy, szkodliwe gradowe obłoki, rozkazuje wam Chrystus Pan [...] żebyście szli na inne miejsca puste i tam się roztrzęśli* bl, Wisła VI 405. AT

roztrzępać (Z + lit) Olsz Mzach Pisz; 1. «trzępiąc, rozmieszać» Olsz Nidz Pisz: *napšot vžusć i trože rostšępać jajko* Nowe Borowe Nidz, UAM; 2. «potrząsając, rozrzuć»: *to go [włókno lnu] rostšępsę, rostšępsę i pšendo* Burdağ Nidz; **roztrzępany** (Z + lit) Olsz Szcz; Nsg n -e Szcz; 1. im. bier. w zn 1: *jačnica – tak rostšępane jājka* Naglady Olsz; 2. «o człowieku: gadający głupstwa (obj. KF)»: *ta Trudka to takā roztrzępanā: fafluje ji fafluje* Tuławki Olsz, KF. AT

roztrzępaniec «człowiek roztrzępany» Tuławki Olsz, KF. AT

roztwarzać (Z + lit) W Nidz Giž, psn; «otwierać coś zamkniętego», też dk.?: *wrótnik to te dva drži, co še rostfaža* [odp. na pyt.: Jsn. drzwiczki w płocie?] Konopki Wk Giž, ● *Trzy duszyczki zaplakali, I do górów zawolali: Pšekło, pšekło, przyjnyže nos, Bo Pon Jezus juž ne chce nos. Pšekło še rozradowało, Wszystkie wrota roztworzało* psn Stef I 205; **roztwarty** im. bier.: *potem pšyšua ta maua žepcynka, rostparte žwi byli* Wierzbowo Nidz. AW

roztwarzać się (Z + lit) WMzach, psn; imp 2pl *roztwarzajta się* Olsz i bl; «otwierać się»: *jeno ras še drvi rostfažajo, moja matka iže kele ti uavy ubrana v modram fartušku, jak zavdy xožiuja za žyva* Butryny Olsz, ● *przen uubek – to v vžosne, to napšersi, on te nazge tuuce – o, žosna še rostfaža, bo uubek tuuce* Piasutno Szcz. AW

roztwierać «otwierać coś zamkniętego»: *ona žvéže rostfera, rostfaža; jedan vlas i f tan sklep kele žvéžuf vlecau* Ruś Olsz. AW

roztworzyć (Z + lit) OWMzach Mrąg Pisz i bl, psn; inf -éc Olsz Szcz, imp 2sg *roztworz* Olsz i bl, praet 1pl *roztworzylim* W; 1. «otworzyć coś zamkniętego; uchylić» OWMzach Mrąg i bl: *na dole to sò žwíckí, žwérki do ogná, rostpoš plate i nakuać džewa* Nidzica, *óni φ takej karyće jexali, co to tak zakryte i take šypki i žvéžuφ ne mogli rostpožyc* Unieszewo Olsz, *jek rostfožilim flaška, to žino f páru dnax skisauo* W, SWarm 143, ● *przen przs. kiedy św. Józef zamknie powietrze, Najšw. Panna roztworzy (N. P. roztwornej 25 III)* W, Bar 137; 2. «rozchylić, rozewrzeć» OW: *mužiuja koza do žilka: iž žilku na duu, a ja †ostane u gori, rostpoš pisk široko, to ma možeš požryć* Stawiguda Olsz, *pšišua takā navaua, že šlypsi ni mogli rostfožić* W, SWarm 91, ● *przen «o czynności mówienia» W: visuāues tam takygo trūmbāla, χtūri razu gambi rostfožić ne potraši* W, SWarm 169, „*Co to je za nimek, kedi uon do naju ne χce gādać!*” *A drugi na to: „Iā mu tam zarās puda pisk rostfoža!”* Butryny Olsz, Stef JPW 33; 3. «rozpocząć pracę, działalność»: *na lwo dwa budowne to pšekarňa je – ja myšle co ji gožina je to roztpožo* Wipsowo Olsz; **roztworzony** (Z) Olsz Szcz Mrąg Pisz; Nsg n -e Olsz; im. bier.: 1. w zn 1 Olsz Szcz Mrąg: *žetš tak dmuča, žvéže rostfožune i tedi žucau šuflo* Szczytno, ● [doktor] *mužuū tak: tu ne sφ žadne ferebry* [«przestępcy»] *i tedy buuo rostfožone každyu, tam do nego vejšć každyu buuo volno* N Kaletka Olsz; 2. w zn 3: *tu f tej fši to rok skouy ne byuo, a potem to rektor pšyčongnou Štrēcel, to ta skoua byua rostfožona* Kwik Pisz. AW

roztworzyć się (Z + lit) OW i bl; 1. «otworzyć się, odemknąć się» OW: *trφ-cuu na zamknēnte džwi to mu šā rostpožyli* Gietrzwałd Olsz, *fem rostfožiu i še žvéže*

i doktòr fšet do jizbi Błaswałd Olsz, Stef JPW 45; **2.** «rozchylic się, rozewrzeć się, rozstąpić się» O Olsz i bl: *un mužuū: zamzelgòro rostfòš še, to òna še otfožuā, a jāk mužuū: zamzelgòro zamkñij še, to še zamkūā* [o magicznej górze] Zezuty O, ● *przen jek pšesūam do pšerši klasi, to dopšeru ša mi rostfožili uoči. Tam suova jédnego po polsku ñi móžilim, volalim čìxo bić i ñic ñe možić, bo jěšće ñi mogli m po mñecku* Woryty Olsz, Stef JPW 2; **3.** med. «o wrzodzie: pęknać, oczyszczając się»: *mušiš tan vžūt tak dūugo flāstrovać aš ša rostfoži* W, SWarm 35. AW

rozum (Z + P + lit + SWM VIII) OWM i bl, psn; część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować; **1.** «zdolność logicznego myślenia, pojmowania, formułowania sądów, też: kierowanie się w życiu rozważą, mądrością; rozsądek, spryt, inteligencja» OWM i bl: *wtedy jenacy nie usłyszys tylo w ten sposób: ale kobieto! brukuj rozum i zlituj się ta Pana Boga, toć financamt pjilniejszy* bl, KN IV 295, *bo teš i dobre vojska co voju rozumu vyučy* Wymój Olsz, *tāk rozumu sukáč po Westpòlax, po Rejnłāndax, Bāwarjò, po Šlonsku i tak cale pšerñže* Ryn Giž, *puda na vandròfka ša rozumu ve šfeće uučěć* Butryny Olsz, Stef JPW 32, *ja pširsu zunkē xčauem doprovažić do rozumu i coby byūā bogobojna* Wierzbyny Pisz, *Nie byloć to sluchać Wolania <czyjego>, <Oj>, bylo się trzymać Rozumu swojego* psn, Kolb 282, *jek te luže kedyš guupže byli, tero še luže z rozumani rozo* Wejsuny Pisz, *człozieku, gdzie ty mās rozum?* Tuławki Olsz, KF, iron. *Polki žisaj majò kulturne ubrañe, vykštaūcone ñe v rozumē a v ubrañu* Siedliska Giž, przs. *náziankszy rozum – do ciasu milczyć, do ciasu gadać* W, Bar 136, ~ *glupsi i w Paryžu rozumu nie kupsi* psn Stef RD 97, ● *Nie daj sie dziewczyno z rozumu wywodzić Weno jak to pięknie w goły główce chodzić* psn IS LXI 223, ● *fraz być przy rozumie* «być trzeźwym, mądrym, racjonalnym» Olsz Mzach: *tyñ jest pšy rozumne, to moze do cego pšyć Zgnilocha Nidz, ~ (ktoš) nie swego rozumu, niespełna rozumu* «ktoš nierozsądny, zachowujący się nieracjonalnie»: *ñe spěgo rozumu, rozum zgubiū, rozum go otšet* Zwierzewo O, *toby brat myšlā, zem niespełna rozumu* Maz 1938, 23, ~ *to nie rozum, czy to rozum?* «to nie ma sensu»: *ono kūado na to býedno wdowe, to ñe rozum* [o obciążeniach finansowych] Gawliki Wk Giž, *I w pieniādze [wierzyć] gorejące, Jakby w ziemi gdzieś lezące, Które szatan ma w opiece, Czy to rozum, dumny czlecze* Kal 1892, 12, ~ *rozum komu cicho stanie* «ktoš przestanie coś rozumieć, kojarzyć»: *ty co še będo ucyć s tygo, to rozum im čìxo stañe* Konopki Wk Giž, ~ *pojādać wszystkie rozumy* W, *zjeść wszystkie rozumy* W zob. **pojādać** (errata), **zjeść**, ~ *przyjść do rozumu* Olsz Olc zob. **przyjść** w zn 10, ~ *sięgnąć po rozum do głowy* W zob. **sięgnąć**, ~ *stracić rozum* W Mrąg Giž i bl zob. **stracić**; **2.** «ogół myślowych, poznawczych funkcji mózgu; umysł człowieka» W Nidz Mwsch i bl: *jek kšonc moze take sūabe pojenjeć mēć, taki sūaby rozum mēć* Kowale Oleckie, *muši še nadumać žėćinski rozum* Mrągowo, *ten rozum ma pomisany* Ruska Wieš Ełk, ▲ *glupi rozum* «zaburzenie świadomości?» Olsz Nidz Giž: *šolėnki* [o szaleju], *od ñix guupši rozum dostañe* Wygoda Olsz; ● *rozum dobry, dzieciński, lichy, pobłākany, pomieszany, prawy, rychtowny, rychtyczny, słaby, zdrowy*; **3.** «o mózgu» W Węg Giž i bl: *ušina cūožek mo, plita koñ i krova – tam že rozum jest* Sołtmany Węg, *u nas ñe byūy kouysane žėci, tos to rozum še pomñesa, toš ta guova to tak i tak lata* Mazuchówka Giž, ● *fšò zabaci še, cale rozum wisyxo mñe* Ryn Giž; **4.** «fortel, sztuczka» O Ełk: *lis muži do kota: „ile rozumuf moš?”, kot muži: „jeden rozum mām”, „to maūo, bo jo žėunžesont i žėjeñć v vorku”* Lichtajny O; **po rozumie** «rozsądnie, poważnie»: *Prusaki na gožaue tak ñe jest ũakome: pžilī, ale po rozumne* Olecko. AW, KS

rozumeczek psn; hip «**rozum** w zn 1»: *Oj, miałam ja, miała Rozumeczku <do-sić>; Przyszła ta godzina, Dałam się uprosić* psn, Kolb 283. AW

rozumek psn; hip «**rozum** w zn 1»: ● *Cęsto do niej chodził, z rozumku wywoził, Ą co tyło wiedział, to on jęj powiedział* psn Kętrz 89. AW

rozumia «o człowieku lubiącym się chwalić»: *χfałibōrsa, abo mōndrala, maχlaš, rozurhak taki; 6n še χfałi, a to ńic ńepravda* Mostoły Ełk. AW, KS

rozumieć (Z + P + lit) OWM i bl, psn; inf *-ić* Olsz Nidz Pisz i bl, *-éć* Pisz; praes 1sg *rozumieję* OWM i bl, *rozumię* OWMwsch, *rozumiem* Nidz Giź Ełk, 2sg *rozumiejesz* Giź i bl, 3sg *rozumieje* O Olsz M, *rozumi* Olsz Nidz, *rozumie* O Olsz Szcz Mrağ Ełk, 1pl *rozumiejewa* OW, *rozumiewa* Olsz, *my rozumiem* Szcz, *rozumiejem* Mrağ Giź, 2pl *rozumiejeta* Resz, *rozumiejecie* Olsz Mrağ Giź, 3pl *rozumia* Olsz, *rozumieją* W Mzach Mrağ Węg Pisz i bl, imp 3sg *niech rozumieje* Mrağ, 2pl *rozumiejcie* bl, praet 1sg (*ja*) *rozumiał(a)* Olsz Pisz, *em rozumiała* Nidz, 1pl *my rozumieli* Mrağ, *rozumielim* W, *rozumielismy* Mrağ, 3pl *rozumiali* Nidz, *rozumieli* WM, fut 3sg *będzie rozumiał* Ełk Olc; część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować; **1.** «odczytywać zgodnie z intencją nadawcy jego komunikaty słowne, również w obcym języku, także: znać brzmienie, znaczenie, zakres słowa lub pojęcia» OWM i bl: *toć my tu od maŭości po polsku godałi, moja matka po mńecku ńic ńe rozumńe* Wrzesina Olsz, *ne rozumńau fcale gatki polskej* Lichtajny O, *pšudy tu ńi gadałi tu po polsku i źeći ńic, a teras źeći še ucom po polsku to vnucek fšo rozurńeje* Maćice Szcz, *jo do polskŭχ luźuf pšyde i muwo χizo to ńic ńe rozurńe* Mazuchówka Giź, *oni rozumneli, a nexturne to umneli po mnecku* D Wólka Resz, *φšistkego ja ńe moge po polsku rozurńeć, bo po polsku jest tak guemboko ten wikuat, moi roźice byli ńeńecke* Nida Mrağ, *wi mužita naucicel, a mi mužim reχtur, dobže jek kto φšistke špraži rozurńeje, gže puže to ńe zgińe* Frańkowo Nidz, *φšo rozurńeje ino gadać tak ńe moge* Sucholaski Giź, *Bajry, χamburģi troχa rozurńau* Dajtki Olsz, *χata to byle jako, co φšo ńobala, to juz dawno muwo, χata maŭo muwo, te mŭode toby ńe rozurńeli co to χata jes* Mikołajki Mrağ, *pan mńe ńe rozurńejo – to še naziwa zdr6mp* Maldanin Pisz, *lupsiuł się ji coš belkoce, co go nicht ńe rozumni* Tuławki Olsz, KF, *stpoźine φsystko rozurńe, ino gadać ńe moze, Pan Buk tak daŭ* Pasym Szcz, *to ńe rozurńeje 6n k6n, woui to rozurńau: eć – na prawo, kse – to na liwo strone* Polska Wieś Mrağ, ● *kšis albo plecy, no, ale plecy to še rozurńi to caŭo cešć* Frańkowo Nidz, ● *štajna tylko še rozurńauo ot końi* Skorupki Giź, ● *pod drobem to še rozurńeje fšysko, co p6ra ma – geši, kokosi* Frańkowo Nidz; **2.** «znać się na czymś, być biegłym w jakiejś dziedzinie, umieć, potrafić» OWM i bl: *un rozumńau sestpo* Lipowo Mrağ, *byŭam nauoźno, fšystke roboty rozumńauam, ale teras ču66ek stary* Purda Olsz, *gbur to φšisko muši rozurńeć, teras še χmara mašinoma šeje* Szyldak O, *komornik – co pšotkuje nat teńi luźańi, co tak rozurńeje robote w majentku* Rybical Giź, *t6n co nat psc6uani χoźi, on kole psc6u rozurńeje – psc6uńik* Ogródek Ełk, *buršufki to tlo pχirse ńisko, a tedi pšize prosta sŭuma tak kuazuno, ale muši być taki χu6p co fšo rozurńeje* Grabowo Mrağ, *barzo fejn smakuje ta riba, χto rozumńeje t6 ribe uwaźić* Pasym Szcz, UAM; **3.** «w bezpośrednich zwrotach do odbiorcy: czasownik służący do podtrzymywania z nim kontaktu, kierujący jego uwagę na pewne elementy przekazu» Olsz Mzach Mrağ Giź Pisz i bl: *motka to jest z źelaza caŭa, a χaka to ma tši abo čteri cuŭki, rozurńeje pańi?* Rybno Mrağ, *pan rozurńeje – nama jest ukraźone* Głuch Szcz; **4.** «orientować się w sytuacji, wyciągać wnioski» Olsz Mrağ Pisz: *mŭodo še zyńo, mŭode χu6paki še zyńo i źefcoki, ńe rozurńeje ńic i χco jo ozeńić* Rostki Pisz, *ze scekańa psu6p rozurńelišmy, ze*

«opce luže tam se zgrumazajo Zgon Mrąg; 5. «być zdania, uważać, sądzić»: *my Němce rozumem tak, co dobrze, ze se tak staju, bo on [Hitler] χcau być bogem žemskem, a to se ne da Maćice Szcz.* AW, KS

rozumieć się (Z + lit) O Giż Pisz Olc; praet 1pl *rozumielim się* Olc; 1. «odczytywać nawzajem komunikaty słowne zgodnie z intencją nadawcy» Giż Olc: *te co plat gadali, a pšišli do Flandruf, to še dobže rozumueli* Sądry Giż; 2. «znać się na czymś, umieć, potrafić»: *na gody to buł zrobiony z drewna taki kón [...]. Tak co ten chłop na nim siedział, to musi być fatki i troszkie rozumieć się z takim szportem, bo on rejtuje na tém drewnianém koniu tak, aby žiwego pod sobą miał* Ostróda, PorJ 54, 1 s. 38; 3. *fraz ma się rozumieć* «oczywiście, naturalnie»: *ne biyo rozvarkof, mjoćkarniof – o pžeršej, o drugej v noci fstałi i co prėnzrej vidrašovali i póżnej ma se rozumec rovneš bal vizivali* [«wydawali»] Użranki Giż, ~ *samo się rozumie* «coś jest oczywiste»: *vyndaki co vej na vuntke, samo še rozumu Pisz.* AW, KS

rozumnie «mądrze, sensownie»: *a to taki vojtek, z nam rozumne pogadać sa ne da* W, SWarm 183. AW

rozumny (Z + lit + SWMc) WM i bl, psn; 1. «zdolny do logicznego myślenia, pojmowania, formułowania sądów, też: kierujący się w życiu rozumą, mądrością, niekiedy także sprytem» W Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Elk i bl: *žiš ty co – tyn χuopsec to je juš rozumny, co teros un naju vido* Bredynki Resz, *rozumny człowiek ten nasz soltys* Tuławki Olsz, KF, *a ta pani niala tako rozumną dziwkę, i do tėj pani mózi: „Pani mi nawarzi ukropu, to ja się dośwacce, co w tych kłodach jest”* Łupki Pisz, BMW 87, ● *kuń jest tějgo rozumne żyče* Biała Piska, UAM; 2. «dobrze znający się na czymś, kompetentny» Olsz Giż Pisz: *tam jedén taki rozumnu buu, żežau še s tum žeńosuem baržo dobže obichožiť, torf kopau* Biała Piska, UAM, *te sostru, špížermatka* [szwigermatka, «teściowa»] *natkaua, ona taka rozumna, ona mogua tkać* Zalec Giż; 3. «umiejący wszystko zrobić» Mzach Mrąg Pisz. AW, KS

rozwadzić; definicję powtórzono za SWarm; «odhaczyć, odłączyć, rozłączyć, odczepić»: *tak mocno pšiketovani jest jedan vus do drugygo, že ni moga iyx rosvažić* Olsz, SWarm 137. EG

rozwaga «zastanowienie, refleksja przed podjęciem działania»: *musicie ze spokojem i rozwągą się podzielić* Dywity Olsz, P 4, 55, ● *oni rozunieją waju przyciągać słodkieni słówkani, a potem waju strzyżą bez mydła. Zostawta trochę rozwagi. Bądźta np. dobreni Mazurani i idźta z nama* bl, KN IV 296. EG

rozwalać (lit) W, SDGW, psn; praes 2pl *rozwalata* W, imp 2pl *rozwalajta* W; 1. ekspr «otwierać szeroko, rozwierać» W i bl: *chto tam znowu tak dźwerze rozwałâ?* Tuławki Olsz, KF, *Co tak ślepsie rozwolosz? Toć i ty takie konie mosz!* psn Stef III 73; 2. «rozrzucić w nieładzie, zwykle pejor, też w odniesieniu do suszącego się siana» W i bl: *żyšajta kŭrmāni na knagaχ, a ne rozvâlajta iyx po caui ijbže* W, SWarm 66; 3. «wałąc, burzyć» W: *chodzta, pódziewa na łąkę kreciāny rozwałâć* Tuławki Olsz, KF. EG, KS

rozwalać się (Z + lit) OW Mrąg; 1. «wałąc się, rozpadać się, rozlatywać się» O Olsz Mrąg: *χata to staro, drewniano, co se na pu rozwála* N Wieś Ostródzka; 2. «leżeć w nieładzie, nie na swoim miejscu, poniewierać się» W: *te uaxmāni znūf sa rozvâlajū na šlŭmbajku, a niχt iyx ne spšūntnie* W, SWarm 137; 3. pejor «siedzieć w zbyt swobodnej pozie, też: wylegiwać się?» W: *rozwałâsz się na tem lożu* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwalić (Z + P + lit + SDGW) OW Giż Pisz; praet 2pl *rozwalilišta* W; **1.** ekspr «otworzyć szeroko, rozewrzeć» W Pisz: *rozwalilišta żyvže jek f stodole* W, SWarm 137, *lis juš pisk rozvaluu, cobi jò pozrèc* Spręcowo Olsz, Stef JPW 81; **2.** «wałąc, zburzyć, zniszczyć, też: rozbić» OW Pisz: *rozvaluu to glunanke i novi dóm postaŷiu* Biała Piska, UAM, *nim wy mie głowę rozbijecie, to ja wam przedtem przynajmniej dziesięcioma tby rozwałę* Dywity Olsz, P 4, 25; **3.** «rozrzucić w nieładzie, też w odniesieniu do suszącego się siana» OW Giż: *pokosi rozwalić, rostšósć* Butryny Olsz; **rozwalony** im. bier. w zn 2: *Kościcu bozy sfenty Vízajem rozvalóny, A muj dómek spaluny, Aχ čínske lameny* Hejdyk Pisz, *bobys [...] juž ziancy nie pakowál tego torfu w twój rozwalony nochál* [o tabace] W, Bar 102. EG

rozwalić się (lit) W, psn; **1.** «usiąć w zbyt swobodnej pozie, rozsiać się» W: *rozwaluł się na siedzisku, jakby sām jechál* Tuławki Olsz, KF; **2.** «rozpaść się, rozlecieć się»: *Rozwaluł sia kamniañ Na cztery połowy, Wola jedna młodo, Nižli cztery wdowy* psn Stef III 32; **3.** «zostać położonym w nieładzie, nie na swoim miejscu» W, SWarm 137. EG, KS

rozwalisko; definicje powtórzono za SWarm; **a)** «zawalisko, sprzęt zajmujący dużo miejsca»: *ta stará šafa to tyš juš tilo rozvalisko* W, SWarm 137; **b)** «rozrzucone w nieładzie różne rzeczy, kupa gratów»: *f tam gospodarstse ni ma žadnygo požuntku, drefka porozžucane po caŷam podvžuzu, a pšet šopŷ rozvalisko staryχ nážañži rŷnyχ* W, SWarm 137. EG, KS

rozwałkować (Z + SWMp) Olsz Nidz; **1.** «w odniesieniu do ciasta: wałkując, rozplaszczyc» Nidz: *rozroluje še abo waŷkem rozwaŷkuje* Jedwabno Nidz; **2.** «wygładzić za pomocą magła, wymaglować»: *povešono, usušone, rozvaŷkovać* [bieliznę] *i juš* Gady Olsz. EG, KS

rozwark zob. **rozwerk**.

rozwarzyć «rozgotować» W, SWarm 137; **rozwarzony** im. bier.: *klekoty – zupa polana na kartofle rozvažune* Purda Olsz. EG

rozwarzyć się (Z + lit) W Mrąg; «rozgotować się»: *kartofle dixt ša rozvažuuu* W, SWarm 137. EG

rozważać (Z) Nidz, psn; imp 2pl *rozwažajta* bl; «rozpatrywać różne możliwości, zastanawiać się nad czymś»: *Chodziuła po moście, Rozwažala sobzie, Czy sia mo lutopsić, Czy chodzić w žalobzie* psn Stef I 34, *Chrześcijanie, katolicy, Prosza, posluchojta, Co wom teraz spsiéwać banda, Psilnie rozwožojta* psn Stef III 106. EG

rozważyć (Z + P + lit) W Szcz Giż i bl, psn; fut 1pl *rozwažywa* Olsz; **1.** «zastanowić się, pomyśleć» W Szcz Giż i bl: *tak jek sobže rozvaze jakem lata pšežyua, tom dobže naua* Kipary Szcz, *rozwažula sobzie wszystko dobrze i przekónala sia, že bandzie musiala sia drugéráz ložanić* W, Stef OK 25; **2.** «ważąc, rozdzielić»: *rozwažywa te jebka; ná káždego po psięc funtów* Tuławki Olsz, KF. EG

rozważyć się «zdecydować się po namyśle? przygotować się?»: *kto chce žleba upšec, to us musi še rozvazić troxe prénzj, us na vžecur fšisko pozbžerać, co jest, še nalezi mónka i drozžuf* Nowe Borowe Nidz, UAM. EG

rozwejdować (Z) Resz, lit bl; «zniszczyć? ogołocić?»: *s počuntku to še mušaua zadósč jadožić, bo bi caŷo škoŷe rozwejdowali abo rozebrali* D Wólka Resz. (Od nm *Weide* 'pastwisko'). EG, KS

rozwerk (Z + lit + SWM II, PorJ 62) OWM; *-wa-* Mrąg Węg Giż; Gsg *-u* Olsz Mrąg; **1.** «urządzenie poruszane przez chodzącego w koło konia, służące do urucha-

miania maszyn rolniczych, kierat» OWM: *koñe nau zacongñente do rozverku* Redykajny Olsz, *rozvark – Kerat, ctiri dišle mã, mo dva bižle [bigiel, «pałak»], ma sroge koua, tedi ma maue kouka, tši logn, co fšo na ñem lezi* Szczybały Orłowskie Giż, ● *to ve dvouχ χuopuf tak χožiũo jak v rozverku* [o wyciąganiu sieci z wody za pomocą specjalnego urządzenia] Maruzek O; 2. «o ruchomej belce w przodzie wozu razem z tkwiącymi w niej kłonicami, tzw. kierowniku» Dębówko Szcz, SWM II s. 29. (Nm Rosssverk). AW

rozwerka «urządzenie poruszane przez chodzącego w koło konia, służące do uruchamiania maszyn rolniczych, kierat» Olsz, PorJ 62, 411. AW

rozweselać psn; «pobudzać do wesołości, wprawiać w dobry humor, rozbawiać»: *Równą skibę pługiem orze A skowronek nad nim w górze Wyśpiewuje swoje tryle To go rozwesela mile* psn IS XXVI 99. EG

rozweselenie «stan radości, wesołości, dobrego humoru»: *Świat młody często się mieni, Jeden z drugim rad się żeni. I niechżeż się też i żenią, Niech się więcej ludzie plenią, By tylko takie żenienie Nam dało rozweselenie, Jeść, pić i więcej do tego Uciechy dla serca naszego* oracja, Wisła VII 88. EG

rozweselić (Z + lit) W, psn; inf -eć bl, fut 2pl *rozweselita* bl; 1. «pobudzić do wesołości, wprawić w dobry humor, rozbawić» W i bl: *kieby nie tan sztudent, to bym sia były dycht rozjadożyły na te głupsie karciska – ale tan to nãju rozweselul swojami lopotiedaniami i spsiewkami* W, Bar 102, *muszę jech trochę rozweselić, bo coś tak smętnie tu niech Tuławki* Olsz, KF; 2. «dodać otuchy, pocieszyć» bl: *Gbura nic nie rozweseli Un w lato nie śpi w pościeli* psn IS XVII 482; **rozweselony** im. bier.: 1. w zn 1: *student [...] pyta się dzieci, jakie znają [...] ziółka. One rozweselone podają na wyścigi: [...] kalmus, jochel, rumianek, psiohun* W, Bar 101; 2. w zn 2: *Bo gdy spojrze wkolo siebie, Mój Jezu, chćóryś jest w niebie, Zidze inne dziatecki, Jak te pólne ksiatecki, Psięknie ustrójone I rozweselóne, Majo bowziem swojo Matke, to im jest wesolo* oracja, Mał III 54. EG, KS

rozweselić się (Z + lit) Olsz i bl, psn; 1. «stać się wesołym, radosnym» Olsz i bl: *jek muzyka zaczęła rznąc, zarã się rozweselili* Tuławki Olsz, KF, *nie smuć sie, Anulku, nie smuć, przecie dzisiaj nase wesele, a nie smutek. Pocekaj, zaspiewamy sobzie, to sie rozweselis* bl, Mał III 108; 2. «znaleźć w czymś pociechę»: ● *O mój nãmilejsy odzywaj sie do mnie, Co sie rozweseli to tu sérce we mnie. Moja nãmilejsa, trudne odezwanie Bo juz trzeci rocek jãk jam pochowany* psn Kętrz 65. EG, AW

rozwiać «wiejąc, rozproszyć, rozrzucić»: *ýetr ñe rozýeje tẽgo stoğũ* Pianki Pisz, *pozgrãbziãj tẽ słomẽ z podwórze, coby jã zietrz nie rozziãł* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwiać się psn; «zniknąć, rozproszyć się na wietrze (tu przen)»: *Cnotko moja cnotko Žeš se ñi požãuã, Vutko popuynẽuãš, A vétrem se rozvãuã* psn, *Potẽngi vroguf žiš se rozvãuã, Ale ty żyješ orle naš bãuã* psn. EG

rozwiązać (Z + lit) W Giż Pisz Olc; praet 1sg *ja rozwiãzał* Olsz; 1. «usunąć węzeł, odwiązać» W Giż Pisz Olc: *ñe, snopkami do góry, a ten co robzi, to rozżunze i potštukñe dekovñico* [odp. na pyt.: Czy dach pokrywa się snopkami?] Gawliki Wk Giż, *kuł to ftũku* [niewodu] *to, co potem go rozżonzałi i te rby vysypali* Orzysz Pisz, SWM X s. 49, *tak mocno zażũzãã jest pačka, że ñi moga šipua rosžũzãã* W, SWarm 162, ● *przen kogo zýunzẽce bẽñže zýunzãne, a kogo rozýonzece bẽñže rozýonzãne* Pianki Pisz; 2. «znaleźć odpowiedź, odgadnąć» W: *jo zagotki rozvõzãũ tom dostõũ nagroda, kšõški* Butryny N Olsz; **rozwiązany** (Z) Olsz Giż Pisz; Nsg n -e Pisz; 1. im. bier. w zn 1 Giż Pisz:

◇ [przy pokrywaniu dachu] *taka beńże sųoma rozvúnzana i tak podbįjana fejn, to tak rövńutko muśi być jak na stole* Pańska Wola Giż; **2.** «zamknięty, zlikwidowany» Olsz: *policjo beńże rozvonzano do ostatńego* Jonkowo Olsz. EG

rozwiązuwać; fut 1sg *będę rozwiązuwał*; «usuwać węzeł, odwiązywać»: *jā będę rozziujzował spokki a ty podāj dali do dreszkasty* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwić «rozwinąć»: *rozziua sņoptušek i raχovaua, šuua ięšče mǎ grošuf* W, SWarm 137. AW

rozwidniać się (P + lit + SWM VI) WMzach Mrąg Węg Giż; «o świcie: zaczynać się, dnieć, też impers»: *dzień się rozwidnia* Śwignajno Wk Mrąg, SWM VI s. 31, *gdy się rozwidniać rozpoczęło, to po dobrem śniadaniu zaprzągali konie do bryczków i odwitawszy się serdecznie odjeżdżali* Dywity Olsz, P 4, 13. EG

rozwidnić się impers «o świcie: nastać»: *na dworcu czekałem az się rozwidieło na dzień jasny* Klon Szcz, P 5, 13. EG

rozwidnionek (SWM VI) Resz Szcz; «pora dnia tuż przed wschodem słońca, świt». EG

***rozwidnywać się** (SWM VI) Szcz Mrąg; impers «o świcie: zaczynać się, dnieć». EG

rozwiercać «wiercać, roztrzepywać, tworząc gęsty płyn»: *koza* [«mątewka»]; *kozó źerći še, rozżerca še* Jabłonka Nidz. EG

rozwiercenie forma rzeczownikowa czas. **rozwiercić**: *to jes take do rozżercenia, to ja ne ýem* [odp. na pyt. kwest. o mątewkę] Babięta Mrąg. EG

rozwiercić «wiercać, roztrześć, tworząc gęsty płyn»: *rozżerći* [gęstą mączną zupę] *muntśu, to je muntef* Redykajny Olsz. EG

rozwiercić się «zostać roztrzępanym na gęsty płyn»: *muza – mońka śǎ beže, v varno vodǎ śǎ sype, jak uno śǎ obevro, to jo źerćić muśi, to una še dyxt rozżerći, mlıka vloc i źency nıc; ze skšečkanı to muśi być gejsto* Gietrzwałd Olsz. EG

rozwiesić «wieszając, rozpiąć, rozpostrzeć»: *koszule ji unterózy rozziessię na dworzcu; tam prędy tuschnǎ* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwiewać się «ulegać rozrzuconiu w wyniku działania strumienia powietrza»: *tak ten źilk jak z bólu wżou wirwać, wżou gnać, wżou penźić, mo še śnik rozźiwǎu* Jabłonka Nidz, ● *rozżeja še jék plęwa* Mrągowo, ● *przen* «o świetle: rozprzestrzeniać się»: *Skowronek spsiewa, Dzień sie juz rozziewa, Anecka sie stroi, Męza sie spodziewa* psn, Mał III 106. EG, KS

rozwieźć (Z + lit) Olsz Giż; fut 1pl *rozwieziwa* Olsz; «wioząc, dostarczyć w różne miejsca»: *óna jęχ* [ryby] *otjęua i zaros na źoski rozjozua do zaopatśenǎ ludności* Ryn Giż. EG

rozwiększyć; pośw. tylko im. bier.; «uczynić większym, powiększyć»: *ne moće tak cale prawýe dobǎcic še, ale na roźicowo gatke to beńże ośemźesont lat, jek on buu poprawýanı abo rozwyęņksónu* Rybical Giż. EG

rozwijać (Z + lit) Olsz Mrąg; «rozkładać, odwijać lub rozprostowywać coś zwinętego, splątanego»: *kedi opśut nelı te uafki, to tak prawó reńkó* [len] *rostśunsa, a lewó rozźija pospoou* Kosewo Mrąg, *rozzin te mnitki w krosnach, bo się poplątały* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwijać się (Z + P + lit) W Nidz Ełk, psn; **1.** «wypuszczać pędy, liście, też: zakwitać» W Nidz Ełk i bl: *kf'ecen: kf'etuški še rozvijajo* Wipsowo Olsz, *Ne fśistke sadi*

kscp Co še rozvíjajo, Ne fšisci še zèhþ Co še zalècajo psn; **2.** «odwijac się»: *mnitki mi się z ty szpulki nie chcą rozziac* Tuławki Olsz, KF; **3.** «osiągać wyższy poziom»: *dochod przecież z gospodarstwa jeszcze niema, bo się dopiero rozpoczyna rozwijać* Dywity Olsz, P 4, 46, *gdy się ten duch polskości narodowej zaczął w najlepsze budzić i rozwijać, stała się rzecz okropna nie do pomislenia nawet, to jest, całe duchowienstwo stanęło ostro i zawzięcie przeciw temu odruchowi* ib, 36. AW

rozwijanie «wzrost, rozbudowa»: *na polepszenie i rozwijanie mego gospodarstwa nie brałem kredytu, lecz przez oszczędność i umiejętną zaradność w gospodarce rolnej jak i inwentarza żywego* Dywity Olsz, P 4, 33. AW

rozwinąć «rozłożyć, rozciągnąć coś zwiniętego»: *rozwinęli watę* [wata, «niewód»] *ji zaczęli ryby fitac* Tuławki Olsz, KF; **rozwinięty** «taki, który osiągnął odpowiedni poziom rozwoju»: *tam pšecès jes taki inštytut dla sũabo rozwiñentyx* Olecko. EG

rozwinąć się (Z) O Olsz Pisz, psn; **1.** «wypuścić pędy, liście, też: zakwitnąć» O Pisz i bl: *ruscki popšinoso tedi w wode, to še rozžino* Dąbrówka Pisz, *Rozwiñ się rozwiñ kwiateczku złoty* *Jutro ozdobie moje tęsknoty* Purda Olsz psn IS XXXVIII 152; **2.** «zwiększyć zakres działania»: *þ čaše tym rozvínyua še naša špetl'ica, ktura juš byua dũuššy čas trpaua* Purda Olsz. EG

rozwlec zob. **rozwlec.**

rozwlec się (lit) W; «zdjąć z siebie ubranie, rozebrać się»: *šurki pošli do jezora. Tam ša rozvlekli i pošli ša kũmpac, žoc mñeli zakãzane* W, SWarm 137. EG

rozwlekać 1. «w odniesieniu do części ubioru: zdejmować»: *čas juš žeci rozvlykać i pouožić spać* W, SWarm 137; **2.** «niepotrzebnie przedłużać czas trwania czegoś»: *lon to w swoji gãdce lubzi tak wciórko rozwlekać* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwlekać się «zdejmować z siebie ubranie, rozbierać się, rozdziewać się» W, SWarm 137. EG

rozwlekły «składający się z oddalonych od siebie części?»: *wasze grunta sq takie rozvlekle* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwłóczyć (Z + P + lit) W; **1.** «rozdzierać żelaznymi bronami (tu przen)» Olsz: *jek vojna vybužua, to go vželi v loger i tedy go tam rozvuučyli, co Pon Buk to že N Kaletka* Olsz; **2.** «w odniesieniu do części ubioru: zdejmować» W, SWarm 137; **3.** «włóczyć, roznosić»: *rozvłóczysz słomę po całym podworzu* Tuławki Olsz, KF. EG

rozwłóczyć się «zdejmować z siebie ubranie, rozbierać się, rozdziewać się» W, SWarm 137. EG

rozwora (Z + lit + SWM II) O Olsz M; *rozdwora* Olc, *rozwura* (w tym -óra) OM, *rówzora* Giž, w SWM uogólnione do *rozwo-*; «draż łączący przednią i tylną część wozu, służący do regulowania jego długości»: *rozwora benže þ tũek wetkñenta, þ pšodek bes špinal zũoncona* Sołtmany Węg, *skrěnta pšedñe, skrěnta tylne, pot tyñi skrěntami iže ta rozwora* Skorupki Giž, *zrup dũugo wõs, na dũugo rozvore* Gawliki Wk Giž, *rozvora, krócej zrobem* [wóz] *i dũuzej* Siedliska Giž, ● *na rozvore še go pšerobzi* [odp. na pyt.: Co się robi, żeby wóz był dłuższy?] Mostołty Ełk; ● *rozvora dũudzka, dũuga, krótka, ~ okuta.* AW

rozworka zob. **rozwórka.**

rozwozić (Z + lit) WMzach; «wioząc, dostarczać w różne miejsca»: *potãm coby učšymac žyće, to skupywayu þiwo i þiwo rozvoziũ po domaž* Stawiguda Olsz, *jutro tamuj gnuj rozvožþ do žita* Klucznik Olsz. EG

rozwód (Z + lit) Olsz Pisz, psn; często w pl; 1. ogp Olsz Pisz i bl: *moj chłop taki lichi w głoze bile szczego mu pszidze to zara chce rozwod* Olsz, KN I 307, ● *Mam na męża tu dowody. Proszę natychmiast rozwody* psn IS DXCVII–XV 70, ● *fraz iść z kim na rozwody* bl zob. **iść** w zn 1c, ~ *wziąć rozwód* Pisz zob. **wziąć**; 2. przen «zerwanie z kimś lub z czymś» Olsz i bl: *za jaki czas sie powadzili i poszli na rozwody, tak żyli osobno i umerli* Purda [D] Olsz, BWM 112, *Pójmy braća na rozwodi Ci kto stari, cyli myodi S to bestyjo néχ níχt né žije, χto jo waži, néχ jò píje* psn. EG, KS

rozwórak (Z + SWM II) O; «rozwora». Uwaga: w SWM II m. 8 błędnie *rozworak*. AW

rozwórka (Z + lit + SWM II) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn; *rozworka* W Nidz, SWM uogólnia do -ó-; «drag łączący przednią i tylną część wozu służący do regulowania jego długości, sp dem»: *to še pšaži duugo rozwurke, wus še rospšęgñe Łutynowo O, podima a tedi pšidó skranty; na podirhe tilno rozwórka* Gutkowo Olsz, *rozworke še wydūzuza* Witówko Nidz, *rozwórka kele małego woza, rozwora kele dużego* Wygoda Olsz, ● *vuz zrup na rozwurke* Łatana Mł Szcz; ● *rozwórka długa, krótka, ~ tylna*. AW

rozwura zob. **rozwora**.

rozyna (Z + lit) W Giż Elk; Gpl -ów W; «rodzynek»: *torti, kuši bedo pšecone, z rozynańi, rozyny take maleńke* Szczybały Orłowskie Giż. AT

Rozynek «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 298. KS

rozyńka (Z + lit) W; «rodzynek»: *moja łupsiekła na święta kuchni z rozyńkami* Tuławki Olsz, KF. AT

rozzagować; pośw. tylko im. bier.; «rozciąć piłą, rozpiłować»: *grabisko rozzagowane na puų* Snopki Pisz. EG

rozzłościć się (Z + P) Olsz Szcz, psn; «wpaść w złość, rozgniewać się»: *po niejakić czasie gdy znów głodem przymierać musiała, rozzłościła się* Dywity Olsz, P 4, 21, *gulân, putân, to jek še rozžości, to taki cerwónu ũep* Szczytno. EG

rozzuć (Z) Mrąg Pisz, psn; «w odniesieniu do butów: zdjąć, też: pozbawić kogoś obuwia»: *buty mušauam rozzuć i mu dać* Rostki Pisz, *mñou skuźne take fejne, duųge, to Rusek mu skuźne zabrau, rozzuu i vžou* Mrąg, ● *Koziół w ogrodzie Wygón go Ma cerwone skórzenecki Rozuj go* psn IS XI 420. EG

rozżalony «pełen żalu, rozgoryczony»: *lon je taki rozżalony na ciebie, coś go na wesele nie zaprosiła* Tuławki Olsz, KF. EG

rozżarzyć; pośw. tylko im. bier.: «rozpalić do czerwoności»: *na ten rozżażony ogeń to my możiva kukšysko, a co do tigo poguembena, to né moge żadnego vyjašneña doć* Tomaszkowo Olsz. EG

rozżenić się «rozwieść się»: *Łatwo sia łozanić Ale trudno rozżanić* psn, Bar 64. EG, KS

roża, rożdżka zob. **róż-**.

rożek (Z + SWM XII) Nidz Mrąg Giż Pisz, psn, **rózek** (Z + lit + SWM XII, Szyf AM) WMzach Mrąg Węg Olc, psn; Gsg -u bl (-a Olsz Giż i bl); często dem lub hip; 1. a) pl «róg w zn 1a»: *maćkoži virâstajũ maue rúški* W, SWarm 79; b) «róg w zn 1a ●●» W Giż i bl: *Wyjąłem rozku z dobrą tabacką, Pocestowałem dziewecke chwacką, A ona ci też kichnęła I do mnie sie uśmiechnęła* psn IS DXCI–VIII 41, *podaj nã twój rózek, to zażyjewa tubaki* Tuławki Olsz, KF, *Bábka dá twárózek, A dziadek batózek I tubaczki*

rózek psn Stef RD 3; c) «róg w zn 3a» Szcz Mrąg Giż: *skreńta to te roski* Pańska Wola Giż, *sośnik to dva take ruski, co fχo3o v źeńe* Ukta Mrąg; d) rózek «róg w zn 2e» Olsz Nidz: *klepa – to buua tako guatko – take dwa róški na koždäm końcu; śmati nakrencóne na ta klepa aś se róški zakriuü, a potäm buo pšetkane* Gutkowo Olsz; e) «róg w zn 3c»: *jak [księżyc] bandzie mniał róźki do dołu to deszcz, bo z nich ciece* Dajtki Olsz, Szyf AM 43; 2. «chustka na głowę, też o sposobie jej wiązania» Nidz Mrąg Pisz Olc: *rozek, χustka, ćenke, grupse* Rostki Pisz, *χustka – take tlo ruski byli, nie do sküadańa tlo tak i plišove i jedvabne take duze, duze co muk se* «okrić Kosewo Mrąg, *wiązanie chustki nad czołem w specjalny węzeł lub wokół czepka na tzw. róźki miało być może wpływ na powstanie nazw rożek i rogatka* pow. Mrąg Pisz, SWM XII s. 12; 3. «o młodym pędzie rośliny?»: *balsaminki – kole tēgo scepka ruski wixozu* Sołtmany Węg. AW

roźnie, roźność, roźny zob. **różn-**.

rożowaty, rożowy zob. **różow-**.

rożyczka zob. **różyczka**.

ród (Z + P + lit) OW Pisz i bl, psn; 1. «rodzina, też: dom, linia, dynastia» W Pisz i bl: *pitaü se z jekęgo rodu poχoži; muži: co se tak řizo pitas, i požeżau jek se naziva* Jagodne Pisz, *to ten sām ród, co ji twoja bziãłka* Tuławki Olsz, KF, *řoć jam z bźednego rodu, χunoru nie strace, Nie dbam na majentki Ani na paüace* psn, *Olštynski zamek stary kšyżactfa mñešciü rut řiś polske tam štandary i odroźeńa cut* psn, *z rodu królewskiego Chrystus narodziul sie* psn Mał II 12, przs. *χto ma kšęza w roże, to go bźeda nigdi ne boże* D Wólka Resz; 2. «pochodzenie, urodzenie» Olsz i bl: *Przyszedł do nię młodzińec, Z piekla, rodu szataniec. I capnął ją i wleczę* *Po boru, po lesie* psn Sien 269, ● fraz [być] *rodem skądś* «pochodzić skądś» Olsz i bl: *jednym z działaczy mazurskich był Jan Lippert, rodem z powiatu szczycieńskiego* St Kaletka Olsz, Leng 21, ~ [być] *rodem z piekla* bl zob. **piekło**; 3. «pokolenie, też: potomstwo» O i bl: *Za naše uzy, trut Walčy müody naš rut* psn; 4. «naród» bl: *choć się nie znamy, ale my jesteśmy, Panu Bogu dzięki, tenże ród, tejże mowy, a nas jest tak siła ludzi polskiej mowy* Maz 1938, 103; 5. «gatunek, rodzaj» bl: *Za palacem wśród ogrodu stała ogromna altana* *W siatkę z drutu oplatana, w niej piactwo różnego rodu* psn, Leng 98. AT, KS

róg (Z + P + lit + SWM IV, IX, X, XII, Szyf AM) OWM i bl, SWM I, Kult MW AS, psn; Gsg -a O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl, Ipl -oma O Szcz Giż (-ami O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl); 1. a) zwykle pl «parzysty wyrostek na głowie zwierząt kopytnych, też u istot nadprzyrodzonych lub w opowieściach baśniowych» OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *bidüo to tak co rogi mo* Sołtmany Węg, *jak ćort se krove pšyblřižuu, krova rogi nastaviüa i go řcaüa buś* Ornowo O, *koń śłazetńejzy* [od krowy], *bo rogof ni mã* Szczytno, *djabuu z rogami* [odp. na pyt. kwest. o złego ducha] Turówko O, *tak i zjadüa* «öne japka, *mocno jej smakouauo, bo ji vyrosuy take veľke dva rogi na guové* Gietrzwałd Olsz, przs. *nie dał Pan Bóg żabie rogów, bo by bodła* bl, LitLud XVII 102, ● *przen to walka kulturna – wojna pyszałków z Panam Bogam – zrobziüla, ale P. Bóg jam rogi straci* W, Bar 27; ●● «odpowiednio obrobiony i przygotowany róg zwierzęcy używany w różnych zastosowaniach; też jako miara pojemności» W i bl: *tãbakery abo take rogi do ty tabaky* Gietrzwałd Olsz, *te pastuszki wesole, co to [...]* *Nawet na kozłowym rogu Kryczą* [kry-, sic!] *chwałę Bogu* W, Bar 71, *Dałam mamu dziesianć groszy, Żeby kupsiul dzieciom kaszy, Ale to chłop bylejaki, Kupsiul sobie róg*

tubaki psn Stef II 112; **b)** zwykle pl «poroże u samców jeleniowatych» O Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *kozi žike, a te s temu rogoma to lelene* Mycyny O, *zephxyenty ruk znalazuam na žosne, ne?, teras bendo, tedy ričo i še sparajo i vižekajo* Wygryny Mrąg; **c)** pl «parzyste wyrostki z narządem wzroku»: *šlinoxi rogi pokažo* Wygoda Olsz; **2.** «skraj, brzeg, krawędź»: **a)** «w konstrukcji domu: miejsce zetknięcia się dwóch ścian, też przestrzeń między stykającymi się ścianami» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *na ten ruk to mužili wenygeu* Bartki Nidz, *bendó na fšyskež šterež rogaž – prof'ile sé nazivajo – na každém rogu tši balki, pal'iki ale deskóf, běnže vižežano vago, ci fsiske rogi šteri ruvne su* Biała Piska, UAM, *šeži v jednim rogu, patši tak na mne z boku: kulavy, tyle tackuf neše oras talęži, co to jest za čuek?* ib, UAM, *rógol co sé v ruk požeši* Pasyw Szcz, *ach, psiwo juz jest – postaw je tu v róg* bl, Mał I 11; **b)** «ubrań i wyrobów z przędzy» Olsz Nidz Giż Pisz Ełk i bl: *žustka s čenuteńkej veuny, taka ctery rogi* Wykno Nidz, *zaž'q"ze jek majó duuge rogi to dokoou sji* Giżycko, *Wsadž capecke na swe uski, Wsyj zalotki v róg poduski, Najnilsa moja* psn, Mał III 136; **c)** «mebla lub elementu wyposażenia domu» Olsz i bl: *ojčec muvžu: ma na každý ruk [stołu] jeno [jajko] pouožić i no šrodek jeno* Pokrzywy Olsz, *noža nie ostrz o próg, jak i o róg pieca, bo bydło twoje wskutek tego dostanie proch, czyli kataraktę* bl, Kolb 49; **d)** «wydzielonego obszaru» Nidz Mrąg Pisz i bl: *durt na rogaž, worwaki [worwak, «otwór w lodzie»] kole wilozu i kole uoluži worwak* Głodowo Pisz, *ale no przecie, kempe v rogu pola zostawziemy, boć przecie jenacy toby wsytkie mysy do stodoły powędrawali* bl, Mał I 7, ● fraz *od roga do roga* «z miejsca na miejsce»: *Puwaj Kaško, puwaj, "od roga do roga "Oj, benžes wouaua serdecne do Boga* psn; **e)** «w innych przedmiotach» O Olsz Szcz: *maue bronki polerki weźne z roga, te bronki sé pšewrući cinkoma do guri i še uguazi* Ulnowo O; **3.** «wystająca część czegoś, niekiedy ostro zakończona»: **a)** «w narzędziach ornych lub innych urządzeniach» WM i bl: *židų do kartofel – ja kupauam co ma čteri rogi, židelce* Bogacko Giż, *takā āspa biua, tamuj dwa rogi wbite* Sędańsk Szcz, *pšenze na kuempki, žijaki žiba, dwa klepki kšżowe na kazdim rogu* Wykno Nidz; **b)** «nakrycia głowy lub ubrania» O Olsz Mrąg i bl: *stari Φric nau s tšema rogańi capke* Mrągowo, *kiedajsz nosili takie sztywne kołnierzyki z zagiętymi rogami* Tuławki Olsz, KF; ●● pl «poły płaszcz» Giż Ełk; **c)** pl «w odniesieniu do księżycy» O Olsz Szcz i bl: *na pogode to ma rogi zagiente na góre, a na desc to lopuscone* Ulnowo O, Szyf AM s. 43; **4.** «zbieg dwóch ulic» Olsz Pisz Ełk i bl: *ja byua na dvože, mešunc šfečiu, stojauam na rogu, vižauam* Skomack Wk Ełk, *tén duzi dóm stoi za rogem ulicy* Pisz; **5. a)** «przyładek» Mrąg Pisz: *to sé nazywa [Bełdany] to ježoro, bes to co je žetš, to mocne beudy as do Nikouajk, za ten ruk as tam, as do Nikouajk* Wygryny Mrąg, *toń rogova, do roga iže* Głodowo Pisz, JP XXXIV 301; ●● *Bigłowy Róg, Gucki Róg, Róg Lipowy* «nazwy przylądków na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 295, 297; **b)** «o odnodze? zbiorniku?» *pšesátka – ruk kańenny v vože* Głodowo Pisz, JP XXXIV 291; **6.** «o rzeczy sztywnej, twardej»: obsc. *Ja Fryca tlo łachtala, łachtala, łachtala, Až mu z flaka róg zrobžila* psn IS DXCVIII–VIII 70; **na róg, rogiem** «o sposobie składania nakrycia głowy lub pleców»: *deka také višivano i šterokančasto na užunt buuo, do koščoua kobžiti žožiu, žožiu na ruk i ten duušy ruk to ša opuščiu* Gryźliny Olsz, *žustka, tak rogem stare kobžeti nosó* Orło Giż. AW

rój (Z + lit) O Olsz Szcz Pisz Ełk, psn; «grupa pszczoł żyjących w jednym ulu lub opuszczająca ul w poszukiwaniu nowego gniazda, też o kłębiącej się masie owadów»: *nāzięcy mnodu mā ten rój, co się łonskiego roku wyrojuł* Tuławki Olsz, KF, *ruj – kej*

pšyleći – jak sä rojō žike pšcouy Gietrzwałd Olsz, *a skrzętnych pszczólek roje które brzęczą(c) furaly* Skomack Wk Ełk, PME XIX 122, ● *przen Moc i złości rój, On nas wiedzie w bój* psn IS CXXIII 352. AT, KS

rólka psn; hip «**I. rola**»: *Oj, lodjechoł, oj, lodjechoł Za to ciemne morze I łobziécol nie powrócié Aż tam rólko zlorze* psn Stef I 110. KS

róśc zob. **rosnać**.

rów (Z + P + lit + SWM VIII, SDO) OWM, SWM V, psn; **1.** «podłużny dół wykopany w ziemi, często wypełniony wodą, przekop melioracyjny, też: kanał, strumień, także o zagłębieniu na poboczu drogi» OWM i bl: *ruf do fundamentu, bendo karneńe układane f ten ruf* Wilimy Resz, *u nas gże mokro jest, to rowy pokopane i bendo drenaże fšazone* Pustniki Mrąg, [len] *zamocywałim v rovi, f torfaki, v vundouy* Witówko Nidz, *ruo; jak woda gże leći; kanau* [o strumieniu] Skomack Wk Ełk, *struga to taki ròø* Snopki Pisz, *kuać – deske se pouoži bez vonduu, bez ruf* Karwica Pisz, *sanki się wywróciły, a toni się przekamlowali do rowu* Tuławki Olsz, KF, ● *przen fšynže nie mogli wymuwić tego sūowa Olseski i wypřisać riřtik, tak on mužuu: mamušu, ja se dem pšepřisać, toćem pozwołiua, toć *on řuop; ja mužiua: to tak wyglōnda, jakby ja će w rowe nalazua* Natać Wk Nidz, ● *fraz pójšć z pachem do rowu* W zob. **pójšć** w zn 1c; ● *rów graniczny, ~ torfowy*; **2.** «głęboki wykop otoczony wałem z wykopanej ziemi, okop» W Szcz Mrąg Pisz Olc i bl: *žimū na wojńe řolnyže leželi nāžanci v rovař* W, SWarm 137; ● *rowy okopowe, strzeleckie*; **3.** «o specjalnie przygotowanym dole lub kopcu do przechowywania roślin okopowych, zwłaszcza ziemniaków» Mzach Pisz Ełk: *ròø taki – kartoøle, wařziwo bez žime řçować w okopek* Jabłonka Nidz; **4.** «podłużne obniżenie dna zbiornika wodnego» Głodowo Pisz, JP XXXIV 300; **5.** «wąskie zagłębienie powstające wzdłuż skiby podczas orki, bruzda» pow. Olsztyn, SDO 76; **6.** «o podłużnym zagłębieniu w drewnie» W Nidz Mrąg: *kej z drevna beńže dóm stažoni, to on beńže tako řobacko ruv vićenti v drevže* Rybno Mrąg, ● *przen puakāu nēborāk ař mu rovi uod uzòf na jęgo poličkař znać buuo* Butryny Olsz, Stef JPW 37; **7.** «o grobie» Ruś Olsz, SWM VIII s. 35. KS

równać (Z) Szcz, lit bl, psn; «likwidować nierówności powierzchni, wyrównywać, wygładzać» Szcz i bl: *kedi beńže tam take pšyřrubovano to *on [plug] řovna tam tō skibe* Kobyły Szcz; **równany** im. bier. w zn «czynić jednakowym pod jakimś względem»: *przs. przed poczęciem Jana noc ze dniem równana* Kal 1894, 14. EG, AW

równać się (lit) Olsz, psn; **1.** «upodabniać się do czegoś» bl: *Twoje modre ocki jāk przylascki grājo, A Tve biāle řekulecki řniegu sie řównājo* psn Kętrz 86; **2.** «stawiać się na równi z kimś innym»: *gdzie ja się tam mogę z niemi řównać* Tuławki Olsz, KF. EG

równak (Z + lit) OWMzach i bl, psn; *ro-* Nidz; «jednak, mimo to, przecież»: *but tys mozna pořęžeć to vyglōⁿda diřt ta podesfa ani but, řovnāk to je znovuj co drugęgo, to je kedi beńže tam take pšyřrubovano* Kobyły Szcz, *mogo ruwnak Polaci rozuńeć, toć se cuowjek z Ruskařni zmuwiu* Gardyny Nidz, *mūžuam mu, žebi ne řožuū do karčmi, a uin řivnak pošet* W, SWarm 137, *gbur može rolo uobrobžić řek nālepři, može zauorać, zařāć i zabrōnovać, a řovnak ni može žežič, co mu uurosne* Łęgajny Olsz, Stef JPW 62, ● *cobi mu nocleg daua, bo me noc zařua, a na dvořžu nie moge rownak či umaržnoić* Jabłonka Nidz. EG, AW

równi (Z + lit) Olsz, **równy** (Z + P + lit + Kult MW MD) OW Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; *ro-* bl; **1.** *równy* «tworzący powierzchnię bez dołów i wzniesień, gładki, płaski» O Giż Pisz i bl: *žērna nie jest ruvnā, kturi bok jest niřuj abo viřej, to beńže vissi fundament*

budovani Biała Piska, UAM, *kufer vígenty, a skšynka biya rovná* Cybulki Giż; **2.** «jednakowy co do miary, liczby lub innych właściwości, też: miarowy» W i bl: *poduuk mńary to byu kožec rónni, ale poduug vađi to ne, bo kožec žyta važyū čtežžešći kil, pšanića pŕaňžešont* Gietrzwałd Olsz, *karby to abo na uyšine abo koūo ocóř te karby še porobžo, to take rónne duže faūdy* Bredynki Resz, SWMa 34, *to byuo rozžonžéne Bismarka, on pšistko ruwno žondaū, ruwna wára, ruwna mowa, ruwnne mńari, ruwna waga* Stryjewe Resz, *Gdy v bėmben udežono, Pši mńe go obacuno, V ruwnym kroku ze mno* psn; **3.** *równy* «tworzący linię prostą lub kąt prosty» Szcz Mrąg Pisz i bl: *tedy pšy tym šnuže še cese, coby ruvny kavaū byu* Mącice Szcz, *na každém rogu tši balki, pal'iki ale deskóř, bėňže vińežano vago, ci fstske rogi šteri ruvne su* Biała Piska UAM; **4.** *równy* «dorównujący komuś innemu» Olsz i bl: *Ono wež Ty dziewuleckie Rowniez rowno sobie: Nie bėdzies Ty jėj wymawiał Āni onā Tobie* psn Kętrz 78; **5.** «o sumie: całkowita, okrągła»: *dājcie mi jeszcze bumbunów za putora trojāka, to bėdzie rónny rachunek* Tuławki Olsz, KF; **6.** tylko comp «odpowiedni? należyty?»: *pšed adventem to jest rónnejšy vyras – to byuo pšed adventem* Ługwałd Olsz; **równy** w uż. rzeczownikowym (Z + Kult MW MD) OW; «rodzaj tańca»: *rónnégo, skočnégo: eno tak zagrājta rónnégo* Zwierzewo O. EG, KS

równia; w równi «na tym samym poziomie?»: *jegřina to je v ruvni i mo vency seřkuf, a sosna to do mebluf* Kosewo Mrąg. EG

równiać (Z) Mrąg Węg Olc; «klikwidować nierówności powierzchni, wyrównywać, wygładzać»: *suūma biya kuāžóna, māu scotke dručano to ruwñau* Zgon Mrąg. EG

równiać się (P) Szcz, lit bl, psn; **1.** «upodabniać się do czegoś» bl: *Ni moga dogodźić Mégo majža matce. Równiom sia ziajźniozi, Chtóry siedzi w klotce* psn Stef I 156; **2.** «wyrównywać się, wygładzać się»: *tako tam jest tłusta ziemia, ze jak się stompnie, to oddłabi szlad swoj w głąb i pochyli [= po chwili] ta ziemia się spowrotem rownia i nie ma szladu juz wińcej* Klon Szcz, P 5, 29; **3.** «stawać się jednakowym pod jakimś względem»: przs. *Joachyma z Božą mocą, dzionek juž sie rónnia z nocą* Kal 1894, 9. EG, AW

równianka (Z + lit + Szyf ZOW) Węg Giż Pisz Ełk Olc i bl, Kult MW MD, psn; ro- Olc; «wieniec dożynkowy, wiązanka z kłosów»: *jek zeznwowal'i to zrobzil'i rowňanke – kuoski bil'i pospouu zebrane – i biuo splečono, co še ne rossipowauo, i biya p'sniėšuna na pole koruna s kpatóř* Kukowo Olc, *Otwarzaj pani serokie wrota, Niestem rónnionke ze scernego złota* psn Gęb II 53. EG

równić «czynić jednakowym pod jakimś względem»: *barunesa na koūu šežaua, barona zručil'i, ššyňže řčel'i ruvnić luže* Liwa Olsz. EG, KS

równie (Z + lit) Pisz Ełk; ro- Ełk; «jednakowo, też: w równej mierze, co ktoś inny»: *dłacėgo Pan Bók rónne ne daū? boby jedėn drugėgo ne brukovau!* Pianki Pisz, *rownie jak Polkia miłuje* Skomack Wk Ełk, PME XIX 119. EG

również (Z + P) Nidz Giż, psn; ro- bl; **1.** «tak samo, jednakowo, w ten sam sposób» Nidz Giż: *a kedi skoncil'i u gospodaža derće pŕur, to ruwnes taki bal widawali co na plońe, bal pŕurni* Uźranki Giż; **2.** «jednak»: *Ono wež Ty dziewuleckie Rowniez rowno sobie: Nie bėdzies Ty jėj wymawiał Āni onā Tobie* psn Kętrz 78. EG

równina (Z + lit) Olsz, psn; «płaski, równy teren»: *to tlo lu nāju sę takie górk; dali na połudne sę rónniny, jek na stole* Tuławki Olsz, KF. EG

równiuchno ekspr «**równo** w zn 2»: *Porównoj Boze góry z dolami, Aby to było równiuchno, Powróće Boze kochanie moje, Aby to było prendziuchno* psn IS LVII 211. EG

równiuchny ekspr «**równi** w zn 1»: *skšinka ruvnučna taka* [w odróżnieniu od kufra] Cybulki Giż. EG

równiutki ekspr «**równi** w zn 3»: *patrz na waserwãgę, jeki równiutki mur postaziu-tem* Tuławki Olsz, KF. EG

równiutko (Z + lit) W Giż i bl; ekspr «**równo**»: **1.** w zn 1 Resz i bl: *ale tak „równiutko” i „okrągło” tańczyli „szota” tylko starsi na weselach, młodzież na „muzykach” raczej żywo i z fantazją, nie żałując butów przy tupaniu* bl, Sob 213; **2.** w zn 2: *toć ja dekaš, ja mogle udekovać; taka beńže sũoma rozvunzano i tak podbijano fejn, to tak rövniutko mušić być jak na stole* Pańska Wola Giż; **3.** w zn 3: *poziesiuł swoje portki rövniutko na szemlu* [szemel, «stołek»] Tuławki Olsz, KF. EG

równo (Z + P + lit + Kult MW MD) OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz, psn; ro- OW; **1.** «jednakowo co do miary, liczby lub innych właściwości, też: miarowo» OWMzach Węg Giż Pisz i bl: *časam robzi na tãglõnka* [o dniõwce], *a czasam na akortka, to ñe potšebujõ ša uuziãac, ale rövno každy ša uuziãã, bo xce čam nãžanci zarobzić* Butryny N [Chabrowo] Olsz, Stef JPW 30, *weš podziel te cztery koguty na te tu pięć osób przy stole, ale tak ażeby wszędzie po równo było* Dywity Olsz, P 4, 12, *jeki to mniły zapach zalatuje – też to równo i kucharka ta gospodyni* W, Bar 46, *guova, uer – ruvno* Spytkowo Giż, *Mazur i Polak to równo, Mazur i Ñerñec to ñe Szczytno, muotek xožuũ mu v rance jek zëgerek, ros ša uunošuu, i znõvuj spoduũ, i to tak rövno, že ša vidavaũo, že ñe ranjka, ale jeko mašina nam uudežaũa* Szãbruk Olsz, KN III 214, *tšyma te osnove i to osnove rovno pušca* Bredynki Resz, ▲ *wszystko równo* O Olsz Pisz, *wšio równo* Mzach Węg Giż Pisz «bez różnicy»: *mñe jest fšistko ruvno* Butryny N Olsz, *dumać i mušlec to fšo rövno* Krukłanki Węg; **2.** «bez dolów i wzniesień, gładko, płasko» Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *ulõž psierzyny równo* Tuławki Olsz, KF, *kedy xces dek pouzozić równo, to mušo bić pšeski ruvne* Gawliki Wk Giż, *na blažax* [piecze się], *mozna tēs i bez blažõf, lepšej na blašax, bo še rövno vuozy* Kwik Pisz; **3.** «tworząc linię prostą lub kąt prosty» Resz Szcz Giż: *coby tak ruvno še oberžneũo, še opcexuje i še oberžñe* Mącice Szcz, *na tyce še pírso bruzde pšecõjñe, to še ruvno robi* Skorupki Giż, *jeden bok [domu] jes sprostovany – opčosany jes ruvno* Mącice Szcz; **4.** «nie wysuwając się do przodu ani nie pozostając z tyłu» O Olsz Mzach Pisz i bl: *tedi dwoje krenćiuũ, a jeden tšymauũ, a jeno tuñi retkami kerowaũo, co še ruvno nawijauũ* Purda Olsz, *štõski, take yaki želaza, to te puwože še tedi rövno čõjñe* Szczytno, *A mój ojciec zazierucha Zaprzãg lón mnie do cielucha, Biul mnie biczem biul mnie kołem Bym pociugnãł równo z wołem* psn IS XXIV 88; **5.** «jednak, przecież, akurat» OW i bl: *i xoc v ogrõtku tak ñe jest tak, jek vglundać mo, ale rövno tak ešče jek koždy mãm tēs* Dłużki O, UAM, *odpust bartęski, to równo coś innego, jak nasz brãswaldzki* W, Bar 28, *Bóg ci to zaplać Za podchlebowanie, Równoć ja sobie młõdã dziewczynę <U ludzi> dostanę* psn, Kolb 263, – *co też sia stało tamu synozi, co lojca, matka śnieszce [synowej] dãł w potery? Pewnie nic! – drwi Pajtuñski. Równoć co! – ogania się stryj – Pojechał do Westfãł na robota [...]. Ciantã jek łosa żona zachorowała po dziecku* W, Bar 90, ● ekspr *moje ludkozie, co to sia równo nieraz wyrãbziã na tem šwecie, to rzecz ñe pojantã* ib 42; **6.** «dokładnie»: *będzie równo 6 lãt jekiem się łostatni rãž zidzieli* Tuławki Olsz, KF. EG, KS

równosieńko ekspr «**równo** w zn 2»: *Porównaj, Boże, góry z dolami, By było równosieńko, Przyjdź, Jasiulku, przyjdź, kochanie, W niedzielę raniusieńko* psn, Kolb 535.

AW

równość 1. «korzystanie z równych praw, też: dorównywanie komuś innemu»: *przy welunkach zaprowadzili terã równość Tuławki Olsz, KF, ● nas nepšyjačel dusni, ten pšilne myšli, wnelka moc, χitrość jest jego pšyrodnóść, na zemni ne jest jemu ruwność* Łajs Nidz; **2.** «płaskość, gładkość powierzchni»: *uoze to caue mo ruwnoći, v guove naukažem poduskuf* Krutyń Mrąg; **3.** «miarowość, jednostajność ruchu»: *žeby tèn névut šet ruvno, né stanuy; te χoχle to o rõvnoći nic ne majõ, bo jedèn χoχlak spožej pènži* Maruzek O. EG

równouprawienie «korzystanie z równych praw»: *čekawość brauo ruwnouprawnene tχ mnejšoći* Stryjewe Resz, *komisja angielska ktora w Olsztynie plebyscytem zarządzała, nie dała nam rownouprawnienia z niemcamy* Dywity Olsz, P 4, 39. EG

równowaga ogp: *to jes štyndar, co ten drug do čõngneña otkočiwa i ruwnowağã ma, co dalej do niža ne može jiść* [mowa o studni z żurawiem] Olecko. EG

równy zob. **równi**.

rózda? zob. **rozda?**

rózeda zob. **rezeda**.

różga (Z + P + lit + SWM II, VIII) OWM i bl, psn; *roz-* Giż Olc i bl; Dpl -oma Olc, Gpl -ów O Nidz Mwsch i bl; **1.** częściej pl «cienka gałązka bez liści, witka, też: młody tegoroczny pęd rośliny, latoróżga» O Olsz M i bl: *opauka plecõna w rozjaju kosa z ru-zguõ i s koženi, z lescim, s kadiku postaf* Pisz, *us drapaKa to z rozguõ z b'žeziny* Kowale Oleckie, *ido po smağañu, bero ruzgi bžozowe* Pustniki Mrąg, *to šfze gaũonski – ruzgi* Orzyny Szcz, *gaũenze ruzgi popuščajo* Różnowo Olsz, *to trul'i [stonkę] i pal'ili, to te kartofle so, ale maue, bo te ruzgi želune zjezo* Pańska Wola Giż; **2. a)** «bat, bicz służący do poganiania zwierząt» Mrąg Giż Ełk: *różga, co koña bić abo genši* Korzeniewo Giż; **b)** «narzędzie służące do wymierzania kary fizycznej» W Nidz: *bez różgi nie lucho-wász dobrych dzieci* W, Bar 72; **c)** «uderzenie batem, biczem, chłosta»: *za owiχ časõp amtman gñini biũ zarazem i seňžõ w letkiχ sprawaχ, w lžejŝyχ sprawaχ, to wõfčas karal'i różgõ* Hejdyk Pisz; **3.** «pałeczka mająca czarodziejską moc, różdzka» Olc: *i roz-go šatnẽua i staua se nolepsa kareta i naua srebrno klejt i buti* Plewki Olc, KN IV 306; **4.** «o motaczce»: *tako różge muši neć* [odp. na pyt.: Na czym trzyma się szpulkę przy motaniu nici?] Piasutno Szcz; **5.** «?»: *O ty pruska ziemio, choć rozga minęła* Patrzej byš w ostatku *cale nie zginęła* psn IS XLIII 169; por. **rozda?** EG, KS

różwora zob. **rozwora**.

róża (Z + P + lit + SWM XI) OWM i bl, psn; *roza* Nidz Mrąg Giż Pisz, *roža* W Szcz i bl; Npl -y Nidz Mrąg Giż (-e W Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl), Gpl -ów Resz Giż i bl; **1.** «kolczasty krzew o barwnych, pachnących kwiatach uprawiany jako roślina ozdobna, także kwiat tej rośliny» OWM i bl: *pšijexal'i puzny ješeni i nasažuũ ružuf* Bredynki Resz, *dãj mi ablegra łod twoji róży, wysadzę ją w mojem logrodzie* Tuławki Olsz, KF, *jedna to ruza, to uõnskõgo roku maua bes šedemžẽont kf'atuf* Frąknowo Nidz, *ruzi to juš opkšcauy* Nida Mrąg, ● *kapuca z ruzani* Grabowo Mrąg, ● *Kieby nie to małe dziecionteczko* Bulaby *jo jeszce panienieczko* Kšcialabym *jo jak róża* psn IS LIX 218, ▲ *dzika róża* a) «*Rosa canina*, odmiana róży rosnąca dziko, o pachnących białych lub różowych kwiatach i czerwonych owocach» Tuławki Olsz, KF; b) «*klujący krzew o kwiatach w kształcie drobnych białych lub czerwonych różyczek, głóg*» Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk: *žika ruza gožej tne jak ne wem co* Występ Szcz; ~ *jezirowa róża* «*roślina wodna: grązel żółty lub grzybień biały*» Olsz Giż; ~ *polna róża* a) «*Rosa*

canina, odmiana róży rosnąca dziko, o pachnących białych lub różowych kwiatach i czerwonych owocach» bl: *Bo pólno rózo z rana ksitnieje, Kiedy przyjdzie słońce na południe, Zaroz blednieje* psn Sob 131; b) «kłujący krzew o kwiatach w kształcie drobnych białych lub czerwonych różyczek, głóg» Giż Pisz: *pólna roza, jek okśće, to ma také cerwóne* [owoce] Zdory Pisz; ~ *róza wodna* «roślina wodna: grązel żółty lub grzybień biały» Olsz Mrąg Giż: *wodne rózi to zożto kscó ji bżayo kscó* Polska Wieś Mrąg, ● fraz *żyć na różach* Olsz zob. **żyć**; **2.** «choroba zakaźna objawiająca się zapaleniem skóry, na której tworzy się bolesna czerwona plama» Nidz Pisz Elk i bl: *róza to tak cęek cervóm* «ostańe, to taka choroba, tak vyżuci cwożeka – ne? – tak krostańi, to ma palóncke f sobże Snopki Pisz, ot pšezembińa to ruža może być Sajzy Elk, idę do tego chrzczonego N.N. zamówić różę pięciu palcami a szóstą dłonią, i proszę, aby go nie rwała, nie trzęsła, mózgu nie wysuszyła, krwi nie przelata bl, Wisła VI 408; **3.** «o kolorze różowym»: *u panstfa tēs lilovo mōvo, lila, róza, brunatne to brunzove* [o kolorach tkanin] Orłowo Giż, *těn* [kolor] to róza, *rōzovi* Zalec Giż; **4.** *róza różańcowa* «grupa osób odmawiająca razem różaniec, bractwo różańcowe»: *roże rożancowe ktore po polsku w prywatnych domach po polsku rożaniec odmawiały, musiały gą odmawiać po niemniecku* Dywity Olsz, P 4, 41; **5.** *Róza* «nazwa krowy» bl, Wisła III 564. U w a g a: Niektóre znaczenia i lokalizacje zestawień *dzika róza* i *polna róza* w SWM okazały się błędem materiałowym. EG, KS

różaniec (Z + P + lit + SWM VIII) W sp Mrąg Giż Olc, psn; Npl -cy Olsz; «u katolików»: **a)** «modlitwa polegająca na wielokrotnym odmawianiu *Ojciec nasz* i *Zdrowaś Mario*» W sp Mrąg Giż Olc i bl: *a tēdi w neżele wżel różanec spōj mōżić* D Wólka Resz, *u epangēlikoφ rózańca ni ma* Mrągowo, ● fraz *do tańca i różańca* Olsz i bl zob. **taniec**; **b)** «sznur paciorków, na których odlicza się odmawiane modlitwy» Olsz: *i mñeli różańcy i tedy jak ta kobzeta ne režil'i jo stšymać, to różańcem jo žnel'i* Purda Olsz. EG

różanka (Z) Pisz, SWM XI; «gatunek wczesnych ziemniaków o różowej skórce»: *my to nazywamy różanki, kartofle te preⁿtke, a vy to nazywata amerikanki* Karwik Pisz. EG

różanny (lit) W, psn, **różany** psn; w SWarm bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu; *rozany* bl; **1.** «będący różą» bl: *Zakochalim sia Nie na długie lata, Jek listek łbleci Z różanného ksiata* psn Stef I 92, ● *Tam za gurańi jadō Cygańi Wżozō pšejkno Cyganecke Jak kšat różany* psn; **2.** «zrobiony z kwiatów róży»: ● *I przyszed do ni pon stary, Prosil o zionek różany* psn IS XXVI 96; **3.** *różany* «podobny kolorem do róży» bl: *Ja jej licka ruzane Cařować ne pšestane* psn. EG, KS

różanowy psn; *roz-* bl; Gsg f -é bl; «zrobiony z kwiatów róży»: *A kogoz mam wziąć do tańca, do tańca W rozānowym wiānku?* psn, Kolb 462. EG, KS

różany zob. **różanny**.

różańcowy (P + lit) Olsz; przym. od **różaniec** w zn a: *w maju māvwa różancowe naboženstwa* Tuławki Olsz, KF, ▲ *róza różańcowa* Olsz zob. **róża** w zn 4. EG

różdżeczka lit bl, psn; hip «**różga** w zn 1»: ● *Oj, samać ja, sama, Jak różdżeczka w płocie, Oj, biadać mnie, biada, Ubogiej sierocie* psn, Kolb 425. EG

różdżka (Z + lit + SWM II, Szyf ZOW II) OM, psn; *rož-* Mrąg Giż Pisz; **1.** częściej pl «**różga** w zn 1» O Mrąg Pisz Elk: *pšinešl'i rōscke želōnō, tak kšynke pobžil'i i tak wyⁿučil'i, také χuopecki latal'i* Zdory Pisz, *ruscki popšinoso tedi w wode, to še rozžino* Dąbrówka Pisz; **2. a)** «**różga** w zn 2b» Pisz i bl: *kozdy žećak muši feršik mōýeć, jāk ne uñe, to rōscko se pogroži* Myszkki Pisz; **b)** «**różga** w zn 2a» Mrąg Giż: *ruscko še końa pogańa* Sucholaski Giż; **3.** «pręcik, patyczek»: **a)** «na którym umieszczano szpulkę na

drabce» Mzach Mrąg: *drapka*, φ *tò drapke pooptikać te špulki na take ruscki Piasutno Szcz*; **b)** «pełniący rolę cewki w czółenku tkackim» Mrąg Giź: *counki – co ta cewuska, tako ruscka beńże φ counek wetkńento i beńże tkano* Mrągowo; **4.** «o pałaku kosy służącym do odkładania pokosu»: *tako ruscke pšysazajo [do kosy], coby zboże še kuadu*o Mieruniszki Olc; **5.** «o tyczce podtrzymującej słomę na dachu»: *potem uati kuazjone i pšiwonzane zuotocharni – take ruscki Nida Mrąg.* EG, KS

rózek zob. **rozek**.

różne, różni zob. **różny**.

różnica (Z + P + lit) OWM; Gpl -ów Pisz; «czynnik różnicujący, odmienność; też: odmienny sposób robienia czegoś»: *to je takã różnica: Warmijäk to je katolik, a Mazur je wańelik* Gietrzwałd Olsz, *žišejše vesele do tego veselã keńi, kedı buo tak pšet pžěńžešunt, šezžešunt lät, to jest dužã ružnica, to jest tak jak žěń i noc* Kajkovo O, UAM, *naša gotka i polska to duži ružnicy ni ma* Smolonek O, *potem tèn pžirši tanec, to bui ružnice tši: jedne, jene tancovali z brutkò, brutkanstfo same, druge: tancovaua brutka z družbu, a tšeće: tancovali s fšistkemu lužoma že na tim veselu bili* Dłużki O, UAM, ● *za nasęx casòf to my znałi tylko vęŕtke i žacik, a dopžero jak us na vęŕgoža napocelim stařac žaki, to uz różnice robžiuo* Zgon Mrąg; **bez różnicy** (Z) Giź Pisz; «bez znaczenia, obojętnie, wszystko jedno»: *ožeńe něželne, bez różnici, ci menske, ci kobjece, ožeńe šfontecne* Uźranki Giź. AW

różnić się (Z) Szcz Giź; «być różnym, odróżniać się»: *parja to othanek, co še różni od innyx luži, ale pšeważńe co še źle prowaži* Uźranki Giź. AW

różnie (Z + lit) OWM, Szyf ZOW II; ro- Nidz Giź Pisz; «w różny sposób, rozmaicie, niejednakowo, nie tak samo»: *tak še ružńe godauo, druži: pšerwostka, a druži: jeuoška mi še pšerši rãs oceliua* N Wieś Ostródzka, *korito rožńe: i z dźzewa, kańcate, i s cimentu* Orłowo Giź, *takie gwiazdki zidać, une się różnie układajo* bl, Szyf ZOW II 151. AW

różno «w różny sposób, rozmaicie, niejednakowo, nie tak samo»: *gura i stryż, muvimy ružno* [odp. na pyt. kwest.] Bogacko Giź. AW

różność (Z) O Olsz Mzach Giź Pisz Olc; ro- Olc; **1.** zwykle pl «wiele różnych rzeczy» O Olsz Mzach Pisz Olc: *stare luže še sžožili pšuć do jednego, to se pówedovali ružności* Purda Olsz, [mięso] *pšecòne φ pšecu, różność tam bua, ci bua kapusta, ci maršep, grox, šabelbun* Kukowo Olc; **2.** «różnica»: *jene mužo guova, jene mužo uęp, to by ružność mušaua być, bo cuóvek ma guove – cuóvjeka mušimy oduoncyc, bo cuózek jes panem tyx fšyskiž zvjěžont* Paprotki Giź. AW

różny (Z + P + lit + Szyf ZOW, Szyf ZOW II) OWM i bl, psn; ro- Olsz M; GLpl -ech (w tym -ech) O Olsz, -ech Olsz Szcz Pisz, Ipl -emi Szcz; **1.** «występujący w wielu odmianach, kształtach, postaciach, różnorodny, też o każdej takiej odmianie, kształcie, postaci» OWM i bl: *gburi to ruzne su, i nebogate* Pisz, *s tego bua zupa uwařzona z ružnyńi žouani; combru wuozili i cebulki do tego suxęgo groxu* Uźranki Giź, *ružne částki še pšeće i tyx pšernikuf na Gody Purdka Olsz, dębýina to jest natrfalšo, to do różnyx ŕžećuf beńże brukovano i nãdroššã* Dłużki O, UAM, *takę so ruzne pšetaki, pot šitëm žesoto, troske žotse jak šito, lužńejse* Kipary Szcz, *i nođi i košle i ruzne tam vyraski byli, ale to každy nođi [mówił], co ja suuxau* Bogacko Giź, *my mamy polské kancynole, co v něžele ružne pšosenki pšerņkne sobže spševamy s žuopem* Róklas Szcz, *do varstata roznego zelaza sceba, to je jadomo* Kowale Oleckie, *bandò ća manćec na różni*

sposòp, ale ti mnilč ji ne uodzivâi ša do něx, choobi ci nâgorše maŋki zadajali Butryny Olsz, Stef JPW 33; ●● «występujący w kilku kolorach, różnobarwny, wielobarwny, też: wzorzysty, niegładki» Mzach Giż i bl: *końicyna jes to jes ruzna, to bžaua i žouŋta i taka cyrwuna to ma wżeńkse uepki* Natać Wk Nidz, *pstry mužo i graŋasty mužo, to tak jak byduo jest v ruzne uaty, to mužo graŋaste* Łatana Mł Szcz, *dril'ix čerwuni to nalepsi, ruzni jes i φ pasecki* Ryn Giż; **2.** «różniący się od innych, odmienny, nie taki sam» Olsz Szcz Mrąg: *ona w Berliŋe špatowaua, ona takâ ruzna* Zgon Mrąg, *na Warmiŋi jest różna mowa, pšijže pan do Biskupca uš oni mówo, móžo weno uš jenacyj, na Warmiŋi baŋže,* [w Ostródzie] *beŋže* Butryny Olsz; **3.** «przykry, nieprzyjemny»: *jo to nigdy ne súa do névodu žefcynu byfsy, tam zaros syderstfa, movy ruzne byuy* Kalinowo Ełk; **różne, różni** w uż. rzeczownikowym «o bliżej nieznanym osobach, też pejor»: *Troszali sia różni, Z mniasta i podróży, A jo zamóž chciała, Matka my nie dała* psn Stef III 48, *i vilečau un na šose i pot parasol mi spojžau i me vikšičau ot šfínuf, od roznyx tamuj* Dłużki O, UAM.

AW, KS

różować psn; pośw. tylko im. bier.; «barwić różem»: *Ni jo malowano, Ni jo różowano, Tylo lu my mamy Psianknie wychowano* psn Stef I 160. EG

różowasy (Z) Resz; «zbliżony kolorem do różowego, różowawy»: *jedwaps różowasy* Węgój Resz. EG

różowaty (Z) O Nidz; ro- O; «jasnoróżowy»: *best – bžouy i ten jasny, co tak v maju zakšće, i rožowaty taki jeden je* Smolonek O. EG

różowawy; Gsg f -é; ogp?: *W różowawy czápce Szedży jeschczór w taŋcu, W kalinowém žancu* psn Stef RD 20. EG

różowo (Z) Szcz Giż Ełk; ogp: *paple – te kšatki co ruzowo kscó* Występ Szcz. EG

różowy (Z + P + lit) OWM, psn; ro- Olc; **1.** ogp: **A.** ogólnie w różnych zastosowaniach OWM: *gardiny różowe, zouŋte* Nida Mrąg, *tkane klejdy nel'i, take różowe f cervonò baveuŋe, różowe, modre* Zdory Pisz, *lojno* [«jakiś sztuczny nawóz»] – *taki krupkowi, ruzowo farbe ma i zouŋti tes jest* Kosewo Mrąg, *jâ to bzierę taki różowy puder, bo mam takie bžiałe lice* Tuławki Olsz, KF; **B.** jako określenie różnicujące nazwy roślin: *kõŋkol lilowy, ružowy, bžouy* Butryny Olsz, *nozger bžaua, ruzova, cervuna* [odp. na pyt. o koniczynę] N Guty Pisz, *latoš sadziwa tlo te różowe kartofle* Tuławki Olsz, KF; **2.** «związany z różą – kwiatem»: **a)** «będący różą» bl: *Przyszed do ni Bzioly golómbeczek I wetchnól ji w rónczka Różowy ksioteczek* psn Stef II 5, ● *Wisua to žefcyna, wisua to jedna jak ruzowi kofyat* Ocki upuakane, *roncki za-uãmane néžondn ji špat* psn; **b)** «upleciony z róż» Olsz i bl: *pšydanki, ružowe žanki abo ružle we wuosaŋ* Gutkowo Olsz; por. **bialoróżowy**. EG

różyca «ostra choroba zakaźna»: **a)** «ludzi, objawiająca się obrzękiem i zapaleniem skóry, na której tworzy się czerwona plama, róża»: *musiwa jišć z nâ do dočtora, bo taki mâ różowy plac na gębzie; coby to aby nie buła różyca* Tuławki Olsz, KF; **b)** «świni, objawiająca się wysypką w postaci dużych czerwonych plam» Kanigowo Nidz, PJPAN XLIII m. 21. EG

różyczka (Z + SWM XI) Olsz Szcz Pisz Ełk, psn; rož- bl; **1.** dem lub hip w stos. do **róża** w zn 1 Pisz Ełk i bl: *A z ty różyczki Listki łoblatujó, Tak te żołnierze W śwat wandrujó* psn Stef III 46, ● *Sama ja jedyna, Jak rozyczka w polu, Oj, ni mam ja, ni mam Pozalować komu* psn, Kolb 427; ●● «o głogu» Szyba Ełk; **2.** «o kwiecie, pędzie rośliny podobnym kształtem do kwiatu róży, też dem?» Olsz Szcz Pisz: *balsamunki mojo take*

rużički Orzyny Szcz, *take ruzycki, tylo malutke take – nò ñe? – to do jeżëna sò* [o bruk-selce] Orzysz Pisz. U w a g a: znaczenie «lewkonia» i «dzika róża» w SWM okazały się błędem materiałowym. EG, KS

ruban lit bl; Gsg -a bl; «o chusteczce (obj. Mał III)»: *Zieta wy co, moi drodzy, ale zapalta światło, bo juz doprawdy wcale nie zidze tego rubana* bl, Mał III 121. AW

rubel (Z + P) Olsz Pisz, psn; «rosyjska jednostka monetarna o wartości 100 kopiejek»: *ten Rusek vydar ñi taske, "ośemset rubli tam byuo* Tuchlin Pisz. EG

I. ruch (Z + P + lit) OW Nidz Pisz, psn; **1.** «poruszanie się ludzi i pojazdów po drogach, też o przemieszczaniu się wojsk» OW Pisz i bl: *tën kerovnik tëgo ruXu mjau tako cervono flacuske, vicõgnnuu i kaZdi samoxõt pšet ñem ustaü* Biała Piska, UAM, *ten cauy ruX ñi ša ñe "udaü: luža [-a, sic!] xoZo jenym tXem* Butryny N Olsz, *wojsko co pšixõZuuo z garnizõnu, byuo suabo wyučõne i juš ruX buü jenakš!* Gietrzwałd Olsz, ● *fraz ani ruch* «o zupełnej niemożności działania, w żaden sposób, żadną miarą» W: *ĩã mãm uokulãri, tak iëX ñe noša, ale kedi mãm citać, to bez ñëX ani ruX* Sząbruk Olsz, Stef JPW 8; **2.** «gwałtowny napływ ludności, też: ożywienie, poruszenie» Olsz i bl: *Žišaj v Ğetšfauže jes vëlki ruX* Gości *še zbjiira jakby iX šau* psn; **3.** «akcja społeczna podejmowana w konkretnym celu»: *Taday byl ostoja ruchu polskiego, należał rovnież do Zwiozku Polakow w Niemczech* Wały Nidz, P 9, 9, *postanowilem bacznie obserwowac, co dalej będzie z tem ruchem litewskiem pod wladzã niemieckã* Dywity Olsz, P 4, 50. KS

II. Ruch aug w stos. do **II. Rus**: *jek RuXi vleZli, fšystko vraboval'i* Klucznik Olsz, *to tedy RuXi pšišli, to ñe jes do powëzeña co mi tu witsýmãli kedy pšijexali, a "ona mušaua xožić tam do RuXuφ* Śwignajno Wk Mrąg. KS

rucha (Z + lit) Pisz; «o czadzie»: *Kedi za prentko zamknë to gas, ruXa še naziwa, to možna išć kaput* Snopki Pisz. (Nm Rauch). KS

ruchać (Z + lit) OWMzach Węg GiZ Pisz Ełk i bl, psn; **1.** «poruszać czymś, też: machać, kiwać» lok. jw. i bl: *v baXerek naküadli lišćuf i ten venġel vüoZili do tëgo i tak ruXali, to še dimnuuo z tëgo* Butryny Olsz, *poZekuje – pyskem ruXa* Bartki Nidz, *"una ñeras tak gZëbZe nogo, tak ruXa, to "un [kot] skocy* Natac Wk Nidz, *šes ogõnem ruXa, kiva* Ogródek Ełk, ● *zag. Wisi chłop na ścianie, A nogã ruXa* [zegar] bl, LitLud 85; **2.** «dotykać, naciskać; z przeczeniem: brać do ręki, manipulować» OW: *to ju tam guãška šikovne i tak musi ryňko tak to vimne troXe ruXac – ñe? – i paX – to uš mlëko leči, ñe?* Kajkowo O, UAM, *nie ruchãj tego zegierka* Tuławki Olsz, KF, *namõZuuã iõ, žebi mõZuuã, iek bi xćãü zaižić do kufra: Ñe ruXãj, ñe tikãj, bo moje uoćko daleko žiži!* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 21; **3.** «wprawiać w ruch, powodując działanie czegoś» Olsz GiZ i bl: *ten kele plompy co za ño tšeba ruXac – to šfenġel* Gietrzwałd Olsz, ● *Nie chciała dziewczynka Matki, lojca słuXac, Musiała ci teraz Kolëbeczkõ ruXac* psn Stef III 91; **ruchany**; Nsg n -e Olsz; **1.** «o ziemi: spulchniona, wzruszona»: ◊ *cim una [ziemia] bëže vëncëj ruXana, tak una [kartofla] še vëncëj rosmnaža, ýenkšë kšì ma* Bzury Pisz, UAM, *smuk – to žemña ñe ruXana* Szyba Ełk; **2.** «przemieszczony, wywieziony»: ● *te grzy to bodoj tam sõ, ñic ñe ruXane jes* Klucznik Olsz. KS

ruchać się (Z + lit) OW Szcz GiZ Pisz Ełk i bl, psn; «zmieniać swoje położenie, poruszać się» lok. jw. i bl: *zump še ruXa* Kalinowo Ełk, *pokšivy še ruXajo, patše co to tyros še bynžë robić* Lipowo O gm. Pietrzwałd, *w starech domach mają jeszcze takie komninki; przy rancie przyziesione są takie frëdzelki; jek tam warzã, to się lod*

ciepla ruchają Tuławki Olsz, KF, *pješćunek tyn ršimo kose pospoūu kole košiska co una še ne ružo* Mazuchówka Giż, przs. *Ruchasz się, jakbyś miał w dupie owies* bl, LitLud XVII 117; ●● a) «energicznie wykonując jakąś pracę»: *no ruχāī ša, gnoju, bo či fcāle ti roboti ne ũbivā* W, SWarm 138, ● *Chto sluży – to musi: Ruchāj sia kitelku kusy* psn Stef RD 87; b) «opuszczając jakieś miejsce»: *Wtedy nie chciałbym się nigdy z lasku ručać, Owszem w nim przebywać i słuchać i słuchać* psn, PF II 574. KS

Ruchajka «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 290. KS

ruchalka «o sznurze z umocowanymi deseczkami służącymi do wystraszania ryb z trzciny»: *trimp i snur to taka ruχauka* [odp. na pyt.: Jak się nazywa u was kij do napędzania ryb do sieci?] Skorupki Giż. KS

ruchelecza lit bl, **ruchelecza** psn; dem lub hip «**ruchla** w zn 1»: ● *Dziéwczyna z Dublina Zionuszek straciūla, Jasiék ji go znaloz, Jidóncy ze muna. [...] Jasiék ci go znaloz, Ale juź nie cały: Sztéry rucheleczi Z niego łobleciały* psn Stef I 68. EG

ruchelek «**ruchla** w zn 1»: *ruχelek kele kapeluša abo kele čapka i kele žakéta* Dłużki O, UAM. EG

ruchelka (Z + lit) W Mrąg i bl, psn, **ruchelka** (Z) Olsz; dem lub hip «**ruchla** w zn 1»: *ruχélke mo brutkân* Maradki Mrąg, *we wūosaχ – ruχeuka* Gutkowo Olsz. (Dnm *rökelke*?). EG

ruchelecza, ruchelka zob. **ruchel-**

ruchenczka «o bukieciku?» bl, Kolb 613. EG

ruchla (Z + lit) W Nidz; 1. «kiść kwiatów, też o bukiecie» W Nidz: *smrožina* [«czerecha»] *carne jągody ma a bžauo kšće, ale do χarbaty te kšatki dobre sò, take ruχle* Jabłonka Nidz; 2. «wiązanka dożynkowa» Nidz: *ten štraus taki to še naziwa ruχla* [odp. na pyt. kwest.] Jabłonka Nidz. (Nm *Riechen*?). EG

ruchlak (Z) Mrąg Giż Pisz; 1. a) «otwór w głębi pieca dla uchodzenia dymu, tzw. czeluść» lok. jw.: *ruχlak – ta dura, co tam s pχeca do koñina leći dim* Snopki Pisz; b) «zasuwa do przymkania tego otworu, szyber» Mrąg Pisz: *ruχlak, šiber tes, tako klapa* [odp. na pyt. kwest.] Kosewo Mrąg; 2. «o człowieku z długim nosem»: *ruχlak, to kedy kto rħau taki nos dūugi* Guty Różyńskie Pisz. EG

ruchlanka lit bl, psn; «**ruchla** w zn 2»: *Otwierajcie wrotä, Niesiemy ruchlänkie Ze šcernego złota* psn, Kolb 95. EG

ruchomy «objazdowy»: *wyćečki, šport byli pši tym, nawet zabawa, øspulno kawa, kaqka, wyščetlano fīlmy, ruχome kino* Purda Olsz. KS

rucianny psn, **ruciany** psn; «zrobiony z gałązek ruty»: *A z lóny góry jodó Mazóry: Jédže, jédže Mazóreczek, Zieże, zieże mój žoneczek, Žonek ruczanny, žonek ruczanny* psn Stef I 57, *I tyś nie pani Co gardzis nami Wsytokie twoje majätności Zionek ruciany* psn IS XLV 172. EG

rucić zob. **rzucić**.

ruczaj psn; «potok, strumień»: *Siostra juz nie wróci z gaju, Moze wpadla do ruca-ju* *Moze pozar wilk* psn IS LIV 200. EG

ruda «rodzaj nieurodzajnej gleby»: *to mužo to nisko jest bželica abo ruda, Kej traši, to bile sūonko to spal'i* Kowalik Szcz. AW

rudaka (Z + PorJ 62) Olsz Szcz; «rodzaj motyki»: *rudaka – χaka co še ruduje* Purda Olsz. EG

rudawisko (Z) O Szcz; tylko *rudo-*; «bagnisko ze stojącą wodą rudego koloru»: *rudożisko to take cervune parowi* Piwnice Wk Szcz. EG

rudawizna; tylko *rudo-*; «o glebie z domieszką rudy żelaza»: *rudożizna to taka cervuna ańi cegua, ŋeurażajna* Lesiny Mł Szcz. EG

rudel (Z + lit) W; Gsg *-dla* «wiosło»: *pojeχalibiχ botam, ale tu rudli ŋima* W, SWarm 138. EG

rudlować (Z + lit) W; *-dr-* Resz; «wiosłować»: *zegeł, to ŋe tšeba rudrovać* Jeziorany Resz. (Nm *rudern*). EG

rudło «wiosło» Gady Olsz. EG

rudować (Z + lit + SDO) W Szcz Mrąg Giż Pisz i bl; praet 1pl *my rudowali* Mrąg, *rudowalim* Pisz; «zmieniać las w pole uprawne, karczować» W Szcz Mrąg Giż Pisz i bl; *mu rodowali take karpi ot χoiny* Mikołajki Mrąg, *tak ten χuop zaχon pracować i pŋe rudować* Bredynki Resz; **rudowany** (Z + SDO) Olsz Mrąg i bl; im. bier.: *ródowane pole* Nida Mrąg, ◇ *nożina to beŋże rudovane i ^uorane potem* Olsz, SDO 78. (Nm *roden*). EG

rudowanie (Z) Olsz Szcz; forma rzeczownikowa czas. **rudować**: *rudaka – ostše na popšec do rudowańa* Orzyny Szcz. EG

rudowczyisko SWM IX, SDO; «rudawisko». EG

rudowina (Z) Giż, SWM IX, SDO; «rudawisko»: *rodóžina – biųo wurudowano* Sądry Giż. EG

I. rudowisko (Z + SDO) O Olsz M; «pole po wykarczowanym lesie wzięte po raz pierwszy pod uprawę»: *ródovisko, to take pole co poródujo, to to samo co novžina* Kobyłty Szcz, *peńki tšeba vyrudovać i jek jus można śać to rudożisko* Narty Nidz; por. **noworudowisko**. EG

II. rudowisko zob. **rudawisko**.

I. rudowizna SWM IX, SDO; «rudawisko». EG

II. rudowizna zob. **rudawizna**.

rudowy «żelazny» Grabnik Ełk. EG

rudrować zob. **rudlować**.

rudy (SWMc) O Nidz Ełk; pośw. tylko w uż. rzeczownikowym; «człowiek o włosach koloru rdzy». EG

rugać «strofować, karcić»: *ja rugam iχ neras, bez gnėwu* Nidzica. EG

rugować (lit) Szcz, psn; «zastępować czymś innym, wypierać»: *tu nam na zal wšėdzie rugują mowę našą a mnożą niemczyńę* Szcz, Bar 53. EG

ruina (Z) Nidz, psn; «o czymś zaniedbanym, zniszczonym»: ● *przen Mości gospodarzu domowy szafarzu, Kaž dać butel wina, bo w brzuchu ruina, Hej kolenda* psn IS LI 592–14. EG

***rujnować** (Z) Pisz, lit bl; «doprowadzać do ruiny, niszczyć»: *šarny tys, teras tak ji[χ] maųo, tlo tyχ žikuf to paralus – kartofle tó rujnujo* Pogubie Tylne Pisz. EG

rukzak (Z + lit) Olsz Pisz; «plecak»: *kobzaųka to na kstaut rugzoka na plecax* Hejdyk Pisz. (Nm *Rucksack*). EG

rulada zob. **rolada**.

I. rum (Z + lit) OW Mrąg Olc, psn; *rum* Olsz; «wolne miejsce, przestrzeń, też o wydzielonym z niej pomieszczeniu»: *to jest ten rum mŋandi [sic!] tańi zabudowańańi, to podwuże śa naziwa* Purda Olsz, *pukrośenka ŋe vzeųy tyle rumu na jizbže* Gady Olsz, *ten caųy rum to kuχńa; pšes* [«dla»] *kogo ja bede naprawać?* Mieruniszki Olc. EG, KS

II. rum (Z + lit) Olsz Mzach Giż Pisz; «mocny napój alkoholowy sporządzany z trzciny cukrowej»: *rom to dobra vutka do p̄jica* Upały Giż, *zrobiwa sobie groku z rumu* Tuławki Olsz, KF. EG

III. rum «zawołanie na konia, aby zawrócił, nawrócił» W, SWarm 138. (Nm *herum*). EG

rumek psn; hip «o butelce rumu»: *Rómek na stoliku, Szabrok na kóniku, Pokochałam ciebie, Panie Jagłóniku!* psn Stef III 18. EG, KS

rumel (lit) W; Gsg *-mla* W; «wiejska zabawa połączona z różnymi atrakcjami»: *pódziewa na ten rumel we wsi; je tam karuzela ji rozmaite budy; grają tam też na lajerkastach* Tuławki Olsz, KF. (Nm *Rummel*). EG

rumianek, rumionek (Z + P + lit + SWM XI) OWM i bl, psn; *rumianek* OWM, *rumionek* W Szcz Giż, SWM podaje postać literacką; *rumie-* Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk; **1.** «*Matricaria*, roślina zielna o liściach pierzastych i biało-żółtych koszyczkach kwiatowych, rosnąca dziko i uprawiana ze względu na właściwości lecznicze, rumianek szlachetny, rumianek pospolity; też o częściach tej rośliny: koszyczkach kwiatowych, łodygach» OWM i bl: *romńianek, rónianek – baue k̄yatki, a ɯepki zoute* Dąbrówka Pisz, *rumnonek – to jest do lekarstfa do arbaty, to na dobrej roli to rośnie* Kobyły Szcz, *teja ci z ruńenku ci ɯafermencu* [sic!] Skop Giż, *Uwila wianek z siedmiu rumianek, Zabrala jej go woda* psn, LitLud 62, ● *rumianek ten ɯiki nie puɯnie* Wrzesina Olsz, ▲ *pieski rumianek* O Szcz, ~ *rumianek psi* Szcz Mrąg Ełk «*Anthemis cotula*, roślina zielna o pierzastych liściach i białych lub żółtych kwiatach ujętych w koszyczki, rosnąca jako pospolity chwast, lekko trująca, rumian psi»: *to p̄sęski rumianek, a ten to riɯt̄cny to puɯnie jak rozet̄s̄yć* Piwnice Wk Szcz, *psi ruńenek i dobr̄i* Grabowo Mrąg; **2.** «napar lub herbatka z suszonych koszyczków tej rośliny» Olsz Szcz Giż Ełk: *noği opk̄uadać ruńónkem* Ryn Giż, *ɯouarni – rumnanek – ked̄i februje, ma goron̄cke* Butryny Olsz. EG, KS

rumianić się psn, **rumienić się** psn; **a)** *rumianić się, rumienić się* «barwić sobie różem policzki» bl: *Choćbym ja się rumianila I nadrumianila Już nie będe teraz taką Jakąm pierwej była* psn, Kolb 295; **b)** «o policzkach: czerwienić się»: *Twoje <lipki> koralowe, Twoje <licka> rumianowe. A cemze się rumnieniły, Kiedyś jesce wdową była?* psn, Kolb 220. EG

rumianny psn, **rumiany** (lit + SWM VI) O Olsz, psn; **1.** «mający rumieńce, zaróżowiony na twarzy» bl: *Wzrostu niedużęgo, Licka rumniannęgo, Jest lóna podobno Kochania mojęgo* psn Stef III 15, *Przyjechał do niech młodzieniec, Lone nie wiedzą skond on jest, Bzieluchny rumniany, Kostownie przybrany, Krystus Pan* psn IS XXV 91; **2.** *rumiany* «czerwony» O i bl: *Słonce sienga drzew, rumiane jak krew Krwawo lunó gaj ozlaca* psn IS LIV 200; **3.** «przypieczony na ogniu, złocistobrązowy»: *zobãcz, czy ta psieczonka w bratfãnie w psiecu je już rumnanã* Tuławki Olsz, KF. EG

rumiano (SWM VI) O Nidz; «o barwie zorzy». EG

rumianość «o rumieńcach»: *Napuchas się ziela zielonego, Napatrzys się licka rumiãnego. O, cóz mnie <tez> z twojēj rumiãności, Kiedy na [sic!] nie mám do ciebie wolności* psn, Kolb 146. KS

rumianowy «**rumianny** w zn 1»: *Ludzie mówią: odrapana, W mojem sercu ukochana. Twoje <lipki> koralowe, Twoje <licka> rumianowe* psn, Kolb 220. EG

rumiany zob. **rumianny**.

rumienek, rumienić się zob. **rumian-**.

rumienidło psn; «róż na policzki»: *Przedoj Jasiu bylki i przedoj koniki I kup kaste mydla i rumnienidło* psn IS LIX 218. EG

rumioneczek SWM XI, psn; hip «**rumianek** w zn 1»: *Przyleciol gawron Przed Elbingów dom Łusiad w logródeczku Drobnem rumioneczku Rozszerzul łogon* psn IS XL 159. Uwaga: formę *rumianeczek* w SWM uznajemy za błędną. EG

rumionek zob. **rumianek**.

rumionik (Z + SWM XI) Olsz; «**rumianek** w zn 1?»: *rumiõnik to je ot chorobuf* Purda Olsz. Uwaga: formę *rumianik* w SWM uznajemy za błędną. EG

rumny (Z + lit) W Giż i bl, psn; **1.** «o ubraniu: obszerne, luźne» W Giż: *uobleka je nã nego dość rumnã, tak χipko z ni ñe virošne* W, SWarm 138; **2.** «niezabudowany, pusty» bl: *Pytamy was, landwerowi, Cyście brata nie widzieli. [...] Trzeci mówi: w rumnym polu Trzyma główkę na kemnieniu* psn, Kolb 393. EG

rumor «łaskot, łomot»: *tak zrobźuũ śa duży rumor f tẽm domie* Butryny Olsz. EG

rumot (Z + lit) W; «hałas, łaskot, stukot»: *to śa garnek rozbźiu, to śe ròmot stau, to lis ućek* Unieszewo Olsz, *ñe rãpta takygo rumotu tam pšepixãnam myblũf, toć możeta to čiši robźić* W, SWarm 138. EG

rumotać (Z + lit) W; praes 3sg *rumoce* Olsz; «hałasować, łomotać, stukać»: *jẽno ras suuxajõ taki burgot v budunku, f sklepśe rumoce* Butryny Olsz, *rumotãũ do żyvži śũĩśada, ale ñixt mu ñe rostfozũũ* W, SWarm 138. EG

rumować (Z + lit) WMzach Pisz, psn; imp 2pl *rumujta* W; **1.** «ustąpić skądś, opuścić jakieś miejsce, też ndk.?» Olsz Mzach Pisz: *tak ruska starcizna widaũa [wojsku] nakas žes sto metrõp na pole rumować* Jabłonka Nidz, *muśeli rumować ź Żelbarka Wielbark Szcz.* ● *przen musiwa rumować mniejsce nã młodszech* Tuławki Olsz, KF; **2.** «usuwać coś, opróżniać jakieś pomieszczenie, uprzętać» W Pisz i bl: *rumujta te pšedne uãfki nã luži starszyx* W, SWarm 138, *gospodaš rumowau kuĩam xłẽf* Pogubie Tylne Pisz, *Bocian stoły powynosil, Do tańca rumuje* psn, PF II 570. (Nm *räumen*). KS

Rumówki «nazwa pola» Rasząg Resz, Sien 277. AW

Rumuniak pejor «Rumun»: *te Rumunjaki ućekãli aš strax, Francuzi ñe Olecko.* AW

runać (lit) Ełk, psn; praet 3sg *runialo* (w rymie) bl; **1.** «upaść z hukiem, zwalić się» Ełk i bl: *Jedna kulka wrzańnie w ciało Gdy u ziemie runie trup* psn IS LXXX 274; **2.** impers «rozlec się głośno i nagle, trzasnąć, huknąć» bl: *Zagrznialo, runialo W Betlejem w ziamni, Nie buło, nie buło Józefa w domu* psn Stef II 122. EG

runcle (SWMa) Mrąg Olc; «zmarszczki». (Nm *Runzel*). EG

runda (Z) Nidz Giż; **1.** «porcja alkoholu wypijana jedna po drugiej, fundowana wszystkim po kolei przez każdego z pijących» Nidz: *un śe spitau, cy on by ñe muk s niĩni jedno runde vypić, a oni muvil'i: jo, kedy ty vidas runde, to mõzes z nama pic* Łajs Nidz, ● *przen viržnou tego gbura co kole nego śižau f pisk i muvzi: ja tako runde vidaje, to je moja runda* Łajs Nidz; **2.** «obejście czegoś dookoła»: *v noci ja co gožina to jedno runde [zrobiłam, dopisek eksploratora], tšista võ'dakõf na jutro mogua dać špecijãlne na te vẽgože* Siedliska Giż. AW, KS

***rundować** «dokazywać, psocić»: *s počontku to śe muśauam fest jadoźić, boby te caũo śkoue rozvejdovali abo rozebrali; rundujõ, špukujõ* D Wólka Resz. AW

runkiel m? f, **runkla** (Z + lit + SWM XI) OW Szcz Mwsch, psn; ro- OW Szcz Mrąg Giż Olc i bl, ru- (w tym ró-) OW Szcz Mwsch; **runkiel** f W Szcz, **runkla** Resz Szcz Mrąg Giż Pisz, większość zapisów nie rozstrzyga formy Nsg ani rodzaju gramatycznego; pełny wykaz form: Nsg Ø m? f? O Olsz Mrąg Pisz, -a O Olsz Mrąg Pisz, Gsg -i W, NApl -e O Olsz Szcz Mwsch i bl, Gpl -ów Olsz Mrąg, -i Olsz Mrąg Giż; «burak, zwykle pastewny lub cukrowy, sp o buraku ćwikowym, też coll?»: *runjkel rośnie nad źerńo, burak v żeńi* Giętkie Pisz, *buraki po mazursku śnutka: cerwona to snutka, bjaŭa no to rōnjkla – po niemiecku runjkel* Mrągowo, *to muwili ɸso runjkla abo pastewne, abo oɸte; cukrowa runjkla ib, rōnjkla to lo bidŭa, bzaŭa cukrupka* Grabowo Mrąg, *buropki pšet krowi – runjkle* Samborowo O, *cukrupki to tu gadajo polske, a mi muwili cukrowe runjkle* Rybno Mrąg, *z runjli ważili to żirop* Polska Wieś Mrąg, *motika do plecã rōnjli* Olsz, PorJ 62, 245; ● *runkle chudobne, cukrowe, pastewne, ~ biale, żółte, ~ dla bydła, przed krowy*. U w a g a: SWarm podaje hasło w postaci (ta) *runkel*. (Nm *Runkel*). AW, KS

runklana coll (Z + SWM XI) O; «o liściach buraków pastewnych»: *runjklona tak to od burakuf te listi, še porżne z kartofloma ji też z otremboma i še im daje* Dłużki O, UAM. AW

runklica coll (Z + SWM XI) Resz; «o liściach buraków pastewnych»: *krowi to dostano šečke z rōnjklico ji z bruksu i do tego ješčce na noc šana* D Wólka Resz. AW

runklisko «pole po wykopanych burakach»: *rōnjklisko – tam gže rojkel byŭa* Kobyły Szcz. AT

runklowy? «o chlebie: upieczony z wysłodków buraczanych»: *Boże, ach mój Boże z nieba wysokiego Nie doj nam doczekać chleba ręklowego* psn IS CXXIII 33, 34. KK

runko hip? «runo» pow. Nidzica, SWM IV s. 154. EG

runo (SWM IV) Pisz Ełk Olc i bl; «świeżo ostrzyżona wełna owcza, też: wełna uzyskana z jednej owcy»: *pańentam, jak moja matka moŭiŭa, caŭe runo zdjenam s tej ŭofcy* Mostoły Ełk, SWM IV s. 153, *jag dobra ŭofca, to duze runo veŭny zdyjmo* Orzysz Pisz, ib; ● *runo jesienne, wiosnowe*. EG

rup, I. rupa; *rup'* «robak pełzający»: **a**) «gąsienica motyla»: *rupš i z rupša še zrobi mentelek, nańeše jajuf, z niŭ liški še vilejgno* Jabłonka Nidz, *mantelki, jo, matilki, to tako roupa, tako kapsel, tako pupa, ona s tego wyjże* Pustniki Mrąg; **b**) «glista? (tu jako wyzwisko)»: *Dla ciebie dziewczyno dla ciebie jedynie Dla ciebie serce me Jo ciebie stary rupsie Jo ciebie mom tra la la* psn IS LXX 246. (Nm *Raupe*). EG, KS

II. rupa «stara krowa»: *pużes af – rupo – pużes af* [o pędzeniu krowy] Dąbrówka Pisz. EG

rupić impers «nie dawać spokoju, dręczyć, trapić»: *jedan łogrodnik krãd ksian-dzu kokoszy. Ksiõndz ziedziãł, że kokoszy ginõ, ale nic nie móziũł, bo myślał, że to głodny zrobziũł. Dopsiẽru kiedy mu zginõł nãlepszy kur, zaczołto go trocha rupsic* W, Stef OK 6. EG

rura (Z + P + lit + SWMc) OWM i bl, psn; Gpl -ów Olsz Nidz Giż; **1.** «przewód, kanał w kształcie walca służący do przeprowadzania»: **a**) «cieczy, płynu» O Olsz Mzach Ełk i bl: *zumpowata to jes mokro żemna, gže take żemne panujo to mušo pšic rury, musi bic otŭut* Wipsowo Olsz, *f krype vode puščo še ruo, a u gburõf to f koryta* Lichtajny O, *w tej orrze drugiej jest kubelek dŭgosc i metra, i ten kubelek będzie wpuszczany do szrodkowie rory wdoł, i tam pracuje maszynia na dworzu [...] i co parę minut wychodzi*

wytrysk ropy Klon Szcz, P 5, 29, ● *druzi buduju bes okapu, jak jest z okapem to nie potęba tyx ruruf od descu* Gardyny Nidz; **b)** «powietrza, pary» OW Nidz Giż Pisz: *ruske komnini, ruske runi maju źwirki; komninoš wejže na daχ ji čiši komnin, a jek so źwirki to nie* Pokrzywy Olsz, *ten nieχ robi žetš ji ten žetš iže ruro* Sucholaski Giż, *róra wyprowadzilem s pieca bes sciana na dwór a dach pokrylem tšczyno i słomó* Gryźliny Olsz, P 3, 8; **2.** «w konstrukcji studni: szeroki pierścień, krąg, cembrowina» Olsz M: *z ruruf, jeden krołk na drugého to studňove krołgi s cimentu* Skop Giż, [cembrowina] *z drevna, teras to z ruruf cémantovyχ, murovanyχ, pšut to z boluf* Butryny Olsz; **3.** pejor «o człowieku»: **a)** «mało energicznym, powolnym»: *ale z ciebbie to rura!* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Proso do domu swojego, A proso przez nas ucciwie* Wsystko, *co zyw je* [kłaniają się] *Na wódki baryłke i jedno, i drugo [...]* *I na tego kura, Co z niego rura* oracja, Mał III 104; **b)** «który nic nie umie zrobić» Maruzek O, SWMc 76; **4.** «o lufie broni palnej»: *moži žilk: braće koχany, jakem go χcau zješć, tak on* [jeger] *wžou on do reŋki tako rure i duzim guosem dmuχnóu w nó, to mi tak oci zasipaou com nic nie žižau* Jabłonka Nidz. AW

rurać się pejor «robić coś powoli, grzebać się (wg obj. KF)»: *ruráš ji ruráš się ji ni mozesz się wyrurać* Tuławki Olsz, KF. AW

rukra (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz, psn; Gpl -ów Mrąg; **1.** «przewód, kanał, czasem cienki lub krótki, w kształcie walca służący do przeprowadzania»: **a)** «cieczy, płynu» W: *u nas to pšegonkuf byuó maou, bo tu fšenže só rurki pokuąžone v žemni* Wipowo Olsz, *rurki łod centryfugi się pozatykały ji mleko dobrze nie leci* Tuławki Olsz, KF; **b)** «powietrza, pary» O Olsz Szcz Pisz: *benže mur stážany, veźnem na putory ceguy, benže jedna caou pouožuno, potem pšenc centymetruř nie – benžem mužić požetše, [tzn.] take rurki bendo vuožune do trympla* Smolonek O, *spróbuř tę rurkę przedmuchać; może to co w ni je wyleci* Tuławki Olsz, KF; **c)** «czegoś sypkiego» Nidz Mrąg Giż: *žurki co zboze vilatuje, kapše v rurki i leči v žem* Gawliki Wk Giż; **2.** «o człowieku chudym» bl: *jedan gruby, drugi rórka* psn Stef II 118; **3.** «niewielki walcowaty, wydłużony przedmiot mający różne zastosowania»: **a)** «trzciniowa cewka w czółenku tkackim»: *counek, a tedi ta rukra to cępka* [odp. na pyt. kwest.] Zalec Giż; **b)** «narzędzie do wymierzania kary fizycznej»: *nas rektór nel'i rurki do bzića* Jedwabno Nidz; **c)** «rodzaj pancierza, kokonu»: *rosufka, šproki (f takij cyfce, rurce), vóžož* [odp. na pyt. o robaki używane jako przynęta na ryby] Dorotowo Olsz; **4.** «o części pieca kuchennego przeznaczonej do pieczenia potraw?»: *rukra – szabašnik* [obj. eksploratora] Ryn Giż. AW

I. rus «o chorobie pszenicy, śnieci»: *na pšeniće to jest rus – take saže čarne* Bredynki Resz. (Nm Russ). KS

II. Rus (Z) Mrąg Giż Pisz; pośw. tylko pl; Npl *Rusi* Mrąg; «Rosjanin, też żołnierz Armii Czerwonej»: *tu mi bili f pokoju aš pšišli Ruši* Dobry Lasek Mrąg, *tfus buu jek Rusi bili v roku štržešći pχeńć* Spytkowo Giż, *nelim jauóvice čelno, to Ruski nama* ^uostažili, *to poličisty móvi co do souťysa* ^uoddać, *co Rusy nam veznó* Kwik Pisz, ● *po Rusaχ* [którzy zniszczyli lub wywieźli maszyny] *to miňouli na zamaχ, to casem esce ktoś ma* Szymonki Giż. (Nm gw. Russe?). AW

rusak (Z + lit) Olsz; «duży nóż, zwłaszcza kuchenny»: *wyćognou s χolewy, ze skožni rusok i muži: tera oddaj pšenunže* Pokrzywy Olsz, *jeno ras ona jiže, zavoua, niχt še ne odziva, rostfoži žviže, jiže do uška, ma taki duži rusak ji buχ* Butryny Olsz. AW

Rusek (Z + P + lit) OWM i bl; Ipl -oma W; «Rosjanin, też o żołnierzu armii rosyjskiej lub radzieckiej, czasem coll» OWMzach Mrąg Pisz Olc i bl: *z ruskiej armij[i]*

pozostało tam w tych borach [...] czterech dezertarów, jeden Kozak, jeden sybyrak, jeden rusek z Moskwy i jeden litwin ze Żmudzi Dywity Olsz, P 4, 51, mogo ruwnak Polaci rozumieć, toć se cwońjek z Ruskami zmuwiiu Gardyny Nidz, pżersy wojne tom buu jak Ruski u nas byli do pospouu styrnaśce dni, byl'im do pospouu z Ruskami Jabłonka Nidz, byu Ruskom pospuśny, to maū dobże, dostali my jeśc Stawiguda Olsz, pšeśceñuf nikt nie ma, bo pozaberali Ruski fšo Dobry Lasek Mrağ, do pomocim maū Polskëx, Ruska jednego i Francuza Mikołajki Mrağ, kto dumaū, ze z Ruskem wojna beñże? ib, ▲ Biały Rusek «Białorusin»: a mi neli nevolnika – to buu Bžãu Rusek i mi go patšili tak jek cwożeka Dłużki O, UAM; ●● «przedstawiciel władzy radzieckiej» Nidz Mrağ Giż Pisz: te tutaj tereny co sò do Polski, pañe, a na Litpśe to Ruski sò Bartki Nidz, a potèm z Varsavy bym pojeśaua za «Odro pod Engelcika, a pod Ruska tès nie Pogorzal Wk Pisz, ja byua pot Ruskem φ Królëpcu tši rokì Sucholaski Giż, sfojò zune dopżerò mug dostać spot Ruska Pogorzal Wk Pisz, v lagże byua za Ruskuf i chożeje do žiša Nida Mrağ. AW, KS

Rusin (Z + P) Mrağ Olc; Npl -y Mrağ; «**Rusek**»: i Rušiny ježžili i kradli, to jest niewypòżeżuno żeć – co «uni wytpażali, a co luži nabžili Śwignajno Wk Mrağ. AW

ruski (Z + P + lit + SWM XII, PorJ 61) OWM, SWM XI, psn; Gsg f -é Mrağ Pisz, Gpl -éch Giż; ogp OWM i bl: nam śnesno jak usyysalim ruskom mowe Olecko, koñčyne to my jednego roku ruskom mēli Pietrzwałd O, «ot curki monš za Udrow ruskej štrfše Rybical Giż, [owies] taki maluški, čorny to byu ruski, on byu dobry na futer Pietrzwałd O, wiedzieli, że rabusie litwiny z temy ruskiemy dezertaramy nocamy chodzą rabują i nawet zabijają ludzi Dywity Olsz, P 4, 54, to uni ne so jak te ruske ortydoksy tylo se zovžò filipuny, po rusku i po mñecku i po mazursku [mówią], ale oni se tšimajo sfoji ruski movy Ukta Mrağ, do tej izby ta cegua to s Polski wiżezona za ruskego žendu Maćice Szcz, ● ksonc proboszc Szulc zapytal sie mie na lekcyi ze katechizmu, to ja niedobrze mu odpowiedzal, to mie zaraz ze szkoły wypędzil i powidzial, że jestem ruskiem Polakiem Klon Szcz, P 5, 5; **Ruski** w uż. rzeczownikowym (Z) OWM, psn; **1. Ruski** «**Rusek**, też coll» Olsz Mzach Mrağ i bl: ja φ tamto wojne maū na koñcu jednego Ruskego do roboti i dwòx casem Bartki Nidz, z Ruskim pañe se można zmówić, to se zmòžili, naucyli se pañe ib, jek Ruski pšyset na ten las, to las byu styjenty prec, a kazau krul kopać i śac gże, ról rozrabać Śwignajno Wk Mrağ; **2. Ruska** «Rosjanka» Mrağ Pisz: jek ja suysaua, co žatki povadali, to neñeckì król nau Rusko Gałkowo Mrağ; **3. Ruskie, Rusczy** «Rosjanie, też żołnierze armii rosyjskiej lub radzieckiej» OWM: Ruske so staròvery, a to se nazyva filipony Gałkowo Mrağ, kosa i šerp, ale my maūo co znałim, teras u Ruskëx tom poznali, dali nama w lagże, bo so nauozone śešpani žnqć Orłowo Giż, byuy zabudowne uadne i Ruske take wélge sklepy popařili Idzbark O, aj, Polske to byu gorše jak Ruske Stryjewe Resz, Rusczy – zabrali koñe, wozy, obleki i nago každy zostau St Kaletka Olsz; **po rusku** (Z) OM, **z ruska**; «w języku rosyjskim, posługując się językiem rosyjskim»: my tu mamy takego kśeža, co on fšystko rozumie po rusku Lipowo O gm. Pietrzwałd, ja to jus od bžedy po rusku tys troxe uñauam Olecko, toć ja po rusku ni moge, aby po neñecku i po polsku Nidzica, z ruska zwał mie potem na tej posadzcie „objeszczykiem” Dywity Olsz, P 4, 49. AW

rusy plt? «?»: A łona ryby gotuje, A lon swe rusy smaruje psn IS LXXXIX 311. AW

ruszać (Z) Olsz Pisz, psn; 1. «dotykając, zmieniać położenie czegoś» Olsz Pisz: *to my mužilim buterfaska; i pšyže taki žešχ fsažony, co može tak tym tšunkem rušać, tak še tamuj bžije, to še masųo zrobiš* Skajboty Olsz; ●● z przeczeniem «zaczeplić, też: atakować»: *Porvaŭ žilk barana, Ovžecki ne rusau, bobi še zmorusaŭ* psn; 2. «rozpocząć wędrówkę, jazdę, wyruszać»: ● *Co bi to na šf'eće buųo, Žeby nos ne stauo? Dla ty myšli fšystko mniųo Rušam f komniin śmaųo* psn; **ruszany** im. bier. w zn 1: ◇ *ta ripka beňže pšicepχuna tys do śnurka i tēn śnurek beňže reňko rušani, co ta ripka maųa skâce f tej vože* Biała Piska, UAM. KS

ruszać się (Z + lit) W Nidz Mrąg Giż Pisz i bl; 1. «wykonywać ruchy, poruszać się» lok. jw.: *weňžože te duųge – on w wože χoži i še ruša* Bredynki Resz, *ja sųasaŭ jek iže zmora, abi še bauki rusau, a nič ne židać biųo* Więckowo Nidz; 2. «być podnoszo- nym, przemieszczanym»: *dugovali i dugovali, a kamnaŭ fcåle śa ne rušau* W, SWarm 27; 3. «robić zamieszanie, ferment»: *teraz znów się pocynają rusać i urządzają po na- sych niastach ferzamlunki* bl, KN IV 296. KS

ruszenie (Z) O Mzach Mrąg; «o paraliżu»: *roséne dostou* [odp. na pyt. kwest.] Szymany Szcz. KS

ruszt, ruszta plt zob. **rost**.

rusztunek (Z + lit + SWM I) W Nidz Giż Pisz Olc; *re-* (w tym *ré-*) W Giż Pisz Olc, *ro-* Nidz; 1. «rusztowanie nad klepiskiem, sąsiekiem, też: miejsce nad tym rusz- towaniem» Nidz Giż: *reštunek kedri nat klepiskem* [o miejscu, gdzie się kładzie zboże] Skop Giż; 2. «prowizoryczna konstrukcja pomocnicza stawiana przy wznoszeniu bu- dowli» W Pisz: *jek budovali koścōŭ v Gėtkože, to zuāmāŭ śa restunek. Spadli dvanāšće χuopōf: mulaže i hantlagri* Gutkowo [Gietkowo] Olsz, Stef JPW 10; 3. pl? «rodzaj rusztu do suszenia lnu»: *byže zažezōny do lnu terća, poustažany na rystunki na wondo- le, pot nem beže sųaby ogeň зробžony* Olecko. (Nm *Rüstung*). KK, AW, KS

ruszyć (Z + P + lit) OWM i bl, psn; 1. «zmienić położenie czegoś» W Szcz Elk Olc i bl: *Sześć par koni zalożyli, Smoka z miejsca nie ruszyli* psn IS DXCI–XXV 47, ● przen «wstrząsać, poruszyć»: *Bzij Jezu w syrcie moje, rus moje sumninie, Za niesprawiedliwość moje, lez wylał strumninie* psn IS III 456, ● *nā ruš tfojŭ muzgožicŭ, može cūš vimišliš* W, SWarm 86, ● *Chociaz ten śpiew polski polskośc budzi W duszy Niemiecka ustawa, Niemiecka ustawa prawna go nie ruszy* psn IS XXVI 99, ● *fraz nie ruszyć palcem* «nie wykonać żadnej czynności, nie zdobyć się na żaden wysiłek» Olsz: *ti nie bendziesz brukował palcam ruszyzc i bendziesz dobže naszwiezcu bes pra- ci żył... a twōje dziezci bendom na koszt Panstwa kształconie* Szczęsne Olsz, P 2, 16; ●● z przeczeniem **a** «wziąć do ust, zjeść lub wypić» W Olc i bl: *žiśai žleba bes po- māski nižt ne ruši, dāvni jėdli fšisci suži χlyp* W, SWarm 117, *Ach wielebny szatanie, puść mnie do białki, Juž ja na žyciu nie ruse gorzalki* psn, P 6, 4a; **b** «zaczeplić, też: zaatakować» Szcz Elk i bl: *Mańek, Mańek, ne rus psa* Opaleniec Szcz, *pšes ne rusy cųeka* Szyba Elk, ● *Przysięgam ci na duszę Ze jo ciebie nie ruszę* psn IS LXXXIV 287; 2. *impers* «sparaliżować» OWMzach Mrąg Giż Pisz: *to na pravi bok casem rusi* Rybno Mrąg, *rušiuo go, χori bių f śpīталu* Wesołowo Pisz, *starygo Pikāča rušiuo i fcåle gādać ni može* W, SWarm 138; 3. «rozpocząć wędrówkę, jazdę, wyruszyć»: *Kto chce wzniećić radość w duszy Ten niech latem w pole ruszy Tam poczuje się jak w raj* Gdy skowronki zaśpiewają psn IS XXVI 99, *jazda! zavouāŭ i paŭknŭŭ batam, a końe rušili jek śālune* W, SWarm 109; 4. *fraz ani rusz* «o zupełnej niemożności działania, w żaden sposób,

žadną miarą» W i bl: *kiedy to teraz bez mniamczyzny ani rusz – nawet nie przyjną* [do szkoły], *kiedy chto ni może dobrze po mnieku* W, Bar 47; **ruszony** (Z) Olsz Mzach; im. bier. w zn 2: *žona pomaruja paraližam rušona* Purda Olsz. KS

ruszyć się (Z + P + lit) Olsz Szcz Giż Pisz Olc, psn; inf *ruszec się* Giż; **1.** «wykonać ruch, poruszyć się» Olsz Giż Pisz Olc i bl: *tknęo go, co še ne może ruséc* Giżycko, *ne rusuų še, as zuapauų, co to za dobry kot* Tuchlin Pisz; **2.** «rozpocząć wędrówkę, jazdę, też: opuścić jakieś miejsce, wyjechać» Olsz Szcz Pisz i bl: *Licho droga, jo ni moga Z błota wyjechać [...] Nicht sia nie ruszy, Až zietrz wysuszy* psn Stef I 230, *to je naszā lojcowizna ji jā się stąd nie ruszę* Tuławki Olsz, KF. KS

rut «dawna jednostka długości, tzw. pręt, też o przyrządzie mierniczym?»: *na ruti mėžili žemnie, rut to buųo dwažėsća butuf mi še zdaje* Gryźliny Olsz. (Nm Rute). AW, KS

ruta SWM XI, lit bl, psn; **1.** «roślina o podłużnych liściach i żółtych pachnących kwiatach, też o gałązkach tej rośliny» bl: *A w niedzielę w minuty, Poszło dziewczę na ruty, Miała z sobą złotą mić, Zasiadło się wianki wić* psn, Sien 269; **2.** Ruta «nazwa krowy» bl, Wisła III 564. Uwaga: znaczenie «mirt» w SWM okazało się błędem materiałowym. EG, KS

rutag «dzień wolny od zajęć»: *Gdzie rutag majó, Tam psianknie grajó, Tam też dziewczanta Zielgo radość majó* psn Stef III 47. (Nm Ruhetag). KS

rutbarż «o okoniu»: *okuń abo z žiki abo z wodi i w možu ten rutbarś, to także beńže naziwani* Głodowo Pisz. (Nm Rotbarsch). AW

rutbeza (Z) Giż; «miotła z różg brzożowych»: *rutbiza, drapała* [odp. na pyt. kwest.] Sądry Giż. (Nm Rutenbesen). AW

ruteczka SWM XI, psn; hip «ruta w zn 1»: *W logródku go schowała, Drobny rutki zasiała. Rutko, rutko, ruteczko, Rośnij ty też wysoczko!* psn Stef I 22. Uwaga: znaczenie «mirt» w SWM okazało się błędem materiałowym. EG

rutka SWM XI, lit bl, psn; **1.** «ruta w zn 1»: *Cyt najmilsza, nie płacz, Wianuszka nie żałuj, Uwij sobie z drobnej rutki Mnie stary podaruj* psn, Sien 267; **2.** Rutki «nazwa pola» bl, Mał III 184. Uwaga: znaczenie «mirt» w SWM okazało się błędem materiałowym. EG

rwać (Z + P + lit + SWM IV, Fal PST II) OWM i bl, psn; praes 1pl *rwie* Nidz, *rwiewa* Olsz, praet 1pl *my rwali* Szcz, *rwali* Szcz, fut 1pl *będziem rwali* bl; **1.** «ciągnąć, wrywać, zrywać» OWM i bl: *i tedy uępi mǎ i tedy brunatne to cas go rwać i φ snopuski żónzac i ustażac na polu po pu kopi i po koęe* Krutyń Mrağ, *bo kačka to ona želiska tak sama ne rve tile* Dłużki O, UAM, *kořatkuφ pšed bapke posuą rwać* Wierzbowo Nidz, *bo jedno drzewo lojczulek zawdy ná niego logániál i náma nie kázál z niego rwać* W, Bar 49, *a co do zebow, to tak było: lekarzy nie było, dentyści też nie było, ale byli kowale zwanie znachory i cy wyczągali i rwali zęmy* Klon Szcz, P 5, 68; **2.** impers? «przerywać, rozrywać»: *baveuni muk kupśić, bo jek veuna na veune, to muvžili že rvaųo* [o niciach osnowy i wątku] Dłużki O, UAM; **rwany** (Z) Olsz M; im. bier. w zn 1: [len] *to buų rvany, vyderty, f snopuski vúnzany, co tak uopsėx* Orzys Pisz, *◇ zaseje, tedi go muśi opřóuć, jek dožeņeje to beńže rwany* Szczytno; **rwać** w uż. rzeczownikowym w zn 1: *on buų taki uakumi, Kedi najuų tyx šurkuf, tyx žecuf do žišnuř rwać, to mušeli mu spšivać i gžizdać, žebi žodnu žišni do gambi ne vžili* Butryny Olsz. AW

rwać się (Z + lit) Olsz, psn; 1. «ulegać przerwaniu lub pęknięciu, rozrywać się» Olsz i bl: *iek napšendli, to zmotali na motožidle, f pasma popšekruñcali provuskem, vivážali ta pšenža i uusušili i uurižili, cobi buua štivnã i guãtkã, cobi še ñe rvaua* Białystok Olsz, KN III 211; 2. «usiłować gwałtownie»: a) «opuścić jakieś miejsce»: *plewami načerou, tak ju počerou, a koza rvaua še od bólu tak duugo aš učekua, on za ño i lecaua do lassa i wlecaua w žilčo dure* Purda Olsz; b) «dostać się do kogoś lub czegoś» bl: ● *przen Ach jakeš mi przychylna byla Jak pragnie serce twoje mnie Tak sie tež dusa nakloniala Wsystko me sie do ciebie rwzie* psn IS LXXV 260. AW

rwanie (Z + P + lit + Fal PST I) W Mzach Ełk; forma rzeczownikowa czas. **rwać** w zn 1: *terãš koždi gospodãš tilo ze sfojemi lužami uobrabžã len, 'ale pšyrvuŷ to sobže pomãgali, do rvañã to žyŷka gospodãš posuãu drugemu* Białystok Olsz, KN III 211, *to bylo nawet bezplatnie rwanie zãbow, tylko byla potrzebna znajomosc* Klon Szcz, P 5, 68. AW

rwetes ogp: *dopiero się ale rwetes u Piskowskich zrobił* Maz 1938, 39. EG

ryba (Z + P + lit + SWM X) OWM i bl, psn; Gpl rybów O Olsz M i bl, ryb OWM i bl, Dpl *rybam* Giż, Apl *rybów* Nidz, Ipl *ryboma* Mrąg, *rybami* Olsz Giż Pisz Olc; 1. zwykle pl, czasem coll «zwierzę kręgowie żyjące w wodzie, oddychające skrzelami, mające płetwy i wrzecionowate ciało pokryte łuskami, także rodzaj pożywienia lub potrawy» OWM i bl: *tutaj sò ryby: ščupãk, lèn, okònek, lešč, veŷgoš, pŷotka, karaš* Smolonek O, *rak ñe nalezy do rybuf, on iže tyŷkem* Maćice Szcz, *ta ryba esce zyje, pšurka žožò* Jabłonka Nidz, *u ryby skšele* Sucholaski Giż, *vyčuŷ dure do rybuf žeby rybi še ñe zatŷnël* Ruš Mł O, *te, co ryby vyjadajo s teŷ bagnòf, to so te čaple* Lipowo O gm. Waplewo, *ribi majo tako ikre f sobýe, to s ti ikri vipusco i so muode* Nida Mrąg, *tedi od marca pšurže zãkãš, ot pŷentnastego marca, bo una do čezbi še zbiro, rba čece* Rybical Giż, *to dŷzewo co to lezy, to jes um, to jes to mjejsce co še ryby ñeskno* Jabłonka Nidz, *oñi te ryby guusyl'i drewnãnyñi muotkami* Snopki Pisz, *tak reŷkò nařitali ribup šiua* Mrągowo, *kej dužo rybòf še zuapauo to my tem kašorkam vyberali ryby* Dorotowo Olsz, *pševažne řitava punevutkami nocami ribe* Pasym Szcz, UAM, *žaki to so zvyčajne na grubo rybe, na lyna, na ščupaka i na veŷgože* Dorotowo Olsz, *tedi te gospodãže řceli prawa od wodi, co mogli ribi řitać* Babięta Mrąg, *še pojeřauo do Źelbarka, to še ribup kuřiuo jãkix řcau* Maćice Szcz, *Židi najýencyj to lubil'i kupać te ribi, jažž* Nidzica, *na vesele keubasy narobžone i žino, i vutke řuopy i klopsa, ribi i menso pšečone i ešce kofy ros* Zdory Pisz, *ja ribuf ñe lubiuo tak, ñe mam smaki na te rby* Gryźliny Olsz, *to rozmajita rba, jene bẽndu smazune, silava bẽnže vẽnzunã, veŷgořž bẽnže vẽnzunu* Mikołajki Mrąg, UAM, ● *bo ja z rybò zrošñony ji z vodò* Zgon Mrąg, ● *ja ribi řitaua, po ribař řožiua* Łatana Mł Szcz, ● *fšo pan tam znařže: ožoŷ f kañeu, rba, žñija, jestšemy, potem lišće, šlẽbro, zuoto, take s kañeña* Maćice Szcz, przs. *ryb pięcioro, a zupy jezioro* bl, LitLud XVII 102; ● *ryba długa, drobna, duža, gruba, mala, płaska, sroga, walna, ~ biala, ~ smaczna, ~ thusta*; 2. «blaszana przynęta, blyszczka» O Resz: *tes řitajo vuntku pod lodem na taku rbe řficunco* Maruzek O, *tako rbe blašano ñe weźne, žive to capne* Bredynki Resz; ● *ryba blachowa, z blachy, blaszana, šwiecaça, řelazna*. AW

rybacja (Z + lit + SWM X) Mrąg; tylko -yja; «**rybaczka** w zn 1»: *přšy žimovej rybacyji* [odp. na pyt. kwest. o otwór w łodzi, z którego można czerpać wodę] Zgon Mrąg. AW

rybacki (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż; «dotyczący rybaka lub rybactwa» Olsz Nidz Mrąg: *řuopšec ñe žežãu, co uon jest ribackam sinam, tilo mišlãu, že jest kròleřskam*

sinam Butryny Olsz, Stef JPW 31, *suzeń, še heza tak rencańi – rybacka nara Jabłonka Nidz, jek moja matkã do tego xandlu še wžeua rbackëgo i jek ja ućekem s tyj sũzubi pastuxowyj, to matkã mne daua do uzi bi kupxcekëj Ryn Giż; po rybacku* «w gwarze rybaków»: *heç; jakel to us tak po rbacku Rybical Giż.* AW

rybactwo (Z + SWM X) Mrąg Węg Giż; -stwo lok. jw.; «zawód, zajęcie rybaka; też: o połowie»: *on xozjiu na rybactfo Lipowo Mrąg, ja tsižeści i čtèn lãt kole rbastfa buuëm Ogonki Węg, UAM, vélge rybasfo muši meć gromade xuopuf, a šec duza Paprotki Giż.* AW

rybaczek psn; Npl -owie bl, Vpl -i bl; hip «rybak»: *Jedzie rybacek po wodzie Ujrzał dzieciuntko na wodzie psn IS II 413.* AW

rybaczka (Z + lit) OWMzach Mrąg; 1. «zawodowe łowienie ryb, rybactwo, też o połowie» lok. jw.: *Kedyš jãk rbacka bua priwatnã to kazdi rback buu i wuašćicelem tiç zuapaniç rip i spšentu Jabłonka Nidz, ek tu Soveci vešli to ja do rybočki pošet, byuem dva lata kerovníkam spuželni procy „Rybak” Dorotowo Olsz, jek będzie mne-siãc šweciul, pódziwã w nocy na rybãczkë Tuławki Olsz, KF, ● xej, heç zyje nas stary rback Pšotr i nasa caua rbacka – tak buo pšy ostatnum tšeciã l'irše Jabłonka Nidz; 2. «o handlarce»: *ja zuapau tši, štery kopy [raków], to taka rbačka z Olštyna je odima-ua Purda Olsz.* AW, KS*

rybaczyć (Z + SWM X) OWM i bl; praet 1sg *ja rybaczył* O Mrąg; «łowić ryby, zajmować się rybactwem» OWM i bl: *jak jeden – to ribly f'ito, a dužo xuopuf – to rbačo Wipsowo Olsz, sañi rybacyh [łowili ryby, dopisek eksploratora] na wuntki Bartki Nidz, on ot takego žećuka rbaçu Rybical Giż, žozau šecë, bo on rbaču Stawiguda Olsz, zak muk i jedne skšyduo meć, ale z jednum skšyduem to my nel'i, puki ja rybačy Swaderki O; rybaczone* z podm. uogóln.: *vyjeçalim fpamroku, ne buo zaras pracovano, jek my na to nejsce pšijeçal'i, Keny rbacono nauo bić Jabłonka Nidz.* AW

rybak (Z + lit + SWM V, X) OWM, psn; Dsg -owiu Mrąg, NVpl -cy W Nidz Mrąg Giż Pisz i bl, NAVpl -ki O Olsz M i bl, Dpl -am Szcz Węg Pisz, Ipl -oma Giż; «człowiek zajmujący się zawodowo łowieniem ryb, czasem też ich sprzedają»: *rbaki to uoýo fcoňk Nida Mrąg, v našyç stronaç tu luže za rybakov byli Dototowo Olsz, tak pužnij pošetem do ribakuf, do roboti, rbi uozić, do ribof f'itañã Pasym Szcz, UAM, rbãk, tèn co f'ita rbi, muši znać sfoje mejsca Biała Piska, UAM, veňgorñiki to sò specjalne rbaki, oni še ne zajmovałi jinksem ryboštfem Zgon Mrąg, to duze rbaki majo nevót Szymany Szcz, oluga – to jek rbaki vyrombo tako luge jak ta izba dugo, šyroko Ługwałd Olsz, otmënt – zawdy še krenći, liçi rybak ne pšepuýne bes to Męcice Szcz, latoš še lřo muranka uowýiua, ne mozna jej uowýić, ne xce še uowić bo rbãki muwýo co wzošna biua za žimnã, to una še ne mogua pšedostać Rybical Giż, ne bua kedyš taka moda co še vago ribly vaziuo, ino rbacy nel'i sfoje narki: karka i vemborek Jabłonka Nidz, mu ne uapałi, bo tu ni ma ježor blisko, ino kupovałi od rbakuf Napierki Nidz; ● rybak duży, echtowny, lichy, rychtowny, rychtyczny, specjalny, stary.* AW

rybakować (Z) Giż; «łowić ryby, zajmować się rybactwem»: *ni ma teras coby teras rybakowau, rypkuo nauoziu Cybulki Giż.* AW

rybastwo zob. **rybactwo**.

rybasy plt? «łanie, ciągi»: *Maćkowa sia rozgniewala, Locho go porzondnie zlala [...]. Tak szło to przez dłuższe czasy, Takie dostał on rybasy psn Gęb II 114; por. ra-basy.* AW

rybeczka psn; dem i hip «**ryba** w zn 1»: *Ji maꝛe rbecki uꝛeꝛe majo Co pod wodani nurkēm latajo psn*, ● *Powziedajo ludzie, co jo chodze w brudzie A jo tako cysto jek rybecka w strudze psn* IS LXXI 249. AW

rybi (Z) Olsz Giż Pisz, Kult MW MP, psn; **1.** «wytwarzany z ryb, taki jak u ryby» Olsz Pisz i bl: *uñi se zaduso, to tedy biꝛ ribi sꝛut zrobꝛony, to tedy biꝛo lo sꝛfñi* [o mączce rybnej] Zdory Pisz, ● *Ty dziewczyno, loczko rybzie, Cały rok jo na cie dybzie psn* IS LXVIII 241, ▲ *rybi ogon* bl zob. **ogon** w zn 1; **2.** «związany z rybami lub rybactwem»: *zóski dokoꝛa ñeli pravo ribi fꝛitać do uoꝛeño ryp dwa razy f tižen, Ribzical mušoꝛ cꝛo pꝛačić, ribze cꝛo* Rybical Giż. AW

rybić «łowić ryby»: *nas król se uzaliꝛ, daꝛ im volność, mogli rybzić ryby, i dzevo ñeli, a potem jak kšepse byli, to mušel'i fšystko kupseć* Ukta Mrąg. AW

rybina lit bl, psn; ekspr «**ryba** w zn 1»: *A jo mom tez takowe sieciny, Co dogonia na wodzie rybiny, A ty mojo musis być, Mojo wolo lucynić psn* IS XLIII 169. AW, KS

rybka (Z + P + lit + SWM X) OWM i bl, psn; GApl -ów Olsz Mzach Giż Pisz, -ek bl; w zn 1 zwykle pl; «**ryba**»: **1.** w zn 1, też dem lub hip, czasem coll OWM i bl: *Kedi pꝛyknie pꝛyꝛeš, to zdeꝛnie ripka* Pasym Szcz, *w jeni rybzie nalazlam mloda rybke; bul to szczupak; lon fita ji pomkne cala rybę* Tuławki Olsz, KF, *pšised do ñej žilk i prosiꝛ jo o pare ripkuꝛ: „kusko, daj mi ripkuꝛ”* Stawiguda Olsz, *co tu bili Ruski to uñi tes stšyali w jezoro, to ripki wypꝛuwal'i na yeš[χ]* Paprotki Giż, *zeꝛker to jest na drobne rypki do podrywańa, teros na to podryfka* Dorotowo Olsz, *co jezoro ot bžega maržne co se šlaga nazywa, to vidad rypki, to tedy jak te rypke viži, to jo ogꝛusy i vytne durke i vezne rybe* Paprotki Giż, *pare ripkuꝛ ꝛeće zuapać, to se sꝛowajta, coby was kto ñe pšiter* Jabłonka Nidz, *jeka to biꝛa uꝛeꝛa, jek ta toña biꝛa vičoꝛgñenta, a tak s pšeršet cintneruf rozmaitej rpkí ib, te byksy z rybkami kupsiulam w kolonjalnem geszeꝛcie* Tuławki Olsz, KF, *stnki sò takã maluška ripka – to mocno fejn smakuje, beñže uvažono nažencij tak f tꝛz stronaꝛ s kapustó* Pasym Szcz, UAM; ● *rybka drobna, maluška, malutka, mala, mloda, nieduža*; ●● «o małej rybce używanej jako przynęta» OW Nidz Giż Pisz Olc: *scuplak letko se zaputać, ale na ñego ñe moznã robaķa jakigo na te vontke fsażić, jeno muši maꝛo ripke fsażić* Biała Piska, UAM, *na te duže roboki i na uklejki i na maꝛe rypki* [o sposobach łowienia] Wipsowo Olsz; **2.** w zn 2, też dem OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *ripkã jest ulano s cini abo z oꝛowu i uociki so pospoꝛu zlane* Rybical Giż, *ta ripka beñže pšicepꝛuna tys do sꝛurka i ten sꝛurek beñže reꝛko rušani, co ta ripka maꝛu skãce f tej vože* Biała Piska, UAM; ● *rybka blaszana, blyszczaca, cynowa, srebrna, zlota, ~ z blachy, z cyny, z ołowiu, ~ na okonie, na szczupaki.* AW

rybny (Z + lit) Olsz Nidz Giż, psn; «związany z rybami»: *teras go ñau ten rybny krul w mocy i žency go na špat ñe pušćiu* Jabłonka Nidz, *onu se nazywajo wendaki, ribne wendaki* [odp. na pyt. kwest. o robaki używane jako przynęta dla ryb] Paprotki Giż, *Kiedy Mazur był swym panem, Miał śliczne lasy i pola, Miał także wiele dziczyny, A przytem rybne jeziora psn* Stef II 103. AW

rybolówstwo (Z) Mrąg; ogp: *ganti to sò šatki χture byndu uzivane ku ribouustfu f trćinaꝛ i f sićaꝛ i f trovaꝛ p'š'i bžegaꝛ ježorovyꝛ* Zgon Mrąg. AW

ryby zob. **reby**.

ryca (Z + SWM I) OWMzach Mrąg Pisz Ełk; «szczelina między deskami, szpara»: *ꝛ tam waꝛku biꝛa rica; potam taki kostorecek; puoꝛtno biꝛo wetꝛñente pot ten kostorecek; pšiwóꝛzane na dole ꝛest* Gutkowo Olsz. (Nm Ritze). EG

rycek, rycyk, rydzek, rydzyk (Z + lit + SWM XI, PJPAN XLII) OWM i bl, psn; *rycek* OW Mrąg i bl, *rycyk* Pisz, *rydzek* OWM i bl, *rydzyk* OWM i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Olsz Mrąg Giż Pisz; **1.** *rycek, rycyk, rydzek, rydzyk* «grzyby mleczaj rydz, *Lactarius deliciosus*» OWM i bl: *ricki, jāk iχ tak rozuońić to tak ańi krefz nīχ vñže* Zezuty O, *pošua do lasu na ricki, uñne terā iuš ša pokazuiū* W, SWarm 138, ● *przen Matulu moja cybuli, cybuli, cybuli, Co my sia rydzek przytuli* psn Stef III 60; **2.** *rycek* «grzyb mleczaj smaczny, *Lactarius volemus*» Roszajny Olsz, PJPAN XLII 117; **3. a)** *dębowy rydzek* «grzyb kolczak obłączasty, *Hydnum repandum*» O Szcz; **b)** *rydzek trujący* «grzyb mleczaj wełnianka, *Lactarius torminosus*» Kałęczyn Szcz, PJPAN XLII 118; **4.** *rydzyk?* «dawny szeląg miedziany»: *Co ja sama mniała, Jeszczórozum dała, A za jego przypożyczki* [fanty w zabawie dziecięcej] *Dáj, pani, rydzki!* psn Stef RD 20. EG, KS

rycerski przym. od **rycerz** w zn 1: „*Papšica*” *vžou zaštrichnou* [«zapalił»] *vuos uot końa i ten mu pšihōs ricērskō uobleke* Kaplityny Olsz, Stef JPW 56. EG

rycersko przysł. od **rycerski**: *A tak proszę tego pana, Aby dobrze futrował konia, Co pojedzie rycersko I kawalersko Do pana brutkana, Wielce sławnego pana* oracja, Wisła VII 89. EG

rycerz (Z + SWMc) O Olsz Nidz Olc, lit bl, psn; *lucierz* bl; Dsg -u bl; **1.** «dawny żołnierz pochodzący ze stanu szlacheckiego» Olsz Olc i bl: *i potem od jego ryceży zakozaū še jeden v ņo i to na raže byuo tajemnico tyχ mūodyχ* Jurki Olc; ● *rycerz Chrystusa Jezusa*; **2.** «o człowieku bardzo zdrowym i mocnym» O Nidz. EG

rychliki «wczesne ziemniaki»: *jā ņe saza dužo rīχlikūf, tilo tile, co nā nāiu vistarči* W, SWarm 138. KS

rychło (Z + lit) O Olsz i bl, psn, **rycho** (Z + lit) W Nidz Olc; **1.** «prawie, niemal» OW i bl: *gvoūt ša spaliuo – ryχuo cauo véš spaluna* N Kaletka Olsz, *terāz i bzaūki, žefčyny jak χuopy χożo do pracy, fpšut to mñeli take dūuge, a terā to krutko, terā to krutke fšystko, a fpšud dūuge aš rīχo do źemi* [o ubiorze] Purda Olsz, *w sercu to loni rycho wszyscy myślą, czują i modlą sie, jek my* [o Mazurach] W, Bar 68; **2.** «w krótkim czasie, wkrótce, niebawem» W Nidz Olc i bl: *kiedy przyszed do domu, rycho dostāl tod matki w skóra* W, Stef OK 31, *Poszed Janek pod okienko, matka podglądać Rychło to stare grechoto poszło do łozko spać* psn IS XXVI 97; **3.** *rychło* «o wczesnej porze dnia, też: etapie życia» Olsz i bl: *rychlom wstāl ji poszedem na pilcki Tuławki* Olsz, KF, *Rychło ze świata zebrane Dziecię rodziców kochane Wziąć do grobu dziś mamy* psn Stef III 117. EG, AW

rychły; Gpl -ech; «dotyczący wczesnej pory roku, dnia»: *wsadziwa pu centnera tech rychlech kartoflów; będziewa mneli prędy świeże* Tuławki Olsz, KF, ● *z ciebie to rychły ptászek!* ib. EG, AW

rychnąć «pachnieć»: *Na Kaścinej pichnie Rozmarynka rychnie, A kto jej powącha, Siedem razy kichnie* psn, Kolb 499. (Nm *riechen*). AW

rycho zob. **rychło**.

rycht (Z + SWMa) Mzach Olc; **1.** «tak jak należy, poprawnie, właściwie» Mzach Olc: *tšonek, grabżisko še rīχt naziwa, grabżisko* Łajs Nidz; **2.** wyraz potwierdzający prawdziwość czegoś «rzeczywiście, oczywiście, słusznie»: *pša mać, ten štul, mlon, jo, rīχt* Burdağ Nidz; **3.** «właśnie teraz, akurat?»: *ja by tak χcaua tam pojechać, χto me tu obzer-guje? my stare baby to by nas mogli tu rīχt wypuścić* Maćice Szcz; por. **recht**. AW, KS

rychter (lit) W; Gsg -tra W; «sędzia»: *rychter zawołał śwādka jeszcze rāz* Tuławki Olsz, KF. (Nm *Richter*). AW

rychtować (Z + lit) W Mrąg Giż Pisz i bl; **1.** «odpowiednio ustawiać, nastawiać, regulować» W Mrąg Giż i bl: *rogac z durani; muk štalować – żelazni štksel, co pšet-znou, co muk rixtować* Grabowo Mrąg; **2.** «przygotowywać, szykować, urządzać»: *nã iyx cûrki rixtuiũ želge vesele* W, SWarm 138, **3.** «prostować, poprawiać»: *na tam zâkrańce, gže âuta ša vivrâcaiu, rixtuiũ terâs droga* W, SWarm 138; **rychtowany** (Z) Resz Mrąg Pisz; praet z podm. uogóln. ze słp. Pisz, bez słp. Mrąg; im. bier. w zn 2: *part do košul'i rixtovano, tedy byuo farbovano brunatno, do sukeŋki krašono* Mragowo, ◇ *pserse šfento fsta'im, rixtovano biuo, pošlim do košcoua* Pianki Pisz. AW

rychtować się (lit) W; **1.** «kierować się czymś, orientować się według czegoś» W: *loni tam majã swoje paragrafy ji podług tego się rychtują* Tuławki Olsz, KF, *iyx pastuš nimã zygerka, a kedi pšignã do domu biduo rixtuię ša veduuk suonka abo pšeyžzãjũncyx cugũf* W, SWarm 139; **2.** «przygotowywać się, szykować się»: *Kãrčikũf sin rixtuię ša do vijãzdu do Ameriki* W, SWarm 138. AW

rychtowanie forma rzeczownikowa czas. **rychtować** w zn 2: *po kilku dniach, gdy juź drewno bylo dokladnie wymierzone, ociosane i ułożone, zabrano się od rana do „rychtowania”.* Na drewnianych słupach położono poprzeczne belki, powciągano na dach kozły Brąswald Olsz, Zient Wieś 40. AW

rychtownie (Z) Resz Nidz Węg Giż Olc; sup *na-* Resz Giż; «tak jak należy, poprawnie, właściwie, prawidłowo»: *rybok to bi żežau šistko rixtovne* Bałdy Nidz, *rejtpeć [sic!] – bat do rejtovaņa; karbac to nãrixtovnej bžic* Skop Giż, *žatr, ale rixtovne to žetš* Kruklanki Węg; por. **rychtycznie**. AW

rychtowny (Z + SWM IV) Mwsch, lit bl, psn; **1.** «będący dobrej jakości, też: odpowiedni» Mwsch: *tolo ten rixtovny len zostau do pšunžina, a paklepše to byli brukovane do madracuf* Drygały Pisz, *kedy rixtowni wonduu jest to jest jak duugo lagry tšimajo* Upałty Giż, *zaki dubeltowe, zaki kozaki to rixtowne na wengože* Głodowo Pisz, *rixtovna nentka pošcel* Cybulki Giż; **2.** «prawdziwy, autentyczny» Mrąg Giż Pisz Olc: *to es lepej gdi mozno še rozumnić; rixtownum Nemcom co še ne noucl'i po polsku to čensko tutaj* Wydminy Giż, *v Vëlkiž Konopkaž to oni so rixtovne rybaki, to dostano procenty ile uxošo* Paprotki Giż; **3.** «taki jak należy, poprawny, właściwy, prawidłowy» Giż Pisz Etł Olc i bl: *guupži to rixtowne [słowo], i mañjak* [odp. na pyt. kwest. o człowieka głupiego, ograniczonego, naiwnego] Snopki Pisz, *nasa mazurska polska mowa to ma inse litery, a ta rixtownã polskã – inse* Paprotki Giż, *pieniãdze będe pošlac, ale proszę mnie rixtownã adresę przyslac* Maz 1938, 98, *pšiguupek, kedi rixtovnego rozumu ne ma* Mostoły Etł; **4.** «zwinny, szybki, też: pracowity?»: *candri to rixtowne [ryby]* Pańska Wola Giż, *robotne pscouy, to te rixtovne so* Kożuchy Pisz; por. **rychtyczny**. AW

rychtunek (Z + SWM IX) Szcz Pisz; **1.** «w pługu: regulator do ustalania głębokości orki» Szcz Pisz: *co tam kedy tfaržej je, to vežne jedno durke vyzej – to še moži rixtunek, a kedy pšejže to tylko zrobži, jedno durke na dou zduabži i jus „ože* Koboły Szcz; **2.** przen «właściwe postępowanie»: *uc tera nas tego rixtunku* [o reformie Lutra] Giętkie Pisz. (Nm *Gerichtung*). AW

rychtych zob. **rychtyg**.

rychtycznie (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg Olc; «tak jak należy, poprawnie, właściwie, prawidłowo»: *a esće ne napžisal'i mne rixtyčne; napžisal'isće jaki ja stary?* Świętajno Olc, *latorožgi – suužauam, ale ne žem, co to je rixtyčne* Rudziska Szcz, *tak*

niby plat buų ten nas jenzyk do polskiego, to jek χtoś rixtichne znaų neńeckki jenzyk, to tu na Prusaχ nie porozumauą Frąknowo Nidz. AW

rychtyczno «dokładnie?»: *w nebeskim lišće stojauo co za šeść lat rixtyczno pokuj beńże Ukta Mrąg.* AW

rychtyczność; po rychtyczności (Z) Szcz Mrąg; «dokładnie? istotnie?»: *mašina do kopańa kartopeł, po rixtyczności tak jest jak še gado Kosewo Mrąg.* AW

rychtyczny (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl; Gsg f -é W, sup naj- bl; 1. «taki jak należy, poprawny, właściwy, prawidłowy, też: typowy» OWMzach Mrąg Giż i bl: *do ślubu rixtycznego pujdo Lipowo Mrąg, maćica to jest rixtichne sųowo; śńertelno maćice ma, to musi zdiśać Mikołajki Mrąg, mi ne znawa ti rixtichni movi W, SWarm 139, te co tutaj pšyšli to ani jeden ne jest rixtyčny katolik, do kośćoua ne χozo Stękiny Olsz, «una buųo pši rixtichnym rozurne Łabuchy Resz, zesel muži, coby do ruųkuo možno še «opšeć, to rixtichny zesel [o fotelu] Gałkowo Mrąg; 2. «prawdziwy, autentyczny» OWMzach Mrąg Giż i bl: *jo je rixtichna Mazurka, jo tu urosua Łatana Mł Szcz, toć pšeće sųo dobrze Ğitlerowi, to weźyli take rixtichne Ğitlerofce; ja to prawe ot persego dna myślau co ta wojna pšegrana beńże Bartki Nidz, φ tum jeźoże mėskaų tèn rixtichni rbak, co to jeźoro paχtowauą Ryn Giż, na palcu mńaua pšišćũnek z rixtyčnygo zųota W, SWarm 139, ● miał on właściwie rychtyczną prawdę, spełniło się wszystko co obiecał, bo przecież każdy z nas jest dzisiaj miliardem GazOlsz XV 226; 3. «będący dobrej jakości» O Szcz Pisz: *χodaki to bil'i ze skòri i [miały] nawuoki, take prowoski, to χodaki byli rixtyczne Dąbrówka Pisz, len rychtyczny Rummy Szcz, SWM IV s. 48.* AW**

rychtyg, rychtyk (Z + lit) OWM i bl; *rechtek Olsz, rychtych Olsz Szcz Giż Pisz, rygtyk Giż;* część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować; I. przym. ndm.: 1. «prawdziwy, autentyczny» O Olsz Mrąg Giż Pisz: *to je rixtik Polok Ługwałd Olsz, ojėec to ne buų rixtig Neńec Lichtajny O, tak vimalovano jek rixtik kouo Kończewo Pisz;* 2. «będący dobrej jakości» Olsz Nidz: *rychtyk len Godki Olsz, SWM IV s. 49; II. przysł.: 1. «tak jak należy, poprawnie, dokładnie, właściwie, całkowicie, też: faktycznie, w rzeczywistości, naprawdę» OWM i bl: *φsynże ne mogli wymuwić tego sųowa Olseski i wypři-sać rixtik Natać Wk Nidz, puoćicka ci ploćicka to ja ne ýim jāk to beńże wimówono rixtik Maldanin Pisz, tan on wama poži, bo on rixtik gada po warnijsku pow. Olsztyn, obrok to po polsku rixtyk, a po mazursku futer f krysę Maćice Szcz, w oktobżem še ukuat, – we wżeśniu, ne, rixtik to paźżernik – šeść nesenzy lezaųem χori Narejty Szcz, KN II 61, mi mužono, ja rixtik to ne ýim Ukta Mrąg, to še movi tak obóra, tak rixtyk na fšistko [w podwórzu gospodarskim] Pietrzwałd O, sukman abo zakrok wewlece jak ýimno na še, to še rixtyk tak opantoni Lisy Pisz, jena matka po źecku ješće ne biųa pravę rixtik zdrowa Łabuchy Resz, muraŋki to tam kole Ğikouajk, to rixtyk muraŋkove mėsce Szymonki Giż, noma roźice požadałi to take gotki, ale cy to rixtyk byųo? St Kielbonki Mrąg, te rixtik ciste Warnaki to po mazursku ne gadałi Mikołajki Mrąg, jo tu še uroźiu, łiteske moje nazvisko, ja stela ne poχoze, mój źadek to rixtik z Litfy poχoźi Tuchlin Pisz, morćiznowi žetš kedı tak rgtik ýimno Ryn Giż, jego Ğemce rosstšeliłi, konsulem buų, ale on rixtik konsulem ne buų – to mōžil'i na nių sekretaze Bartki Nidz, jedni ciosali belki, drudzy zbijali kozły. Trzeba było wszystko robić bardzo dokładnie, „co by potem wszystko pasowało richtig jek należy” Brąswałd Olsz, Zient Wieś 39, ● iron. toć teras tutaj rixtik Polska wyglunda Kwik Pisz; ●● z przeczeniem «nie w porządku, niedobrze, niewłaściwie» OWMzach Mrąg Olc i bl: *z niem coś nie je richtig Tuławki Olsz, KF, pańe komendant, tu coś ne rixtik Jedwabno***

Nidz, *skaua* [«szpara»], *ni? Juści jo, bo nie rixtik biu docongnune te deski, majster biu liži* Występ Szcz, *to xrapka, kej tak gada nie rixtik, tag grubo* Dobry Lasek Mrąg, ● *nefi takęgo syna tak troxe nie rixtik, co tak xcau ten dijalekt poznać* Waplewo O, ● *tedy mu coś tak pšisuo nie rixtik i požešiu še, to tedu tam pare casuf chožeu i strašiu* Mrągowo, ● *fraz coś w powietrzu nie rychtyk* Nidz zob. **powietrze** w zn 3a; **2.** wyraz potwierdzający prawdziwość czegoś «rzeczywiście, oczywiście, słusznie, też jako wtrącenie» OWMzach Mrąg Giż Pisz: *tšon ot cepof, to uxo ot cepuf, aγ, bγijok rixtig* Miechy Giż, *żelazo od lušni? tulej, jo, rixtik, maće prawda* Burdağ Nidz, *kedi bes ruf xce pšelišć, pšekuoška? to fcale nie moge żežeć, a kuać, jo, rixtik ib, bžidua, rixtik wej, to bžidua mužil'i* [odp. na pyt. kwest. o grzebień do przybijania wątku] Zalec Giż; **3.** «właśnie w tym czasie, akurat» W Nidz Mrąg: *žeći pšyšuy na jezeńe ristig, xlib vešta, mašta i jžža* Gady Olsz, *to biuo rixtik f tyšunc osiemset čšišžeści roku* Gałkowo Mrąg; **4.** «właśnie tu, w tym miejscu»: *mu tu jezdešmy rixtyk urozzone* Ogródek Ełk, *to tu na nasem grunće jest osa rixtik, to še na nej Judas požešiu ek Pana Jezusa widau* Babięta Mrąg; **na rychtyk** «na wszelki wypadek, dla pewności»: *pon ži jak tam jes, ale na rixtik jo wam požeń Krzywonoga Szcz.* AW, KS

rychuchno «prawie (obj. KN I)»: *rixuchno* Braśwałd Olsz, KN I 316. EG

rycyk zob. **rycek**.

ryczan (Z + lit + SWM II, Kult MW RD) OWMzach Mrąg Pisz Ełk Olc; «ruchoma belka w przodzie wozu razem z tkwiącymi w niej kłonicami, tzw. kierownik»: *rican s kuonicami* Kamionka Nidz, *tyń, co še f pšotku kreńci, to ryčan* St Kiełbonki Mrąg, *stouek – i na stouku pširže rycan, co še us kreńci i beńže špymalem pšybyty* Jabłonka Nidz, *ričon z dżewa, ale żelazem kowany* Guty Różyńskie Pisz, *mu to muwil'i najwńencej linker, ale i ričan mówil'i które* Snopki Pisz. AW

ryczec (Z + P + lit + SWM III) OWM, psn; inf -yc W; fut 3sg będzie ryczał Nidz; **1.** «o zwierzętach: wydawać charakterystyczny głos»: **a)** «o bydle, zwłaszcza o krowie» OWM i bl: *pšes sceko, krova ricy, kacka kfaka* Głuch Szcz, *jak ja še zeńiu to nie dau nic robić pšerše neżele po šfentym Jańe, bo rycauo biduo i nie xcauo iść do domu* Pogubie Średnie Pisz, zag. *rycy vuu, za sto gur, za tyšonc jezur* [to gźni] Borki Wielbarskie Szcz; ●● «o krowie: przejawiać popęd płciowy» W, SWarm 139; **b)** «o kozie» Olsz: *jek na žečur to koza riči, to ojćec pšišet i pita še: co kozo či je?* Purda Olsz; **c)** «o świni» Olsz Nidz: *šphińa ryčy, kšyčy žryć* Ramsowo Olsz; **d)** «o jeleniu (zwłaszcza w okresie godowym)» Mrąg i bl: *teros uni še čekać byndum, to tedy rycu, vyxozom nat unkańi* Wygryny Mrąg; **e)** «o ptaku» Olsz Mrąg: *sošija* [o wildze] *tak ryčy na dešč* Unieszewo Olsz; **f)** «o innych» Olsz Nidz i bl: *kot rici* Wykno Nidz, *Smok sie wali z góry, ryczy, A ta panna rzewnie krzyczy* psn IS DXCI–XXV 47; **2.** «głośno krzyczeć, płakać, też: śpiewać?» OW Nidz Pisz i bl: *ten Radki jak się pokazalo był w partyji hitlerowskiej i jak szalony ryczał spotykając mnie gdzie na drodze: Heil Hitler* Dywity Olsz, P 4, 33, *tan żećuk riči bes uustanku, xiba je xori* W, SWarm 139, *uuzer ša gožau i ričau na cauđ gāržyl* ib, 149, ● *utrapšonyx to pšyvožili na vozax f ketax i tšymali ix i jak kšonc odmajau te modlitfy to ryčeli* [opętani] *jak byduo* St Kaletka Olsz; **3.** «o pojeździe: wydawać głośny dźwięk»: *rosbumbanā mašina ričaua jek lokomotiva* W, SWarm 135. AW

ryczek (lit) W, psn; Gsg -u bl, -a W; **1.** «płacziwe dziecko» W: *z ni to taki ryczek; za byle co płacze* Tuławki Olsz, KF; **2.** iron. «I. ryk w zn 1»: *Bodajże cię wilcy zjadły, ty frentalski byczku! Oj, com ja się nie wyspala dla twojego ryczku* psn, Kolb 558. AW

ryczka (lit + SWMsd) W; «mały stołek, podnózek»: *uśadūa na stouku, a pot nogi uustaūūa iēčže* [sic!] *rička* W, SWarm 139. (Nm *Ritsche*). AW

ryć (Z + lit) W Mrąg Giż Pisz i bl, psn; «robić w ziemi dziury, zagłębienia, grzebać (zwłaszcza o zwierzętach), też: żłobić bruzdy w roli»: *v lasax žiki, one pšydo i ryjo, one škody narobžo* Zdory Pisz, *jek sfyńa ryje v žemni, to še fsaža v nos kouka* Unieszewo Olsz, *ševnik, drila z hernecka, ona rje, tedi prusi, šeje* Gawliki Wk Giż, zag. *I pojechał do szumnika Łodźci to, co w domu ryje* [las i świnia] psn Stef RD 71, ● *ćixa woda to guemboko rje* Myszkki Pisz, ● *przen logrodnicy siedzą teraż jek krety na lokopach i ryją i paszczą w bziędzie* W, Bar 66. AW

rydel, rydl (Z + lit) W Mrąg Węg Giż Pisz Olc, Kult MW JW, psn; *rydel* Mrąg Giż Pisz Olc i bl, *rydl* Olc, formy nierozstrzygające postaci Nsg W Mrąg Węg Giż Olc; *lider* Węg Giż (tylko w zn 1); **1. rydel, rydl?** «sztywny daszek u czapki, też o rondzie kapelusza» Mrąg Węg Giż Olc: *myca z rydlem* Korzeniewo Giż, *copka z lidrem* Kruklanki Węg, *to rant, okrōgy lider* [odp. na pyt. o rondo kapelusza] Korzeniewo Giż; **2. rydel, rydl** «łopata do kopania» W Mrąg Giż Pisz Olc i bl: *rydel – co v uoňkax kopžō rovy – i nogō na to nastompi* Wojnowo Mrąg, *muře – pokaš teras mje tam tēn ridel do torfu kopaño* Biała Piska, UAM. EG, KS

rydelek (Z + lit + SWM XII, KMW 81) OWM; *liderek* Olsz Mrąg Giż Pisz; «sztywny daszek u czapki»: *z rydelkami čopka byūa i žimovo i letńa* Wymój Olsz, *rydelek to ot capki, a ot kapelusa skšele* Wały Nidz, *na guowe tako bez ridelka to kapa* Mycyny O, *capka co mo liderek* Konopki Wk Giż. EG

rydl zob. **rydel**.

rydz (Z + SWM XI, PJPAN XLII) Mzach Mrąg Giż Pisz, psn; **1.** «grzyb mleczaj *rydz*, *Lactarius deliciosus*» lok. jw. i bl: *ric – jak go zažńe, to kref iže z nego* Jabłonka Nidz, ▲ *czerwony rydz* «ts.» Uźranki Giż, ~ *rydz prawdziwy* «ts.» Sorkwity Mrąg, PJPAN XLII 118; **2. biały rydz** Giż, *rydz nieprawdziwy* Nidz, ~ *trujący* Mrąg «grzyb mleczaj wełnianka, *Lactarius torminosus*»; **3. rydz bagnowy** «grzyb krowiak aksamitny, *Paxillus atrotomentosus*» Kałęczyn Szcz, PJPAN XLII 117. EG, KS

rydzak (Z + SWM XI) Szcz; «koń o czerwonej, rdzawej maści»: *bžaue to še naziwajo šimle* [szemel, «siwek»], *rižak – cerwoni* Kowalik Szcz. U w a g a: znaczenie «mleczaj rydz» w SWM okazało się błędem materiałowym. KS

rydzeczek dem lub hip «**rydz** w zn 1» bl, SWM XI s. 129, ● *przen Oj matko daj powojnika Bendziem rydzecka powijać* psn IS LXX 255. KS

rydzek zob. **rycek**.

Rydzkowa «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 301. KS

rydzyk zob. **rycek**.

ryfa, ryfka, ryfowy? zob. **ref-**.

rygiel zob. **regiel**.

rygier «narzędzie do obradłania, radło» bl, Kult MW 193. AW

***rygłować** «o ryglu: wiązać, łączyć»: *riēl – on rigluje od jednego pala do drugiego* Mikołajki Mrąg. EG

rygłowanie «szewskie: wyrównywanie krawędzi skóry»: *jek un bēže opčfekovanu to potēm bēže obrigłovanu; mu nazivamu rigłovanie* Bzury Pisz, UAM. EG

rygtyk zob. **rychtyg**.

ryj (Z + lit + SWM III) OWM, psn; wg SWarm wyraz na Warmii używany rzadko; **1.** «przednia, wystająca część pyska świni» OWM: *fšo ma nos, ryj šf'ina* Konopki Wk Giż, *ona [świnia] zže piskem, a rijem to kopše* Rummy Szcz; **2.** pejor «o twarzy człowieka»: *A Keby ja žežau, kto tak rano buži, Daūbi mu ucyńeć co by ne znau luži. Dāūbi jā mu dāūbi želony pētruski, Co by ne mōk uńeść ryja spōt poduski* psn; **3.** pl «o sośnikach sochy»: *take dva sō rje* Szalstry Olsz. EG, KS

ryje «wyraz naśladujący odgłos uderzenia»: *jeszcze nie zdōjżul wymōzić te słowa, a tu lōn gospodarz ryjc! mu kijam w leb* W, Stef OK 5. EG

ryjek (Z + SWM III) O Olsz Ełk Olc; «**ryj** w zn 1 (też dem lub hip)»: *nos u šfyńi* – *ryjek* Prōle Olsz. EG

I. ryk (lit) W, psn; **1.** «głos wydawany przez bydło» W i bl: *sluchāsz ten ryk bydła?* Tuławki Olsz, KF, ● *przen? K(rogul) dostāl flaki, Bo but chłop byle jaki, B(as) dostāl ryk, Bo chodziul po wsi jako byk* psn Stef RD 53; **2.** ekspr «głośny płacz, lament»: *čotka z rikam uodiyžžaua znouu do Vestfālūf* W, SWarm 139, ● *fraz w ryk* «o nagłym wybuchu głośnego płaczu»: *jek dzieci to lobāczyly, wszystkie w ryk* Tuławki Olsz, KF; **3.** «donośny, przeciągły dźwięk» Olsz: *na ježeže do kužu douōnčuuā ša voda, caue sūpi vodi buuo židać. Rik buu želgi* Gryźliny Olsz, Stef JPW 10. AW

II. ryk (lit) W i bl, psn; «plot, ogrodzenie; też o ogrodzonym terenie»: *wuje stali jeszcze na zapłociu przed ogrodem, gdzie przed separacją były owe długie „ryki”* W, Bar 99, *Oj, jenaz ja, jena, Jāk kruscycka w ryku, Oj, nie mám ja, nie mám W tych Chelchach pobytu* psn, Kolb 427, przs. *Lobszed ryki i Pātryki* psn Stef RD 92; por. **ryka**. (Nm gw. *rick*). AW

ryka «plot kamienny, ogrodzenie» bl, Kolb 613. AW

ryknać «krzyknać, wyrażając negatywne emocje, wrzasnać»: *ryknāl na mne pāre razy, ale jā sobzie z tego nic nie robzie* Tuławki Olsz, KF. AW

Rykowa «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *rikowa* Głodowo Pisz, JP XXXIV 290. AW

rykować (Z) Pisz, lit bl, **rykować się**; «o wodzie: płynąć wartko, szybko»: *rikuje, jizē dalej* [odp. na pyt. o wąską, płynącą wodę] Pogubie Tylne Pisz, *W kole mlyna, we mlynie Tam sie wōdecka rykuje. Młynarczyk ci ją zastawia, Grzecną dziewczynę rozmawia* psn, Kolb 304. (Nm *rücken*). AW

ryla (Z) Resz Pisz; «rowek, wyżłobienie»: *to rila, jena rila, rowek; no jo, brōzda tyš* [odp. na pyt. o rowek w ziemi powstający przy oraniu] Węgój Resz. (Nm *rille*). AW

ryl rył (SWM III) Olsz; «przywoływanie gęsi lub gąsiąt». EG

I. rym «wyraz oznaczający uderzenie lub wykonanie nagłego ruchu»: *a ten šurek – rem! butarhi f kolepkē* Skop Giż. EG

II. rym (Z + SDGW) Szcz; «o skórzanym pasie używanym do łączenia dzierzaka i bijaka». (Od nm *Riemen*). AW

III. rym «bal leżący na deskach pułapu pod krokwiami, tzw. rymstytek» bl, SWM I s. 28. (Nm *Rähm*). AW

ryma (Z + lit + SWM II, SDGW) O Olsz Mrąg Giż Pisz, Kult MW RD; «**rzemień**»: **1.** w zn 1a O Mrąg Pisz i bl: *uzda – taki naguuwek i postronek abo rima do žežhem ježžeńa* Snopki Pisz, *na krygax ta rima še urvaūa* Wierzbiny Pisz; ● *ryma na belk, na kłāb, na kręgach, na krzyż, ~ pod belkiem*; **2.** w zn 1b Olsz: *žiržok, bijok, kapsica, kapsičko, skužanno rima* Dorotowo Olsz; **3.** w zn 1c: *pas co še opasujom – rima* Pogubie Średnie Pisz; **4.** w zn 1d Giż Pisz: *ryma pšy mašyńe co cōnghe* Siedliska Giż. (Nm *Riemen*). AW

rymarz (Z + lit) O Olsz Szcz Pisz, psn; «rzemieślnik wyrabiający i naprawiający artykuły skórzane (z wyjątkiem obuwia)»: *grumat roboti kele ni jest, as jek una* [skóra] *pšije do tego, co sefc abo rmaš mogó z nij co vižunžić* Bzury Pisz, UAM, *musiwa te szle zanieść do rymārza* Tuławki Olsz, KF. AW

rymie, rymienie, rymień, rymię, rymio?, rymion, rymiono zob. **ramia**.

rymka (Z + SDGW) Pisz; «**ryma** w zn 2 (dem?)»: *rimki, žińusccki* Wierzbiny Pisz. AW

rymkowy «skórzany»: *kole štalovanix* [butów] *beže skóra vuzozuna, a kole rinkovix* [-n-, sic!] *biu papžir abo kura vuzozuna* Bzury Pisz, UAM. AW

rymny Kult MW JW bl; pl «rękojeści radła lub sochy». EG

rymowanka «krótki wierszyk wygłaszany przez placmistrza na weselu» bl, Szyf ZOW II 87. EG

rymszyk (Z + SWM I) WM, lit bl, Kult MW MP; Gpl -a Mrąg; **1.** «bal leżący na deskach pułapu pod krokwiami, też o murłacie leżącym pod belkami pułapu» WM i bl: *rimštyk fokuo na te štendari pšije i zzone fšo pospoou* Piasutno Szcz, *pšije jesce jedin řemštuk, to jest taka podužny na muruće* Stryjewo Resz, *do rymšuka bendo krokpi pšibijane* Pustniki Mrąg; **2.** «w konstrukcji dachu „na stołek”: bal podtrzymujący krokwie w połowie ich wysokości» bl, SWM I s. 28; por. **III. rym.** (Nm *Reimstück*). EG, KS

ryna (Z + lit + SWMp) OW Nidz Mrąg; **1.** «rynna» W: *podstāv pod ryne wębórek, coby wody naleciao* Tuławki Olsz, KF; **2.** «w wialni: drewniane koryto» Nidz Mrąg: *gže plewi odlatuj to taka rna* Dobry Lasek Mrąg; **3.** «o patelni» Rapaty O, SWMp 53. EG, KS

rynieczek psn; hip «**rynek** w zn 1a»: *W Łolstynečku na rynečku Kupsilim baranka, Księdzu nogi, babzie rogi, A dziewczakom kolanka* psn IS LXXVII 265. AW

ryniecza «mała obręcz, kółeczko»: *przetchnij lejczyki bez tę małą ryneczkę* Tuławki Olsz, KF. AW

rynek, rynka (Z + P + lit + SWM II, V, SWMp, SDGW) OWM, psn; *rynek* OWM i bl, *rynka* OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz Szcz i bl; Gpl -ów Olsz; **1. a)** *rynek* «plac targowy, też o głównym placu w miejscowości» OWM i bl: *jado na rynek, spšedalī fšystko, pšywe[ž]li ze sobó gromada pžeńenzy* Gietrzwałd Olsz, *na rynek gže jarmark jest* Drygały Pisz, w *Rišlu na rinku staū tēn samožót ji yestapoyce pošli do jenej resteracj i stalī wutke pić* Ryn Giż, *Suabiński mēškaū v rynku* Purda Olsz; ● *rynek świński*; **b)** *wolny rynek* «system ekonomiczny, w którym ceny nie są ustalane przez państwo»: *taka pořšebnošč jāk na wolnum rinku ņe būa, bo zistēm kartowi biū fprowažonu* Ryn Giż; **2.** «w konstrukcji wozu: metalowe okucie bądź pierścien, opaska, klamra wzmacniająca, spajające określone elementy»: **a)** *rynek? rynka* «pierścień lub pochwa na piascie» OWM: *kolo má psiásta, buks w psiáscie, sztery rynki na psiáscie, spsice falgi, na falgach refa, w refsie szynále* W, Bar 97; **b)** «okucie rozwórki»: *rynki na rozwurce* Wygoda Olsz; **c)** *rynka* «klamra łącząca stołek z aksfutrem, tzw. tradynki» Olsz: *rinka f pšotku i na ti rince taka blaška z duru* Sząbruk Olsz; **d)** *rynka* «w innych zastosowaniach» W: *ryczán má zielazne podstawki pod klonice, na klonicach rynki, i na końcu ryczána są rynki, žeby sia nie roszczepál* W, Bar 97, *przykuł mu do żelaznego łorczyka nowy łączyk do rynki* Tuławki Olsz, KF; **3. rynek, rynka** «jeden z krążków zakrywających otwór w płycie kuchennej, fajerka» OWM: *rynki – fajerki, kosur to je do pžeca, do vyngluf vygarńać, uok do rynkuf – to še zavdy uokēm býže* Nagłady

Olsz, *niyt ięχ* [rydzów] *ńe važi, klono ięχ smažo na rinkaχ* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58; 4. *rynek, rynka* «pierścień łączący tzw. ucho kosy z kosiskiem» Olsz Szcz Mrąg: *rnnek to je pšěšćen – to po mnecku rnk* Kobołyty Szcz, *rinka do pšymocovańa kosy do košiska* Różnowo Olsz; 5. «metalowa opaska na drewnianej rękojeści pługa lub sochy»: *to sō te pšiščonki, rinki – na to pšažić cobi tu øest buo* Pasym Szcz; 6. «pierścień w nozdrzach stadnika, buhaja (obj. SWarm)»: *provažili bika na rince* W, SWarm 139; 7. «o żeliwnym talerzu osadzonym na walcu kultywatora służącym do rozdrabniania gleby»: *walec ešće mowa – ma take rinki – na tam walcu wetynente* Szalstry Olsz. (Nm Ring). AW

ryng (Z + SWMp) Mzach Pisz; 1. «jeden z krążków zakrywających otwór w płycie kuchennej, fajerka» Mzach; 2. «metalowy krążek noszony na palcu jako ozdoba, też o obrączce?»: *cy tam gūotke cy z ʰockem to rēnk* Karwica Pisz; 3. «obráczka łącząca tzw. ucho kosy z kosiskiem»: *košisko, kulka, ten riŋk, u nas mužo riŋk abo pšěšćen* Mąćice Szcz; 4. «pierścień w jarzmie»: *tu pšyže taki riŋk, co ten droŋk pšyže tam od soxy* Kobołyty Szcz. (Nm Ring). KK, KS

rynka zob. **rynek**.

ryp psn; «wyraz oznaczający uderzenie»: *Jo koza rogato na puu obderto, Plewamu poterto, Kto pšyže to go rip rip* psn. AW

rypa (lit + SWM III) W Węg, Kult MW HK; zwykle pl: a) «łukowato wygięte kości klatki piersiowej, żebra» W Węg: *spāt z vozu i zūamāu sobže rypi* W, SWarm 139; b) «kości żebrów wraz z mięsem, żeberka» bl: *do dymienia przeznaczano przede wszystkim szynkę, polędwicę, rypy i boczek* bl, Kult MW 384; por. **reby**. (Nm Rippe). AW

rypać; praes 3pl *rypaja*; 1. «drapać, też: skrobać»: *kamle do kluŋkruf, co tak rypšo Ługwałd Olsz, co tam ripšėš gožžam po stole?* W, SWarm 139; 2. «iść szybko, pędzić»: *luže na otpust ripajo* Więckowo Nidz. AW, KS

rypnąć; praet 1sg *ja rypnāl*; «uderzyć, walnąć, grzmotnąć»: *ięk ća f pisk ripna, uobāčyš fšistke gžāzdi* W, SWarm 139, *jo rypnoū kšyžem* N Kaletka Olsz. AW, KS

I. ryps (Z + lit) Olsz Pisz; «tkanina o osnowie wełnianej i wątku bawełnianym»: *dām sobzie luszyć portki z rypsu, bo są nāmocniejsze* Tuławki Olsz, KF. AW, KS

II. ryps (Z + SWM XI, PorJ 61) OWM; «rzepak»: *ryps to šejo do ʰoleju, čarne maue žarka* Szmygwałd D O, *olej tuocono – rips abo i se lnu* Paprotki Giż; por. **raps**. (Nm gw. rips). AW, KS

rypsowy (Z + SWMp) Olsz Nidz; «zrobiony z rzepaku, rzepakowy»: *olej rypso- wy* Napiwoda Nidz, SWMp 188. AW

rys, rysa (Z + SWM I) W Nidz Mwsch, Kult MW MP; *resa* Mrąg; m Olc, f W Mwsch, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Nidz Mrąg i bl; 1. *rys, rysa* «szpara, szczelina między deskami, zwłaszcza w podłodze» W Nidz Mwsch: *fuga to mēzy deskami ten rys, albo jak dom i cegua skūadana, to mēzy cegunami* Olecko, *mēži duluma rēs, skaūa, taka dura mauā* Lipowo Mrąg; 2. «o przerębli»: *resa še zrobiūa, kedī uožo rybaki w žiūne, olūga* Mrągowo; por. **ryca**. AW

rysik «przyrząd do pisania na tabliczce szkolnej»: *to się za to kupowało grefle, teraz nazywałam „rysiki” i tabicki do pisania* Klon Szcz, P 5, 61. AW

rysnąć «lekkko poruszyć, trącić»: *Co grzebiuckiem ryśnie, Złoty jej włos pryśnie; Co grzebiuckiem tārgnie, Złoty jej włos spadnie* psn, Kolb 257. AW

rysować (Z + lit) Olsz Giż, psn; re- Olsz Giż; wg SWarm wyraz na W nieużywany; 1. «pisać, kreślić, robiąc rysy» bl: *Na každém drzewie Imie swe rysuje* psn, Kolb

255; 2. «tworzyć rysunek, także w uż. rzeczownikowym?»: *ten twój chłopák to fajń resuje* Tuławki Olsz, KF, *resować to buyo gożine* Orłowo Giż. AW, KS

rysowanie forma rzeczownikowa czas. **rysować** w zn 1: *A dziewczyna, dziewczyneczka Imie swoje rysuje. Rysowała, rysowała, Rysowanie ji nie znać* psn IS LXVIII 252. AW

rystoria zob. **historia**.

rysunek (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz; *re-* Olsz Szcz; «ilustracja, obrazek; szkic, plan»: *máwa sobie kupsić taki blok do resunków* Tuławki Olsz, KF, *resunek na szope, co ja będę budował, już mám ib, pšet ʹoopto wojno to te ʹurni wikopiwałi, z risunku to náu to néjsce* Zdory Pisz. AW

rysza (Z + SWM XII) Mrąg Pisz; zwykle pl «falbanka, też: koronka?»: *riše, kruzi, pšut stare luże to mužil'i kruzi* [odp. na pyt. o falbanki] Dobry Lasek Mrąg, *take mycki, ryša* [«koronka», dopisek eksploratora] *pšy mnie nie nošili* N Guty Pisz. (Nm Rüsche). AW

ryszka, ryżka (Z + lit + SWM XII, KMW 81) OW Nidz Mrąg Giż Pisz Elk; «falbanka, też: koronka?»: *bluzki przyozdabiano w różny sposób. Niezbyt głębokie wycięcie pod szyją obszywano często ryżką lub małeńkimi knypkami* Olsz, KMW 81, 373, *tfarde mycki z tyuu nišše na šnury šeroke závonzane pot šyjo šlejfy* [szlejfa, «wstążka, kokarda»] *byuy, tak riška biya dokoua* Spręcowo Olsz. AW

ryter (Z) Mrąg Giż; Npl-try Mrąg Giż, Lpl-trach Mrąg; «rycerz»: *jek tutaj w Rińe w nastecku Rin zomek biy, ritri bil'i, žoski dokoua nel'i prawo rbi fítać* Rybical Giż, *košcuu teš te rytiry budowałi* Mrągowo. (Nm Ritter). AW

rytka zob. **retka**.

ryza zob. **rejza**.

ryzać «o koniu: wydawać charakterystyczny głos, rzeć»: *końe użiżane do puota nespokojně ryzajú i rozglúndaui ša na fšistke strúni, či kučer juš nie ižže* Resz, SWarm 135. AW

ryzać się (lit) W; «śmiać się głośno, hałaśliwie»: *co te żyvuxi tak ša ryzajú?* W, SWarm 135. AW

ryzować zob. **rajzować**.

ryzowny zob. **rejzowny**.

ryzyka; tylko *re-*; «ryzyko»: *to je dužá rezyka jechać bez ten durawy most* Tuławki Olsz, KF. EG

ryzykant; tylko *re-*; *ogp: to z ciebie taki rezykant* Tuławki Olsz, KF. EG

ryzykować (P + lit) Olsz Szcz; tylko *re-*; *ogp: już ráz rezykováłem to mám dość* Tuławki Olsz, KF. EG

ryż zob. **reż**.

ryżenie forma rzeczownikowa czas. **ryżyć**: *teras to próc rizeńa kazdi choži* Mrągowo. AW

ryżka zob. **ryszka**.

ryżować (Z + lit) W Mrąg; «usztyniać za pomocą krochmalu, krochmalić» Olsz Mrąg; *rizuje še* [bieliznę po upraniu, odp. na pyt. kwest.] Nida Mrąg; **ryżowany** im. bier.: *bžáue košule mušú bić ryžovane* W, SWarm 139. AW

ryży (Z + SWMc) Nidz, SWMa; «o człowieku o rudych włosach (odp. na pyt. kwest.), też pejor?»: *cerwóni, reži, zu* Napiwoda Nidz. AW, KS

ryżyc, ryzydło zob. reż-

rzadkasy «nieco rzadki, rzadkawy»: *zupa byua zâtkašâ* [z-, sic!] W, SWarm 139.

AW

rzadki (Z + P + lit + SWM IV, X, SDO, Fal PST) OWM i bl, SWM XI, psn; GLsg f -é W Giż; **1.** «złożony z elementów rozmieszczonych w dużych odstępach od siebie, też o tych elementach: położone w pewnej odległości jeden od drugiego» OWM i bl: [len] *byu cesany na scotkaχ, jena scotkâ byua žotka, jena byua gēsta, z žâtkej byua kožel* Rostki Pisz, *benže cesany na žâtkem gžebeñu, potem na gēnstem, zgubi fšystke pakuuy s sebe, jest cysty len* Lisy Pisz, *žatša puoχa do mñeχuφ, do weynu, do čenkego to byua gešćejša* Glaznoty O, *buuëm w žatkim boru* Tuchlin Pisz, *žatke drevñane šcyble coby še pšënza równo nawžijaυa* Skarzyn Pisz; ●● **a** «o sieci, sicie, przetaku, rzeszocie: mający duże otwory» OWM: *zatke to so na duze rby* Szczechy Wk Pisz, *šito žatše do zboža* Kwik Pisz, *to su gejštše i žotše pšetaki* Liwa O, *take so ruzne pšetaki, pot šitëm tedy žesoto, troske žotse jak šito, lužñejše* Kipary Szcz; **b** «o tkaninie, przędzy: nieściśla, niez warta» O Olsz Szcz Pisz: *bluska i kitel, χustka, kapelusi z φil'cu i take rozmaite s takego žatkego cegós* Głuch Szcz, *una je žatšâ veuna, ale bëndò dva razi golòne, a tamte bëndò rãz golune* Dłużki O, UAM; **c** «o paklepiach: wyczesane na szczotce z zębami lub gwoździami rozmieszczonymi w pewnej odległości od siebie»: *to co caυkem liχe to paklepše so dva sorty: so žatše i gynste* Karwica Pisz; **2.** «zawierający dużo płynu, płynny, też: rozcieńczony» OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *ten mnód z serwãtki je za rãdki, bošta za malo cukru dali ji za krótkošta* warzyli Tuławki Olsz, KF, *zupa to je ježeñe žatke* Szmygwald Mł O; ●● **a** «przyrządzony z płynnego ciasta» O Olsz Mrąg i bl: *jak tak žatke to my mōvil'i pñince, a jek dobry to kuχ, to to mōvil'im torta* Tyrowo O, *to taki žatki, jo, to na blaχi pšijže, to gricany* Grabowo Mrąg; **b** «ugotowany w dużej ilości wody» W Giż i bl: *žotko kapusta bže zaklepana mōñko, rozñesano i lano, co še pospoūu s cibulo, cosnuķem, pžetruska* Szczybały Orłowskie Giż; **c** «o mleku: niezupełnie ścięte»: *χrapowate mlëko to muši stojec as še sšōžže, bo ñedobre do jedua, take žatke* Dąbrówka Pisz; **3.** «o glebie: lekka, nie zbita, zwykle piaszczysta» O Szcz i bl: *lužñâ žeño co uona s požetšem jįže, žetrš jo bžeže na ti lōžñi žemi, gže uona tako žatko to potspodu sapovato* pow. Szczytno, SDO 101; **4.** «nieczęsto spotykany»: przs. *gdzie zle przypadki, tam przyjaciel* rzadki bl, LitLud XVII 110; **rzadkie** w uż. rzeczownikowym (Z) O Olsz Szcz Giż: «o części szczotki do czesania lnu pokrytej gwoździami rozmieszczonymi w pewnej odległości od siebie»: *gže to žotke to zgžebžo, a to gēnste to pačesi* Gietrzwałd Olsz, *potem [len] buu česani, šcotka byua tako specjalno, nãpšut na tēm žâtkim, a potēm na tym gēstym* N Wieś Ostródzka, ● *fraz iśc prosto bez geste i przez rzadkie* Giż zob. **iśc** w zn 1.

AW, KS

rzadko (Z + P + lit) O Olsz M, psn; comp -é Olsz, -ěj, -ej O Pisz; **1.** «nieczęsto, sporadycznie, wyjątkowo» Olsz Nidz Mrąg Pisz Ełk i bl: *kuñ še kãrmñi šeco, šrutëm, ofsëm, žãžij žemñakarni* Biała Piska, UAM, *rososka co reki vyjmal'i, terãš to žatko možna je nalešć* Kalinowo Ełk, *sum, to žâtko co bi suma zuapãu* Polska Wieś Mrąg, ▲ **rzadko** kiedy Olsz zob. **kiedy** w funkcji I 3; **2.** «w dużych odstępach od siebie; nieściśle, lužno» O Giż Pisz Ełk: *potēm buu česani na šcotkaχ, w jednym bžegu tak žotko te zumbi buu, a w drugim gēste* N Wieś Ostródzka, *tyčki, pot tym su uaty, a pod uatarni su kozuy, tak žotko idò, to su kople* Idzbark O, *vata* [«rodzaj sieci»], *žotko tkane* Grabnik Ełk, *žâtko stojom ščepi* [w lesie] Bogacko Giż; **3.** «z dużą ilością płynu, półpłynnie»

O Giż Pisz i bl: *to kasa to jedne važo žatko, a drugé geⁿsto Pańska Wola Giż, plynce to tak žažej še robži, to na cauo panefke, placky só take maue Tyrowo O; na rzadko (Z + P) Szcz Pisz; «o potrawach ugotowanych w dużej ilości wody»: jeⁿchana kasa, nudle, na žatko i na ğinsto Rostki Pisz.* AW

***rzadz** «o rzadkim sicie»: *šito to gesti pšetak, a do groxu taki 'žatki to muwim 'žac Natać Wk Nidz.* AW

rzaz «szczelina powstała w drewnie po przejściu piły» W, JP LXVI 94. EG

I. rząd, rzęd (Z + P + lit + SDO, Szyf AM) OWM, SDGW, Kult MW JW, psn; *rqd* OW Szcz Giż Pisz Ełk i bl, *rzęd* Szcz, formy nierozstrzygające postaci Nsg O Olsz M i bl, Ipl *rzędoma* Giż, *rządami* O Giż; **1. rząd, rzęd?** «szereg rzeczy lub osób ustawionych jedna za drugą lub jedna obok drugiej, linia, łańcuch, ciąg» OW Mrąg Giż Pisz i bl: *Hej! Furkocą ražno kólka Łustazione w jedan rząd, Až sia zietrz po jizbie kranči I wymniátá každý kąt* psn Zient 15, *brzegi Lyny a miejscamy i brzegi łak upięk-szone rzędem olchow* Dywity Olsz, P 4, 4, *to stavajo take seće i tšy žendy majó* Kwik Pisz, *postažone take druty tšoma žendami – zona* Klebark Wk Olsz, *jupa, djuušša bluska, i na χuopske take, čepuo, z dwoma žoⁿdami klap to jupa* Zezuty O, *ježal'i te Ruski kunne, štery žendy ježauo jix, mužo: matėnka, jeć do domu i 'ukuać še* Śwignajno Wk Mrąg, ● fraz w pierwszym rzędzie «zwłaszcza, głównie, przede wszystkim»: *f pírřšym žaňže my produkujemy rasove byduo* Unieszewo Olsz; ●● a) *rqd, rzęd?* «warstwa snopów zboża, słomy, lnu itp.» OWM: *na špřixėžu žondani benže kuažono zboze* Miechy Giż, *tedi suoma cepaňi býita tak še kuaže žont po ženže* [o kryciu dachu] Sterławki Wk Giż, [len] *tedi na uoⁿce žendoma roščuⁿgñenti, wibželi še i tedi bėňže postažoni do sčněⁿća* Skop Giż; b) *rqd, rzęd* «wąski pas ziemi uprawnej oddzielony bruzdami» O Olsz Mzach Pisz i bl: *z tego kawalka zrobziwa dwa rzędy* Tuławki Olsz, KF, *lixa – šeść ženduf pospozu, zaguny to so vėpkše* Dorotowo Olsz, *jedna lecha ziemniaków równala się plonom zebranych z czterech rzędów przez całą długość pola* bl, Kult MW 189, v *řžendi še saži kapuste* Myszkki Pisz, *mova žunt mal'inuf pšes cauy 'ogrut* Gady Olsz; **2. rząd? rzęd?** «grupa ludzi, towarzystwo» Ełk i bl: *Dziś Jezus za gošcia będzie I stanie tu w naszym rzędzie* psn, Mał III 48; **3. rząd? rzęd?** «ozdobna uprząż końska» bl: *'Oj jedzie, jedzie, we złotym rzędzie, we złotym rzędzie, Sietem sługów jado za nio, jek za jako tengo panio, Ta moja bendzie* psn Gęb II 58; **rzędem** (Szyf AM) O, psn; «jedno za drugim, po kolei»: *tak jak chłop na polu ido rzędem trzi te gwiazdi, trzi z kosa-mi koszo, a za nimi ido trzi odbieraczki i odbierajo, to my tak zidzim na niebie jak je na ziemni* Ulnowo O, Szyf AM 54, *Skóřęc twą rzędem na goździe wieszano, Po twém cielisku nogami deptano* [o lnie] psn, Kolb 101. KS

II. rząd (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Gsg *rzędu* Szcz Mrąg Giż Ełk, Dsg *rzędowiu* Giż; **1.** «naczelný wykonawczy organ państwa, też o jego lokalnych przedstawicielach» OW Szcz Mwsch i bl: *žont to cale v Berlińe – to jus vižej nima* Mostoły Ełk, *jek Hitel do žondu pšiset, tuze samo noc buem areštowani na tši nešonce* Ryn Giż, *niemcy rzucili 25 tysięcy rubli na zjazd litwinów do Wilna i utworzenie tymczasowego rządu litewskiego, ktory litwiny nazywali Tarybą* Dywity Olsz, P 4, 50, *mielišmy kapelána, nieluznanego przez rząd* W, Bar 41, *persy počuntek je zavždy češki, ot žundu tu benže pomagane* Smolonek O, *kóna to ot žendum dostali* Głuch Szcz, *tšiši lata temu žunt začou karač* Olecko, *žont neč mńe da cobi ja zic mok* Orzysz Pisz, ● *to tu byli take nojanči 'ot žundu, co chožili i tam gže Polacy byli, to ix ččeli tam pozabijać,*

potpǎl'ic Stawiguda Olsz, ● *tutaj pańenko še lixo robziuo*, «*ondroficer* [«podoficer»] *pšyset i mužiū, co vy še potpišće na naš žont, to vy ne zgińeće* Ukta Mrąg; ● *rząd cesarski, hitlerowski, komunistyczny, ~ tymczasowy, ~ litewski, niemiecki, polski, ruski*; 2. «władza, panowanie, zwierzchnictwo» Nidz Mrąg Ełk i bl: *kedy ta para klejkuja na outažu, panna mūoda vzeua nakriua pšypoček, aby mić nad nim žont, a on jak muk tak to otčungau* Szeligi Ełk, *na tej źerńi to je žond Boży Dobry Lasek* Mrąg; **rządy** plł (Z + lit) Resz Ełk; «rządzenie, panowanie»: *te čaši še smnenuli jak Bismark do žonduf pšiset* Stryjewo Resz. KS

rządca (Z) O Mrąg Giż, psn; Dsg -owi O, -y bl; 1. «w majątku ziemskim: zarządca i dozorca» O Mrąg Giż: *kòmornik to žoⁿtca* Skop Giż; 2. *przen* «władca, panujący» bl: *i chwale spólnie oddaju rzundcy świata tego* psn IS XIX 482. KS

rząddeczek «I. **rząd** w zn 1a (dem?)»: *jek še [len] wyčongnuuo tom porospóšćerali, take žondečki am porobzil'i* Purda Olsz. KS

rząddek (Z + P + lit + SDGW) OW Szcz Mrąg Węg Giż Pisz, SDO; Dsg -a Olsz, Ipl -oma Węg Giż, -ami Olsz Giż; «szereg rzeczy ustawionych jedna za drugą lub jedna obok drugiej, linia, łańcuch, ciąg (też dem)» O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *pod makere v žontki, buroki tēs tag bēndo sazone* Zezuty O, *košniki to so tši gžostki, bo «uni v žuntku stoju* Wipsowo Olsz, *gryke ustávali fžocyki, cyli žontki* Gryżliny Olsz, SDGW 41; ● ● a) «wąski pas ziemi uprawnej oddzielony bruzdami (też dem)» O Olsz Szcz Węg Giż Pisz i bl: *w tem ržadku wsadziwa marchsi a w drugim salaty* Tuławki Olsz, KF, *sožo co žontki oborywa* Siedliska Giż, *lyža ma tēs žontki, ale take wonske* Dajtki Olsz, *kedy dūuge to žeⁿdy, a kedy krótsze to žoⁿtki* Kobluty Szcz; b) «podłużna warstwa lnu, siana itp. (też dem)» W Szcz Węg: *i tedi [len] pošuanu žontkoma čénko na tši nežeje, kedi descowo to otlezau az židać co še witeruo* Sołtmany Węg, *pšut še sšeće, tedi še potšeńse, tedi še pševróci, zgrabi še do žuntkuf i kuada še f kupki* Bredynki Resz; c) «linijka tekstu, wers»: *przy piosence III musi być w połowie drugiego ržadka włączone: ho ho homtydra* Dywity Olsz, P 4, 6, *jeden žondek po polsku, jeden po nieńecku, ale potem za rok to juš tego ne byuo* [o nauce czytania] Maćice Szcz; d) «o części kłosa?»: *jara to letne zito, co dwuma žontkoma, gorse ot tego zita, co še na žime šeje, to še ne opuaci nawet* Wydminy Giż. KS

rządowy (Z + P) Olsz Szcz Mrąg Giż Ełk Olc; rzę- Szcz Giż; «będący siedzibą lub własnością rządu, też: wydany, udzielony przez rząd»: *budynek žundowy, sont* Rogojny Olc, *wioska Szomberk jest parę kilometrow od ržadowego dužego lasu* Dywity Olsz, P 4, 1, *žondowe zažunžynie pšisuo, co fábriki od lišerantof majo zapuate dostać* Ryn Giż, *wizorgowane žondowej pomoci do poženkseńa tej skoūi* ib, ● *jako žoⁿdovy f'izozof to byu* Gēte Unieszewo Olsz. KS

rządziel «podniośle o głowie państwa»: *Uzyc tēz gospodarzom, Wsystkim panom i sąsiadom, Ržadozi i prezydentowzi, Nasemu ržadzicielowzi Scęšćia, mocy, zdrozia, siły, Niech im będzie ten rok niły* oracja, Mał III 62. KS

rządy plł zob. II. **rząd**.

rządzić (Z + P + lit) OWM, psn; fut 1sg będę ržadzil W; 1. «sprawować nadzór, kierować, zarządzać» OW Szcz Mrąg Giż Pisz Olc i bl: «*on [komornik] f pšotku mušau robeć i žunžiu lužani* Tuchlin Pisz, *srogi pan ne žonzi dūugo* Sędańsk Szcz, *vójt žonzi ve fši* Mikołajki Mrąg, *ten feldmaršal žonzi arnijō* Olecko, *puk ja žiūā, to ja banda tu žiūžuu* W, SWarm 129; 2. «sprawować władzę absolutną, panować, też przen» Olsz

Nidz Mrąg Pisz i bl: *to rządz-ił na swoim królestwie Purda [D] Olsz, BWM 48, Rządz nam Jezu Duchem swoim, By każdy buł, by każdy buł wziecnie Twoim psn Mał II 13, Boże wsechmogący rządz sam nase myśli Byśmy pamiętając grzechów nasych usli psn IS XLIII 169, Drugi sąu ze uzamni a zbirau z radościu Tak Buk żunżi vami z ojcofsku litościu Hejdyk Pisz; 3. «brać w dzierżawę?»: *gdy za dwa lata wrocil jech syn z wojska to cudzego dłuzej ne żądziłi bo sami zrobili Gryźliny Olsz, P 4, 7.* KS*

rządzić się (Z) Mrąg Węg Giź Pisz, psn; 1. «kierować swoimi sprawami, postępować» Mrąg Węg Pisz i bl: *ja še fstidam co še lixo rżonżis Pogubie Tylne Pisz, kšonc im rosказowau jek še maju żunżic z żećani Ukta Mrąg, Pan Bók rosкас dau jek majo še żunżic – žešenć psikazańof Soltmany Węg; 2. «sprawować władzę»: *tak zrobili co go Němce ufitali i s trónu sażili i us krula Francuzi ne dostali, sami še żonzo, tam demokracjo jest Sucholaski Giź.* KS*

rzap m f; *rzap'*; «zbiornik wodny pełniący rolę magazynu»: *a to ne brák tam wody kupać, jek w Gryźlinach, gdzie tylo jeden rzapś i dwa żurazie na całą zieś i to jeszcze skape W, Bar 67, v žumpsi utopśuu sa prośák W, SWarm 139.* AW

rzasa (Z + lit) W; bot. «Lemna, pływająca roślina wodna»: *żujsa – kački to żró, dobże [rośnie] φ takiż rowaχ Gutkowo Olsz.* AW, KS

rzec, rzeknąć (Z + P + lit) W Pisz, psn; inf *rzec* Pisz, fut 1pl *rzekniem* bl; 1. «mówiąc, zwrócić się do kogoś, powiedzieć, też: wyjaśnić, sp ndk.» W Pisz i bl: *Nie tróncoj, Staśku! – Rzekła dziewczynka – Bo cóż ci winna Bziédno kocinka psn Stef II 115, pan rzekł do Kuby – siadaj na stolek przy stole i podziel tego koguta na te tu pięć osob Dywity Olsz, P 4, 12, Żeknij, żeknij żefce lubo, Cemu cõngle drencys mne I na pśistke proźby moje Zařse muwís ne i ne psn, Kuba żece: mniuy pańe, Żiwne jes wase pytańe, Keby ja urnau cytać, Ne brak by mne byuo do Bauej stupać I sobe okulary kupać psn, ● lzyj vélbuondovi – jek to żeć? ne mozno veńś do krulestfa nebeskego – nis bogacovi, bo on ne boi še sondu, v Boga ne żeży Hejdyk Pisz; 2. *rzeknąć* «przrzec?»: *A kiej nie dos rogola, daj sera, Rzekniem wsyscy, bendzies mniála w rok syna psn IS LVIII 215; rze-czon psn; im. bier. w zn «nazwać»: Rzekł im aniół, Nie bójcie sie, ale sie z tego weselcie, narodził sie Zbazićel wam, chtóry rzecon Chrystus Pan psn, Mał III 33.* AW*

rzechotać się zob. **rechotać się**.

rzecz (Z + P + lit + Szyf ZOW) OWM i bl, psn; Gpl -ów O Szcz Mrąg Giź Pisz, Apl -a Nidz, Ipl -oma O; 1. «obiekt fizyczny, przedmiot, w pl też: przedmioty osobiste; mienie, dobytek» OWM i bl: *jo, to tes stara żeć, potkońinek mužil'i – tutaj tēs mužil'i potkońinek Wały Szcz, sklep, duża murowana dužo żeć, to wykopany won-duu i puuap z drewna, to piwńica Gryźliny Olsz, on [Nikolaus] suuχau co žeći mogli śpśewać, to tedi wydawau te rzeći tam Snopki Pisz, tam šejem žito, vońes, uońes i kartofle – to naše zboże jescie tutaj nońencej še šeję i nońencej žniwuje, te tši žeći Gady Olsz, UAM, takę žeći χturne lo wojska potšebne biuo, to wojsko sobže wżeuo Ryn Giź, čõpki robo, takę mucki rozmaite, fšisko, reŋkavićki, rozmaite žeći mogõ z veuni zrobić Kajkowo O, UAM, z drewna to us mozno mużic kedi maue žeći, kedi żeŋkse – to us z d'żewa Rybical Giź, to różne: tark – maue žeći; jek fšo je i biduo i spent – to jemark Mostołty Ełk, koźda cõrka kedi še ženiua to dostaua z domu fšiske žeći nojpsut Kajkowo O, UAM, jedyn ve Francji pat, bo dostałim žećy Karolewo Giź, jak już wiedzieli Niemcy, ze ks proboszc nie ma gotowki, to mu wszystkie rzeczy zarekwirowano na sprzedanie, kary pieniężnej do oplaty Klon Szcz, P 5, 15, ● wróc się nazad do kowala i mów mu*

że może sobie trzy rzeczy życzyć a będą mu wypełnione Dywity Olsz, P 4, 18; ● rzecz duża, mała, nowoczesna, stara, tęga, ~ cudna, fajna, pospolita, przecudowna, śliczna, złota, ~ izבתna, ~ szewska, ~ diabelska; ●● «o potrawie» OW Pisz: z *הֵיךְ בִּיזֶה פִּלְאֲכִי קִיטוֹפְלוֹבֶה רֹבֵינֶה, בִּיזֶה קִיטוֹפְלוֹבֶה מִנְיָקָה זֶה הֵיךְ רֹבֵינֶה וְיֵסֶע יָעֵלֶה יִנְיֵיךְ זֶעִי* Bzury Pisz, UAM; 2. «sprawa, kwestia, zagadnienie, też: problem» OWM i bl: *jeden pan buu wojtem i jego zóna mu še casem otkaua do tyx tam jego žeci, a on ji zakazau, ze ni ma še otkauć w jego žeci, ze on na to je Gardyny Nidz, to χuopy zaś^uo tēx žecaχ ne ýeżo* Pogorzal Wk Pisz, *z zono ne mozes nigdy fertik być, ona zavdy jenacy vé nis χuop o kazdej žeci* Róklas Szcz, *adwokat, o tyx žecaχ to ja interesa ne mam, bo w niχ ne biuam* Snopki Pisz, *a to, že do koścoūa ne χoži, to je uosúwná žec* W, SWarm 103, ● *przen gdziekolwiek polaka los postawi, powinien on być i żyć jak nieskazitelny człowiek, gdyż Rzeczpospolita Polska jest wielka Rzecz* Dywity Olsz, P 4, 44, ● *fraz nie do rzeczy, nie ku rzeczy «nierozsądnie, bez sensu»: Dosyć tego będzie? Dość tego dzieci! A czemu nie idzie spać, drugi, trzeci? Dosyć osel [-s-, sic!] i wól beczy, Budzi dziecię nie do rzeczy* psn IS XXXI 121, *Bogatego nie chcę, bo to nie ku rzeczy; <Bo on ci mnie kupi Jak lakoć na wety>* psn, Kolb 174, ~ z (tej, jakiej) rzeczy «z (tego, jakiego) powodu»: *po mazursku še naziwau Ribýicál s tē žeci, [že] s pocontkū biuo maūo gospodarzi* Rybical Giż, „Ale Pawle, popelniam cieżki grzech, bo nie zemściam sia nad panam, tylko na łubogam cieślu.” Paweł zaś mózi: „Z jeki rzeczy?” A Psiotrz pozieduje: „Gdy my nabziam goździ zielaznéch, a przydzie tan łubogi cieśla i zacznie to drzewo ciesać, potłucze sobie statki w granaty” W, Stef OK 46, ~ znać się na rzeczy W i bl zob. **znać się**; ● *rzecz chłopska, kobieca, ~ ciężka, drobniejsza, łatwa, ~ dziwna, kryjoma, nieomylna, niepojęta, święta, tajemna, ~ polityczna*; 3. «czynność, działanie, też: postępowanie» OW Nidz Giż Pisz Ełk Olc i bl: *ona fšistko urne, ona fšistko pracuje, ni ma žeci coby ne mogua* Klucznik Olsz, *oba žeci to jest ostšeńe kosy, ale še rozžela f klepańe i f štryχowańe* Frąknowo Nidz, *tak to jest moje politycne žec w neśće co ja dobroći dla nasta zrobziūem* Ryn Giż, *wy rozżice wašix žeci ne zmusajće do takix žeci* Jurki Olc, *jo še pštize tpojeχ liχix žecuχ* Kajkowo O; 4. «fakt, zdarzenie» O Olsz Szcz Mrąg Pisz Olc i bl: *to jest niewypóżeżuno žec – co^uni wytpažali, a co luži nabžili, bo i mne by zabžili, ale jo ne byua w domu, pojexalim prec* Śwignajno Wk Mrąg, *gdy się ten duch polskości narodowej zaczął w najlepsze budzić i rozwijać, stała się rzecz okropna nie do pomislenia nawet, to jest, całe duchowienstwo stanęło ostro i zawzięcie przeciw temu odruchowi* Dywity Olsz, P 4, 36, *dāu na dźwaχ wypisać, že tu še znajduje doχtór, co zna pšešue i pšyšue žeci i fšisko bez bólu robi* Gietrzwałd Olsz; 5. «zastępczo lub doraźnie o różnych istotach i zjawiskach, również objętych tabu kulturowym» O Olsz Szcz Mrąg Pisz i bl: *kedu na pólowane jįže, pšįže, rozmajite žeci pšidò, kuropatfi pšidò, žike kački pšidò* Kajkowo O, UAM, *kiedys to przed laty na Śniardwach to się pokaz-iwali takie różne rzeczy, potwori w rozmazitych postaciach* Łupki Pisz, Szyf ZOW 94, *u nas jedna žefcyna to byua za mare, uo dvanastěj gožinie to jej v uozu ne byuo, mara to uosobliva žec* Rostki Pisz, *ja mam barzo interes na starodavne žeci, tak na muzjeje* Grabin O, *ne nazwe wam tak co, to ne sò dobre žeci, ja ne rada w gembe beže* Mrągowo; 6. «historia, opowieść» O Olsz Pisz: *no toć te žeci to davnej byuo povžadane, te pšepovjestki i bajki, co navet za pravde byuy povjedane* Ornowo O, *f te žeci jo maūo véžyū* ib; 7. «słowo, nazwa» O Resz Mzach Giż Olc: *ale sò χturne žeci, co my ne véželi co to jest i Polaki ne rozumeli* Frąknowo Nidz, *juš jo dość žeci gadom po mazursku* Wielbark Szcz; **na rzecz** (Z + P) W Szcz, lit bl; 1. «dla

dobra, na korzyść (czegoś)» W Szcz: *welu co še čuli Polakami pracowali na žeč Polski Stryjowo Resz, ten oficer angelski pozostawił list żelazny dla mie, to znacy to, ze mie wolno agitowac przed głosowaniem na rzec polskąm* Klon Szcz, P 5, 39; **2.** «?»: *Miesiąc luty, to nie starzec, bierze moco ludzie na rzec Bo nie byle często mrozi że niejedyn co odmrozi. A gdy noga mu się zwichnie, to i nieraz dupą kichnie, więc przysłowie: Czlecze, w luty oblecz zawsze ciepłe buty* Kal 1892, 8; **w rzeczy** (Z + lit) W Nidz; «naprawę, istotnie, rzeczywiście»: *bo ja wjem jak to še naziwa? w žeci ot kouožeja curka pochože, ale i po nieńecku nie wjem* Gardyny Nidz, *dziwno jó buło, że pán wrzeczy jest katolikam, a jé w takam dniu mniajso* W, Stef OK 32; por. **wrzeczy**. AW, KS

rzeczka (Z) Nidz, psn; dem i hip w stos. do **rzeka**: *Furały jeskólki, usiadły nad rzeczko, Gdzieżeś sia podziata moja matuleczko* psn Gęb II 41. AW

rzeczny «związany z rzeką»: *Tam wspól ciągnąc, rzeczne nawiedzając brody, Których niedosiężne płyną bystre wody* psn IS XLIII 169. AW

rzeczoznawca (Z) Olsz; Npl -e Olsz; «urzędnik? doradca?»: *a na miństerpę to tam take byłi żečoznacpe, ʰóni mōndre luže byłi* Gietrzwałd Olsz. EG

rzeczywisty «prawdziwy, autentyczny»: *po plebysycie rozpętało się na nas polaków rzeczywiste, jak to się mowi dantejskie piekło* Dywity Olsz, P 4, 40. EG

rzednieć; inf -ić; «stawać się rzadkim»: *jól, jól, już też ci włosy rzednieją* Tuławki Olsz, KF. EG

rzejn zob. **rzemień**.

rzeka (Z + P + lit) OWM, psn; re- Szcz; ogp: *struga, a żeńkša to kanau, a duża to żeka* Gardyny Nidz, *na Umulefke jedne muwo żeka, drugie struga* Ścięciel Szcz, *kuać od bžega do bžega bes struge abo bez žeke* Mąćice Szcz, *od Warnii so granice: kińi traši żeka, to żeka je granica, a kińi traši na suχym, to na suχym granica* Stawiguda Olsz, *na bežuncyχ vodaχ, f strugaχ i ʳykaχ bynže tyn spšynt uzywany* Zgon Mrag, *na Żelgunoc to priskali žeke vodu f pšerše sfęnto* Dłużki O, UAM, *z Oruowa pšes pušče krowy pšegańajo i tu pšes ʳžeke pšepuynie* Kowale Oleckie. AW

rzekać «modlić się»: *Przyšli przed nio slabi rzekać, A ten obraz zaczól plakać, Zidzisz ty mój mniły bracie, Jek ten obraz rzewnie płacze* psn IS XXIX 105. AW

rzeknąć zob. **rzec**.

rzemiak, rzemniak (Z + SDGW) Mzach Pisz, SWM II; **1.** «skórzana część bata» Szcz i bl: *ʳženāk to ten co bžije* Szczytno; **2.** «**rzemień**»: **a)** w zn 1b Mzach Pisz: *užōnzāki ze skury z wyngoža, a nie to żeńaki* Giętkie Pisz; **b)** w zn 1c: *šnurufka, a χuopi to majō žińok* Róg Nidz. AW

rzemianny (Z) O Mrag Giż, **rzemiany** psn; «rzemienny»: *žymanny batog, parčanny s kunopša* Dąbrówno O, *Mam ja pasek rzomiany [rzo-, sic!] Z mosiędzniemi przackami* psn, Wiśła III 578. AW

rzemienny «zrobiony z rzemienia, skórzany»: *uzda tis ʳženno* Sucholaski Giż. AW

rzemień (Z + lit + SWM II, SWMo, SDGW) OWM i bl, Kult MW RD, psn; *rzejn* Giż; Ipl -oma O; **1.** «skórzany pas lub pasek»: **a)** «stanowiący część końskiej uprzęży; w pl wodze, cugle» OM i bl: *kuo^mp, a na kuēmbe žeńen* Skop Giż, *bes pleci take, žeńen z dvoma poduskańi* Gawliki Wk Giż, *kšiš to jest juš tu gže ʰoften žeńen leži* Popowo Salęckie Mrag, *uzda to te žeńeńe i naguuwek* Skomack Wk Ełk, *ot uzdi te žeńińe co go tšimać* Sucholaski Giż; ● **rzemień karkowy, krzyżowy, plecowy**, ~ bez

kląb, bez plecy, bez szyję, ~ na kark, na krzyż, na piersi, na plecy, ~ pod belk, pod ogon, pod szyję; b) «w cepach używany do łączenia dzierzaka i bijaka, też o skórzanym obiciu bijaka, tzw. kapie» OWM i bl: to mu'yl'i gozeφ, kole ni'neckix to mu'yl'i kapa, bo byli dwojake, żeńeńani pšiz'ozane do býjaka i do żerzaka Maćice Szcz, żerzok, býjok, żeńeńamu muši vō"zač, bo provozek ne tšimo Ostróda, to jest tako kapa i tu je tako kapa, wety'ne żeńeń, okreńci pare razi Łajs Nidz, kapa buya na żerżaku i na bżijaku – tu drevnanno – tu skużanno (na bżijoku); to jest żeńeń skożannu – ten rżeńeń to pšejmne Bredynki Resz; ● rzemień skórowy, skórgan(n)y, surowcowy, ~ z krowy, z węgorzów, ~ ze skóry; c) «stanowiący element odzieży lub obuwia» O Olsz Mrąg Giż Pisz: nošiu portki na žámeńu Gietrzwałd Olsz, snurufki abo żeńeńe ze skury Krutyń Mrąg, żeńeń, to kole šelkuf sō žeńeńe Dąbrówka Pisz; d) «używany w innych zastosowaniach» Olsz Mrąg Giż i bl: stompsidu na žeńeńu, take zelazo [o strzemieniu] Paprotki Giż, bijau zonke kijami i peńšćami, żeńeńami Krutyń Mrąg, ● przen A ojciec i matka w ciężkim utrapieniu Siedzą powiązani w tartarskim rzemieniu psn IS XLIII 169; 2. «skórzana część bata» Olsz i bl: kożica – jek za puugām xoži, on ma taku kuj i pši tam kawau žamnána uwešone, cobu muk pogańac Stawiguda Olsz. AW

rzemiesło (Z + lit) O Ełk, **rzemiosło** (Z + P + lit) O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl, psn; 1. *rzemiesło, rzemiosło* «drobna wytwórczość obejmująca wykonywanie i naprawianie przedmiotów codziennego użytku» O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk: *potem jek ja pošetem na škou, se ucujem žnosua, mularki, malarstfa, cešelstfa* Ełk, UAM, *nie byłby potrzebował teraz w kuźni kuć, ale że miał zamiłowanie do rzemiesła i kowadła, więc kuć w kuźni tak dalej jak i dotychczas* Dywity Olsz, P 4, 18; 2. «zawód, fach, specjalność» Olsz Mrąg Pisz i bl: *nama mocno dobze suo, xuopty se poucyli, kazdy nau dwa ženosua* Polska Wieś Mrąg; 3. «przyrządy i narzędzia rzemieślnicze» O Olsz Giż i bl: *žymosuo ševniecke – cauy varštat f konce* Szmygwałd Mł O, ● zag. *Ja mam takie rzemiosło, Co mi w koło obrosło, A jak bieda przytłoczy, Toć i woda wyskoczy* [oko] bl, Wisła V 157. EG, KS

rzemieślik zob. **rzemieślnik**.

rzemieślniczek hip «**rzemieślnik**»: *žeńeńiček zje pšerńiček i skoče* psn. EG

rzemieślniczny (P + lit) W Szcz; «odnoszący się do rzemieślnika»: *od 19 lat udeletem szkołę rzemieślniczą w Bochom* Klon Szcz, P 5, 15. EG

rzemieślnik (Z + P + lit + SWM V, SWMc) WMzach Mrąg Węg Pisz, psn; -lik Olsz; «człowiek uprawiający jakieś rzemiosło, też: fachowiec, specjalista w jakiejś dziedzinie»: *muj oćec buu žeńeńnik, robziu pšy budože* Tuchlin Pisz, *mój chłopsiec je taki słabozity, to dām go wyłuczyc za rzemieślnika* Tuławki Olsz, KF, *ve fši najżencej gburuf, ale teš suua žeńeńnikuf* Sołtmany Węg, *Francuskie felszery Wielkie* rzemieślniki Wyrzynają kule *Jak jakie rzeźniki* psn, Kolb 404. EG, KS

rzemieślnikowa «żona rzemieślnika» Zyndaki Mrąg, SWM V s. 69. KS

rzemion? «**rzemień** w zn 1b»: *na tem ršone je taka kapka i kole kłopy* [«bijaka»] *je teš taka kapka, to tedy muši tym žeńonem je pospouu žžonac* Kobyły Szcz. AW

rzemionek (Z + SWM II, SDGW) Olsz Szcz; 1. «skórzana część bata» Szcz: *žemonek* [odp. na pyt. kwest.] Dźwierzuty Szcz; 2. «**rzemion** (dem?)» Stawiguda Olsz, SDGW 71. AW

rzemiosło zob. **rzemiesło**.

rzemiuszczek (Z + SDGW) O Nidz Giż Pisz Olc, SWM IX; dem i hip «**rzemień**»: 1. w zn 1b O Giż Pisz Olc i bl: *žeńusćkami beže pšivonzany do żerzoka* Gąski

Olc, *ta maluška takò skurka to źeńuscek* Orłowo Giż; **2.** w zn 1c: *šnorofki – to mužil'i źeńuscek* Zgniłocha Nidz. AW

rzemiuszek dem i hip «**rzemień** w zn 1b»: *obuõncek źeńuskem pšiwõzany do źerzaka* Szczytno. AW

rzemniak zob. **rzemiak**.

rzemyk «**rzemień** w zn 1c (dem?)»: *żeńik kole ɣodãka* Krutyń Mrąg. AW

rzemiały «o roślinie: dojrzała»: *to jus je dobre, żeńaue* [odp. na pyt. o dojrzałe zboże] Frąknowo Nidz. AW

rzenieć (Z + PorJ 61) Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz; «o roślinach: dojrzewać»: *ži-šne źeńeju, ʷovoc kšće, kšatki ʷoblatujo* Radosty Olsz, [zboże] *doɣoži do źniɸ, žeńeje* Wydminy Giż. AW

rzepa (Z + lit + SWM XI) W Szcz i bl, psn; **1.** ogp W Szcz i bl: *žepa tak jak bruķeɸ, tlo ma dužo wodi* Bredynki Resz, *my rzepy nie sadziwa, bo to się nie łoplaci* Tuławki Olsz, KF, przs. *od rzepy nać do świata wstać* bl, LitLud XVII 116; **2.** «o pode-szwie rogowej kopyta?»: *gže potkova pšize to je žepa* Bredynki Resz. AW

rzepak (Z + SWM XI, PorJ 61) OWM; GAsg -a Szcz Giż; **1.** «roślina ole-ista o jasnożółtych kwiatach, Brassica napus var. oleifera» OWM: *ʷoni tuta šejo lanke i ten žepok šejo, a lnu ne šejo* Tyrowo O, *jus pou pšentnastego augusta, tego nešõnza biže žimovi žepak šanu* Orło Giż, UAM; ● *rzepak zimowy*; **2.** «gorczyca pol-na, Sinapsis arvensis» OWMzach Mrąg Giż Pisz: *co to tak kšće f ty brukši – žepok* Ramsowo Olsz. AW

rzepaka «**rzepak** w zn 1» pow. Olsztyn, PorJ 61, 393. AW

rzepakowy (Z) Szcz; «zrobiony z rzepaku»: *olej šeńenny, žepakovy* Mącice Szcz. AW

rzepka (SWM III) Mzach Giż; «miejsce zgięcia nogi końskiej nad kopytem, przegub». AW

rzepniak «**rzepak** w zn 1» pow. Olsztyn, PorJ 61, 393. AW

rzepnica (Z + SWM XI) Nidz; «**rzepa** w zn 1»: *žepnica to ani bruķeɸ, mńejse* Dziurdziewo Nidz. AW

rzepnik (PorJ 61) O Pisz; «**rzepak** w zn 1». AW

rzepucha (Z + lit) Szcz Mrąg Giż Pisz; **1.** «brukiew» Mrąg Giż Pisz: *bruķeɸ unaksi žepuša* Gawliki Wk Giż, *žepuša – býaia i žõyta* Mazuchówka Giż, *robaki zja-dy kapuste abo žepuše* Upałty Giż; **2.** «o **rzepaku** w zn 1» Rudziska Szcz. AW

rzertelnie, rzertelny zob. **rzet-**.

rzerzno «rżeżwo (obj. Wisła III)» bl, Wisła III 89. AW

rzerźnicki, rzerźnictwo, rzerźnik zob. **rżeźn-**.

rzesa psn; «grupa, gromada»: *Spsiewajcie Krõlowzi chõry archanielskie, Spsiewajmy z zastępem zbawzionych rzes* psn, Mał III 24. AW

rzeszotek dem w stos. do **rzeszoto** w zn 1: *žešotek to taki pšetacek žatšy* N Guty Pisz. AW

rzeszotko (Z) Szcz Giż; «sito ręczne z małymi otworami»: *žesotko do monki, coby robaki ne byyy* Klon Szcz. AW

rzeszoto (Z) O Olsz M, SWMp, SDGW; **1.** «sito ręczne z większymi otworami do czyszczenia ziarna, czasem też z mniejszymi do przesiewania mąki, niekiedy używane w innych celach» O Olsz M i bl: *žešoto to už jest take veńkše, to do groxu* Szmygwald

D O, *přsetak jest žatki, žesoto gejšćejše, a šito ġenste* Rostki Pisz, *žesoto to šito durų ġenste, moņke možno otšać* Lipowiec Szcz, *v žesota še reki f'ita* Giżycko, ● *časarni χto rostargany vyšet, muv'iuo še: jak žesoto* Lichtajny O, ● *przen «o nieudanym, zapadniętym wypieku»: žesoto to kedy tom še co ġe zdaży, jek še pšće abo co to še mōvi: take žesoto še zrobžiuo* Tyrowo O; **2.** «o sicie w wialni» bl, SDGW 86. AW

rżeński (SWMc) O Mrąg Ełk; «o człowieku: zdrowy i mocny». EG

rzetelnie (Z + P + lit) Olsz Nidz; *rzert-* Olsz; przysł. od **rzetelny** w zn 1b: *ńektu'ży to modl'ili še 'żetelńe, a ńeχtu'ży to z workam jāk še ta gura otpo'ży s tēm zuotem, to χćel'i worki napeuńić, χćel'i tēgo bogastpa* Jabłonka Nidz, *ja panoži povýem žetelńe, 'otpočivńik ročn* Gietrzwałd Olsz. EG

rzetelność «uczciwość, solidność»: *Rzetelność ma w oczach, siłę w swej osobie, Której w rodzinnej stronie nabył sobie* Maz 1938, 81. EG

rzetelny (Z + P + lit) O Olsz, psn; *rzert-* Olsz; **1. a)** «godny zaufania, uczciwy, solidny, o żołnierzu: dzielny» O Olsz i bl: *te siujsiady to rzetelne ludzie* Tuławki Olsz, KF, *takā kuberka buā, tak s takem obrāskem, to kmotri kład'i: tyn χłēp, okruški, jigue, ńiće i pšoro, i merte kład'i, to muv'yl'i: panna bēńže žetelńā, kedı merte kładō* Dłużki O, UAM, *žolńeš, moš być žetelny* Olsztynek O; **b)** «wykonany z zaangażowaniem, uczciwie, sumiennie»: *przychowywano i więcej inwentarza, tak że przy rzetelnej pracy dobrobyt ludzki się polepszał* Dywity Olsz, P 4, 5; **2.** «liczny»: *no to ja pšiet s frontı, to mnoū i fši, pedām: žetelne am dostal'i* Gietrzwałd Olsz. EG, KS

rzewliwie psn; «**rzewnie**»: *Król Herod się zafrasował, Działki pobić dał. Bili, siekli, mordowali Srodzy katowie, właśni zbójowie. Krzyczą działki, płaczą matki* Bardzo rzewliwie psn, Szyf ZOW II 50. EG

rzewnie (Z + lit) Pisz Ełk, psn; przysł. od **rzewny**: *jāk tēn v'zou puakāć žėvńe, as te uzy to cale ze krųo* Pogorzal Wk Pisz, *Smok sie wali z góry, ryczy A ta panna rzewnie krzyczy* psn IS DXCI–XXV 47, *Ojców matek swoich skowycząc sukają* Jakoby ptasęta, *rzewnie narzekają* psn IS XLIII 169. EG

rzewny (Z) Pisz Ełk, psn; «wyrażający smutek, rozpacz, rozżalenie»: *Tam gdzie słyszysz piosnki ludu wesole, czy rzewne Tam się osiadź* bracie miły, *tam życie jest pewne* psn IS LI 190, *matka puāće žėvńeńi użarńi* Pogubie Tylne Pisz. EG

rzezaczek «**rzezak** w zn 1a»: *ćeślička, co potem tak wycinano; jek guemboko – żezaček* Snopki Pisz. EG

rzezać psn; «ciąć, krajać ostrym narzędziem, też: rznąć»: *Działki posneli, lec matka nie spała, To wziowsy brzytwe działki swe rzezała* psn IS LXXIV 262, *Dziewka kury rzezała, Krew na ziemnie leciała* psn Gęb I 21. EG

rzezak (Z + lit + SWM I, II) Szcz Mwsch; **1.** «narzędzie ciesielskie»: **a)** «służące do żłobienia w drzewie» Mrąg Giż Pisz: *ćeślica, żezoki to pořšėbne jes jak še robi drevńaki* Skorupki Giż; **b)** «służące do ściągania kory z drzewa» Mrąg Giż: *żezak – a mu ošm nus mōvımy* Gawliki Wk Giż; **2.** «nóż kowalski do przycinania kopyt końskich» Szcz Mrąg Giż Ełk: *żezak, nos do kopita końa* Sajzy Ełk; **3.** «tnąca część sieczkarni» Szcz Olc. EG, KS

rzeż «masowe zabijanie»: *Straszna rzeż wojny, Krew sie z wojska leje* Jezus Maryja *co sie teraz dzieje* psn IS LI 189. EG

rzeźnia «pomieszczenie przeznaczone do uboju zwierząt»: *pšiet do żeźńi ji byli wisuane po biduo do zaźńeńca* Butryny Olsz. EG

rzeźnicki; *rzerznicki*; «odnoszący się do rzeźnika»: *tera maš ode mħe pamħont-ke, tyš mi χcau dać goršo, bo bym ěe muk robźeć, źeći żywić, a ja ěi dau tak źerźnicku* Smolonek O. EG

rzeźnictwo (Z + lit) Olsz; *rzerznictwo* Olsz; «zawód, zajęcie rzeźnika»: *rzeźnictwo to taki sãm dobry fach, jek kãždy jenszy* Tuławki Olsz, KF. EG

rzeźniczek hip «**rzeźnik**»: *Orac zjat kouac i esce puace, A žeźmcek zjat permucek i esce skace* psn. EG

rzeźniczy «odnoszący się do rzeźnika»: *rzeźniki mają takie ekstra noże rzeźnicze do zarzynanã ji krajanã mnesa* Tuławki Olsz, KF. EG

rzeźnik (Z + lit + SWM V) OWM, psn; *rzerznik* O Olsz Nidz; «człowiek zajmujący się ubojem zwierząt»: *žeźnik tne, šfħne zaźħe* N Kaletka Olsz, *i ot tẽgo casu un šfħka ěe zaźħnãu, zavdi žeźnika mnelim* Dłużki O, UAM, *šlaxtaš abo žeźnik* Szestno Mrąg, *flejšer, žeźnik po polacku* Sucholaski Giź, ● *Frãncuskie fylcery, Jãk ostre nozyki* Rzno kule, *krew toco, Jak z wołu rzeźniki* psn Kętrż 64. EG

***rzeźwo** zob. **rzerzno**.

rzeźwy ogp: *Przez wody, ład Wziatrów sėroki i rzeźwy dnje prãd* psn Mał II 43. AW

rzeźącha, rzeźąga zob. **rzeźucha**.

rzeźucha (Z + lit + SWM XI) OWMzach Mrąg Pisz; *reźucha* Mrąg Pisz, *rzeźąga* O Olsz Nidz, *rzeźącha* W; bot. «*Cardamine pratensis*, roślina zielna o białych lub fioletowych kwiatach zebranych w luźne grono na szczycie łodygi, porastająca wilgotne łąki, rowy, zarośla, rzeźucha łąkowa»: *žeźuħa to je gorša trava* Szyldak O, SWM XI s. 115, *kħasna trãva to jest řezuħa* Zameczek Mrąg, *ib, ta Ĺika trava co kòn pozre, ale tak krovny to ěe, to žeźuħa* Frãknowo Nidz. EG

rzeźysko (Z + SDGW) Giź Pisz; «miejsce koło domu, gdzie rãbie się drzewo»: *to žeźysko, għe vory lezo* Korzeniewo Giź. Uwaga: podane w SDGW *źerysko* w zn «rźysko» okazało się błędem materiałowym, także co do postaci wyrazu. AW, KS

rzeźbina zob. **jarzeźbina**.

rzeź zob. **I. rzał**.

rzeźda (Z) Olsz; «wąski pas ziemi uprawnej oddzielony bruzdami»: *a dlatego sa radħiuo* [kartofle] *co druga źenda, žeby sa ten χfast ěe pleħiu i žeby tyħ kħačkõf ěe zasypãć* Gryźliny Olsz. KS

rzeźdem zob. **I. rzał**.

rzeźdny lit bl, psn; «najęty, najemny, płatny»: *Pytom ěi sia kaczmorko, Czy to twoja cõreczka, Czy to rzandno dzieweczka, Czy to wychowaneczka?* psn Stef I 32. Uwaga: znaczenie «porządny» w Kolb 613 wydaje się błędne. KS

rzeźdowy zob. **rzałdowy**.

rzeździć «o świni: chrząkać» Mikołajki Mrąg, SWM III s. 46. KS

rzeźpać ekspr 1. «grać nieudolnie, rzeźpolić»: *žampã na tyħ skšipkaħ, že aš uħi bolũ* W, SWarm 139; 2. «krajãć czymś tępym»: *ħek ti tam žampãš tam nožam?* W, SWarm 139. AW

rzeźpolić (lit) Olsz Ełk; «grać nieudolnie, zwłaszcza na instrumencie smyczkowym»: *rzeźpolisz ji rzeźpolisz na tech skrzypkach; aź się sluchać ěe chce* Tuławki Olsz, KF. AW

rzeźsisty ogp? Roźental O, MAGP XI m. 505. EG

rżęsity ogp? Olecko. KS

rżęsy pl; ogp Grajewo Giż, SWMa 19. AW

rżężyć «ciężko chrapać piersiami (obj. Wisła III), rżęzić» bl, Wisła III 89. AW

rznączka, rznączka «dokuczliwy ból brzucha, w pl boleści»: *bžuxo mñe boli i mãm uokropnã žnũnčka* W, SWarm 139, *maćica go zamorduje, kedi take ržnončka w douku, abo žouintku, rozmaiće* Stryjewo Resz. AW

rznąc (Z + P + lit) OWM i bl, psn, **rznąc** (Z + lit) OWM i bl, psn; praet 1sg *ja rznął* bl, *ja rznął* O Pisz, 1pl *rznęlim* Giż, fut 1sg m *będę rznąc* bl, 3sg *będzie rznął* O, 1pl *będziwja rznąc* Olsz; **1.** ndk. «dzielić coś na kawałki ostrym narzędziem, ciąć, kroić, piłować» OWM i bl: *na secke še žñe pšet krowi* Zgniłocha Nidz, *želisko ržnu pšet špiñe, to je do šečki* Zwierzewo O, *tabake na tej kijance žneua* Gajrowskie Olc, *to ten sošnik co ũon žñe ten žem* Pańska Wola Giż, *amerikon jak beže žnou to, co še odvali, to je skiba* Smolonek O, *nozem žñe skure, to sefcki nus* Siedliska Giż, *žogo žñe, zoguje* Olsztynek O, ● *grunt to się dobrze namydlić; Wtedy brzytwa lepszy ržne* Tuławki Olsz, KF, ● *kil, co wode ržne* Piasutno Szcz; ●● *rznąc, rznąc* «przecinać skórę, zadając rany» O i bl: *mu potem ržnou take štrymy tylko ñe za guemboke, žeby ñe zdeχ* Smolonek O; **2. a)** *rznąc, rznąc* «wymierzyć cios, uderzyć, też ndk.» OW Nidz Elk i bl: *žñu go f pisk, že ša pševrũcuu* W, SWarm 140, *z jadu jò kijam žnou pãra razi* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 22, *Przyjechał do ni I rznól jò w gamba: Poziédz, Karlinko, Gdzie jo paść banda?* psn Stef I 175, *i mñeli rožancy i tedy jak ta kobžeta ñe režili jo sšymac, to rožancem jo žneli* Purda Olsz; **b)** *rznąc, rznąc* «rzucić z rozmachem, wałnąć, trzasnąć, też ndk.» W i bl: *rznól psajśció to kãzanica i mózi* W, Stef OK 40, *v žuości žñu talyže na poduoga i tuuk, co fpaduø mu pod rance* W, SWarm 140, ● *Lónego ciasu Wyleciãla baba z kwasu, Rznóla to psiec, Wyleciãl z psieca chłopsiec, Z tego chłopca Barãn i łowca, Z tego b[a]rana Mlêko i śniótana* psn Stef RD 60; **3.** ndk. «w odniesieniu do zwierząt: kastrować» Szcz i bl: *na byka to mužili krasac albo žnonć* Szczytno, *mñix ržne abo mñiši* Piwnice Wk Szcz; **4.** *rznąc* «wykrawać z tkaniny (lub skóry) według określonej formy» Giż Pisz: *s tego partu tom tedi ržneli abo krajali* Ryn Giż; **5.** ndk. «grać głośno, z zapalem» W Mrąg i bl: *muzika žñeua wíwaty tøm weselniom* Mrągowo, *špšewali, pottancyli, jek tak z domu otžožili to na patelaχ žneli* Gryźliny Olsz, *vešli pot te pšybytki, muzykanty začeli ržnońc na trombaχ* Pokrzywy Olsz, ● *przen též tam jenaksze zuchy, jek lu náju, [...] rznã, že až radość, pála z góry práwda w loczy, že sia až serce śnieje* W, Bar 43; **6.** ndk. «o owadach: niszczyć, robiąc otwory»: *drewniak* [«kornik»] *to tøn co te džewo žñe* Orzysz Pisz; **ržnięty** (Z) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, **ržnięty** (Z + lit) OWM; Nsg n -o Mwsch, -e O Nidz Giż Pisz, praet z podm. uogóln. bez słp. Giż; im. bier.: **1.** w zn 1 OWM: *to bili kartofle žñente, tak nožem, žñente take na šajben* [nm Scheiben «plastry»], *take plaskę* Kajkowo O, UAM, *štaxęti ržñente s tēχ deskuf* Waplewo O, *džewo ržñente na tertakaχ* Dąbrówno O, ◇ *suoma bežže do šečki ržñenta* Mieruniszki Olc; ●● w zn 1 ●● O Giż Olc: ◇ *juša to cyeuku kedi z nosa, a kedi bynxe žñento to kref leći* Orłø Giż, *oj biuø, biuø! i koñe pšesuy pše mñe tšy razy i byuøm ržñenty, ja na wojñe zelazny kšys dostauøm* Świątajno Olc; **2.** w zn 2b: *umišne buu ten talēš o stuu žñenti, že še rozbžuu* Dłużki O, UAM; **3.** w zn 3 O Olsz Szcz Mrąg Giż: *wou, kedy jest žñenty* Wojnowo Mrąg, *koñ, tyn co ješče ñe ržñenty, a potem vauaχ* Liwa O; **4.** w zn 4: *ceχunek z guovy sama, aksyl* [«karczek»] *krutko žñety* Purda Olsz; **5.** w zn «operować» Resz Mrąg Pisz: *kace jajko, takego mñensa*

narosuo, to pęxeš buu tes žnenty, jus mi ne dumali, co on benže ýencyj chožiu Pisz, matka ržnento byua, ale nazot xoro Wojnowo Mrąg. AW

rznąć się (Z) Olsz Nidz, **rznąć się** (Z) Pisz; **1.** dk. «uderzyć się» Olsz Nidz: *ńejene maue xaty to maue žyveže, to ńeros se mocno žnuu* [placmistrz, wjeżdżając na koniu do izby] Gady Olsz; **2.** ndk. «odpadać od całości drobnymi elementami, wykruszać się»: *potrizovańe, coby ne ržneuo se fest, to ze suumu abo ze sfěrkovyx gauėnzi* Wejsuny Pisz. AW

rźnięcie (Z + P) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, **rźnięcie** (Z) OMzach Mrąg Pisz; **1.** forma rzeczownikowa czas. **rznąć** w zn 1 O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz: *do šečki žńenća biuy lady, puźni byuy mašiny Wygryny Mrąg, to jest mašina do źeliska ržneća pšet šf'ine* Rostki Pisz, *kožou do dževa zagovańa, do žńeća* Szczytno, *nos ot općinańa abo ot kopyt žńenća* Dąbrówka Pisz; **2.** «ostra tnąca część klingi kosy»: *ržńeńce to je te same ostše* Kobyłty Szcz. AW

rźniochy plt (Z + lit) W, **rźniochy** plt (Z) Olsz; «ciągi, lanie»: *xto zdóžu, ućeek, a xto ne zdóžu, dostau žnoxi* Butryny N [Chabrowo] Olsz, Stef JPW 30, *ržnuxuf co my dostali* Skajboty Olsz. AW

rzucać (Z + P + lit) O Olsz Mzach Pisz Ełk, psn; praet 1pl *my rzucalim* O; część zapisów bez informacji znaczeniowych; **1.** «ciskać z siłą, podrzucać, zrzucać, też: obrzucać» OMzach: *zrobžilim sobže maue buketi z ržńox kfxtuf i mi rzucalim sobže na ten kšok* St Jabłonki O, KN II 50, *Kedyš jek se cepańi mućiuo to šuflo žucali na vater, to źeli bes fšelkix naženzi* Frąknowo Nidz, *na tej stacji była stale i to cały dzień samoloty i rzucali bomby zapalające i tak jak padały jak deszcz, tak Niemcy rzucali bomby* Klon Szcz, P 5, 50, *i juz mie nie rzucali kamieniami, tylko miałem się ze niemieckiemy nauczycelamy i rzemieszykamy byli wrogami do konca głosowania* ib, 43; ●● «rozrzucać na jakiejś powierzchni»: *žucali stućne nawozi – sol potasowó, tomasine* Bukwałd Olsz, *nocqm rzucalimy polskie ulotki naprzeciw Worgickiego* Klon Szcz, P 5, 41; **2.** «puszczać w ruch czółenko tkackie» O Nidz: *čounek, a f tem čounku cėfka i se žuca* Mierki O; **3.** «opuszczać, zostawiać, porzucać»: *Wtenczas myśl stanowcza w głowie mi się rodzi: Nie trza ziemi rzucać, skąd nasz ród pochodzi* psn Zient 59; **rzucany**; Nsg -e; im. bier. w zn 1: *a na rėku trzymala male dziecko [...]* *ja rzucano od jedniego Niemca do drugiego, a to dziecko barzo plakalo i do mamusi z powrotem chcalo* Klon Szcz, P 5, 43, ◇ *puxtlować – żyto benže žucane* Gietrzwałd Olsz. AW

rzucać się «wykonywać gwałtowne ruchy, dostawać drgawek»: *taki čuožek, co mnau źelgo xoroba [wielka choroba, «padaczka»], buu ńespokojni, žucau se, kšičau, vžeščau, štivńau i vitfážau rozmajite žeči* Spręcowo Olsz, Stef JPW 79. AW

rzucanie (Z + lit) Nidz, Kult MW AS; **1.** forma rzeczownikowa czas. **rzucać** w zn 1 Nidz: *pšipomnińam co tam ten narut φ tix stronaž mocno wćpćoni w nozaž ržucanu* Jabłonka Nidz; **2.** «o czynności magicznej»: *rzucanie uroku* bl, Kult MW 433. AW

rzucenie forma rzeczownikowa czas. **rzucić** w zn 1: *ma take koryto do štućnyx nawozuφ žuceńo; to je šewńik do štućnyx nawozuφ* Wipsowo Olsz. AW

rzucić (Z + P + lit) OWM, Kult MW AS, psn; ru- Mrąg; -ée Szcz, cond 1sg *ja by rzucil* Giż; część zapisów bez informacji znaczeniowych; **1.** «cisnąć z siłą, wrzucić, też: narzucić» OWM i bl: *tak i ona ne zdóžuą mńe zuapać, uno žuciua za mnó tum nožem i trašiuą mne φ sam tųek* Jabłonka Nidz, *koval te gorunce źelazo kleščoma tšymau i žuciū na žem* Kowale Oleckie, *i potem kartoϕle se wíduańi žuci, potem se suumu*

pšikriwa i páskem še ješče zasypuje Gietrzwałd Olsz, gdy przytem zobaczyli polską ksiązka do nabożestwa to kazali ją w piec rzucić i spalić Dywity Olsz, P 4, 49, *te braća z nu na tyx karax jexa'li, f ty x'f'ili žučiuua* «una te košule na tyx krukuf, to še zrobili lužami nazot i «una ix vybužuua Purda Olsz, ● *przen niemcy rzucili 25 tysięcy rubli na zjazd litwinów do Wilna i utworzenie tymczasowego rządu litewskiego, który litwiny nazywali Tarybą* Dywity Olsz, P 4, 50, ● *fraz rzucić okiem «spojrzeć pobieżnie, zerknąć»: žučiuu iješče uokam do króvni i stamtónt pošed do šouru* Sząbruk Olsz, KN III 214; ●● **a** «przewrócić, też: wepchnąć» Olsz Mrąg i bl: *narešće žilk spostšek co on z něgo kapkuje i žučiuu go do rovu f kadyki* Unieszewo Olsz, *To mnie matula zrobiua* *Že mnie ve vode žučiuua Sama za panne* *χοژیua* psn; **b** «pozbyć się czegoś, wyrzucić»: *žodak to na stare obuře, co jus nie wart, co žuco, žodak stary* Orłowo Giż; **2**. «opuszczyć, zostawić, porzucić» Olsz Nidz: *po pierwsze mowilem sobie w mej duszy, nie rzuca i nie oddam mej ziemi niemcowi* Dywity Olsz, P 4, 27; **3**. «mówiąc, wykonać czynność magiczną» Olsz i bl: *jek mliko takie sie na pniu zrobi bziote, to czarownica gdzieś jest w poblizu, to niedobrze, bo może koltun albo chorobe rzucić* Dywity Olsz, Szyf ZOW II 159; **rzucony** (P) Olsz, psn; im. bier.: **1**. w zn «wypowiedzieć» Olsz: *groźba była rzucona a ci przywodzcy litewscy znali aż nad to brutalność chłopca litewskiego* Dywity Olsz, P 4, 54; **2**. w zn 1a: *Do dziewczyny przyniósł ktoś tako nowzine: Že jej Jasziek przeżity i w wode rzucony* psn, LitLud 87. AW

rzucić się (Z + P + lit) WM; praet 1sg *em się rzuciła* Mrąg; **1**. «zerwawszy się z miejsca»: **a** «ruszyć w jakimś kierunku, też: skoczyć w dół» Szcz Giż Ełk Olc: *kšonc še žučiu do kuxni do sfojej gospodyni, zebý jo vivouać, co ona tako goronco zup na stuu postaviua* Kowale Oleckie, *žucó še «oni do tyj jamy Szczecinowo Ełk, jej monš pracouu z něnecko ystapo, jeno žecko naua, xcaua še pot počonk 'žućić* Użranki Giż; **b** «napasać na kogoś lub na coś, też: przen» WMzach: *žeći šli ze škoui, a pšes starýgo Konygi žučiuu ša prost na nyx i ienygo šurka ukukjušu v noga* W, SWarm 122, *časem take robastfo še žuci na kšosy* Próle Olsz, *jak ja poruszę tutaj sprawę Miejszości narodowej polskiej, to rzucą się tuzin korespondentow i zniszczą to moje twierdzenie* Dywity Olsz, P 4, 45; **2**. «poruszyć się gwałtownie»: *jus ni lzý buuo ji na prawi bok em še žučiuu ji buuo mu lepži* Szestno Mrąg; **3**. «zwrócić się?»: *nex še do Pana Boğa 'žuci* Rybical Giż. AW, KS

rzygać «wymiotować»: *Kedi guowa casem bofi i casem tak mguo i muši tak oddawać, žigać, to jest maćica* Lipowo Mrąg, *rano fstaua, k'šo žygaua i kona* Skomack Wk Ełk. AW

rzymski (Z) Olsz; «rzymskokatolicki»: *jo, to te Kšyžaki, to óny potem vojne provažil'i z lužamu; to mněl'i być zakónniki žymske; zamki budoval'i* Stawiguda Olsz. EG

rzymskokatolicki «związany z Kościołem katolickim obrządku rzymskiego»: *urodziłem się jako syn Ignacego i Reginy z domu Nieczewskich Pętowskich* wyznanie rzymskokatolickie Klon Szcz, P 5, 1. EG

rzymsko-laciński «związany z kulturą antyczną i językiem tej kultury – łaciną»: *tak jek nešonže to do živu jes, bo Ruša z Žymem nič nie ma do čyńeña, a ma te nešonže žymsko-uacińske* Frąknowo Nidz. EG

rzynać psn; **1**. «zabijać ostrym narzędziem» bl: *Od czego krew na progú, Na stoliku na rogu? Dziewka kury rzynała, to tam krewka leciała* psn Sob 177; **2**. iter. w stos. do **rznać** w zn 1: *Cztery latka wierniem służył Gospodarzowi; Ranom wstawał, sieczkę rzynał, Niech sam pan powię* psn, PF II 569. AW

rzynanie forma rzeczownikowa czas. **rzynać** w zn 2 Gietrzwałd Olsz, SDGW 31. AW

rża «żyto»: *rża, χlep rżanny* Dajtki Olsz. AW

rżanka (Z + lit) OW i bl, psn; «słoma żytnia»: *rżanka – od zita sũoma* Turówko O, *sũumi m̃ava dość na caui rok, a rżãnki moževa iješče p̃ara fũr p̃šedać* W, SWarm 140. AW

rżanny (Z + lit + Kult MW HK) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Olc i bl, psn, **rżany** (Z + lit + SWMp, Kult MW HK) OWM i bl; Gsg f -é OW; «o mące, otrębach itp.: otrzymany z ziarna żyta» OW Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *z m̃ojki rzannej to grubi* [chleb] Rybno Mrąg, *rżano m̃ojka, žiś žitno, razufka* Butryny Olsz, *taki okronguu kouač ot rżanu m̃ojki* Kajkowo O; ●● «zrobiony z mąki żytniej» OWM i bl: *rżannu χlep jest čãmnu i jasnu* Purda Olsz, *žitno to jes p̃sirse – rżany χlep še niydy ne p̃šeje cwožekoži* Paprotki Giż, *rżanu kouac, psenu kouac, na šfenta* Cybulki Giż. AW

rżanowy (Z + SWMp) Szcz; «**rżanny** w zn ●●»: *χlep rzanovi* [odp. na pyt.: Jsn. chleb z mąki żytniej?] Piwnice Wk Szcz. AW

rżany zob. **rżanny**.

rżeć (Z + lit + SWM III) O Olsz M, psn; praes 3sg *rže* M, *rży* O Olsz M, fut 3pl *będą rżały* bl; «o koniu: wydawać głos»: *koń rze jek tak jeden do drugiego* Piwnice Wk Szcz, *kon rży za źrebkiem* Tuławki Olsz, KF, *Rzó koniki we stani* Bo nima pana u pani psn IS XXIII 78. AW

rżączka zob. **rznączka**.

rżnać, rżnać się zob. **rznąć(-)**.

rżnięcie zob. **rznięcie**.

rżniochy plt zob. **rzniochy**.

rżysko (Z + P + lit + SDGW) OWM i bl, SWM IX, psn; *reżysko* Giż; «pole po skoszonym życie, też po innym zbożu, ściernisko»: *žäk zito jest sšecõne to rżisko* Szczytno, *rżisko tulko od zita* Borawskie Olc, *žäk beže pošecono to fšo rżisko* Jebramki Pisz, *zagrabić rejkañi abo grabarkõ, to zostañe rżisko* Skop Giż, *rżiska to na fšistke pola co še sšece* Turówko O, *rżysko žytne i rozmaite* Gietrzwałd Olsz, *po pšeniicy i jęčrñeñu rżisko* Różnowo Olsz, *ot pšeniicy rżisko, ot ofsu, ot každego zboža, to fšo rżisko* Pieczarki Węg, *na rżiskaχ i w wõⁿdouαχ tēs susõ kole ⁿogña i na sũõⁿku* Dąbrówka Pisz, *rżisko – tam krovyy vyprovažo* Kosewo Mrąg, *rżisko do ježyny byže poorane na vosne, byže te pole do kartoffli, do ofsu* Szeligi Ełk; ● *rżysko jęczmianne, jęczmienne, owsianne, owsowe, owsze, pszeniczne, pszenne, žyciane, žytne, žytynie, ~ do jarzyny, kartofflów, ~ od jęczmieniu, owsa, owsu, pszenicy, żyta, ~ po gryce, jarzynie, jęczmieniu, kartofflach, pszenicy, życie.* AW

rżyto zob. **żyto**.

Erraty i uzupełnienia

ERRATA DO TOMU I

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
bagnowy	145	9 od g.	<i>rydz bagnowy</i> Szcz zob. rydz w zn 2b.	<i>rydz bagnowy</i> Szcz zob. rydz w zn 3.
biały	173	4 od g.	<i>biały rydz</i> Giż zob. rydz w zn 3,	<i>biały rydz</i> Giż zob. rydz w zn 2,
I. bok	202	14 od g.	zob. robić w zn 8	zob. robić w zn 5
breda	221	7 od d.	zob. robić w zn 2	zob. robić w zn 4
bronowanie	226	21 od d.	(Z + SWM IX)	(Z + lit + SWM IX)
chcieć	282	2 od g.	zob. robić w zn 2	zob. robić w zn 4
chrobotać	310	20 od g.	chrobotać ; <i>chru-</i> ; praes -oc-; 1. ogp:	chrobotać (lit) W; tylko <i>chru-</i> ; praes 3sg -oc- Olsz, -ocz- Olsz; 1. ogp Olsz:
czerwony	384	1 od d.	rydz w zn 3;	rydz w zn 1;
czterycałowy	393	18 od g.	Szcz Ełk; <i>szt-</i> Szcz;	Pisz Ełk; <i>szt-</i> Pisz;
czterycałowy	393	19 od g.	Szymany Szcz	Dąbrówka Pisz

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
109	17 od g.	abitur «egzamin maturalny, matura»: <i>jek zdāl abitur, to wzięli go na ramnona ji zanieśli do domu</i> Tuławki Olsz, KF. (Nm <i>Abitur</i>). <i>KS</i>
110	7 od d.	abonent (P) Olsz; ogp: <i>ludność rozchwitywała Gazeta i abonentow się zawsze pomnażało</i> Dywity Olsz, P 4, 36. <i>AW</i>
168	22 od g.	bezzwrotny «niepodlegający zwrotowi»: <i>rospoçoų še dobrobyt i lepej mēli gospodaże, ośšymywał'i požički bezzwrotne na zakup inwentaża żywego, remont budynku</i> Purda Olsz. <i>KS</i>
310	18 od d.	chrochmalić zob. krochmalić .
347	3 od g.	cios przen «bolesny, przykry fakt, nieszczęście»: <i>W półwiek później za Hitlera cięższy cios się wali Bo nie tylko pieśni polskich, mowy zakazali psn</i> IS LI 190. <i>KS</i>

ERRATA DO TOMU II

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
dębowy	34	21 od d.	rydzek w zn 1c i 3.	rydzek w zn 3a.
duch	127	16 od d.	5. «zaduch»: <i>jekli tu duų f stajni</i> Mwsch, KN I 310;	5. «cieple powietrze, też: zaduch?»: <i>na te lasy [«kratownica»] rospoścera še len, tedi nakrywa še dekarni, żeby duų buy i uon f tem duųu še susy</i> Szczytno, SWM IV s. 26, <i>jekli tu duų f stajni</i> Mwsch, KN I 310;

dwa	138	3 od g.	● fraz <i>nie raz, nie dwa</i> bl, <i>raz-dwa</i> O Olsz zob. I. raz (zn 1a i drugie podh);	● fraz <i>nie raz, nie dwa</i> bl, <i>raz-dwa</i> O Olsz zob. raz (zn 1b i pierwsze podh.);
dzban	150	19 od d.	Szymany Szcz	Dąbrówka Pisz
dźwięka	182	7 od g.	zob. robić w zn 3	zob. robić w zn 2
fana	197	18 od d.	(lit) W, lit bl	(Z + lit) W Mrąg i bl
fąfel	202	1 od g.	fąfel «o smarkaczu,	fąfel (lit) W; «o smarkaczu,
form	221	22 od g.	sp Olsz Giż Olc	sp Olsz Giż Pisz Olc
francuski	224	6 od g.	francuski w uż. rzeczownikowym «	francuski w uż. rzeczownikowym (Z) Pisz, psn; «
gęsty	264	10 od g.	(Z) Giż; fraz	(Z) O Olsz Giż; «o części szczotki do czesania lnu pokrytej gwoździami rozmieszczonymi jeden przy drugim»: <i>potem [len] buų ěesan, ścotka buų tako specijalno, năpsut na tēm 'žătĳim, a potēm na tym gęstym</i> N Wieś Ostródzka, ● fraz
gromada	319	23 od g.	O Olsz Nidz Giż	O Olsz Mzach Giż
gutałina	343	15 od d.	gutałina	gutałin (Z) Mrąg, gutałina

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
18	1 od d.	dantejski ogp: ● <i>po plebysycie rozpętało się na nas polaków rzeczywiste, jak to się mówi dantejskie piekło</i> Dywity Olsz, P 4, 40. KS
67	19 od d.	dolar (Z) Olsz, lit bl; ogp: <i>jeżeli drukarze w Berlinie strejkują, to obstalujta rychtyczne dolary amerykańskie i nama dawajta</i> GazOlsz XV 261. KS
114	7 od g.	drogowy przym. od droga w zn 1: <i>on robi na użęże drogowym, na tų šosaų Maldanin</i> Pisz. KS
212	14 od g.	financamt lit bl; «urząd podatkowy»: <i>žyczę wama dobrego rozrachunku z financamtem podług marki złotej, którą nama w Berlinie już zapowiadają</i> GazOlsz XV 170. (Nm Finanzamt). AW
260	17 od g.	geografia «powierzchnia Ziemi jako przedmiot nauczania»: <i>u nas każdy mušau žožiť, ucyłi pšisać, ěytać, ražovać i ěeograf'i</i> Rostki Pisz. KS

ERRATA DO TOMU III

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
historia	21	21 od g.	ry- sp Mrąg Giż	ry- sp Mrąg Giż Elk
jak	66	17 od g.	● fraz <i>jak raz</i> Giż Pisz zob. I. raz w zn 4	● fraz <i>jak raz</i> zob. raz w zn 2
jeden	85	13 od g.	● fraz <i>jednego razu</i> OW Nidz Węg Giż Olc i bl, <i>jeden raz</i> OW Nidz Mrąg Pisz zob. I. raz w zn 2	● fraz <i>jeden raz</i> Pisz, <i>jedną razą</i> Giż, <i>jednego razu</i> Olsz Nidz Giż i bl zob. raz w zn 2
*kapkować	138	1 od g.	*kapkować «	*kapkować (Z + lit) Olsz; «

kiedy	176	16 od d.	~ <i>raz kiedy</i> Olsz Nidz i bl zob. I. raz	~ <i>raz kiedy</i> Olsz Nidz i bl zob. raz
kiedyś	178	3 od g.	● <i>fraz raz kiedyś</i> Mzach zob. I. raz	● <i>fraz raz kiedyś</i> WMzach i bl zob. raz
knut	232	1 od g.	knut «bicż»	knut (P + lit) Olsz; «bicż»
kompania	266	13 od g.	Asg - <i>ijq</i> Mrağ;	Asg - <i>ijq</i> Mrağ, Gpl - <i>ów</i> Mrağ;
konać	267	20 od g.	Skomack Wk	Skomack Wk Elk
konsul	273	3 od d.	O Olsz Szcz Mrağ; -z- Olsz Szcz Mrağ; I. ogp O Olsz Szcz Mrağ	Olsz Mzach Mrağ; -z- Olsz Szcz Mrağ; I. ogp O Olsz Mzach Mrağ
krebs	324	18 od g.	krebs ; Asg - <i>a</i> ; med. «rak»: <i>białka miała krepsa i umierła</i> Gąski Olc, P 6, 5. (Nm <i>Krebs</i>).	krebs ; Asg - <i>a</i> ; 1. «nieduży jadalny skorupiak zaopatrzony w potężne szczypcę, rak»: <i>krépse še znajdują, tys rek</i> Wojnowo Mrağ; 2. «nowotwór złośliwy»: <i>białka miała krepsa i umierła</i> Gąski Olc, P 6, 5. (Nm <i>Krebs</i>).
krosna	335	2 od d.	zob. robić w zn 3	zob. robić w zn 2
krychle	346	20 od g.	SWM dk; sp;	SWM dk; Gpl - <i>ów</i> Olsz; sp;

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
87	8 od g.	jedenskibowy «o pługu: odkładający jedną skibę»: [pługi] <i>na kołkax to są: jedenskibowy i dvuskibovy – cfejšar</i> Wipsowo Olsz. <i>KS</i>
332	17 od g.	krochmalić (Z) O; tylko <i>chr-</i> ; ogp: <i>χροχμαλι še</i> [odp. na pyt.: Co się robi z bielizną po upraniu, żeby ją usztywnić?] Liwa O. <i>AW</i>

ERRATA DO TOMU IV

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
I. Iyk	83	14 od g.	(Z) OWMzach Pisz, lit bl; m Pisz, n O Resz Mzach, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Resz Mzach Pisz i bl; NApl - <i>a</i> Szcz Pisz i bl	(Z) OWMzach Pisz Olc, lit bl; m Pisz, n O Resz Mzach, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Resz Mzach Pisz Olc i bl; NApl - <i>a</i> Szcz Pisz Olc, lit bl
mechanik	121	4 od g.	mechanik (SWMc) sp O Nidz; «o człowieku, który umie wszystko zrobić».	mechanik (Z + SWMc) O Mzach; «o człowieku, który umie wszystko zrobić»: <i>to taki mēxanik, sposobni, to Kebi robote rozuńou</i> Rudziska Szcz.
mierzać	145	12 od d.	<i>rybaca ŋara</i>	<i>rybacka ŋara</i>
naleźć	244	8 od d.	naleźć (Z + lit + SWM V) W Węg, psn; fut 3 pl <i>nalazą</i> Węg;	naleźć (Z + lit + SWM V) W Nidz Węg, psn; fut 3 pl <i>nalazą</i> Węg, cond 1sg <i>jakby nalazła</i> Nidz;
na razie	263	21 od g.	na razie zob. I. raz.	na razie zob. raz.
nic	293	1 od g.	<i>nic sobie z czego nie robić</i>	<i>nic sobie z czego (kogo) nie robić</i>

nic	293	1 od g.	zob. robić w zn 2	zob. robić w zn 4
nierad	322	19 od g.	nierad (Z + lit) Olsz, psn;	nierad (Z + lit) W Nidz Mrąg i bl, psn; -re- W (tylko w pl)
nieżądny	335	13 od d.	nieżądny (Z) Pisz, psn; 1. «nie pragnący czego»: <i>pani, ja neżondna šfatovańa</i> Jaśkowo Pisz; 2. «nie będący przedmiotem czyjegoż pożądanía» bl: <i>Wisűa to źeƣcna, wisűa to jedna jak ruzowi kŕŕat Ocki upűakane, roncki zauűamane neżondni ji šƣat</i> psn.	nieżądny, nieżądzien (Z) Pisz, lit bl, psn; Nsg m <i>nieżądzien</i> bl, <i>nieżądny</i> Pisz i bl; 1. «niebędący przedmiotem czyjegoż pożądanía» bl: <i>Wisűa to źeƣcna, wisűa to jedna jak ruzowi kŕŕat Ocki upűakane, roncki zauűamane neżondni ji šƣat</i> psn, <i>Ona stoi pod chŕeczekiem Jako rŕzy kwiat, A on za niű niedaleko – Nie źądzień mu ŗwiat</i> psn, Kolb 324; 2. «niepragnący czego»: <i>pani, ja neżondna šfatovańa</i> Jaśkowo Pisz. Uwaga: postać <i>źądzien</i> w Kolb 617 uznajemy za błędną.
nowineczka	348	18 od g.	nowineczka hip	nowineczka psn; hip
nowy	349	13 od d.	▲ <i>Nowy Rok</i> OWM zob. rok w zn 1	▲ <i>Nowy Rok</i> OWM i bl zob. I. rok w zn a

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
26	18 od g.	lektor, lektorka zob. rektor(-) .
53	20 od g.	Lowiska (lit + Kult MW MD) W; «rodzaj szybkiego tańca warmińskiego»: <i>„Lowiska” była tańcem bardzo żywym i szybkim, z pewnością chętnie tańczonym przez młodych. Poleczkę w „Lowisce” tańczono „drobno” i prędzej niż zwykle, a krok był lekki, niemal skoczny, przechodzący na końcu w galop</i> W, Sob 220. <i>AW</i>
62	4 od d.	lachać «głaskać, laskotać»: obsc. <i>Ja Fryca tlo lachtala, lachtala, lachtala, Aź mu z flaka rŕg zrobziła</i> psn IS DXCVIII–VIII 70. <i>AW</i>
170	16 od g.	mobilizacja (lit) Olsz, psn; - <i>yja</i> Olsz; «powołanie rezerwistów do służby wojskowej»: <i>we wsi rozlepsiają bodź takie plakąty, co je mobilizacyjű</i> Tuławki Olsz, KF. <i>AW</i>
263	11 od g.	na rano zob. I. rano .
267	20 od d.	na rzadko zob. rzadko .
307	18 od g.	nie do ręki zob. ręka .
316	2 od d.	niemiecko-francuski (P) Olsz; ogp: <i>do wojny niemiecko-francuskiej prawie nikt nie umiał z ludności wiejskiej po niemiecku</i> Dywity Olsz, P 4, 34. <i>AW</i>

ERRATA DO TOMU V

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
oddać	76	20 od d.	~ <i>oddać rękuleczkę</i> bl, <i>oddać oddać rączkę</i> w dani	~ <i>oddać oddać rączkę</i> w dani
oddać	76	1 od d.	wytworzyć»:	wytworzyć» Olsz:

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
15	12 od d.	obgiąć «wygiąć brzeg czegoś dookoła»: <i>lobegnij ji rękawki, bo są za długie</i> Tuławki Olsz, KF, KS
31	8 od d.	obmyśliwać iter w stos. do obmyślać : <i>obmyślałem sposób jak by przeszkodzić tworzeniu tej „wielkiej” Litwy na niedola tyłu polaków i rabunku prawie niemal trzeciej części Polski</i> Dywity Olsz, P 4, 51. KS
75	1 od d.	odczyt (P) Szcz; «popularny wykład, prelekcja»: <i>Niemcy się z tego szmiele i byli gdzie się popadło i we agi[t]acy i na zebraniach i nawet na odczytach</i> Klon Szcz, P 5, 40. AW
95	19 od d.	od niechcenia zob. niechcenie .
177	8 od d.	osmolić ; pośw. tylko im. bier.; «pobrudzić sadzą»: <i>Jek ta rzeka sie palila Ludzie to ziedzieli Osmolone scupaki Do lasu lecieli</i> psn IS LXXVI 264. AW

ERRATA DO TOMU VI

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
pacholczyk	6	15 od d.	pacholczyk ; Npl -cy	pacholczyk psn; Npl -ki bl, -cy bl
pełny	55	3 od d.	● fraz <i>pełne ręce roboty</i> Giż	● fraz <i>pełne ręce roboty</i> O
pierwszy	79	18 od g.	rektor ;	rektor , ● fraz w <i>pierwszym rządzie</i> Olsz zob. I. rząd w zn 1;
pircel	92	8 od d.	pircel «mały chłopiec (obj. KF)»: <i>taki pircel a już kłne</i> Tuławki Olsz, KF. (Nm <i>Purzel</i>).	usunąć
plug	116	10 od d.	● <i>plug dubeltowy, dwajczysty, dwuskibowy, parny</i> .	● <i>plug dubeltowy, dwajczysty, dwuskibowy, jedenskibowy, parny</i> .
porobić	251	17 od g.	lpl <i>porobilim</i> Giż Pisz;	lpl <i>porobilim</i> Giż Pisz, <i>em porobili</i> Olsz;
posiadło	262	3 od g.	Mrąg Giż, psn	O Mrąg Giż, psn
pozabijać	314	9 od g.	pqp 3pl <i>byli pozabijali</i> O;	pqp 3pl <i>byli pozabijali</i> Olsz;
pożar	323	3 od g.	(Z) Mrąg Giż Pisz Olc	(Z + lit) Olsz Mrąg Giż Pisz Olc
pożyczyć	325	5 od d.	Olc; pożyczony im. bier. w zn 2:	Olc; pożyczony im. bier.: 1. w zn 1: <i>na ūostram zâkranće pajkŭa mi rozvŭrka i fšistko mušâŭ-am pšelâdovać na vŭs požičŭni f Tŭmâskože</i> W, SWarm 137; 2. w zn 2:

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
56	16 od g.	pencylija «pencylina»: <i>peńcyliju dostałam ot jenego doktora, to ^uuna lzi robi Jurki Olc. KS</i>
56	20 od g.	*pencylina zob. pencylija .
129	22 od d.	pochowanie «o szopie na drewno»: <i>to je šoyer, to tam jest dževo i tam še [drwa] rombo; poçoвање dževa Bredynki Resz. KS</i>
202	8 od g.	pokurcz (Szyf ZOW) Resz; «o brzydkim, niezgrabnym zwierzęciu»: <i>okazalo się, że tilko jeden prosiak, taki mały pokurcz, ma ogonek nie zakręcuny, a rešta tak Rasząg Resz, Szyf ZOW 95. KS, AW</i>
210	3 od d.	polsko-niemiecki ogp: <i>Gotobiewski pozwolil synowi aby mie poprowadziec do granicy i byc tak długo, az ja przestompie granicę polsko-niemieckąm Klon Szcz, P 5, 21. AW</i>
230	7 od g.	ponoć «pono»: <i>to jest tam [na księżycu] taki chłop, to pęk chrustu na plecach ma z gałęzi, to lon tam ponoć za karę poszed Dajtki Olsz, Szyf AM 44. KS</i>
235	9 od d.	popchnąć się «posunąć się»: <i>popchnij się dali, boś się tak rozłożył, jekbyś buł sām Tuławki Olsz, KF. AW</i>
254	7 od d.	po rozumie zob. rozum .
258	5 od g.	po rybacku zob. rybacki .
258	6 od g.	po rychtyczności zob. rychtyczność .

ERRATA DO TOMU VII

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
pruski	28	17 od d.	Pisz Olc;	Mrąg Pisz Olc;
prysnąć	30	2 od g.	trysnąć»:	trysnąć» Olsz i bl:
przesypianie	81	20 od g.	przesypianie «sen,	przesypianie psn; «sen,
przeszły	82	18 od d.	● fraz <i>przeszły raz</i> O zob. I. raz .	● fraz <i>przeszły raz</i> O zob. raz w zn 2.

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
48	7 od d.	przedwczoraj ogp: <i>sluchâleš juž, co przedwczoraj w lesie kolo Tengutów się auto roztrząskalo? Tuławki Olsz, KF. AW</i>
65	5 od g.	przemurowywanie «o ścianie działowej»: <i>benže mur stâžany, vežnem na putory cegy, benže jedna cauo pouožuno, potem pšenc centymetruf nič – benžem mužić požetše, [tzn.] iake rurki bendo vūozune do trympla, to iže dokoža mur i pšemurovyvaie do pokojuf Smolonek O. AW</i>
76	1 od d.	przesadka «płytki staw hodowlany»: <i>přesâtka – ruk kaňenny v vože Głodowo Pisz, JP XXXIV 291; ● ● duža przesadka, mala przesadka, na przesadkę «nazwy toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 291. KS</i>

ERRATA DO TOMU VIII

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
przygodny	22	3 od g.	przygodny «znaleziony przypadkiem?»:	przygodny (Z) Mrąg, psn; «potrzebny, przydatny»:
purcel	80	2 od g.	purcel ; Gsg <i>-cla</i> ; «malec, pędrak (obj. SWarm)»: <i>taki purcel, a już chce pãlić cigarytki W, SWarm 129. (Nm gw. purzel).</i>	purcel (lit) W, pyrcel (lit) W; Gsg <i>-cla</i> W; «mały chłopiec»: <i>taki purcel, a już chce pãlić cigarytki W, SWarm 129, jek to już luros; niedãwno to jeszcze buł taki mały pyrcel Tuławki Olsz, KF. (Nm Purzel).</i>
pyrcel	85	18 od d.	pyrcel (lit) W; Gsg <i>-cla</i> ; «o małym dziecku»: <i>jek to już luros; niedãwno to jeszcze buł taki mały pyrcel Tuławki Olsz, KF; por. purcel.</i>	pyrcel zob. purcel .

